

ÓTISITVLED

AREN

**FESTI AJAKIRIANIKKVE
A L B V M**

Nº

4

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse väljaandel ilmuvad:

„Päevaleht“

Päevalehti on kõige suurem, mõjuvam, uudiserikkam ja kõige loetavam ajaleht Eestis. Ilmub iga päev 8—24 lehekülge, esmapäeviti kaansideks piltidega pilke- ja naljalehti „Kraiti“.

Päevalehes kuulutamine on kõige kasulikum ja tagajärjerikkam, nagu seda seniste kuulutuste suur koogu tõendab.

„Koit“

Kolm korda nädalas ilmuv poliitiline, majanduslik ja kirjanduslik ajaleht. Koitu loetakse maakohitades põllumajanduslikkudes ringkondades väga suurel arvul ja Koitu kuulutused ulatavad kõikide maanurkade ostujõulistesse rahvakihtidesse.

Lasteajakiri

„Laste Rõõm“

Laste Rõõm on ainukene iseseisev lasteajakiri Eestis. Laste Rõõm on leidnud perekondades ja koolides ühemeelse vastukõla ja iga vanem, kes oma lapsi armastab, tellib neile „Laste Rõõmu“.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Pikk tän. nr. 2, omas majas.
Kirjade aadress: Tallinn, Postikasti 87. Tel. aadr.: Tallinn, Päevaleht.

*

Kõige tegevusrikkam ja elujõulisem kirjastus Eestis on Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

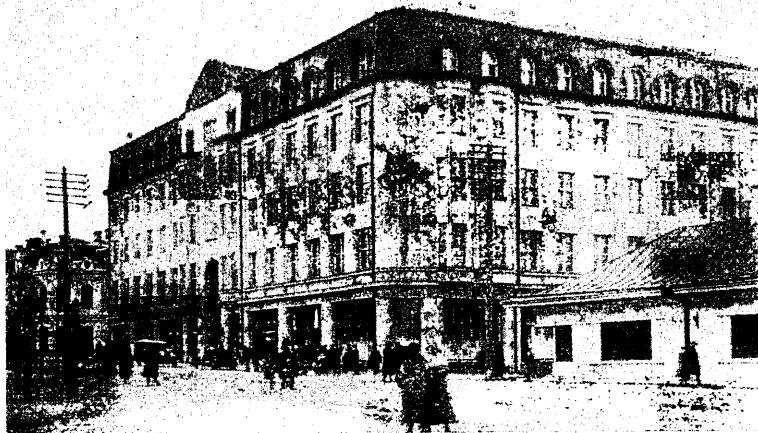
*

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse
trükikoda, tsinkograafia,
litograafia ja kõitekoda

on kõige suurem sellekohane ettevõtte Eestis. Kõige uuemad ja kõige viimaste tehniliste võimalustega varustatud masinad. Kõige moodsam trükk. Kõige — suurem lóó lóábikáák. Tellimiste kõige kiirem ja korralikum täitmine. — —

*

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse
raamatukauplused
Jaani tän. 6 & Pikk tän. 2
on kõige suuremad Eestis.

TALLINNA KREDIIT PANK A.-S.

Suur Karja uul. nr. 23, omas majas.

Telegrammi-aadress: „KREDITBANK“.

Osakonnad: Haapsalus, Narvas ja Nõmmel.

Telefonid: Juhatus 12-49. Kontor 4-36, 5-47, 19-64.

Pank toimetab igasugu pangaoperatsioone sise- ja väljamaal.

Taimevõi ja õlide vabrikud

„EXTRAKTOR“

Tallinnas, Telliskivi t. 9, kõnetr. 29-03.

Taimevõid: Priima, Taimi, Palma, Planta. Päevalille-, kookus- ja linaõlid, värnits, loomakoogid j. n. e.

Vabriku saadused on igalpool kuldaurahadega kroonitud.

J. & P. PARIKAS

TALLINN, KUNINGA T. 1.

EESTI ELU JUHTIDE PILDID

peavad ehitama iga kodu ja ametiasutust.
J. V. Jannsen, F. R. Kreutzvald, Lydia Koidula,
C. R. Jakobson, kindral Laidoner, Jaan Tõnisson,
Konstantin Päts. 7 suure vaserükk-seinapildi hind ainult 1000 mk.

Kaks odavat kuud! Novembris ja detsembris s. a. müüme neid pilte otsetellijatele 20% hinnaalandusega s. o. 800 m. eest. — Rutake tellimistega!

„FOTOGRAAFIA ÕPERAAMAT“

J. & P. Parikas, II trükk, on ainukene sellisuline täielik töö Eesti k. Hind 300 mk.

1000 eks. „VÄIKEST FOTO-AMATÖÖRI“

(Hind 45 mk.) jagame tutvustam. maksuta.

Koguteos „EESTI“ pildis ja sõnas.

Saada veel üksikud eksemplariid hinnaga 800 mk. —

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUSE JUHATUS

TALLINN, LAI TÄN. 54

TELEGR. ADDRESS : „PEAPÕLEVKIVI – TALLINN“,
KÖNETR. 10-85 ja 11-62

M Ü Ü B

PÕLEVKIVI, PÕLEVKIVI TOORESÕLI,
MOOTORNAFTAT, PIGI, GUDROONI,
PÕLEVKIVI ASFALT-MASTIKSI JA
FENOLAATI (PUUKONSERVEERI-
MISE AINET)

LADUD KOHTLAS JA TALLINNA SADAMAS

LÄHEMAID TEATEID ANNAB JA TELLIMISI VÕTAB VASTU

RIIGI
PÕLEVKIVITÖÖSTUSE JUHATUS TALLINNAS

Väliskaubanduskontor
J. Habicht & Ko.

Tallinn

Estoonia puiestee nr. 23

Telefon 7-12

Telefon 7-12

Telegr.: „HABICHTKO“ — Tallinn (Reval)

Müüb suuremal arvul (en gros) kõiksugu

koloniaalkaupa:

suhkrut, soola, kohvi, teed,
riisi ja teisi tooresaineid
mõõdukate hindadega.

O.-Ü. „CALORICA“

Rootsi punschitehas.

Soovitame oma tehase kõrgeväärtus-
lisi saadusi:

Svensk Punsh 28% kange.

Caloric Punsh 35% kange.

Prima Punsh 40% kange.

Kloostri Liköör (Benedictine).

Konjak (X. X. X.)

Konjak V. O. Konjak V. O. S.

Chartreuse kollane.

Chartreuse roheline.

Curaçao pruun.

Curaçao roheline.

Kristall Kümmel.

Scotch Whisky.

Pomerants.

Allasch-Kümmel.

Riia Balsam.

Kroonitud näitustel ainult kõrgemate
ahindadega.

TALLINN, Rütüti uul. 13. Telef. 15-53.

Telegr. aadress: TALLINN „CALORICA“.

Kontori telefon: 4-60
Era-telefon: 11-83

A. TÖNISSON & Ko.

Telegr.-aadress
TÖNISKO — TALLINN

TALLINN, RÜÜTLI TÄNAV 28/30

KESKKÜTE, VENTILATSIOON, VESIVARUSTUS, KANALISATSIOON,
PUURKAEVUD, PUMPADE SISSESEADED J. N. E.

Ladus: Supelusvannid, vanniahjud, pesulauad, musta-
vee kausid, klosetid, mitmesugused armatuurid,
jõu- ja käsipumbad, keskkütte katlad, kütte-
kehad (radiaatorid ja ribitorud), igasugu-
sed torud ja ühendusjaod.

Firma
„Viktor Auster”

soovitab

Salon Sekt
Sidruni Soda
Limonaadi (sidruni)
Kuremarja
Vaarmarja
Puuvilja-jooki
Puuvilja-mõdu
Seltersi ja
Soodavett

A.-S. A LE COQ'i

õlletehase Tallinna ladu

soovitab

Pilseni $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$

Dombräu $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$

Gladiator $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$

TALLINN, S. KLOOSTRI TÄN. 18

Tel. 17-52, 27-30

SINDI KALEVIVABRIKU ÜHISUS

endine Wöhrmann & Poeg

Vabrik: Sindis, Pärnu lähedal — Juhatas Suur Karja uul. nr. 13

Ladud: Tallinn, Suur Karja uul. 13, Riias (Grehzineeku eela 12) ja Kovnos

Villatööstus:

kalevid sõjaväelastele ja eraisikutele, meeste- ja naisterahva ülikonna- ja palituriided, vooditekid, suurrätikud.

Puuvillatööstus:

pleekimine, värvimine, trükkimine, mertseriseerimine.

Kalevivabrik asutatud 1834. a., puuvillatööstus — 1919. a.

Auhinnad:

Kõrgemad auhinnad: kuldaurahad Tallinnas 1921., 1922. a.;
riigikullid ülevenemaalistel näitustel 1841., 1882. ja 1896. a.;
aumärgid Londonis, Pariisis ja mitmel Venemaa näitusel.

A/S

„SILVA“

PEAKONTOR, LADUD JA KAUPLUS
TALLINN, MEREPUUESTEE 17

TELEFONID. KONTORIS 9-29, 13-80, 21-37, 21-38, 21-39
KAUPLUSES 18-09 METSAJAOSKOND 13-20

TARTU JAOSKOND:
RIIA UUL. 2 TELEF. 2-41

LUBJAVABRIK TAMSALUS
TELEFON TAPA 24

OMMEDO LAUAVABRIK
TELEFON MUSTVEE 18

LAUAVABRIK „FOREST“
NARVA, INGERI UUL. 4 TELEF. 97

LAUAVABRIK „LENNUK“
PÄRNUS, RIIA UUL. 191 TELEF. 91

TELEGRAMMIDE AADRESS:

„TALLINN-SILVA“

ÕITSITULED

EESTI AJAKIRJANIKKUDE ALBUM

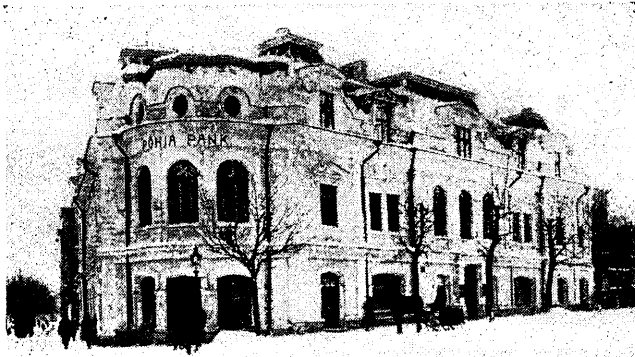
KOGUTEOS IV

TOIMETANUD PAUL OLAK

X

109.135

PÕHJA PANK A. S.

TALLINNAS, SUUR KARJA T. 20 OMAS MAJAS.

Telegrammi aadress: »POHIPANK«.

Telefonid: Direktor Nr. 8-44, üldine Nr. 8-43, 6-17.

OSAKONNAD: Tartus, Suurturg Nr. 11.
Viljandis, Tartu t. Nr. 9.
Võrus, Jüri t. Nr. 16-a.
Abjas, Turuplats.
Antslas, Jaani t. Nr. 3
Jõhvis, Turuplats Nr. 1, omas majas.
Türil, Jaama vastas.

Kõiksuugu kaupade mahulamiseks avarad laduruumid Tallinnas, sadama läheduses Uuel t. Nr. 32/34, omas majas. Ladukontori telefon Nr. 31-21.

Panõa varakambrites Tallinnas ja Tartus teraslaekad (Safes) väärtuste ja dokumentide hoiuks kolmes suuruses välja üürida. Ühendused kõigi kodumaa kui ka kõigi suuremate linnadeõga väljamaal.

Pank ostab ja müüb välisvaluutat, maksab hoiummade pealt 7½—12% aastas, kannab maksuta raha üle teise linna, kus panõa osakonnad, ning toimetab kõiksuugu panõa operatsioone kodu- ja väljamaal.

P. Aren

Karl Kesä

Esimene eesti ajaleht

Eesti ajakirjandus 160-aastane

Olevate andmete põhjal peetakse esimeseks eesti ajaleheks 1766. a. Põltsamaal ilmunud arstiteaduslist nädalalehte „Lühikesed õpetused jne.“ On vaevalt usutav, et meil mõni ajaleht on ilmunud juba varem, kuna meie rahvas viibis täielikus orjapõlves ning vaimlises pimeduses ja vaesuses ja puudusid Baltimaail saksakeelsedki ajalehed. Seega võiks eesti ajakirjandus tuleval aastal pühitseda oma 160-aastast juubelit, mispärast ei tohiks olla ülearune selle esimese katse juures peatuda lähemalt, pealegi kus meil seni ilmunud teated nimetatud lehe kohta on enam kui puudulikud. Et varemalt trükkis ilmunud andmed nimetatud lehe kohta*) on väga napid, kohati valed, lehest endast aga ühtki eksemplaari ei teatud alal hoidunud

*) *H. L. C. Bacmeister*: Russische Bibliothek I (1772), 567—572.

C. Gadebusch: Liefländische Bibliothek III (1777), 300—303.

A. W. Hupel: Topographische Nachrichten II, lisa 83;

M. Jürgens: Ramatute nimme-kirri ehk katalog 1553—1863, 17.

olevat, pole meie ajakirjanduse ajaloo kirjutajad*) teadnud õieti selle nime ega ilmumisaastatki (*H. Prants*). Tõepoolest on sellest esimesest eesti ajalehest ometi olemas kolm eksemplaari (kaks ERM-i arhiivraamatukogus, üks Tartu ülikooli raamatukogus), kuigi mitte täielikud. Siiski võimaldavad need seni avaldatud teateid täiendada ja õiendada, mida siin püüan teha.

*

Eesti ajakirjanduse häll on, huvitav küll, Põltsamaal. See alev, mis praegu millegagi ei ärata tähelepanu väljaspool oma kitsast ümbruskonda, elas XVIII aastasaja teisel poolel üle suure kultuurilise ja tööstuslise õitseaja**). Major *Woldemar von Lauw*, kes lossi 1750. a. omandas, oli ettevõtlik mees ja muutis Põhja sõjas hävinenud alevi pea

*) *I. (J. Köpp)*: Eesti Üliõp. S-i album VI, Eesti ajakirjanduse ajaloost.

A. Jürgenstein: „Postimehe“ juubelialbum.

H. Prants: Õitsituled II, 93 j. m.

**) *F. Amelung*: Studien zur Geschichte Oberpahlens ect. (1892).

õitsevaks tööstuskeskkohaks, asutades seal rea vabrikuid (tärglise-, naha-, mitu klaasi- ja hiljem portselaanivabriku), nõuda et alev aastasaja lõpul Hupeli õeldes*) sarnanes väikesele linnale, kus hulk igasuguseid käsitöölisi, haigemaja, apteek, trükikoda jne.

Kuuekümnendate aastate esimesel poolal kutsus Lauw Põltsamaale oma haigemaja arstiks dr. med. P. E. Wilde Riias. Wilde oli juba Riias saksakeelset arstiteaduse ajakirja välja annud ja tahtis seda siin jätkata. Et südamaal ei olnud ühtki trükikoda (Baltimail oli neid sel ajal ainult kaks — üks Tallinnas, teine Riias), asutas Wilde Põltsamaa karjamõisa Kuningmäele oma trükikoja. See oli küll väike, töötades ainult ühe pressi ja ühe ladujaga, kes oli ühtlasi trükikija, siiski aga küllalt tähelepanemisväärne sündmus, sest tervel suurel Venemaal oli neid 1772. a. kokku ainult kuus**).

Wilde avas oma trükikoja 1766. a. oktoobrikuul, ning juba 1. novembril ilmus esimene number ta saksakeelsest arstiteaduse ajakirjast „Liefländische Abhandlungen von der Arzeneywissenschaft“. Samal aastal hakkas ilmuma ka eestikeelne nädalaleht „Lühheksesse õppetusse mis sees monned head rohhud ning nouud teäda antakse“***). Meil ei ole nimetatud leheväljaandmise mõtte tekkimise tingimistest mingisuguseid andmeid, kuid kahtlemata mõjus seal tuntavalt kaasa tolleaegne Põltsamaa õpetaja A. W. Hupel, kes eestlaste elujärje vastu tundis elavat huvi ja seda jõudu mõõda püüdis kergendada. Miljal just esimene number ilmus, pole võimalik täpselt kindlaks määrata, sest et siin tarvita olnud eksemplaarides lehe esimene num-

ber puudus*), kus see vast võis öeldud olla; teised numbrid on ilmuniskuupäevata. Igatahes on leht ilmuma hakanud hiljemalt detsembri algul, sest 1766. a. pidi ilmuma vähemalt kolm esimest numbrit, kuna 3. numbril all seisab ilmunisaastana veel 1766. Võimalik aga, et leht juba varem ilmuma hakkas, sest järgnevatel numbritel pole trükiaastat enam nimetatud, samuti ilmuniskohta. Igatahes on leht ilmunud 1766. a., milles seni kaheldud**).

Pahem on lugu lehe kestuse kindlaksmääramisega. Selleks puuduvad igasugused andmed. Ülikooli raamatukogus leiduv eksemplaar lõpeb 33. numbriga, ERM-i arhiivraamatukogu oma sisaldab 38 numbrit. See number lõpeb järsku, ilma ühegi märkuseta seismajäämise kohta. Mõningad numbrid eelpool (nr. 31) lubab väljaandja lehe kirjutamist jätkata, mitme küsimuse puhul tähendatakse, et sellest edaspidi pikemalt kirjutatakse. See kõik lubaks oletada, et leht edasi ilmus. Bacmeister ütlebki lehte ilmunud 42 numbrit, mis pole aga millegagi tõestatud; lehte ennast ta näinud ei ole. Selle vastu sunnib „Lühikese õpetuse“ võrdlemine „Liefländische Abhandlungen“ esimese trükiga arvamisele, et lehte vast rohkem ei ilmunudki kui 38 numbrit, sest mõlemad lehed lõpevad rõugete arsti-

Karl Kesä.

õpetusega. Seda oletust kinnitab teataval määral ka M. Jürgensi „Ramatute nimme-kirri“, kus öeldud, et lehte on 146 lhk. (tõepoolest küll 147). M. Jürgens pidi ise lehte näinud olema, sest Bacmeister ega Gadebusch tehokülgede arvu ei nimeta. Wilde ja Hupel oma märkustes lehe kestuse ega selle seismajäämise kohta midagi ei ütle. Nii oleks olevate andmete põhjal kõige tõenäolikum, et leht ilmus ainult 1767. a. sügiseni, mis selgub järgnevatel ridadel.

*) ERM-i arhiivraamatukogu teine eksemplaar on alles kastidest välja pakkimata, kus hra raamatukoguhoidja õeldes ka esimene number alles olevat. Üldse võiks esimene number pakkuda mõndagi huvitavat, sest muu seas algavad 2. nri leheküljed millegi pärast ühest peale, samuti poogna tähed A-st.

***) H. Prants — Õitsituled II, 93, Vaba Maa nr. 150 s. a.

*) Topogr. Nachrichten III, 307.

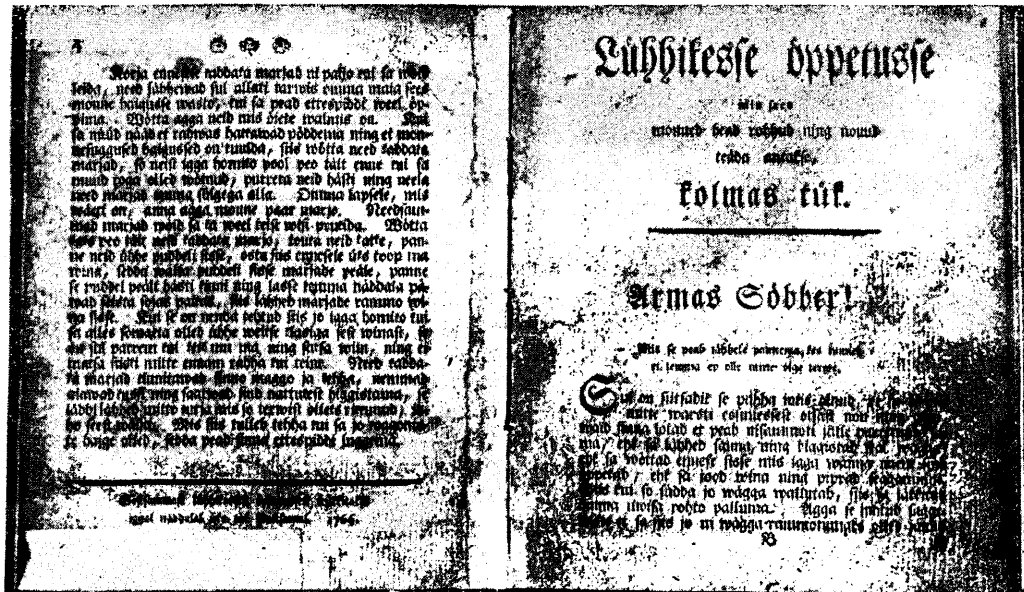
***) V. Põltsamaa trükikojaga kohta: L. Stieda — Sitzungsberichte d. gel. estn. Gesellschaft 1884, 70—75.

****) Senini teati lehe nimi olevat „Lühikene õpetus, milles kõiksugused inimeste ja lojaste arstimised teada antakse — kõik maarahva heaks“, mis on võetud Bacmeister'i ja Gadebusch'i leksikoni järele, kus nimest algkeeles toodud ainult kaks esimest sõna, saksa keelele aga valesti tõlgitud „Kurzer Unterricht, in welchem allerley Arzeneyen für Menschen und Vieh bekannt gemacht werden — alles dem Esthnischen Landvolke zum Besten.“

„Lühikene õpetus“ ilmus kord nädalas neljaleheküljelisena kvartkaustas. H. Prants arvab küll, et leht ilmus kindla korrata, „tarbe järele aegjärgudel“*), meil peaks aga olema küllalt kindal alus uskuda, et ta ilmus korrapäraselt iga nädal, nagu see alguses korrapäraselt iga nädal, nagu see alguses korrapäraselt (v. „L. Ö.“ nr. 2), sest seda kinnitatakse paaril korral hiljemgi (nr. nr. 9, 26); teataval määral selgub see ka lehe sisu jao-tusest. Igatahes ilmus leht vähemalt pool aastat korrapäraselt. Hilisemates numbrites pole ilmumisest enam juttu. Nii võiksime oletada, et lehe 38. number ilmus umbes 1767. a. septembris.

talupoegadele maksuta arstiabi andis ja dr. Wildel laskis neile ühes sakslastega ka praktilist õpetust anda arstiteaduses*). Muidugi toetasid lehte ka Wilde ja Hupel, kui mitte muu, siis tööga, ja kui leht siiski seisma jäi, siis pidid selleks olema muud põhjused.

Mis puutub lehe väljaandjasse, siis pole seda lehes endas nimetatud, kaudse materjaali põhjal on aga kindel, et selle kokku seadis Wilde, kuna tõlkis Hupel**), kes keelt paremini tundis kui Wilde, kes alles hiljuti Riiasid siia oli asunud. Võiks arvata, et Hupeli töö ei piirdunud ainult tõlkimisega, sest nagu lehest selgub, pidi selle kirjutaja

Lehe ainelise seisukorra kohta puuduvad samuti igasugused andmed. Meil pole teada isegi üksiku numbri hinda. Küll on aga tõestatud, et lehte müüdi ega jagatud maksuta, nagu arvab H. Prants**). See selgub lehe 31. numbrist. Muidugi ei võinud juttu olla väljaande tasuvusest, sest veel mitu aastakümnet hiljem oli saksa lehtedegi väljaandjatel kurta aineliste raskuste üle; veel loomulikum oli see eesti lehe juures, sest rahvas oli harimata ja vaene. Et aga leht ainelise kitsikuse pärast seisma jäänud, selleks oletuseks puudub igasugune alus. Wilde ütleb „Liefl. Abhandlungen“ teise trüki eessõnas selle ja eestikeelse lehe ilmumise olevat lossi omanik Lauw teene. Sel ajal jõukale lossihärrale võis väikese lehekese toetamine vaevalt raskusi sünnitada. Ta heatahtlikkust rahva vastu kinnitab aga asjaolu, et ta oma

rahva kombeid ja elujärge hästi tundma, millest võiks oletada, et üksikud osad on täitsa Hupeli kirjutatud. Et aga Wilde ise ütleb Hupeli lehte ainult tõlkinud olevat***) ja samal ajal ilmunud „Liefländische Abhandlungen“ käsitleb pea samasuguseid aineid, peab see küsimus jääma esialgu lahtiseks, mille kohta võiks kindla vastuse saada vast alles mõlema autori tööde üksikasjalisemal võrdlusel, milleks mul pole olnud mahti.

„Lühikese õpetuse“ perioodiline ilmumine on ta ainuke ajakirja tunnus. Numbreid nimetatakse „tükkideks“, ilmumiskuupäeva ükski olemasolev number ei kannu. Igasugused ajaga seotud teated puuduvad täiesti. Nii on lehekese sarnadus ajalehega praeguses mõttes äärmiselt väike. Kuid palju parem

*) Topogr. Nachr. I, 273.

**) Hupel: T. N. II, lisa 83; Wilde: Liefl. Abhandlungen etc. II trüki eessõna.

***) Liefl. Abhandlungen II trk. eessõna.

*) Öitsituled II, 93; V. Maa nr. 150 s. a.

**) Vaba Maa nr. 150 s. a.

pole lugu toleaegete saksa lehtedegagi. Need olid kas puht kuulutuslehed või sisaldasid teateid ainult mõne võimukandja läbisõidust, arstimisõpetusi, seda-teist teadusest, viinahindadest, vekslkurssidest (v. „Dörptsche Zeitung“ 1789).

Et „Lühikese õpetuse“ olemusest saada selgemat pilti, peatume siin lähemalt selle sisu juures.

Nagu ütleb juba lehe pealkiri, on selle sisuks peaaesjalikult arstlik ja tervishoidline nõuandmine: millest haigused tulevad, kuidas end nende eest hoida, kuidas haigusi arstida ja taimedest rohtusid valmistada. Näidatakse elumajade ebatervishoidlikkust ning liia vihtlemise ja ebakorrapärase toitmise kahjulikkust. Et tol ajal oli veel lohkamas ebausk ning haiguste seletamine ja arstimine selle põhjal, peab lehe kirjutaja selle vastu korduvalt sõna võtma. Sagedasti kaebab ta, et inimesed ta nõu kuulda ei võtvat ja selle asemel tarkade poole pöörvat; alles viimases hädas joostavat mõisa abi otsima. Inimesed ei uskuvat tema poolt soovitatud rohtudesse, sest need paistvat neile liig kättesaadavad ja lihtsad. Tarkade rohtudest soovitatakse, mis võimalik, et luua tarvilikku sidet. Tihti peab aga leht kurjasti tõrelema rahvaga ta rumaluse ja kangekaelsuse pärast.

Mitmesuguste arstimisõpetuste vahel (pikem kirjutus on pühendatud rõugetele; inimesed ei tahtvat lasta kaitserõugeid panna) õpetatakse igasuguseid taimerohutusi korjama ja valmistama; sellele on pühendatud kümme-kond numbrit. Apteegirohtudest nimetatakse ainult kõige hädapärasemaid ja odavamaid. See on ka loomulik, sest mis kasu oleks olnud vaesel orjal sellest, kui ta oleks teadnud, et üks rohi väga hea on, seda aga ometi poleks jõudnud osta.

Inimeste arstimise kõrval on üksikuid märkeid ka loomade arstimise kohta.

Mille juure lehe kirjutaja ikka jälle peab tagasi pöörama, see on joomine. Ta kurdab, et inimesed liig palju joovad, eriti noomib ta aga neid seepärast, et lapsi jooma õpetatakse. Ta püüab seletada liigjoomise tervislist ja ainelist kahjulikkust ning manitseb jumal sõna abil piiri pidama, öeldes, et joodik iialgi ei päri taevariiki.

Olgu siin näiteks toleaegeest karskuskirjutusest järgmine kujukas väljavõte: „... sinna, lakkud omma rahha ärra, kui ep olle rahha, siis sa jood võlgo omma vilja peäle mis veel välja peäle peab kasvama... Oh kui vaene olled sinna siis! (s. o. joo- nud olekus) eks veistel ep olle parrem põlli kui sellel kes joo- nud kellel ep olle meelt; agga veistel on allati meelt sest nemmad ei

jo ennam kui janno pärrast; ning sinna ütled et sa moistlik innimmenne olled? Mis sa tunnend vimatti omma liajomisse jures? sa tunnend pöritust, sa oksendad, häbbi kül on sedda sinnust öölda; keik so lükmed on kanged, sinna ei nä, ei kule, ei tunne üt- tegi“ (nr. 11).

Muu seas on puudutatud ka rahva elu- järge. Talupojad pidavat endid „keigevae- semaks lomaks siin ilma sees“. Lehe kirju- taja ütleb, et nende vaesus tulevat ainult enda rumalusest ja laiskusest. Mõisahärrad olevat aina kasuks — aitavat talupoegi, kui neil häda on. Seepärast manitseb ta neid korralikult mõisa tööd tegema, seda mitte ülekohtuks pidama ja mõisat mitte varas- tama, mida talupojad sugugi patuks ei pida- vat. Ühtlasi trööstitakse neid sellega, et teistes maades talupoegade põli olevat veel raskem.

Vahepeal püütakse nõu anda ka maja- pidamises, eriti põlluharimises, eeskujuks seades välismaad. Soovitatakse hanepidamist, mida talupojad vähe tegevat, kuid mis väga tulus olevat, ning õhutatakse viljapuupida- mist ja kartuli ning teiste juurviljade kas- vatust, lubades selle juures edaspidi pike- malt peatuda.

Lõpuks on puudutatud ka rahva hari- duslist seisukorda. Lehe kirjutaja kahetseb väga, et rahvas on saanud nii vähe haridust, et tal pole tululikke raamatuid. Ta ütleb eestlastel olevat sama hea mõistuse kui sakstel ja et viimased on targemad ainult seepärast, et nad on rohkem õpetatud, et neil on head raamatud. Siin tahtvat tema osaltki seda puudust kõrvaldada. Ta kart- vat küll, et ta ei saa näha oma töö taga- järgi ja peab end trööstima ainult lootusega, et vähemalt nende lapsed mõistavad ta hea- tegu. Ometi võtvat juba nüüdki mõned ta õpetusi kuulda ja see õhutavat teda edasi kirjutama.

Leht on kirjutatud selle aja kohta heas ja ladusas keeles, käsitus on rahvalik. Lugeja poole pöördakse teda armsaks sõb- raks nimetades ja sinatades. Kuigi sage- dasti tarvitatakse valju sõna, murdub kohati esile kaastundmus, otse hellus, mis näitab kirjutaja osavõttu rahva raskest seisukorrast ja tahtmist seda parandada. „Kül ma tahhaksin et sa peaksid moistlikkuks ja tar- gaks sama,“ öeldakse ühes numbris, „sepär- rast kirjotan minna iggal nädalal sedda kirja sinno omma keele sees et sa pead sedda luggema ja need nouud mis ma annan, en- nese heaks prukima.“ Otse imestama peab tol ajal rahvale ütlemist, et ta, ori, on sama targa mõistusega kui saks.

Keele näiteks olgu siin toodud teise tüki algus:

„Armas Söbber! Essimesse tükki sees ollen minna sulle teäda annud, kust see nou on mulle tulnud, iggal nädalal sulle üht trükkitud õppetust kätte sada. Nütüd ma piddin kül jo hakkama neid haigusid nimme pärrast ärraselletama ning sind õppetama, kuidas sinna monnesuggused rohhud enne-sele pead valmistama. Agga ma leian monningad pahhad visid mis sa vanna rahva käest olled kuulnud kelle rummalad juttud sulle armsamad on kui keik minno head nouud. Sinna püäd kül omma ebbausko varjule piddada, siiski on keik so head ja kurjad visid mulle teäda sanud, sest ma ollen jo mitto aastat nendega ümberkäinud, kes so vennad on.“

*

Eestikeelse ajakirja ilmumine tol ajal on otse imestamapanev nähtus. Aastasaja algul oli maast ülekäinud Põhja sõda heitnud raske pimeduse ja viletsuse varju mitte ükski eestlastele, vaid ka sakslastele. Maa oli laastatud, inimesed pikas sõjas muutunud tooreks ja kaotanud igasugused vaimlised huvid. Kultuuriline tõus, mis rootsi ajal hoogu saanud, oli langenud; Hupel kurdab veel aastasaja lõpul vaimliste (kirjanduslikkude) huvide puuduse ja raamatuturu viletsa seisukorra üle Baltimail*). Et aastasaja keskpaigu oli Baltimail üksainuke raamatukauplus (Riias), pidi raamatuid tellitama otsekohe Saksamaalt, mil teel need tulid väga kallid, või ostetama rändavatelt kaupmeestelt; needki ilmusid peaasjalikult aastalaatadele ja nende raamatute valik piirdus kõige algelisemaga. Piibli, lauluraamatu ja kalendriga varustasid kodanikke raamatuköitjad**).

Veel palju viletsam oli seisukord eestlaste juures. Rootsi valitsus oli talupoegade seisukorda parandanud ja nende hariduselegi koolide avamisega aluse pannud, kuigi kohalikud võimumehed olid selle vastu; ka kõige hädapärasemad raamatud olid võinud eesti keeles ilmuda. Aastasaja vahetus tõi aga sõja ühes katku ja näljaga, muutes selle ajajärgu üheks kurvemaks eesti ajaloos. Eestlaste õigusline ja majandusline seisukord muutus peale sõda veel halvemaks kui varem; talupojad kaotasid igasugused õigused, saades täielikkudeks orjadeks, mõisnikkude omaks ihu ja varaga. Ka kiriku- ja kooliolud olid halvenenud; paljud kiri-

kud olid õpetajata, teistes õpetajad alaväärtselikud ja kahtlase haridusega; rahvas kaldus tagasi paganausku. Koolidesse, kuhu enne õpilasi, noori ja vanu, kokku tuli kauris rohkesti, ilmus kihelkonnast mõni ainuke poiss. 1765. a. Liivi maapäev tegi küll otsused, mis talupoegade põlve pidi kergendama, kuid siinkäsitletaval ajajärgul ei olnud need otsused veel mingisugust mõju avaldanud (ei avaldanud õieti kunagi).

Kõike seda arvesse võttes näib otse uskumatu eestikeelse ajalehe, resp. ajakirja ilmumine tol ajal. Küll olid siin sõja raske haavad osalt juba paranenud, maha põlenud alev ja külad uuesti üles ehitatud, rahva arv, mis sõja tagajärjel pea poole langenud, jälle endiseks tõusnud*) (lõunapoolne Kolga-Jaani, kui soode ja rabade tagune maa oli sõjast ja katkust pea täitsa puutumata jäänud**), siiski ei võinud seisukord üldiselt olla kuigi palju parem kui mujal. Ka võis haridusline tasapind siin õpetajate J. G. Leukfeldt'i ja Hupeli agara tegevuse tõttu olla kõrgem kui mujal. Ometi ei võinud see olla nii hiilgav, nagu kirjutab F. Hunnius***), kes ütleb 1864 üle poole Põltsamaa kihelkonna täiskasvanud talupoegadest lugeda oskavat, ja käsitletava lehe ilmumist võib seletada ainult Hupeli, Wilde ja lossiomanik Lauw ettevõtlikkusega ja heatahtlikkusega kannatava rahva vastu. Kui võrd nende ettevõtte tol ajal rahvas vastu-kõla leidis, on võimata kindlaks teha, iga-tahes on aga leht rahva sekka tunginud ja seda põlvest põlve alal hoitud, mida näitab mõningate eksemplaride säilimine, kuna 40 aastat hiljem ilmunud „Tartumaa rahva nädalalehest“ senini pole leitud ühtki eksemplaari. Leht näib ajajooksul olevat õige kaugele ulatanud, sest üks ERM-i arhiivraamatukogus leiduv eksemplar on pärit Sangastest. Et rahvas aga üldiselt raamatute vastu huvi tundis, näitab J. G. Schnelli „Lühikese piibliraamatu“ haruldane menu (1790), mille 5000 eks. trükk müüdi kahe kuu jooksul****).

Põltsamaa lehe iga oli lühike. Siiski jääb talle esimese eesti ajalehe au, mis vaese orjarahva püüdis tõsta lähemale teistele rahvastele ja lubab meil tuleval aastal mälestada eesti ajakirjanduse 160-aastast kestust. See on küllalt aukartust äratav iga, sest mitme meist vanemagi kultuurrahva ajakir-

*) F. Amelung: Studien zur Geschichte Oberpahlens ect. 14, 17.

**) Topogr. Nachr. I, 275.

***) Die evang.-lutherische Kirche Russlands.

****) W. Stieda: Die Entwicklung des Buchgewerbes in Dorpat, 176.

*) Nordische Miscellaneen nr. 26, 274.

**) A. Feuereisen: Der Buchdrucker M. G. Grenzius ect. (Verh. d. gel. estn. Gesellschaft XXI, I) 94, 96.

jandus pole palju vanem, mõnel nooremgi*).
Baltimail asutati esimene ajaleht (Rigische
Novellen) 1683. a., [mis] aga juba 1710. a.
seisma jäi. Tallinnas ilmus 1701.—1710. aastatel
„Revalsche Postzeitung“**). Peale

Põhja sõda hakkasid Riias ja Tallinnas jälle
lehed ilmuma, mis olid aga lihtsad kuulutuslehed,
kuna poliitilised lehed sünnivad alles XVIII
aastasaja 70—80 aastatel*).

Mart Raud

Sepp

Idanl

Till-till!

Keset sügavat metsa kulgevad
üksteist kaks teed.
Metsaden hundid hulkel hulglevad.
Teedel saanid ja reed!

Till-till!

Puid katab lumi kui valge vill.
Lumise metsa all peni ja kütt.
Teelahul heliseb sepisto hütt:
Till-till!

Villemi vasara vihivad vihased.
Lõksuvad luud, nõksuvad lihased.
Till-till!

Akna all hänilise tillu tilinad.
Vilkad Villemi vile vilinad.
Till-till!

Läbi raagude rõkkab lääs.
Kuuma kohiseb hergav ääs.
Tuuli veel tulle! Süsi leele!
Till-till!

Sellest peab raud saama Reinu reele.
Puhkeb punaseks süte säsi.

Võtab vasara nõgine käsi:
Till-till!

Reinul on tütreid. Üks neist Anune —
peaegu Villemi vanune.
Till-till!

Taga kuusiku kustuman lääs.
Jahtuman lume valge vill.
Till-till!

Aeg ei veel lõpeta tööd:
Villemil oma sepisto, oma alas ja ääs —
päevale lisaks võib võtta ööd.
Till-till!

Las' heliseb vaikusen
metsade kaikuden!
Till-till...

Oodaku Villemit ema ja teelaud —
valmis peab saama Reinu reeraud!
Kuju ju läinud peni ja kütt.
Heliseb üksnes veel sepisto hütt:
Till-till!

Akenden ääs Anu pösina punetab.
Villem vasara unetab.
Till-Till!
Enam ei rauda löö.

Urgab öö.

Kusagil peni kurb on: uuu!
Visati tähti ümber kuu:
Till-till!

— Anu on alati olnud hää,
mõtleb söetule kuman nõgine pää.
Millegille kui kitsaks jääks rind,
kujutelmade kuumlev ind!

Till-till!

Anu süda on tilluke kell.
Õrnake. Hõbene. Helama hell.
Villem kord Anuga veel

Reinu võiguga
võrratu sõiduga
sõidab kiriku teel:
Till-till!

Kunagi: hääline õilmekuu õhtu.
Lavval roog ju meelitab kõhtu.
Punavad Anu puhtad pösed:

võisilma putru sulatab.
— Tule kohe kui nõest enda mõsed,
lusika ulatab.

Kuu kaeb aknast, naerab laginal.
Till-till!

Heliseb midagi Anu jaki all.

Või jälle: tuisune talvekuu öö.
Villemil valmis päevane töö.
Kell lööb tunni ju hilise.

Till-till!

Sepiston enam ei tilise.
Väike vallatu poiss veab Villemit jalast,
vaatma viib väikest vasarat ja alast.
Till-till!

Anu vokil vuristab eiet.

Ema loeb asemel Issameiet.

— — — — —
Aga ammu ju vaikind teel.
Siiski üks hiline sõitja veel:
Till-till!

Villem virgub,
külma alase najalt sirgub:
õhetav õhtu ööks ju kustund.
Aäsil viimne, kui sädeken mustund.
Tuppa! Magab ju ema. Jahtund teelaud.
... Homseks jäi jällegi Reinu reeraud!

*) H. Prants: Öitsituled II, 93—94.

***) Winkelmann: Bibl. Liv. Hist. 6; „Posti-meas“ nr. 51, 1922. a.

*) A. Feuereisen: Der Buchdrucker M. G. Grenzius ect. 106.

Eets

Eets oli isatu tüdrukulaps.

Pädesaare küla oma põldude ja nurmedega tungis nõlvaku poolsaarena suurde Sirtsu sohu.

Kalda Rein oli küla jõukaim peremees.

Kaks saarlast lõikasid suve läbi Kaldal kraave, et põhjavett sooheinamailt ära juhtida.

Üks neist, Juhan, oli ealine, kuivetanud ja jässak mehekont. Ta haises igavesest piibupigist ja torises pühapäiviti kõrtsis, ihnurina otsides kilda, kus prii lake ja lobi.

Jaan oli kolmekümne, terasest lihaketega, pikk ja sirge kui osi. Tal olid julged hallid silmad ja hakkaja kumer nina.

Küla kiigel Jaan räs- sis mitmed korrad Pädesaare poistega tüdrukute pärast. Ta oli üksi hulga vastu, ta lõi harva, kuid lõpulikult ja teenis üldise lugupidamise oma jõu, julguse ja sitkusega.

Pädesaare poisid, küllalt tundes oma nahal ta kämmalde ulatust ja raskust, tunnustasid saarlase viimaks „omaks“. Jaan oli nüüd täisõiguslik osanik kõigil külasimmanitel, loosipidudel ja lööminguil. Ta võis nagu kõik teisedki Pädesaare poisid omaküla tüdrukutele ehal käia ja võõraküla poisse, kes õisele saagile tulnud, läbi klobida

Kaldal teenis pehmete siniste silmadega linalakk

Mai, tasane ja häbelik tüdruk.

Mai tundis loomusunnilist hirmu poiste ees, kelle käsitused olid võikad ja kõnelused

tagamõttelised. Ta magas suvel aidas, mille üks oli tühteviisi lukus kõigile ööhulkureile.

Tüdinud teiste külatüdrukute avameel- seist enesepakkumisist ja ülekeevaist armu- kihelusist, kes üksteise õhinal vaprat saar-

O. Krusteni joonistus

last võrgutasid, Jaan hak- kas ihalema tasast, arga Maie.

Ta piiramistel ei olnud kaua edu, need tegid Maie veel aramaks ja ettevaatli- kumaks. Aga Jaan tundis, selle tüdruku peab ta saama, ehk ta kaotab oma rahu.

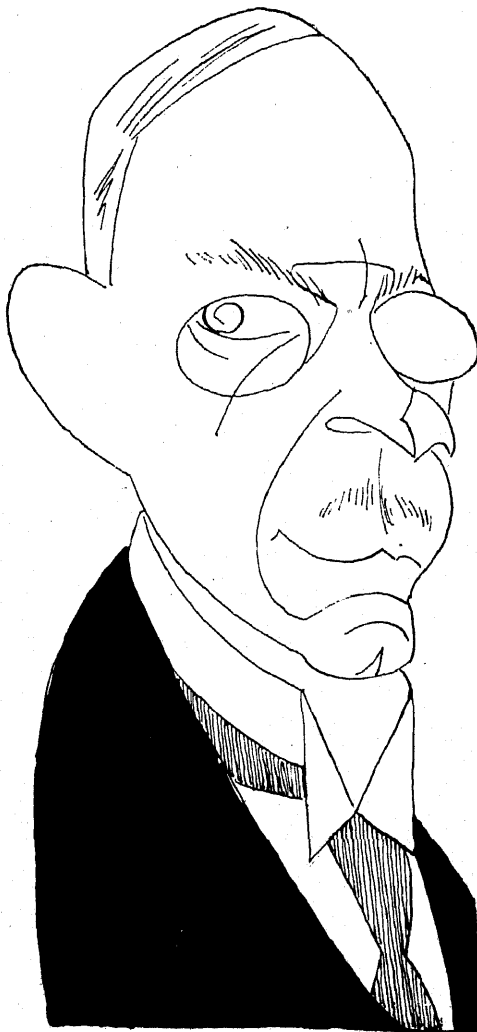
Liig kogenud, et mitte teada: kui naise juures ei aita otsekoheesus, siis aitab kavalus — Jaan poetas enese ühel õhtul aegsasti aita, valvates saaki pere- naise suure, kõrge riide- kirstu taga.

See ei olnud targutus, tegutsejal mehel on juba veres, et armuheitluses nagu sõjaski on kõik abi- nõud head, kui nad vii- vad eesmärgile.

Sel saatuslikul ööl Jaan vallutas Kalda tasase, häbeliku Maie, nagu saar- lase esivanemad — mere- rõõvlid — vallutasid kord rahulikke kaubalaevu, et neid paljaks riisuda kalleist varandusist.

Kui Jaan oma tahtmise saanud, jäi Mai ta kõrval kummuli voodis nuutsuma. Ta nuttis noore tüdruku vaikset, lootusetut ja kasu- tut nuttu, kui juba on rõõvitud varandus, mida

pidi nii piinlikult hoidma, ja kui juba koi- dab aimus, et siit peale see valvemure kaotab oma teravuse.

MIII Mallikas

Maie pisarad voolasid haledusest ja rõõmust ühtlasi. Nende lõppedes laskis ta end Jaanist kergesti lohutada. Poisi kehalik ülevõim pani enese maksma seesuguse endast mõistetava paratamatusega, et Maiel süda hoopis kergenes ja tal isegi tõsiseid etteheiteid ei olnud enesele. Taevast olgu armuline, see Jaan tuli ja talitas nagu talitavad looduse elemendid. Maie äärmine häbelikkus otse vajas äärmist vägivalda, et enesele õigeks mõista seda „languse ööd“. Mai nüüd jumaldas Jaani julmust.

Sellest ööst peale oli Maie aidauks Jaanile alati avatud.

Kui sügisel kraavitööd lõppesid, korjasid saarlased oma kolud kokku ja asusid — pambud seljas, raha taskus ja kojuigatsus südames — rõõmsale teekonnale.

Jaani lahkudes Mai öösel nuttis patjadesse. Ta nuttis sama vaikselt ja pisarahohtlalt, kui ööl, mil Jaan ta oli enesele rõõvinud. Ja nagu siis, nii tõid ka nüüd pisarad kergitust. Jaani kadumine tundus talle sama loomulikuna, nagu õhtul päike läheb looja. Mai oli üks neist naistest, kes ikka lepivad oma osaga. Jaan oli tulnud ja Jaan oli läinud, nagu tulevad ja lähevad tormid, uputused ja maavärisemised. Nad purustavad ja hävitavad, aga võivad ka väetada, sigitada, luua sootu uusi tingimusi uueks eluks.

Need uued tingimused uueks eluks tulesid nõnda, et järgmisel kevadel Kalda tasasest ja häbelikust Maiest sai lapsega, tüdruk.

Niisugusena pidi ta veelgi tasasem, pelglikum ja alandlikum olema. Aga sisemiselt oli ta vapper ja armastas Eetsi rohkem kui oma elu.

Mai oli õnnelik nähes oma poissi kasvavat priskelt ja jõudsalt. Nähtavasti loodus oma kõlblises ükskõiksuses jagas andeid arvestamata kiriku Jumala seadlusi ja neid eelarvamisi, millega Pädesaarel käsitati Eetsi sündimise eelajalugu.

Ja Kalda Rein ei keelanud lapsega tüdrukule tööd. Ta loomulikult ainult alandas Maie palka, kes nüüd jäi kodusema ja nagu arvati kergema töö peale, sest väetikesega piirdus Maie liikumisvõimalus kui ka sobivus.

Eetsi võidi juba seakarjusena kasutada, kui ta surma läbi kaotas ema. Pädesaare külas levines kuri kõhutõbi ja üks ta ohvritest oli Mai.

Eetsile jäid ema sinised silmad ja pisut isa hakkajast kumerast ninast. Poiss oli kinnise loomuga ja ei seltsinud teiste lastega.

Ta ei pannud tähele jõmpsikate pilkeid ja väljakutseid, ta oli ükski ja sõpradeta, ta vaikis ja läks oma teed. Seda peeti arguseks, mis äratas põlgust ja alahindamist.

Tüdrukud äratasid Eetsis ärevat uudishimu. Ta piilus salaja pöösast nende mängu, aga hoidus nende kui tule eest.

Kui oleks olnud ainuke tüdruk maailmas ja tema ainuke poiss, Eets oleks läinud ja avameelselt mänginud selle ainukese tüdrukuga maailmas. Oo, kui õnnelik ta oleks olnud selles mängus!

Aganüüd oli see maailm täis teisi poisse ja tüdrukuid. Ja kui palju oli vanu kurje ja salalikke inimesi. Nad kõik oleksid seda näinud. Nad muigaksid iseäralikult ja pilgutaksid üksteisele silmi. Ja neist muigeist ja pilkudest saaks see, mis oli ilus ja õnnelik, näotuks ja kurvaks. Selles Eetsi tundmuses näis emalt päritud häbelikkus saanud uue, nähtavasti väga eluvõõra kuju.

Iseäralistel asjaoludel, seda juhtus väga harva, murdis isa mereröövli veri läbi emalt päritud keeldumusest.

Juhtus nii, et Eets kohtas halval hetkel plika üksikus kohas. Ta kargas tüdruku õlgu kui marruläinud peni. Ta tegi meeled piina, näpistas ja laskis „jaopärast hingata“ ja tundis põrgulikku rõõmu, et tüdruk vingus ta käes paljaste põlvede sipeldes. See oli kui kättemaks, et seesuguseile olevusile oli häbi teiste silme ees läheneda.

Kui Eets kord niisuguses õnnetus tujus omatalu Tieldel, kes head aastad tast vanem, uue pühapäevakleidi lõhki kiskus, kihutas Kalda Rein ta piitsaga õuest välja.

Taganurme Peet, kes Kalda Reinuga hambavingus, koristas poisikese enesele.

Eetsist kujunes nüüd Pädesaare mustlane, kes rändas talust tallu, nii kuidas oli kusagil vajadus tööjõu järele ja kuidas Eets sellele oma aastate ja olemise poolest sobis. Kui paremat ei leitud, oli Eets hea küllalt.

Mitte et Eets ei oleks olnud kohusetruu või ei oleks täitnud talle usaldatud ülesannet.

Aganüüd oli inimvõõras iseloom, kinnisus ja näilik lihtmeelsus tegeliku elu käsitusis jätsid mulje, kui ei oleks temaga kõigiti korras.

Ta kui jäi liig kaua lapseks ja liig kaua alaealiseks, ehkki kasvult ja kondilt jõudis ette aastatest.

Ja et ta silmatorkavalt erines küla keskpärasusest, sellest ükski juba jätkus, et teda käsitleda kohtlasena.

Eetsil peakool juba oli seljataga, kui Lepiku Taavet ta kutsus omale. Ta käis nüüd täissulase ette ja pidi olema mehe eest väljas.

Aga meheks teda meeste hulgas ei peetud. Polnud tal mehe juttu ega mehe tegu. Häbenes ehale minna ja ei kaitsnud küladevahelisis lööminguis Pädesaare au.

„Maie poeg jääb Maie pojaks“, ütlesid asjamehed ja löid lootusetu käega.

Lepiku oli kehvik, sooäärne talu.

Vana Taavet osutus väikeseks, kerglaseks mehikeseks, kes lindude ja lillekeste eeskujul ei armastanud muretseda homse eest. Ta venis töö juures kui parkimata postal, aga kavatseti kõrtsireisi, siis Taavetil oli kohe teine minek.

Kohta pidas Lepikul perenaine Elts, pikk, koogus, kondine naisetükk. Igavesti rahutu ja rahulolematu, väntas ta päevast päeva, et kokku kraapida, mida koi ja rooste rikub. Ikka ta kaebas ja kurtis, ikka ta oli milleski pettunud. „Sa oedku küll“ — algas ta igat juttu, pühkides rähmaseid silmi kitsas kiilakas näos, millest vahtis veolooma tuimus ja tüdimus.

„Sa oedku küll!“ hädaldas Elts, kui Taavet jälle hirmsa peatäiega kõrtsist koju tuli. „Et sa, pemeloom, kord mõestuse pähe võtaks koa!“

Aga Taavet öökis rinnuli aia najal ja arvas kahe purtsaku vahel: kui naised muidu ei saa oma suumulku pidada, siis tõmaku keel talla alla...

Lepiku perepojad olid mõlemad kodust väljas. Vanem töötas linnas vabrikus, noorem sõi ajateenijana „kroonu leiba“.

Peale Eetsi teenisid Lepikul veel kaks teist võrrast palgalist, töötüdruk Ann ja karjaplika Maali.

Ann oli vanatüdruk neljakümne lähedal. Madala jalaga, laia kondiga, tüse ja kopsakas, murdis ta tööd mehe eest. Ta loomulikult krussis punaste juuste tõttu teda külas tavalikult hüüti Säbri-Anneks.

Aastate järele alles laps, oli Maali oma kasvu ja paisuvate vormide poolest juba noor neiu, kes naiselikult teadlik oma suurte pruunide silmade võluvusest ja kes oma uhket läikivmusta juust kandis kometilt kahes tugevas patsis.

Maaliga kõneldes sai Eets ikka punase pea ning katsus haihtuda silmapiirilt. Teda otse rabas see avameelsus ja otsekoheus, millega tüdruk käsitas külanoorte öövahekordi. Ta kõneles sellest sama enesestmõistetavusega kui rukkilõikusest ja lina-kitkumisest. Ta isegi uhkeldas poistega, kes teda käinud hagerikus magatamas. Ja kuidas ta nad üle löönud teistelt tüdrukutelt.

Inimeste elu, see oli Maalile rida paratamatuid, ammu tavalikuks saanud ja igä-

vesti korduvaid käike. Käidi koolis ja karjas, käidi heinal ja põllutööl, käidi kirikus, vallamajas ja kõrtsis. Samuti käidi ka ehal, miks pidi seda viimast rohkem häbenema, miks sellest saladust tegema ja punastama. Eets oli lollakas, seda teadis kogu küla. Eetsiga kõneldes tüdruk meelega viis jutu seesuguste asjadele ning tundis lõbu poisi piinlikult siplevaist pilkudest.

Kevadiste põllutööde lõpul Lepikul, nagu ikka, peeti sõnnikuveo talgud. Laudas ja tallis mehed tegid koormaid ja pühkisid määrinud särgivarukatega higiseid otsi. Poisikestel oli lõbu. Nad vedasid koormaid väljale, kus paar vanameest neid harkidega maha lasksid. Siis algas tühjalt võidusõit koju — see pidu peanumber. Väljal naisteparv, keeltpeksev ja sädistav, laotas väetise põllule.

Lõunal, peale ausat keretäit vanemad mehed pöönasid murul aia ääri mööda. Nooremad jändasid rehetoas, kust kostis poiste jäme hirnumine ja tüdrukute heledad kiljatused.

Eets, üleliigne ja sobimatu seesuguseis askeldusis, poetas enese karjatänavat kaudu metsa.

Metsa serval, suure leinakase all, kaks talgupoissi olid õnneks võtnud Lepiku karjaplika Maali. Nad otsisid tal „naeru konti“, nagu seda öeldakse. Ristselili mahatõmmatud tüdruk kriiskas kui ratta peal ja peksis paljaste põlvedega õhku.

Tüdruku kisa, segu hirmust ja lõbuja-nust, torkas kui noaga Eetsi südamesse. Ta sulges kätega kõrvad ja hakkas jooksmas, kohutav igatsus rinnas, kuni jõuetuna langes maha. Pind ta all näis kõikuvat tihedaist maaalustest tõugetest, aga see oli ta oma süda, mis peksis vastu ribisid. Eets sulges silmad, ta puuris sõrmed pehmesse samblasse. Oli see sammal? Kas ei olnud Maali pruun pehme kael ta pihkude vahel? Selles kujutluses ta surus pihud rusikasse. Kuis peksis veretuige ta krambis pihkudes, aga siis jäi ikka vaiksemaks, ikka nõrgemaks. Mõnus väsimus levines kehas, tuli uni. Ent hetkel enne seda suutis Eets veel mõelda, et nüüd on ta kägistanud Maali ja saab igavesti rahu.

Tund hiljem ta ärkas, kargas üles ja tõttas koju. Alles teel ta märkas, et suletud pihkudes ikka veel kandis samblakahmakaid.

Kui heinaaeg jõudis, oli kogu Lepiku pere väljas. Ka Maali, karjaga lõunale tulles, jooksis, reha seljas, heinamaale. Eets hoidus sest rahutuse allikast võimalikult eemale. Ei, maailmas oli tõesti mõistlik kord,

et niisugune plika saadeti peale lõunat jälle karjaga metsa, kuna vana Säbri-Ann pandi Eetsiga heinu küüni vedama. Anne päikese põlenud, kare, kortsunud palg — see oli tubli, et naised vananesid. Ka Maali saab kord vanaks, mõtles Eets: kui see ainult nii palju aega ei võtaks!

Aga Säbri-Anngi üllatas kord Eetsi.

Aeti heinu lakapealsele. Vana Taavet vedas saade koju, Eets ahtis hanguga üles, Säbri-Ann võttis vastu. Töö lõpul alla kobides jäi Anne seelik lati otsale rippuma ja tüdruk leidis enese paljaste kintsudega. Ta parandas kohe vea. Siis silmas ta Eetsi, kes äpardust pealt näinud. Ta vahtis ikka veel juhmi imetlusega üles.

„No mes sa seisad ja sihid?“ praukus Ann tehtud kurjusega. „Nüüd oled, vaeseke, küll pimedaks jäänud!“

Eetsile andis see asi tõesti imetella. Ta arvas enese küllalt tunnud olevat seda kareda, kortsunud palgega vanatüdrukut päikesest põlenud ja tuulest lõhestunud krobeliste säärttega. Ja nüüd olid sel vanal Säbri-Annel ülalpool õrnad, piimvalged põlved... kas siis naised põlvist kunagi ei vanane?

Eetsi silmis oli helkinud ainult imetus. Ent Säbri-Ann arvas asja teisiti. Temal oli nüüd oma mõte peas.

Laupäeva õhtu hilja magama minnes ta leidis Eetsi õues aia otsas jalgu kõlgutamas.

„Kõik teesed poesid küla peal kooberdamas, mes sina siin üksi kohmitsed? Omete kah oled poesterahva hulgast!“

Ja kui Eets ei vastanud, astus Säbri-Ann üsna poisi ligi ja ütles pool sosinal:

„Ää ole narr, Eets! Võeksid see öö mo juures magada. Kas tuled? Ma ei riivita ust, pea meeles!“

„Mes magamine see ikke on so juures, tule sest välla kedagi,“ arvas Eets.

„Mes sa kardad — ega keegi näe!“ julgustas Ann. Siis lõi ta poisile käega vastu põlve ja jooksis naerdes aida poole.

Eets istus veel mõne viivu aia latil. Öö oli vaikne ja soe. Õhk oli täis ebamääraseid kajastusi. Küla teises otsas hakkas lõõtspill hüüdma ja vaikis. Kaks küla koera haukusid mõne aja üksteisele, siis nad tüdinesid.

Karjatänavaga taga mustas mets, sealt kostsid öökulli huiked. Eets tundis eneses kasvavat rahutust, see muutus piinavaks igatsuseks. Ta ei püsinud paigal, juba samumus ta metsa poole. Kähara leinakase juures tuli talle järsku meele pilt: kaks talgupoissi askeldamas Maaliga. Kuidas tüdruk oli edevalt kilganud, kuidas ta siples pal-

jaste põlvedega. Ja, Maali põlved polnud piimvalged nagu Annel, nad olid isesugused — pruunid kui vask.

Eetsil tuli äkki meele Anne julgustus. „Mes sa kardad — ega keegi näe!“ Tõepoolest, näha ei võinud keegi. Ja pidi ta Annele minema, samuti ta ju võis minna Maalile? See mõte tegi ta peaaegu jooksmaks. Ta hakkas karjatänavat mööda koju jooksmas, kui kardaks jääda kuhugi hiljaks.

Ta peatus hageriku ees, ta süda peksis kui vasaraga põues. Ja korraga ei olnud tal julgust enam millekski. Aralt katsus ta ust, nähtavasti see oli seespoolt kinni. Eets tundis leidusest isegi rahuldust — tal oli nüüd vabandus ettevõttest loobumiseks.

„Kes seal kolistab?“ kostis hagerikust Maali rahutu, pahane hääl.

Eets ei julgenud hingatagi.

Siis pörutas mees põriseva passiga — Eets tundis tas Kalda Kusta:

„Mes sa, tõbras, longerdad ööse võõraste uste taga! Ootad vist, et tulen ja löön sul hambad kurku!“

„Sa igavene sunnik! Sa igavene sunnik!“ kirus Eets ja tegi minekut. Et see Kustas tast oli ette jõudnud! „Tuleb Anne juure minna“ — arvas Eets, tal oli nüüd nagu auküsimus leida kusagil head vastuvõttu.

Aidauks läks kergesti lahti, Eets astus sisse. Ta algul ei seletanud midagi. Siis taga nurgas voodis kui kerkis istukile mingi valge kogu.

„Kas sina oled, Eets?“

„No kes siis!“ naeris Eets laialt ja komistas voodi poole. Tal istus väikene hirm südames, see tuli kogemuse puudusest. Ent ühtlasi ta tundis enese asjamehena, kel tähtsad ülesanded. See oli õnn — mitte sattuda Maali kätte, Jumal teab, mis see hull tüdruk temaga oleks teinud! Aga Ann — see oli vana, vagune tööloom... Eets püüdis olla mehelik ja üleolev, ta istus sängi veerole, tõstis teki servagi üles, naeris ja ütles:

„Kas kobime alla, või koedas?“

„Kos sa riietega!“ — tõrjus Ann. „Ja omal kotadki jalas.“

Eets kobas pimedas ringi ja leidis seinas ääres järje, kuhu istus ja hakkas jalgu lahti võtma. Siis tuli kord riietele. Läks tükk aega, keegi ei rääkinud sõna. Viimaks hüüdis Anne kärsitu hääl:

„Mes sa, pemeloom, omete kohmitsed, võe oled magama jäänud?“

Siis kostis teisest nurgast Eetsi pisut arg ja nõutu hääl:

„Aga searikutega mes . . . kas lahen alla võe?“

„Lahe aga alla!“ kiirustas Ann. „Kel so searikuid õete tarvis . . .“

Möödus heinategu, tuli rukkilõikus, siis kitkuti lina. Suivilja koristamise lõpul ühel pühapäeval Taavet ja Elts sõitsid kiriku.

Peretoas istusid Eets ja Ann.

Eets nukitses puust midagi välja lõigata. Ann kodus sukka. Kumbki näis mõtetega oma ette olevat.

Viimaks ohkas Ann:

„Minuga on joba sedaviisi,“ ütles ta lihtsalt ja vaatas Eetsi otsa.

„Mh?“ Eets jäi suuril silmil imetlema. Ann seletas lähemalt.

„Koedas see omete johtus!“ hirmus Eets.

„Soo-oh!“ Läks Anne süda täis. „Poole suve käib toemendamas, aga nüüd — koedas see johtus! Isaks hakkad saama — seal on so johtumine!“

„Isaks!“ — kogeles Eets. See mõte oli talle sootu ootamatu, võõras ja veider. Ta purskas naerma.

„Põle võemalik!“ ütles ta ja vaatas kui kinnitust otsides oma siniste silmadega Anne otsa.

„Narri teed võe?“ tõreles Ann. „Omete teesed mehed saavad isaks, see on joba loodusest nõnna seatud.“

„Teesed mehed,“ mõtles Eets. Et teised mehed isaks said, naisi võtsid ja olid ning askeldasid oma perega, seda oli küllalt nähtud. Aga kui Eets enese sellesse seisukorda mõtles, oli see nii võõrastav ja veider, et ta uuesti naerma turtsatas.

Anne kannatus kippus katkema.

„Võe tahad maha salata, et käesid mo juures?“

„Kas ma siis selles mõttes . . .“ kaebas Eets haledate silmadega.

„Selles mõttes võe teeses,“ keris oma plaane Ann: „aga nüüd lood on nõnna, et meil tuleb õpetaja juure sõeta. Küll Taavet joba annab obese.“

Eets kahvatas.

„Nüüd tuleb kõik päevavalgele“ — mõtles ta. „Kogu küla saab sest teada ja naerab.“

„Tule sest välla kedagi,“ ütles Eets muratud, lootuseta häälega.

„Ei tule välla!“ kisendas Ann suka- vardaga Eetsi nina all vehkides. „Oled sa pagan, et tahad laulatamata elada? Võe on

ilusam altari asemel seista kohtolaua ees lapsetoetamise raha pärast.“

Eets vaikis, kahvatu kui surnu.

„Nüüd poess on küps,“ arvas tüdruk eneses. „Kui veel pisut nutan, on ta oopis pehne.“

Ja Säbri-Ann nuttis oma saatust ja kurtis meeste südametuse üle, kes jätavad maha eksitatud tütarlapse . . .

„Kui sa sest veel kellelegi ei reagiks“ — haaras Eets kui uppuja õlekõrrest kinni. „Et saaks nagu ise pisut toebuda.“

„Kaua seda ikke oeda,“ nurises Ann silmi kuivatades. „Välla ta kord omete tuleb.“

„Kui ootaksid mihklilaadani.“

„Mihklilaadani . . . võeks jo oodata.“

Sellega jäi.

Mihklilaadani oli vaevalt poolteist nädalat.

Peale Eetsi Lepikult ei olnud laadale minejaid.

Õhtul Eets noris Taavetilt teenitud palka.

„Sa oedku küll!“ hädaldas perenaine. „Kõik tahavad saada, aga kost see tuleb, seda ei küsta!“

Pisut laadaraha ikka anti.

Hommiku vara, pimedas, kellegi nägemata Eets läks teele, kadakast kepp käes ja nõõritud paun seljas. Ta astus julgel, rõõmsal sammul, sügise nukrus ja pori nagu ei puutunudki tasse. Missugune õnn, et Jumala maailm ei lõppenud Pädesaare küla piiridega!

Eetsi oodati õhtuks koju.

Aga ta ei tulnud õhtuks. Ta ei tulnud teisel ega kolmandal päeval.

Küll Säbri-Ann teda ootas, aga Eets ei tulnud kunagi.

„Oli targem kui arvasin, käest poess lipsas kuramus!“ siunas Ann eneses. Aga suurt ta ei kurjustanud. „Kos ta ka, vae-seke, nüüd peaks olema,“ mõtles ta teinekord.

„Sa oedku küll, need nütidse aja teenijad . . .“ ohkas Elts.

Aga südames ta rõõmustas, et ei olnud lasknud Taavetil poisile välla maksta kogu teenitud palga.

Säbri-Anne raskejalgsus haihtus nagu iseenesest. See näis olnud eriti Eetsi jaoks ja kaotas viimase põgenemisega igasuguse mõtte.

1925.

Mälestusi Aadu Grenzsteinist

Surnutest head või mitte midagi — arvasid vanad roomlased. Surnutest tõtt või mitte midagi — peaks meie juhtsõna kadunuist kõneledes olema. Kui raske on tõtt rääkida oma poliitilistest vastastest, seda näitab meile ajakirjandus pea iga päev. Kui raske on tõtt rääkida poliitilistest vastastest, kui need siit ilmast lahkunudki, seda näitab meile ajalugu, mida ise kaasa oleme elanud. Oleks asjata otsida objektiivseid hinnanguid näit. Nikolai II või Lenini üle nende vastaste poolt.

Aadu Grenzsteini poliitilist tegevust on seni hinnatud, nii palju kui mäletan, peaaegjalikult nende poolt, kes kuuluvad tema suurema ja ägedama vastase, Jaan Tõnissoni leeri.

Sellega on seletatav nende kirjutuste toon ja tuntav objektiivsuse puudus tõsiasjade ette toomisel, nende valikul.

On teada, ja selles ei ole vähematki kahtlust, et Grenzstein mitte ainult oma venestuse poliitika jutlustamisega hukkamõistmist ära pole teeninud, vaid ka abinõudega, mis ta oma tegevuse viimasel ajajärgul vastastega võitlemiseks tarvitas. Aga keegi vist pole veel seni vaevavääriliseks pidanud lähemalt uurida, missuguseid abinõusid vastased Grenzsteini vastu käisid. Muidugi, Grenzsteini kui venesõbralise poliitiku kõrvaldamine oli õigustatud ja kui eesmärk pühitseb abinõud, siis ei maksa kellelgi vaeva näha tema vastaste abinõude lähemaks tundmaõppimiseks. Aga ometi peaks poliitikas nagu muuski tegevuses võitluse-abinõude valikus kõlblus maksma, ka kõlvatute vastaste võitmiseks. Tarvitab ükspool kõlvatuid abinõusid, siis ei suuda ka harilikult teine pool nende tarvituselevõtmise kiusatusese vastu panna. Kaugemale läheb harilikult see, kes kõlbliselt paenduvad.

Oleks huvitav jälgida neid keerdkäike, mida mööda Grenzstein, enam tundmuse- kui mõistuse- inimene, murranguaastatel oma hinges käis, kuni

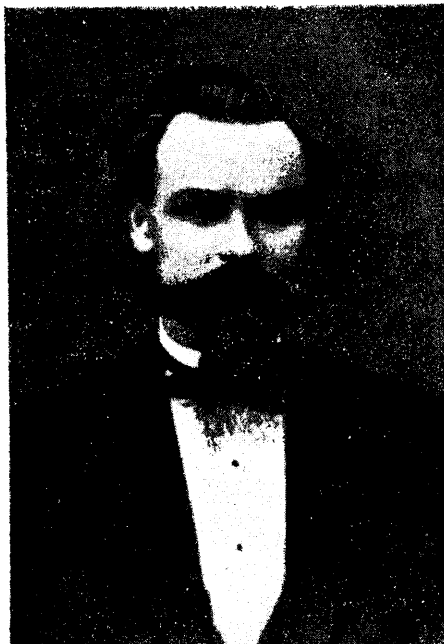
vene orientatsioonini jõudis. Sellega andis ta viimase hoobi haljale oksale, mille peale oma ande ja suure töö läbi jõudnud. Vastastel oli nüüd väike asi teda lõpulikult kukutada. Tarvis oli veel ainult konstateerida: ta on Vene poolt ja Eesti vastu, mis meil enam tunnustusi tarvis — ja Grenzstein oli poliitiliselt täiesti kadunu. On ainult kurb, et ta oma poliitilise surma

üle elas. Sellest „elust pärast surma“ Pariisis andis Fr. Tuglas ilusa traagikoomilise pildi*). Vana A. Grenzstein kirub ja turtsub seal võimetu vihas ja Tõnissoni „Postimees“ ärritab teda kui punane rätik nõrkevat härja areenil. Tõesti, hale hakkab sellest mehest, kes vanas põlves end võimetu vihaga nõnda naeruvääristab! Aga mulle isiklikult tuletas see kirjutus meele mõnda kõnelust praegu elavate poliitikategelastega, kes ajutiselt vastaste läbi kõrvale tõrjutud, nende vastu Grenzsteini kombel oma võimetut viha ja sapist lõhnavat vaenu traagikoomiliselt väljendasid.

Mul oli juhus Grenzsteini juures „Oleviku“ toimetuses natuke aega töötada, nimelt tol ajal, kui see mees oma lehega poliitilise surma eelset agoniat elas, surmaeelsetes krampides vintsles. „Postimehe“ Jaan Tõnissonis oli temale lühikese

ajaga vastane tõusnud, kellega ta õieti arvestada ei mõistnud. Tal oli aastate jooksul tähtsamaks vastaseks olnud heade tahtmistega täidetud, aga poliitiliselt vähekaaluv dr. K. A. Hermann. Selle nõrga vastasega edukas maadlemine oli Grenzsteini iseteadvaks teinud. Ta oli end ülehindama hakanud ja arvas esialgul, et Tõnissonistki nõnda palju pikem on kui Hermannist. See oli aga saatuslik eksitus. Kui ta sellest aru sai, hakkas ta kõrgemaid jõudusid otsima, mille najale tugedes veel seista võiks.

*) See Fr. Tuglase kirjutus ilmus pärast A. Grenzsteini surma „Päevalehes“, mille numbrit (1917. a.) ma kahjuks ei tea siin nimetada.

Aadu Grenzstein

Haruldaset paenduva väimuga, oli ta sama paenduv ka vaadete poolest, ja kõlbline selgroog oli tal samuti paenduv. See oli „heaks“ eelduseks, et ta Peterburist võis abi otsima minna oma vastastega võitluses, et ta vene orientatsiooni võis valida eesti orientatsiooni vastu.

Sellejuures on aga väga huvitav — ja nüüd ma saan, viimaks, oma mälestuste juure —, et Grenzsteini vastu, kes vene orientatsiooni pooldas, ometi ka vene sõjariistadega võideldi ja ta nende vastu enese abituna tundis.

Meheks, kes Tartus selle järele pidi valvama, et eesti kirjanduses ja ajakirjanduses sõnagi tsaari re-shiimi ja vene riikluse huvide vastu ei kirjutataks, et ühtki muud orientatsiooni kusagilt välja ei paistaks peale vene oma, oli eestlane ja Tõnissoni ringkonna väljapaistev tegelane, kadunud J. Jõgever — ülendagu Jumal ta hinge ja alandagu pattu!

„Oleviku“ toimetuses olles oli mul mitmel puhul juhus näha, kuidas see Tõnissoni erakonna mees Grenzsteini lehte „tsenseeris“. Terved veerud ja terved leheküljed, mis Grenzsteini enese kirjutatud olid kustutatud. Ja teatavasti võlus see mees lugejaid nimelt oma kirjutuste läbi. Ma mäletan, Grenzstein näitas mitu numbrit kus „temast“ midagi järele polnud jäetud. Vaevalt võis see kõik vene riikluse vastane või kõlblusvastane olla, mis ta kirjutas, vaevalt võis see ka maksva ühiskonna korra vastane olla, sest Grenzstein ei olnud kellegi Umstürzler, revolutsionäär, aga punased kriipsud käisid veergudest halastamatalt läbi. Mäletan, kuidas Grenzstein kord meelegeitel Jõgeveri käest tagasitoodud ja pooleni läbikriipsutatud „Oleviku“ veergusid näidates hüüdis: „Mitte millestki ei lase nad (ta mõtles vist Tõnissoni ja Jõgeveri, nagu mõnest seletusest selgus) enam kirjutada! Kirjutate ma Raadi põllumeesteseltsi koosoleku kirjelduse, siis tõmmatakse see maha! Ei olevat soovitav! Kirjutate väljamaa ringvaadet — tõmmatakse maha! Kirjutate vaieluse „Postimehe“ vastu — see tõmmatakse muidugi maha! Isegi süütu luuletus või mõttesalmike tõmmatakse maha! Neil on tarvis mind surnuks teha!“

Umbes nõnda hädaldas ta, ja kui mind meespidamine ei peita, oli tõesti luuletusi, väljamaa ringvaateid ja vaielusi „Postimehega“ „Olevikus“ kustutatud.

Tõesti traagikoomiline seisukord, mis Grenzsteini iseäranis võis vihastada ja meelegeitele viia: temale, kes venesõbralik, ei anna vene riikluse tööriist — tsensor — võimalust võrdlemisi süütute asjadega lugejaid huvitada ega venestusvaenuliste vastastega vabalt vaielda!

Loodetavasti on ehk „Oleviku“ toleageesed tseensuuripoognad veel alles ja nende peale juhin ma kõigi tähelepanu, kes Grenzsteini - Tõnissoni võitlusest ja „Oleviku“ viimasest ajajärgust objektiivset pilti tahavad anda.

Mina sain aga mulje, et Grenzsteini „Olevikule“ tol ajal liiga tehti, et teda Grenzsteini huvitavatest

kirjutustest, millega ta alati lugejaid oli köitnud, la-gedaks taheti teha, et talle vastastega ühel määral vaidlemiseks sõna ei antud. Oleks tõesti huvitav, kui keegi kord loetleks tol ajal „Olevikus“ kustutatud artiklid ja palad, ühtlasi näitaks, kas nende kustutamine vene, eesti või mõne kolmanda orientatsiooni seisukohalt tarvilik oli.

Minule näis aga, et Jõgeveri punane pliiats iseloomult nõrgale ja paendlikule Grenzsteinile, veel enam aga tema „Olevikule“ lõpuliku hoobi andis, teda viimaste kõlvatute abinõude tarvitamisele — Peterburisse salakaebuste saatmisele — kihutas.

Muidugi, tsensori valjus ei vabanda ühtki Grenzsteini väärsummu, küll aga aitab vist mõndagi neist seletada.

Grenzstein oli suur töömees. Kella seitsme paiku hommikul oli ta jalul ja hakkas kohe tööle. Kell kaheksa jõodi ühises söögi-toas kohvi. Lauas istus tol ajal peale Grenzsteini enese õpetaja Jurkatam ja „Oleviku“ ainus toimetussliige K. Kotsar. Mõlemad elasisid sealsamas. Jurkatami toas ma ei käinud, küll aga K. Kotsari omas. Mis-ugune see oli ja mis seal oli, seda ma ei näinud, nii tihedad olid seal tubaka-suitsu pilved. Ta asetses nende sees kui Jumal Siinai mäel, s. o. nägematult.

Grenzstein jõi paar tassi kohvi, mille piimaga äärmuseni lahjendas ja vestles väsimatult. Teised vaikisid enamasti, ütlesid harva mõne sõna hulka. Iseäranis elav oli vestlus, kui mõni külaline lauas istus. Neid käis, aga tähtsaid mehi nende hulgas ei leidunud. Võis märgata, et Grenzsteinil isiklikke sõpru ei olnud, ainult tema vaimukast kirjutusviisist võidetud imetlejad „lihtsad“ lugejad. Grenzsteini lauavestlus ei olnud kunagi sügav ega tõsine, alati mänglev, pinnapealne. Olin teda „Oleviku“ kaudu 10—15-aastaselt tundma ja imetlema õppinud. Nüüd lahjenes ja tuhmenes see imetlus isiklikel kokkupuutumisel, aga ei kustunud.

Pärast kümneminutilist kohvijoomist mindi kohe tööle. Kella kahe ajal oli lõuna, mis peale Grenzstein natuke puhkas, siis aga jälle tööle asus ja kella 8-ni või üheksani püsivalt laua taga istus. Pärast teejoomist töötas ta veel mõne tunni. Tööruumiks oli tal harilikult oma veidra maja teise korra saal, mille keskel hiiglasuur laud asetses, mis aga minu mälestuse järele samuti kõikus, nagu tema maja ja tema isegi. Öhtuti tõmbus ta oma kabinetti, mis saalist vasemal pool, maja idapoolses nurgas. Seal istus ta sagedasti toolil, mille ümber põrand väljamaa ja kodumaa ajalehti täis oli.

Elas ta, niipalju kui tähele panin, sama tervisevastast elu, nagu suurem jagu meie tegelastest: ei käinud puhtas õhus ega hoolitsenud ka muidu kehalis- liigutuste eest. Mäletan, et ta üks kord Doomemäel, mille serval elas, kõndimas käis, aga sedagi „ajaraiskamist“ kõvasti kirus. Sellele kõnningule ei läinud ta vabatahtlikult, vaid karmil kihutusel, ainult senikauaks kui tube tuulutati. Mäletan veel, et ta

jõulu-õhtul samuti nagu alati kella kümneni töötas. Ta ei ülistanud ainult mõtte-salmides tööd ja usinust, vaid teostas seda ka elus. Kahjuks oli ta aga oma tegevuses õige sihi kaotanud või laskis seda määrata sõgedast vihast, kadedusest ja auahnusest, mis kõik tema hilisema tegevuse tulemused annulleeris.

Nagu noored inimesed sagedasti teevad, otsustasin minagi kord niisuguselt suurelt mehelt, nagu Grenzstein minu silmis tol ajal veel oli, oma tulevase tegevuse, „elutee“ valiku kohta nõu küsida. See sündis kord päikesepaistisel õhtu-poollel tema veidra maja saalis. Ta istus nurgas sohval, jalg põlvel, mina tema vastas laua ees. Ta sai alati elavaks ja kõnekaks, kui keegi temaga juttu alustas, nii ka seekord. Näen praegu kujutluses selgesti tema punasevase helgiga tõmmukat, enam mustlase kui eestlase jumega nägu, hiiglavurrusid, mis juba hallikaks lõõnud, hallikaid, laialt otsalt üle pea soetud juukseid ja elavaid silmi. Tema nägu avaldas enam vaikumust, kui suurust, sügavust või tõsidust.

Ta kuulas muiates ära minu otsekohese, naiivse tunnususe, et mul olevat kalduvusi kirjanduse või ajakirjanduse poole. Kuulas ära ka minu nõuküsimise selles asjas (pakkus selle juures ka suurest hülsikarbist paberosse, mis tal võõraste jaoks varuks olid), et kas maksab katsuda ja kuidas see võimalik oleks?

Ta ei naernud mind ega püüdnud nõõgata, nagu üks teine meie suur mees, kes minu sõbrale sarnase nõuküsimise peale lühidalt ja autoriteetselt vastanud: „Hakake kingsepaks!“ Ei tea, kust ta nii geniaalselt teadis otsustada, et mu sõber mitte rätsepaks, puusepaks, lukusepaks või põllumeheks ei kõlba!

Grenzstein ei annud vastust nii jõhkralt, aga peaaegu sama geniaalselt. Tema pika nõuandevestluse sisu — vestlus võis tund või poolteist kesta; kõneles tema, mina aina kuulasin, nagu see alati on, kui suure mehega kõneldakse — oli umbes järgmine:

„Valige kõike muud elukutseks, ainult mitte kirjandust, ajakirjandust või seltskonnategevust. See ei tasu ennast iialgi. Näete nalga ja lõikate ainult tänamatust.“

Ta tõi selle mõtte kinnitamiseks näiteid meie kirjameeste elust ja jätkas siis:

„Hakake enim ärimeheks, see toob midagi sisse ja on midagi kindlat; seal ei ole teil iialgi niipalju vaenlasi, kadestajaid ega mahategijaid kui kirjamehe või avaliku tegelase kutses. Mul on tuttav ärimees, oli enim ka mingil intelligentisel alal tegev. Siis asutas piimapoe ja elab rahulikult ning mureta. Hakake ärimeheks!“

Ma julgesin vahele öelda, et mul selleks kalduvust sugugi ei ole, et mul selleks vist ka vähematki osavust või annet ei ole.

„Hea küll, siis hakake aednikuks. Suurepärane, ilus ja puhas tegevus! Ja terve! Mul on üks tuttav aednik . . .“

Tunnipikkuses kõnes oskas ta mulle seda elukutset nii nõiduslikult silme ette maalida, et ma veendunult lahkusin, tänuhulgaliselt rahvamehe kätt surudes: olen oma õige tee leidnud.

Järgmisel päeval läksin Tartu botaanika-aeda ja pakkusin end sinna õpilaseks. Ei võetud. Läksin „Tõugle“ (Daugulli) juure. Ei võetud ka. Öeldi, et „ma aiatöö jaoks liig nõrk olevat.“

Nii ei saanudki ma selle tähtsa mehe nõuande järele käia, millest mul tänapäevani kahju on, kui mõnest ilusast aiasit mõõda lähen ehk kui Daugulli äri aknal lillesid vaatlen.

Eduard Hubel

Grenzstein läks varsti pärast seda Pariisi, lahkus kodumaalt, loobus Eesti avalikust tegevusest. Jälgisin veel huviga oma poisikese põlves jumaldatud tegelast, keda „Oleviku“ läbi tundma ja imestlema õppinud; ootasin nagu, et ta veel mingi ime võib teha, mingi uue õpetusega, uue ilmavaatega, uue poliitikasihiga võib tulla ja endisse ausse ning lugupidamisse tõusta. Aga see ei sündinud. Nietzsche õpetuse eestistamisega ega antisemitismiga ei võinud ta tagasi võita, mis venestuse jutlustamisega kaotanud.

Nägin teda mõni aasta hiljem Tartu Doomemäel kõndivat, hiiglavurrud ja juuksed juba hõbehallid. Näoilmes ja pilgus midagi kurba ja kibedat. Oli piinlik temaga kõnelema minna. Aga üks minu tuttavaist oli tema pool käinud, teda usutlenud. Vana Grenzstein teinud Tõnissoni poliitikat maha, siunanud tolle aja tegelasi — ja see olnud ka kõik. Sel mehel ei olnud enam midagi Eestile öelda.

Foto Parikas

G. E. Luiga

Kadumise laps

Ühe noore hinge tragöödia

See on üks vana lugu
ja alati uueks jääb,
ja kellele seda just juhtub,
sel murrab südame.

H. Heine.

1.

Sulev oli koolist tulnud jõuluvahetajale ja istus õhtusöögi eel ema toas. Ema oli haiglane ja lebas hämaras valgustuses lamatoolil, kuna isa teises toas oma töölaua ääres istus. Vaheuks oli lahti ja et praostit tema töös mitte segada, rääkisid ema ja poeg madalal häälel. Sulev istus akna all ja vaatas tüki aega sõna lausumata välja, kus selge taevast nagu kütitud kullatükke täis oli.

„Ema!“ ütles ta korraga.

„Mis on?“ küsis see.

„Kas tead, kui palju on tähti taevast?“

„Ei ole lugenud.“

„Aga need on loetud.“

„Tõesti?“

„Ja. Tähetundjad on nad ära lugenud.

Palja silmaga on näha seitse tuhat, aga pikksilmaga tehtud päevapiltidel on neid leitud kolmkümmend miljonit.“

„Seda on palju.“

„Ja, neid on veel enamgi: on veel palju, palju tähti, mida pikksilm ka ei näe. Neid arvatakse kahesaja miljoni peale. Kakssada miljonit, ema!“

„Võib küll olla. Jumala loodus on piiritu.“

„Ja need tähed on palju suuremad, kui meie maa, nii et maakera on nende kõrval nagu hernetera Munamäe kõrval ehk veel pisemgi.“

„Kust sa seda kõik tead?“

„Seda jutustas Arvelo.“

„Kes see on?“

„Meie kosmograafia õpetaja.“

„Tema peab seda muidugi teadma.“

„Ja! Ja nii huvitav on, kui ta jutustab. Kui pärast õhtul silmad kinni pigistasin, siis nagu oleks suured, suured hõõguvad pallid aina keerelnud taeva laotuses, kiiresti-kiiresti üksteisest mööda ja üksteise ümber, igaüks teab oma teed ja aega, et ei tule hiljaksjäämist ega kokkupõrkamist.“

„Ja, see võib olla huvitav.“

„Väga, nii et alati tahaks seda kuulda ja ikka enam ja enam! Ema, ma tahaksin ka tähetundjaks õppida.“

„Aga enne tahtsid kirikuõpetajaks.“

„Nagu isa. Ja, seda tahaksin ka, ja isa ka tahab seda. Aga tähetundjaks tahaksin ka. Ma õpin mõlemad.“

„Õpi, õpi! Sa võid veel väga palju huvitavat õppida.“

Poisikese silmad lõkendasid elavalt.

„Ja!“ hüüdis ta. „Ma tahan palju, palju õppida! Ma tahan ära õppida kõik, mis inimesed teavad, ja siis seda uurida, mida veel keegi ei tea.“

„Tee seda, see on hea asi.“

Tekkis väike vaheaeg. Seda katkestas Sulev korraga küsides:

„Ekssee ole ime, ema?“

„Tähed? Ja, Jumala loodus on täis imesid.“

„Ei, mamõten, et meie maa löi Jumal kuu päevaga, aga kõik need miljonid, miljonid tähed ühe ainsa päevaga. Miks?“

„Eitea. Keegi ei ole seal juures olnud.“

„Nõnda ei tohi rääkida!“ kõlas sõbralikult etteheitest hääl teisest toast ja avatud lävele ilmus praost, kes naise ja poja jutujamist oli kuulnud ja tarvilikuks pidas vahele astuda. Ta oli alles aasta neljakümnene, aga kaugele üle kihelkonna piiride tuntud kui vali usumees, mispärast tema praostiks valimine sinodil ühel häälil oli sündinud. Sulev oli tema ainus laps ja isa oli peaaegu tema sündimisest saadik mõtet hellitanud, et sellest saab temale vääriline järeletulija, kes Issanda viinamäge kord puhastab suurtest tuhniatetest ja pisikestest rebastest. Selleks tahtis ta teda juba lapsest saadik õieti ette valmistada, mis tema enesega kahjuks mitte

ei olnud sündinud. Mitte, nagu oleks tal olnud omast noorusest enesele mingisuguseid salapatte ette heita, vaid et ta jõuka möldri pojana kasvades ei kodus ega koolis ei olnud sattunud ümbrusse, kus tema mõtteid oleks juhitud Jumala poole, vaid ta oli nooruse muretut elu elanud, lõbusalt ja hinge peale mõtlemata, ning usuteadust õppinud ainult sellepärast, et isa uhkus tahtis kord poega kirikukantslis näha, ja muudeks ametiteks

O. Krusteni joonistus

Kesk rikkaliku sügissaaki.

Kodanik: „Kui Jumal nüüd veel raha ka annaks!“

ei tundud ta ka erilisi kalduvusi. Tema usklikeks saamine sündis alles ametsis olles, kus ta inimestega läbi käies nägi, kui kergelt need enamasti usuasja võtsid. Nende usutunnistus oli, et ei pea vahekorda rikkumaei Jumalaga, ei kirikhärraga, ei mõisahärraga, ei kordnikuga ega vallavanemaga, sest kahju oleks sellest ikka ainult nõrgemal poolel. Aga kus võimalik oli ilma hädaohu kartmata väike ninanips lasta, seal ei põrganud keegi tagasi, ükskõik, kas see käis

esimese, teise, kolmanda, neljanda või viienda vastu. Ja kui ta küll kõik oma tarkuse pingutas ilusate jutluste kokkuseadmisele ja nende mõjuvale ettekandmisele — ta ei suutnud siiski tagajärgi saavutada. Inimesed ütlesid: see on tema amet, tema leib, ta peab nõnda rääkima; ega ta ise seda kõike ei usu. — See ärritas teda. See oli tema kahtlustamine kahekeelsuses ja silmakirjalikkuses ning ta pidi mõnna, et selles omajagu tõtt oli. Sest ta oli usuteadust õppinud teiste, mitte iseene pärast; mitte, et tema südames

lung oli selle järele, vaid et see temale abinõuks oleks ülespidamise teenimisel. Kuid ta ei kannatanud, et temast võidakse ütelda, et ta teisiti räägib kui mõtleb. Sellepärast otsustas ta sest päevast „usklikuks“ saada ja sai: ta hakkas enesele ette rääkima, et usub täht-tähelt iga kirjasõna ja hakkas seda suure rõhuga ka inimestelt nõudma. Ja kui ta märkas, et see äratas tähelepanu ja võitis talle poolehoidu, siis kihutas see teda alatud teel seda suurema hoo ja innuga edasi rühkima. Aastate jooksul hakkas ta ikka enam ja enam kivinema arvamises, et usub täpselt jumalasõna ja et tema usk ongi õige usk ning et ta võitleb Jumala au eest, kui nõuab, et igaüks peab uskuma tema moodi.

Kõige pealt pidi aga poeg tema viisi usus kindel olema. Poisike avaldas tõesti juba varastest eluaastatest haruldast huvi usuküsimustes. Ta oli pärinud isalt järele otsustusvõime, emalt aga kalduvuse unistamistele, juurdlemistele. Ta oli lapselikult vaga, usklik ja jumalakartlik, aga viimasel ajal esines ta tihti küsimistega, mis näitasid teda nagu kahtlevat vanade tõdede juures. Praost pidas seda ülihädaohtlikuks neljaviieteistkümneaastasele poisikesele, andis seda ilmalikumeelsete koolivendade ja õpetajate süüks ja teda täitis see suure murega. Ta otsustas selle jumalikke asju eitava ilma-vaimu vastu leppimata võitlusesse astuda ja teda kui mitte omast kihelkonnast, siis iga-tahes omast kodust, omast perekonnast välja tõrjuda. Sellepärast oli ta abikaasa ja poja tasast jutuajamist kuulatama jäänud, kuni ta tarviliku leidis olevat vahele astuda.

„Nõnda ei tohi rääkida,“ ütles ta, püüdes häält võimalikult sõbraliku hoida. „See on üks neetud kõneviis, mille taha umbusklikud iga silmapilk varju poevad: „Kes on seal juures olnud, kes on seda näinud?“ Seda olen uskmatute suust nii tihti kuulnud, et mul kõrvad sellest kumisevad, ja nüüd pean sedasama omas kodus ka veel kuulma!“

Tasane naeratus käis üle naise väsinud näo.

„Aga tõepoolest ei olnud ju kedagi ilma loomise juures ega või jutustada, kuidas asi sündis,“ ütles ta.

„See kõik on meile teada antud, nii palju kui meil tarvis on teada,“ ütles praost häälel, mis ei oodanud vasturääkimist, ja jatkas enam poja poole pöördunult: „Kõik, mis üle selle, mis teadusemehed arvavad ja seletavad, on oletus, luule, hüpoteesid, nagu nad ise ütlevad. Nemad ei saa seda kuidagi tõendada. Ainus kindel alus on — piibli raamatu esimene peatükk.“

„Aga ilmaruumis tekib uusi maid praegu veel,“ ütles Sulev aralt. „Suurte pikksilmade läbi tähttornis on seda näha.“

„Oled sa näinud?“

„Olen,“ vastas poisike. „Kogu meie klass käis ühel õhtul Toompeal tähttornis ja meile näidati ja seletati kõik. See oli väga tore!“

„Ja nägid seal, kuidas uued ilmad sündisid?“

„O ei!“ hüüdis Sulev elavalt. „See kestab miljonid aastaid ja ükski inimene ei või ühe ilmakeha loomist ära vaadata.“

„Miks sa's ütled, et seda võib näha?“

„Ja, seal on kõiksuguseid tähti, mis alles tekkima hakkavad, poolvalmid, valmid ja kustunud ehk surnud tähed, nagu maa-sikad peenras: mõned õitsevad alles, teistel on õielehed vast maha langenud ja nad on veel väikesed, kolmandad on juba paisunud, aga alles valged, siis on poolpunased ja täispunased marjad, nii et ühekorruga võib näha, kuidas mari valmib.“

„Ja seda kõik seletati sulle tähttornis?“

„Ja, see on väga tark ja väga lahke härra, see doktor Selgemaa seal tähttornis. Ta ütles, et ma võin tema juure tulla ja tähti vaadelda nii tihti kui tahan.“

Pilv käis üle praosti näo.

„Ja oled käinud?“ küsis ta.

„Mitu korda. See on nii huvitav!“

„Seda ei oleks sa mitte pidanud tegema,“ ütles praost tõsiselt. „See segab sind ainult.“

„Aga selles ei ole ju midagi paha, isa!“ ütles poisike, kes nukraks sai nähes, et isa tema lapselikku vaimustust heaks ei kiitnud.

„Ei midagi paha küpsele mõistusele,“ ütles praost. „Aga sinule on see veel vara ja võib su usule kahju teha. Jumalat ei tule otsida kiikriga taevaaloetusest, vaid palvega pühast kirjast. Taevaaloetus on täis Jumala imesid, aga kõige suurem ime on siiski, et Jumal oma poja meile päästjaks on annud. Ja sellepärast valmistas Jumal meie maad iseäralise hoolega, et ta siin erilisel oma au ja armastust tahtis ilmutada.“

„Jah, kõigist ilmakehadest otse meie pisikesee maa peal! Miks just siin? Eks see ole ime!“

„Jumal valib ikka selle, mis on pisike ja alandlik. Nõnda on Jumal ilma armastanud.“

„Aga mispärast armastab ta vähem neid, kes kõigi teiste ilmakehade peal elavad? Kuidas need siis patust pääsevad? Või ei ole need keegi pattu teinud, ainult inimesed ükski?“

„Võimalik, et seal elavad pühad inglid.“ Tekkis väike vaheaeg. Mõtted poisikesee peas töötasid pinevalt. Siis ütles ta:

„Seda ma ei usu, et sadade miljonite tähtede hulgast ainult meie pisikese maa-
kera elanikud patu sisse langesid, kuna kõik, kõik teised pühaks jäid ja Jumal nendele oma au ei saa ilmutada. Aga vahest on Jeesus mõnede teiste tähtede peal ka sündinud, elanud, kannatanud ja surnud, ja sündinud ja elab ja kannatab ja sureb edasi ka uute tähtede peal, mis veel tekivad?“

„Niisugused küsimised ja mõtlemised on ilmaaegu,“ ütles praost tõsiselt. „Meie ei või nende peale iialgi vastust saada siin ilmas. Ja meil pole tarvis niisuguseid asju teada, sest see ei aita meid edasi õndsuse teel. Kui kord taeva tuleme, siis saame kõik teada. Niikaua peame kannatama. Sarnaseid küsimisi äratab inimese südames kiusaja, saadan. Nii kiusas ta juba esimest inimest Eedeni aias: „Teie saate olema targad nagu Jumal.“ Aga see tarkus viis langemisele. Sellepärast hoia ennast tarkuse himu eest, mis tahab kõik teada, ja tõrju tagasi niisugused kiusu küsimised. Pea meeles: need on saadanast.“

Praosti hääl kõlas noomivalt, sõbralikult, aga otsustavalt ja ei lubanud vasturääkimist. Sellepärast tekkis vaikus, mis muutus kõigile piinlikuks. Poisike vahtis läbi akna välja ja kritseldas masinlikult sõrme ruudule, ema tundis enese nagu haavatud olevat tema pärast, et lapse loomulik teadmishimu nii karmilt kurjaks tembeldati; tal oli lapsest kahju ja tundis tungi tema kõrvale minna, kätt tema piha ümber panna ja teda kallistades rinnale suruda, aga kartis, et mees seda meelevalduseks peab enese vastu ja ei julgenud. Ka praost tundis, et mingi ebakõla toasolijate vahel valitses, mis ähvardas rusuvaks minna, sellepärast pööras ta ümber ja läks tagasi teise tuppa ning istus jälle oma töölaua ette.

2.

Natuke aega valitses toas vaikus. Siis ütles ema hästi tasa, nii et teise tuppa ei peaks kuuluma:

„Sulev, tule õige siia!“

Poeg pöördus akna juures ümber ja vaatas küsivalt ema otsa. See sirutas käed tema poole ja kordas:

„Tule, tule!“

Kõheldes tuli poisike ligi, aga kui ema ta enese juure tõmbas ja teda põsele suudles, siis lõi laps korruga mõlemad käed tema kaela ümber ja surus enese usaldavalt ning tugevasti ema rinna vastu.

Minutid möödusid õndsas süleluses: ema ja laps, laps ja ema.

„Mis su südant nõnda koormab?“ küsis korruga ema.

Poisike viivitas, hoidis siis suu ema kõrva ligidal ja ütles:

„Ma ei taha, et Jeesus miljonite tähtede peal ikka jälle sünnib, kannatab ja sureb, ikka sünnib, kannatab ja sureb, — ilma lõputa!“

Ema oli selle iseäralise mure üle nii kohmetanud, et ta esimesel hetkel sõna suust ei saanud. Siis küsis ta:

„Aga miks mõtled sa, et ta seda teeb? Kes on sulle seda ütelnud?“

„Isa ütleb ju, et kui oleks olnud muud teed ilma lunastamiseks, siis ei oleks Jumala poeg maa peale tulnud, aga muud võimalust ei olnud. See tähendab, et ka teiste ilmakehade elanikkudel muud teed ei ole õndsakssaamiseks.“

Emale näis see lapselik mure esimesel hetkel naljakas, aga nähes, kui sügavalt poeg selle mõtte juures ärritatud oli, käis korruga jahmatus ta rinnast läbi ja südamlilikult ütles ta:

„Ilmaaegu teed enesele muret niisuguste küsimustega. Võid kindlasti uskuda, et need ka ilma meieta isegi kõige paremini korraldatakse. Jumal teeb seda nii, nagu see kõige parem on.“

„See pole tõsi!“ hüüdis Sulev ägedalt.

„Mis? Kuidas sa selle peale tuled?“

„Meie koolis on üks poiss, Huugo Mäelepp, väga armas poiss, kõik armastavad teda. Aga tema isa on paha inimene, joob ja riidleb. Ta on kingsepp ja tal on mitu inimest töös. Kui keegi teda töökojas või kõrtsis on vihastanud, siis peksab ta koju tulles ikka poega. Tihti on Huugol sinised triibud ja muhud ihu küljes isa peksust. Seda teavad kõik ja vihkavad tema isa. Kord oli ta jälle millegi üle vihastanud ja hakkas Huugot hirmsasti peksma. Naabrid kutsusid politsei ja see võttis veriseks peksitud poisi ta käte alt ära. Kui politsei ametnik ja naabrid temaga tapelsid lapse peksmise pärast, ütles ta: „Kes neid siis käsib mind vihastada!“ — „Ega laps selles süüdi ei ole,“ ütlesid teised. Tema aga: „Kui ma oleksin süüdlasi peksnud, siis oleks politsei minu ammu vangi viinud.“ Teised hurjutasid: „Kuidas tohid sa siis süütut peksta teiste pattude pärast!“ Tema aga vastas: „Jumal nuhtles oma poega ka võõraste pattude pärast.“

„See oli väga rumalasti öeldud,“ tähendas ema tõsiselt. „See oli joodiku häbematust, mida ei kõlba järelegi rääkida. See on ülbe jumalateotus, ennast nõnda Jumalaga kõrva seada, sest siin on kaks hoopis ise-

asja: kingsepp peksis oma poega tigidusest, viha pärast; Jumal aga andis oma poja patuste eest armastuse pärast.“

Poisike raputas pead.

„Aga kui isa hakkab mind peksma sellepärast, et karjapoisid õunu varastavad,“ ütles ta ja värin käis tema kehast läbi.

„Seda ei tee sinu isa iialgi,“ vaigistas ema.

„Aga kuidas võis Jumal seda teha?“ uuris pois.

Ema võttis lapse pea käte vahele, hoidis seda natuke maad enesest eemal ja vaatas talle tõsiselt silma.

Poja nägu avaldas selget muret ja tuska, nii et ema rahutuks sai ja kartma hakkas.

„Kuulenüüd, mis ma sulle ütlen,“ ütles ta. „Jäta kõik need mõtted. Sa oled praegu nende küsimuste lahendamiseks veel noor ja nõrk. Lükkan edaspidiseks. On ju palju asju, mida sa aasta eest ei teadnud ja nüüd tead, ja on väga palju, millest sa nüüd

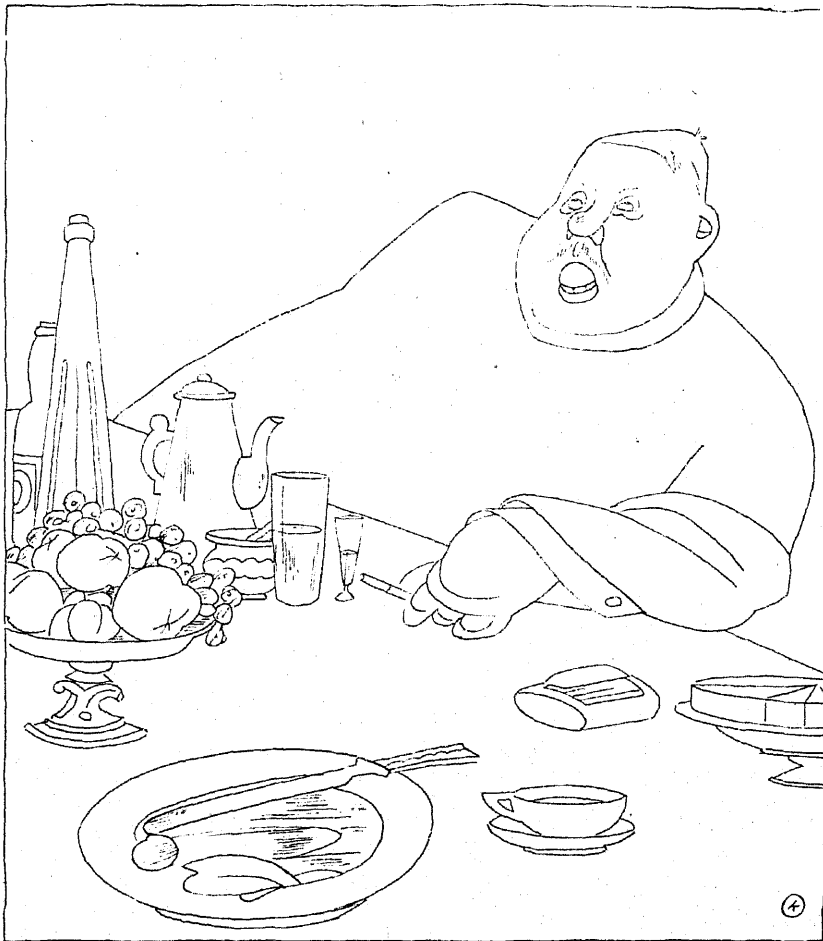
jagu ei saa, aga aasta, kahe, kolme või ka kümne pärast on nad sulle selged. Sa teed enesele ilmaaegu vaeva, kui asud enneaegselt küsimuste kallale, milleks sa veel küps ei ole. Sa tead, et ei saa loogilistega rehkendada, kes alles üksikord üht õpib. Kas mäletad, kuidas sa kord enast kikiarbaile sirutasid, et võiksid laua peale vaadata, aga ei ulatanud ja olid sellepärast mures. Kuid nüüd oled ammu sellest üle ja vaatad laua peale ülevalt alla. Nii on lugu ka teiste asjadega: kasvad ja õpid

ja saad kõigest üle, mis nüüd nii ülepea matu paistab. Praegu on kõige rohkem tarvis — puhkama minna. Oled pika tee sõitnud, oled ennast väsitanud — vaatame, õhtusöök on valmis, läheme sööma ja siis paneb sind ema jälle kord magama.“

3.

Sulev oli juba uinunud, ikka veel istus ema ta voodi ääres. Iseäraline ärevus valdas tema hinge.

O. Krusteni joonistus

Kah häda!

Eh kurat, rahakolt peab vastu, aga köht mitte!

kuid seda võitvat lembust ei olnud praostli mitte.

Ja kui hiljem kogu maja magas, ei leidnud õnnetu ema und. Rahutult pöörles ta voodis ja pingutas äärmuseni mõtteid, et leida teed, mis kõige paremini kitsikusest välja viiks. Seal äratas teda karjatus Sulevi toast. Ehmunud hüppas ta voodist, kahmas hommikumantli õlale ja jooksis poja juure. See istus voodis, vabises ja rääkis midagi, millest ema aga midagi aru ei

das tema hinge. Ta tundis, et lapse süda rahutuses vaevles, aga ei teadnud, kuidas seda aidata. Kas kutsuda isa? Sellest mõttest loobus ta varsti. See oli ju küll tema amet, ta oli kogu praostkonnas ja kauge-malegi kuulus kui hingearst, aga ta armastas põrutada sõna haamriga, nagu ta ise ütles, kuid ema instinkt tundis, et laps vajab hellust ja lembust; kahtlevale, küsivale ja otsivale noorele hingele oli vaja juhatajat, kelle käest ta sõbralikus usalduses võis kinni haarata,

saanud. Ta pani käed lapse kaela ümber, tõmbas tema pea oma näo vastu ja ütles:

„Sulev, mina olen. Rahusta ennast. Mis sul viga on?“

„Mina olen kadumise laps, ema!“ kisen-
das poeg.

„Mis sa räägid? Mis sul on?“ küsis
ema, samuti värisedes.

„Ma ei usu Jumalat!“

Enne kui ema kohmetuse pärast midagi
sai vastata, lükkas praost, kes peaaegu
samal ajal sinna oli tulnud, abikaasa kõr-
vale ja võttis poja käest kinni.

„Miks, Sulev, miks sa ei usu?“

„Ei saa!“ hüüdis laps nutuselt.

„Miks?“

„Ei saa! . . . Mul ei ole usku.“

„Siis palu, et sulle antakse.“

„Ei saa paluda.“

„Miks?“

„Sest mul ei ole usku!“

„Jumal annab, kui palutakse.“

„Jumal ei kuule selle palvet, kes ei usu.“

Praost kohmetas. Siin oli umbsõlm.
Ta oli alati õpetanud, et usklik paluja saab
kõik, mis iganes palub, aga kes ei usu, see
ei saa midagi; ta oli samuti õpetanud, et
palujale antakse usku, nii et ta selles ikka
tugevamaks saab, nõnda et kellel üks on,
saab ka teist, aga kellel üks puudub, see ei
või kumbagi saada: kui ei ole usku, siis ei
aita palumine, aga kui ei palu, siis ei anta
usku — kus on siin pääsetee?

„Palume üheskoos,“ ütles ta ja laskis
voodi ette põlvili. Teda armastati kogudu-
ses eriti tema võimsa palvetamisviisi pärast.
Nii vabalt, nii ilusasti voolasid ikka tema
sõnad, nii tungiv, nii veendumapanev oli
tema hää, et juuresolijate südamed hardu-
sega täitusid ja nendel oli tunne, nagu oleks
nüüd mingi nägemata vägi mägesid paigalt
liigutamas. Aga siin, pool palavikus jamp-
siva poja voodi ääres ei tahtnud palvevaim
talle alguses sugugi tulla; vaevaga otsis ta
sõnu ja hääles kuuldus mingi ebakõla, kuni
ta viimaks nagu harjunud teele jõudis ja
takistamata edasi astus. Ta palus, et Ju-
mal halastaks selle vaese, eksinud tallekese
peale, keda kiusajad tahavad ära võrgutada
isa südame juurest kadumise laande, ja talle
usku annaks ning ta tagasi juhataks.

„Kas palvetad ühes, Sulev?“ küsis ta
vahepeal.

„Ei,“ ütles laps.

„Miks?“

„Ei saa.“

„Aga miks? Katsu ometi.“

„Ei saa.“

„Sa ei taha?“

„Ei.“

„Sa pead tahtma!“

„Ei saa tahta, ei taha tahta!“ hüüdis
laps vaevatud häälel.

Praost ehmatas. Kuidas oli kuri tema
lapse vagas südames sarnase muutuse toime
pannud?

„Ära vihasta Jumalat,“ ütles ta noomi-
valt. „Hirmus on langeda elava Jumala
kätte, kes ei ole oma enese pojale armu
annud —“

„Ja, ja, ta on tige ja vihane ja nuhtleb
õigeid õelate asemel!“

„Ära teota! Sind võidakse täna veel
kohtu ette kutsuda!“

„Ma tean, ma olen kadumise laps ja
lähen hukka! Selleks olen ma juba loodud!“

„Keegi ei ole loodud hukkaminemiseks,
vaid kõik on kutsutud õndsusele. Kahetse-
jatele annab Jumal armu. Kui sa kahet-
sed —“

„Ei saa kahetseda, ei taha kahetseda!“
karjus laps ja peksis tõrjudes kätega.

Praosti rinnast käis jääkülm tuuletõmbus
läbi. Kas tõesti niikaugel juba oli kiusaja
võimuses tema ainus poeg, kellest ta nii
palju oli lootnud? See oli kool, see äranee-
tud jumalakartmatu kool ja usuvastane ilma-
lik teadus, mis tema lapse õrna hinge oli
ära mürgitanud. Siin pidi kõige teravama
noaga haigus välja lõigatama nagu mao
mürk, enne kui see kogu keha hävitab.

„Rumal laps,“ ütles ta noomivalt, „ära
kutsu Jumala viha enese vastu välja, Jumal
ei anna ennast pilgata.“

Seal võttis naine tema käsivarrest kinni
ja püüdis teda voodi juurest eemale tõm-
mata.

„Laps on haige,“ ütles ta, „ja ei tea ise,
mis ta räägib. Talle on vaja kõige pealt
rahu. Lase ma panen ta magama.“

Ta püüdis meest uksest välja lükata,
aga see vabastas karmilt käsivarre naise
käest ja pööras järsult voodi juure tagasi.

„Ta räägib haiguses, mida ta on mõtel-
nud terve olles,“ vastas ta, „ja sellest on
näha, et tema hing on suuremas hädaohus,
kui ihu; sellepärast tuleb kõigepealt hinge
arstida.“

Ja pöörates poja poole hakkas ta talle
kirjeldama põrgu hukatust, millesse ta langeb,
kui ta ei taha meelt parandada.

Siis prahvatasid ema närvid. Hirmunult
hädaoahu pärast, milles ta last tundis helju-
vat, unustas ta alluvuse oma laulatatud pea
ja peremehe ning ametlikult pühitsetud hinge-
karjase ees, kõige jõuga surus ta mehe voodi
äärest eemale ja hüüdis: „Mine ära siit!
Sa surmad lapse oma hirmutustega!“

Kuid järsult lükkas mees ta kõrvale ja seisis jälle voodi ees.

„Ma tahan ennemini, et mu laps oleks, surnud kui jumalakartmatu,“ ütles ta.

„Sa surmad ta!“ kisendas naine.

„Võib olla sureb ta,“ vastas praost, „aga meie ei tohi teda lasta surra, jumalateotus huulil. Enam kui ihusurma peab kartma hinge hukkamist põrgus ja me peame lapse välja kiskuma saadana lõugade vahelt.“

„Ema, ema!“ karjus korruga voodis väänlev laps nagu surmahädas, „mina lähen põrgu, mina olen kadumise laps!“

Nüüd juhtus midagi, millest asjaosalised isegi teadvuses ei olnud, kuidas see tuli: üleiniimliku jõuga virutati praost uksest välja, nii et ta teises toas laua vastu põrkas, ja haige toa ukse lukus keerati võti kaks korda ringi.

Siis langes ema haige voodi ees põlvili, ärritusest samuti vabisedes ja nuttes, nagu lapski. Ta suudles tema käsi, otsaesist, põski, silitas tema pead ja sonis:

„Jää rahu laps, jää rahu, mina olen ja ei kedagi muid! Ära kardada midagi! Ei ole ühtki põrgut kusagil ega saadanat, ja sina ei ole kellelegi midagi kurja teinud, mis eest sind peaks nuheldama.“

Laps kuulatas ema armast häälekõla, tundis tema kallistusi ja jäi hetkeks rahulikuks. Siis ehmatas ta jälle, hakkas rabelema ja kaebama, et ta ei saa uskuda, et ta on kadumise laps ja peab minema põrgusse.

Ema rahustas, ema palus, ema nuttis, ema kinnitas, et midagi sellesarnast olemas ei ole, kuid poeg vastas kurvalt: „Sina ei tea, ema, sina ise ka ei usu, aga isa teab. Isa ütleb, et mul on kiusaja südames ja olen saadana lõugade vahel. Sealt mul pääsmist ei ole!“

„See on vale, vale, vale! Ära usu seda!“ kisendas ema. Ja palavikus lõdisev ema astus nagu heitlusesse palavikus soniva lapsega ning ei kuulnud, kui ukse taga koputati, natukese aja pärast teist ja vähe hiljem kolmat korda.

„Kuuled, mind kutsutakse!“ hüüdis laps ja tardus silmapilguks vagusi. Ka ema ärkas nagu unest. Ta hüppas üles, jooksis ukse juure, avas selle ja hüüdis mehele, kes tahtis sisse tulla: „Tohtrit! Saada kohe tohtri järele!“

Tohtrimaja oli kirikumõisa ligidal, aga teda polnud kodu: oli eile ära sõitnud ja pidi alles hommikuse rongiga tulema. Teist ei olnud kolmekümne versta kaugusel saada.

Teisel päeval tuli tohter. Ja ütles, et tema teadus siin midagi enam ei aita. Võib olla, kui alguses kohe oleks kutsutud. Nüüd oli hilja.

Haige vaevles palaviku piltides. Ta rääkis aina, et on kadumise laps ja on selleks loodud, aga ilma iseäralise hirmuta, ilma vastu tõrkumata, alistuses.

Ja siis ühel hommikul kustus ta nagu tikutuli tuule käes.

Ema, kes kogu aeg tema voodi äärest ei olnud nihkunud, oli nende mõne päeva ja ööga paarkümmend aastat vanemaks läinud.

Kui ta poja lahtise haua ääres põlvili laskus, et lilli ja liiva viimaseks tervituseks alla heita, pidi teda üles tõstetama ja ära viidama.

* * *

Kui pärast matuseliste lahkumist praost abikaasa kambriksse läks, leidis ta selle, väike pakike käes, ka minekuvalmis olevat.

„Kuhu nüüd?“ küsis ta võõrastades.

„Ära,“ vastas naine väsinult.

„Ära? Kuhu? Ja kui kauaks?“

„Jäädavaks. Meie ei saa enam ühes elada.“

„Mis jutt see on? Mis meid takistab ühes elamast?“

„Meie vahel on — lapse surnukeha. See lahutab meid ja sellest ei ole ülepääsu.“

Praost vaatas arusaamatuses naise otsa.

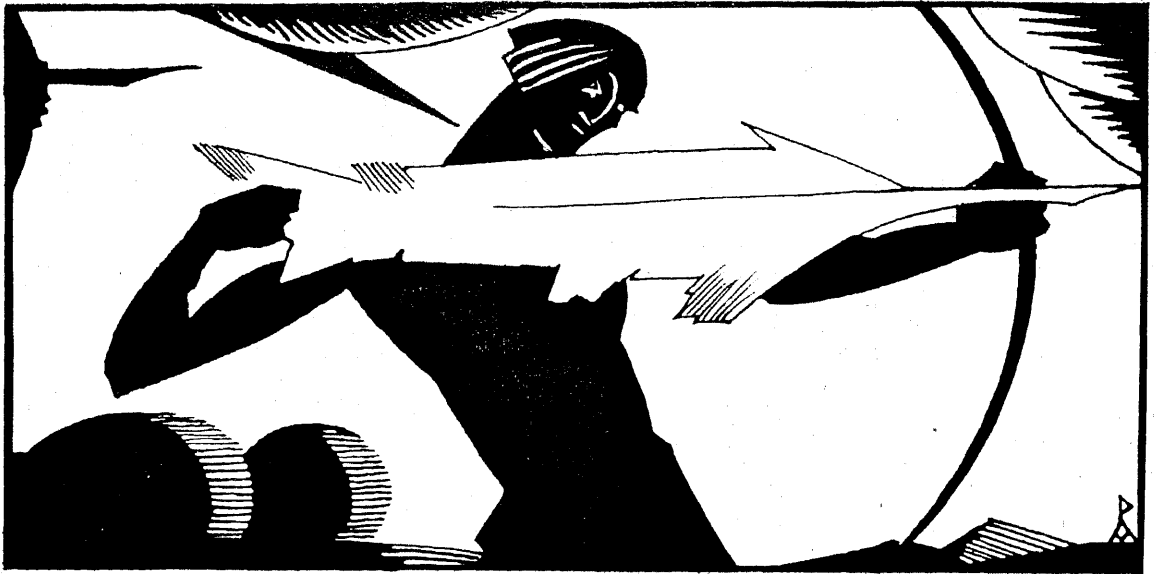
„Mis on siis minul selles süüdi?“ ütles ta. „Kui see oli Jumala tahtmine, miks vihadad sa minu üle?“

„Jäta oma Jumal,“ katkestas teda naine.

„Mis rõõmu võib see teha Jumalale, kui usaldav lapse hing piinatakse surmale põrgu valude ja vaimude ettekujutustega? Jumala tahtmine! Sinu Jumal on verejanulisem kui Moolok, ja sinu usk õudsem kui surmavanne. Ma ei või selles õhus elada. Sinu ligiduses ootab mind mu lapse saatus. Sellepärast pean minema. See otsus küpses minus lapse surmavoodil ja sellest ei ole taganemist. Mul ei ole viha, aga ma ei või teisiti. Ela hästi!“

Ja siis vankus ta uksest välja.

P. Aren

Ed. Laaman

Leht ja poliitika

Kaevatakse, nagu oleks ajakirjandus kõmu ja aja-
viite teenijaks muutumas. See on liialdus. Meie
päivil leidub ka tõsiseid inimesi, kes oma ajalehe
õpetliku ajakirjanduse algkujuks teinud. Tõendused,
mida ma toon, pole mitte välja otsitud, vaid juhus-
likult paarist lehenumbri järginõõda toodud:

— „Opaarino raiooni komitee sekretääriks valiti
seltsimees A. Oja.“

Kaherealisel sõnumil kahekümnerealine moraal
selle sündmuse tähtsusest, mis lõpeb:

— „Jääme lootma, et uus raiooni komitee seltsi-
mees Ojaga eesotsas aitab asunikude praegust seisu-
korda tõsta üldise revolutsioonilise arenemise pin-
nani jne.“

— Sakala asundusest: „Siin töötavad kaks püha-
isa, kes tahavad, et saaks Kingissepas olev kirik avatud.“

Jälle 20 rida moraal, tagatipuga:

„See tõendab ainult, et nendel on pind kadumas,
sest nad teavad väga hästi, et nõukogude riiki ei va-
pusta valgete jõud ega kaarnate kraaksumine“ jne.

Õpetlikul suggestioonil on siin iseäranis vastutav
täendus. Kui mitte näpunäidet ei oleks, et „see
tõendab ainult“, ei tuleks lugeja oma lihtsureliku
loogikaga kuidagi selle peale, kuidas see tõendada
võib.

— Puusta asundusest: „9. augustil ilmus meie
punase nurga seinaleht, mida valmistati juba mai-
kuust saadik...“

Sõnumi järel leiame 15 reas nii noomitust kui
õpetust:

„...Väljalaskmisest (!?) ei võtnud kõik toimetuse
kolleegiumi liikmed osa, mille tagajärjel ka see num-
ber on õige vilets... Et edaspidi seda puudust kõr-
valdada, on tarvis kõigil, nii noortel kui vanadel...“

— Pogorelka asundusest: „Mida tarvis teha on.“

„Viimasel koosolekul, mida pandi toime Eesti
kirjastuse ühisuse esitaja, seltsimees Raudsepa eest-
võttel, tutvustati ringi tegelasi nende praktilise töö
ülesannetega... Vastuvõetud resolutsioonis märgiti ära:

1. Kubermangu poliitilise hariduse osakond peaks
kohtadele välja saatma juhtnõõrid, mille järele punane
nurk töötama peab.

2. Suurendada „Edasi“ tellimiste arvu...“

Jne. veel mitu punkti nagu kord ja kohus ära
nummerdatud, 17 rida. Õigust öelda, on see sõnum
kõigist kõige õpetlikum. Temas on otsekohe „selle-
kohase eeskirja põhjal vastavalt ära märgitud“ (kroonu
pitser vististi ka all), mis lugeja „praktilise töö üles-
anne“ päriselt on, — tellimiste arvu suurendada.

— Ülem Eesti asundusest: — „Uus edusamm.“

„10. augustil oli koosolek, millest ka parteituid
noored osa võtsid.. Peale aruannete ärakuulamist
(aga mitte enne, — väga tähtis!) otsustati... noorte
ühingusse astuda...“

Järgneb üksteist rida kroonu väimustust:

— „See oli kahtlemata samm edasi... Edasi kul-
tuurtööle noorte ühingu läbi...“ jne. jne.

— Eesti asundusest Baschkliirias: „Ei anta aru
seltsi tegevusest.“ —

„Vastuoksaks haridustööle avaldab seltsi esimees A. Einer just samagomni joomises nähtavat aktiivsust.“

50 rida, kui kahjulik nähtus see on, ja „...kõike seda kokku võttes peab tähendama, et haridusseltsi esimees ei ole vastav oma ametile.“

Nii läheb see edasi, nagu vihmavee torust, sõnumist sõnumisse, päevast päeva, kuust kuusse. Rubriik, mille all see kõik ilmub, on pealkirjastatud: „Eestlased S. N. V. (s. o. Venemaa) liidus“. Õigem oleks: „Eesti noorkommunistide („komsomoli“ või, nagu vene rahvas ütleb, „maksamoli“) kantseleiasjajamine S. N. V. liidus“. Sest peale kommunistilise kroonu organisaatori kantseleiliste külaskäikude pole seal Venemaa eestlase tõelikust elust, tema rõõmudest ja muredest mitte märkugi. See on see, mida Lenin maa põhja kirus: „Meil pole ajalehti, vaid on trükitud ringkirjad. Pole ime, kui neid muu keegi ei loe, kui kes seks ametlikult kohustatud. Kuid ei saa salata, et see leht oma lapselikult lihtmees kõige paremat püüdnud anda, mis ta õpetlikuks pidanud. Iga sõnumi rea kohta on vähemalt kümme rida õpetust. Kahe numbriga sõnumites leidsin ainult ühe erandi. See oli nii vähe õpetlik, et leht temale mingit moraali pole taibanudki juure lisada:

— Moloskovitsast:

„Peeti 1. mail tuletõrjajate seltsi päeva, mis algab ja lõpeb „Internatsionaali“ laulmisega, kuulatakse terve rida revolutsioonilisi kõnesid ja pidulaua joojad liikmed kõigest kaks klaasi samagomni. Mõni nädal hiljem sealsamas saalis õnnistab papp tuletõrjajaid, neid veega pritsides. Et ruumi selle piduga kokkukõllasse viia, võetakse Lenini ja teiste juhtide pildid maha, pannakse nurka, silmad seinale poole (et ei näeks, mis sünnib) ja riputatakse asemele taevavägede kandjate näod.“

*

Meil ei tarvitse muistseil linnamägedel välja-kaevamisi ette võtta ega arhiivide tolmus tuhvida, et selgeks teha, missugune on võinud ajakirjandus olla oma esimeses lapseas. Siin piiritaguses eesti enamlaste ametlikus häälekandjas on elav proov ajakirjanduslikust primitiivsusest, vahest ehk ainult veidi kroonu abirahadest korrumpeeritud ja kantseleilikumaks tehtud.

Uuritakse, mis ollused ühe ehk teise kirjaniku loominguks kõhanevad ehk arenevad. Ajakirjandus on kollektiivne kirjanik, kelle loomingu künneid tuhandeid iga päev loevad. Ei oleks vist üleiligne renomeerimine, kui temagi tähtsamaid olluseid kirjanusliku uurimise alla võetaks.

Ma arvan, üks tähtsam joon ajakirjanduse arenmises on õpetliku olluse—koolmeisterdamise—aegapidine kadumine. Nagu Cuvier ühest kondist looma määras, nii võib ühestainsast õpetlikust sententsist öelda, kui vanast ajajärgust ajakirjanik pärit. Vanasti ei võidud Decameroni anekdootigi ära jutustada, ilma

et sinna lõppu moraali poleks juure lisatud, olgugi üsna kahtlast.

Kõige enne hakkas koolmeisterdamine kaduma väljamaa sõnumitest. Võib olla sellepärast pidaski lugeja seda osakonda üheks kõige huvitavamaks. Iseäranis pakkusid Rooma paavst ja Türgi sultan palju eksootilist ainet, millest külamehed kokku tulles harutasid. Kodumaa sõnumite pudi-padist ja juhtkirjanikude maadlustest ja vägipulgavedamistest kõneldi igatahes palju vähem. Ka leht ise näis väljamaa sõnumeid ainukeseks tõsiseks poliitikaks honoreerivat, kui selle rubriigi pealkirjaks pani „Poliitika ringvaatus ja muud väljamaa sõnumid“.

Kodumaa sõnumites ulatas õpetlik ollus peaaegu meie päivini. Igatüki mäletab veel aega, kus peatükski korralik sõnum maapidust või hobusevargusest ei tohtinud olla ilma moraali, kus pikalt ja laialt seletatud, mis seal on „samm edasi hariduse ja valguse poole“ või mis „tuleb kahjatsusega meie ühiskonna varjukuljeks pidada“.

Praegu on õpetlik targutamine pea üksnes juhtkirjas alles hoidunud. Juhtkiri on enamasti kõige konservatiivsem, mahajäänud ja kõige vähemloetav osa meie aja eesti lehest. Seal leiab veel täieliku voli vana viis paarirealist sõnumist sadakond rida moraali laiutada, nagu ühest piiblisalmist poolteistunnine jutt korrutatakse. Pahatihti topitakse juhtkirja alla lihtsalt poolametlik tsirkulaar, mis muudes osakondades ainult paberikorvi läheks. Suurelt jaolt tuleb see muidugi meie ajakirjanduslike tehnika nõrkusest, mis ei lase juhtkirja päevahuvide tasapinnal püsida. Kuid suurt osa mängib ka vana vaade, et õpetlikus asjas hea tahtmine rohkem tähendab kui võimine.

*

Oli ükskord aeg, kus ajakirjanik ise ka selle tegija oli, millest ta lehes kirjutas. Ta avas põllutöö näitusi ja korraldas laulupidusid, pidas kõnet tööloomadest ja õhutas karskust, juhtis linnavalimisi ja vaidles Kirjameeste seltsis. Kuna muid tegelasi ei olnud, pidi ajakirjanik, kui ainuke avalik tegelane, olema „Mädchen für Alles“.

Sest ajast on meie elu palju differentseerunud, iseäranis iseseisvuse algusest saadik. Ühtlasi on ka ajakirjandus kiiret arenemist läbi tegemas, mille lähemadki sihid alles tuleviku udusse kaovad.

Üks protsessidest praeguses ajakirjanduses, mis kõrvaltvaatajas vahel kartlikke kahtlusi tekitab, on tema demokratiseerumine. Üldise valimisõiguse juures ei võinud leht seks jääda, mis ta oli enne revolutsiooni. Praegu on mõne üheainsa lehe tiraash suurem, kui enne revolutsiooni kogu eesti ajakirjanduse tiraash kokku. Üldrahvalikku kõlapinda täites pidi leht ka rahvaliku lugejaga rohkem arvestama. Vanasti andis lehte välja avalik tegelane avaliku tegevuse huvides. Nüüd hakkavad lugejaskonna survele ajalehe huvid avaliku tegevuse omadest palju laiemaks minema. Suurele publikule on parlamendi ja seltsielu vä-

gipulga vedamised tihti sama kauge asi, nagu „Edasi“ maksamoli kantseleiasjandus. Igapäevane harutamine võib ainult väheseid [asjaosalisi] huvitada. Et asju laiemalt populariseerida, seks peavad iseäralikud kunstid tekkima: parlamendis — kõnekunst ja ajalehes — publitsistika. Palja hea „õpetliku“ tahtmisega ei pääse enam kaugele.

On kardetud ajakirjanduse ärarippuvust kapitaalset. Tegelikult tundub palju rohkem meie ajakirjanduse ärarippuvus poliitikal. Meie poliitikaelu põeb teatavasti noore parlamentarismlapsehaidgusi ja läheda sideme tõttu kannatab neist ka ajakirjandus.

Rahvad ei saa üle õõ mitte millestki kõige. Meie absoluutne demokraatism aitab ainult nagu suurendamisklaasi all nähtavaks teha neid noorusenõrkusi, mis krooniliseks muutudes Itaalia, Hispaania ja Greeka parlamentarisml kaela murdsid: avaliku arvamise organiseerimatus, riiklise tahtejõu nõrkus, kuluaaride intriigil põhjenev tegelaste rotatiiv vahetus, tõeliku opositsiooni puudus ja valitsuse ineffektiivsus.

Vaadake lugemata rühmakeste leetrid meie valimistel. Kuna konstruktiivsed riigivalitsemise ideed liig nõrgad, on võitluses kirju kogu anarhiliselt üks teise vastu pörkavaid kutselisi ja grupilisi apeteite. Üks peab maailma nabaks oma majaüüri, teine krundirenti, kolmas tulumaksu jne. Küsimuses on peaaeglikult eitav külg asjast: mitte, mis teha tahetakse, vaid mida kanda ei taheta.

Kui sellest kirjust kogust viimaks rahvaesitus koos, alles siis peab see ise mõtlema hakkama, kuidas riiklusega jääb. Ja et valija oma esitajat mitte riik-

luse pärast pole valinud, vaid ütrinormi või tulumaksu pärast, siis on loomulik, et tal sest riiklusest pärast kuigi palju enam kuulda ei tulegi. Riiklised küsimused lahendab juba rahvaesitus, või õigem, tema juhtide ringkond ise oma ette diplomaatilise läbirääkimise teel ja niivõrd, kui see just hädasti möödapääsmatu.

Gori joonistus

„Kas toemendaja o' sii! — ma tahas ühte lehes ilmunud sõnumit natuke õiendada!“

On imestatud, miks meie valitsused rääkida ei armasta, ehk küll demokraatia mõte, — valitsemise suggestiooni teel — temalt rääkimist nõudma peaks. Seda on peetud eesti tõelise kidakeelsuse järel duseks. Kuid põhjus võib ka selles peituda, et diplomaatia nõuab vaikimist. Ongi tihti kunstikk midagi konkreetsemat ütelda, kui sul nii palju vastupidiste huvidega rühmi seljataga.

Diplomaatias on esikohal taktikaküsimused ja need on ka, mis ideeliste, põhimõtteliste küsimuste asemel pahatihti meie ajakirjanduse poliitikas domineerivad.

Ka kui ajakirjanik tahabki sellest üle tõusta, teeb meie harilik poliitiline psühholoogia selles kohe tema lähedal seisva partei vastutavaks, seal mingisugust uut taktikalist käiku oletades. Sest meie poliitilise psühholoogia ei tunne isikut tema eriarvamistega ja ideedega, — ta tunneb ainult parteid selle taktiliste seisukohtade ja diplomaatliste võtetega. Ta muudab iga poliitilise lehe — offitsioosiks ja riisub tegelikult poliitikut sellele lähedaloleva publitsisti põhimõtteliku arvustuse. Seega suletakse nõiutud ring, milles meie liigume: meie avaliku arvamise organiseerimatus tõttu on madal meie poliitilise elu tasapind ja selle tasapinna madaluse tõttu on organiseerimata meie avalik arvamine.

Läheb külakingsepp saapavabrikusse, siis näeb ta, et esimene asi, mis seal õppida, on tööjaotus. Kui meie avalik elu millegi all kannatab, siis kõige pealt tööjaotuse puudulikkuse all.

On inimesi, kes kaebavad, et neil kõige tarvilikumateks asjadekski ei jatku aega. See on kindlam tundemärk, et niisugusel inimesel pole organiseerimise andi ja et tema töö jaotus palju soovida jätab. Nüüd on aga kõigis meie asutustes see harilik lugu, et nad koosnevad vähestest inimestest, kel ei jatku aega, ja paljudest, kel ei jatku õiget tööd. Meie riiklises elus näeme selle tõttu valitsuslise asjatundliku ja vastutava olluse tagasisurumist parlamentlise asjatundmata ja vastutuseta olluse kasuks. Inimeste puudusel algatud, võõrutab see süsteem inimesi õigest tööjaotusest ja teeb inimeste puuduse alaliseks.

Tööjaotuse tähe all areneb ka meie ajakirjandus. Oleks asjata prohveti viisil kuulutama hakata, kuhu me välja jõuame. Ajakirjandus on liig lähedalt eluga seotud ja tema peale mõjumas liig palju tegurid, et neid kõiki saaks ette arvestada.

Meie tööme idapiiritaguse lehe näiteks ajakirjandusest, millest me üle jõudnud. Võiksimme ühelt läänepiiritagusest ametivennalt tuua näiteid ajakirjanduslisest differentseerumisest, millest meie oludes paljud veel uneski pole näinud.

Üks hiilgavam sulg praeguses prantsuse ajakirjanduses, Stéphane Lauzanne, kirjutab ajakirjaniku erinemise üle publitsistiks ja poliitikuks („Sa Majesté la Presse“, Paris, 1925):

— „Publitsistil pole midagi ühist ajakirjanikuga.

Publitsist näeb ainult kaupa, mida vaja mahutada, tema amet on alati kiita. Ajakirjanikul on ainult idee kaitsta: tema amet on ikka arvustada.

Ajakirjanik lakkab ajakirjandust tegemast, kui hakkab tegema poliitikat. Poliitika hävitab iseseisvuse. See on saatuslik kinnihaaraja; tal on omad klaanid, rituaalid, auahnused, ranküünid. Poliitik, niipea kui nende rihmade vahele satub, on tabatud isesugusest daltonismist: ta segab kõik ideed ja põhimõtted ega näe enam silmapiiril muud, kui seda väikest asja, mis talle lõpmata suurena paistab: võimu. Võimule pääseda, võimu võtta, võimu käsitada, võimu hoida, — see on kõigi tema tegude siht. Ta muutub võimetuks olukorda uuesti üles seadma: ta peab kas läbi lööma või langema...

Ajakirjanik on sellepoolest poliitikust ees, et kuigi ta pole ilma kirgedeta, on ta pea ikka ilma isiklise huvita. Ta ei taha nende asemele astuda, keda ta arvustab ja ei oota nende poolt nimetamist, keda ta kiidab. Tal pole maitset võimu järele. Tema ambitsioon, — see on elama panna oma idee, ta publiku südamesse viia. Tema ambitsioon on ka kunstlikult edasi anda stseeni, mis tema silma frappeeris, nagu maalija annab edasi maastiku, mida näeb.

Veel 25 aastat tagasi olid suured prantsuse ajakirjanikud, nagu Rochefort, kardetavad polemistid, diskuteerijad ja kommentaatorid, kes oma töötoast maailma nägid. Nad ei kirjeldanud seda mitte, nad mõistsid kohut. Praegu on kõik muutunud. Kõige suuremad prantsuse kirjanduse nimed ei põlga anduda sellele, mis on modern ajakirjanduse kvintessents ja jõud tühtlasi: reportaash.

K. Osvet

Sügis

*Sügisvalgus kahvatu kui laip
akna taga tasa tuigahtas;
ta kui kutsus, ta kui huigahtas.
Unelmisse nagu taandus taip.*

*Lendvad, langvad kalmudele lehed.
Nagu laul see läinud õnnest halav,
südamele eluveini valav.
Põimub, lõimub hingedele ehet.*

*Haihtund nurmel lilleline elu.
Määndub jälle mullaks viljakõrs,
põllud on kui Mure surutõrs.
Valland elavhingi mõtiskelu.*

*Käivad kaares varjud üle maa.
Ähmjal pilverünkal kurjast nõust
liikus sünge sügisene lõust —
väärata ei teda keegi saa.*

*Tuli tuul ja puhkas lehtedes.
Ta ju väsind, vana rändur lind,
igavikku minna on tal ind;
kurtis muretsedes rehtedes.*

*Ah, küll tahaks mõtteid tormavaid
sügistuule, tormi külge kõita,
taeval tõtva pilve taha peita
tahaks omi tundeid hurmavaid.*

*Tahaks peita hinge halavat
koltund lehte kuhilate alla,
kus ei jalad üleliigsed talla —
tahaks peita südant palavat.*

Marie Under

Kolm pala

H. Ibseni „Peer Gynt’ist“

Tõlkinud Marie Under

Peer Gynt unistab

(Heidab pikali kanarbikku, käed pea all ja vahib õhku):

Mis imelik pilv küll; kui hobune hall,
Ja seljas tal ratsur, see lendab kui pall.
Ja luuavarrel säääl taga üks eit — (naerab
endamis)

Ah, see on ju ema, kel meeleheit.
Ta kisab: „Peer, tõbras! (Silmad langevad tal
aegamööda kinni)

Jah, nüüd on tal hirm! —

Näe, suletutt lehvib õhus kui kirm:
Peer Gynt ja ta saatkond on ratsa teel.
Kuldkapja täkul Peer Gynt kõige eel.
Ning hõbedat helendab hobuse lakk,
Ja tressidest kirendab ratsuri jakk.
Tal kübar on pääs ning kindadki käes.
Ja kannuste klirin. Käes kullane tapper,
Ja taga tal saatjaskond mehine, vapper.
Kuid uhkemalt kõigist ta hobuse seljas,
Kui päike ta särab, et rahvas kõik väljas:
Mehi ja naisi voolamas ustest,
Hoidu ei suuda end rõõmustustest:
Kübaraid pilluvad tulise hooga,
Kummardavad ta ees end looka,

Keiser Peer Gynt ja ta vürstlik vägi
Niklit ja hõbedat kõik läbisegi
Pillub ta alla, et maanteel see lõkkab,
Rahvas sest tunnist rikkusest rökkab.
Peer Gynt aga kihutab üle vete,
Inglismaa prints astub kaldal ta ette.
Inglismaa neitsid kõik ootavad sama,
Inglismaa suured kõik ruttavad kummardama.
Inglismaa keisergi jätab trooni,
Astub ta juure ja pääst võtab krooni,
Lausudes...

Sepp Aslak

(teiste poole, kes mõduvad teispool aida):
Näe, kus Peer Gynt täis kui siga!

Peer Gynti serenaad Anitrale

(Palmisalus, Anitra telgi ees, Peer Gynt mängib
araabia gitarr ja laulab):

Nüüd lukus Paradiisi aid,
Ja võti minu käes,
Läks merre laev, jäi maha laid,
Ja neid rannal nutta said,
Jäi maha põhi, lääs.

Läks lõuna poole laeva kiil,
Kus kutsus võõras maa,
Kus hõõgus palmivilja miil.
Siis laeva haaras tulehiil:
Ta pistsin põlema.

See eest mind ootas kõrvelaev,
Kel neli jalga all.
Ta juhtimine polnud vaev.
Eks ole lind ma, oksalt kaev,
Sul püüda nagu pall.

Anitra, mahl sa palmipuust
Ja roosiõite piim,
Et ei Angoora kitse juust
Ei võlu nii kui sinu suust
Su hingeõhu kiim.

(Riputab gitarril õlale ja astub telgile lähemale.)

Kuulatab ta? — Kõik on vakka. —
Imetleb mu väikest viit?
Püüab ehk eesriide takka,
Langend niudelt loor ja siid?
Õõ on loodud laulu jaoks,
Ta on armastuse paoks.
Kuulen ööpikut, mu venda;
Laulus mina, tema sama
Leiamegi iseenda.

Kuid mind õnnes õhetama
Paneb just, et armsam magab,
Et ma huuli kallutan
Ainult vähe üle kruusi,
Ilma et ta vallutan — —;
Oo, mis õndsust see mull' jagab!
Kuid — säääl näengi oma muusi!

Peer Gynt Kairo fullumajas

Fellah (hull), kuninga muumiaga turjal:

Keda kannan ma siin omal turjal?
See oli kord kuningaks.
Ta nimi oli Apis.
Nüüd hüütaks ta muumiaks.

Püramiide ta püstitanud
Ja suure sfinksi löi,
Ja sõjas, nagu doktor meil teatab,
Ta tuli türklasi sõi.

Seepärast kogu Egiptis
Sai talle austust kant
Kui jumalalle ning templeis
Tall härja kuju ant.

Mina olen see kuningas Apis,
See on nii selge kui päik,
Ja kui sa seda ei taipu,
Pea selgeks läeb asjakäik.

Käis kütimas kuningas Apis
Ja hüppas hobuselt,
Läks kõrvale põllule vähe,
Mille pärimine esisadell.

See põld, mida Apis väetas,
Mind toidab ta viljaparv;
Ja tahad veel teisi väiteid, —
Mul peidus on Apise sarv.

Ning kas pole kummalik saatus,
Ei austa mind keegi. Miks?
Olen sünnilt kuningas Apis,
Kuid mind peetakse fellahiks.

Ja võid sina nõu mulle anda,
Siis rikasta seega mind, eks?
Kuidas võiksin ma saada suure
Kuninga Apise sarnaseks?

Peer Gynt:

Teie kõrgus loogu püramiide
Ning suuremaid sfinkse veel,
Ja saatku türklaste üle
Veel lõõmavam tulineel.

Fellah:

See kõlab ju kõik väga kaunilt!
Üks fellah! Üks nälgind täi!
Olen rõõmus, kui minu onnis
Rotte-hiiri enam ei käi.

Ei, mees, uut, paremat leia,
Et põgeneks hirvitus, nälg,
Ja mis mind kuulsaks teeb nagu
See jumal, keda kannab mu selg.

Peer Gynt:

Kuis oleks, kui teie kõrgus
End ometi üles pooks?
Ehk kirstu parajad piirid
Teil lõpuks rahu tooks?

Fellah:

Tõepoolest! — Tüki nõõri eest elu!
Kaak polegi nõnda võik.
Kui algul veel tunda on vahe, —
Ent aastaga kustund on kõik.

(Asub poomiselle.)

Linnulennul läbi Euroopa

Katkend Ed. Vilde eluloost *)

„Kured tulevad, mina lähen. Ma läheksin igal kevadel, kui kured tulevad, ja tuleksin igal sügisel, kui kured lähevad, aga mul puuduvad tiivad . . .

Ja nii lendan ma siis mõne aasta takka korra üle maa ja mere ja pööran mõne kuu pärast kodupesasse tagasi — ilma tiivuta, väsinud, surmani väsinud, aga terve ja tugev, ja turd ihu ja hinge poolest. Ma hingasin kord jälle värsket õhku, toitsin oma vaimu uute piltidega ja kujudega, kustutasin oma uudishimu ja õpijanu, kogusin oma luuleaita tagavara pikaks, külmaks talveks.“

Need sõnad kuuluvad Eduard Vildele, pärit ühest reisikirjast 1903 aastal . . .

Kes meist ei tahaks omada tiibu ning lennata üle maa ja mere? Pole noormeest, kes ei kannaks rinnus igatsust võõraste maade ja tundmatute rahvaste järele! Ühel on ainult see kirk tugevam, teisel nõrgem. Ühel kustub peatselt, teisel kestab kogu elu kuni surmani, võib olla sealpool surmaga . . . Lendaksime läbi taeva ja maa, kui meil oleksid tiivad. Aga need puuduvad ja me oleme maakamara küljes kinni otsekui neetud . . .

1898 — 1901 a. teenis Vilde „Eesti Postimehe“

toimetuses Tallinnas. Nagu sageli, tegi ta siingi

*) Eduard Vilde pühitses käesoleval aastal oma 60-a. sünnipäeva. Väga loomulik, et tänavused „Õitsituled“ seda sündmust veel tagant järele mäletavad ja minu praegusele kirjutusele Ed. Vildest ruumi lubavad. Oma tänavu ilmunud Vilde eluloos („Eesti kirjandus“ nr. 2—5, 1925) libisesin praegu kõnesolevast küsimusest kergesti üle, sest sellekohased andmed puudusid. Hiljem andmete saades pakkus huvi selle küsimuse juure tagasi tulla. Seda olen nüüd teinud.

A. R.

päris üksi kogu toimetustöö. Alles paar kuud enne lahkumist võeti Vildele abiks J. A. Rahamägi, kelle

käes seisid aga ka ekspeditsioon ja talitus. Üleliigse töökoorma tõttu oli meeleolu langenud ja närvid väsinud. Mitte ükskord ei keerelnud mõtted selle ümber, kuidas sellest „nõiakatlast“ pääseda. Õnnelik juhus oli Vildel, kui ta 1900 a. kevadel Tallinnas võis rongile istuda, et sõita „Eesti Postimehe“ ülesandel Pariisi ilmanäitusele. Sest see teekond viis teda esimene kord läbi Euroopa suurriikide ja võimaldas vaheldust, mis Vilde temperamentile nii kohane.

Heameelega tahan pilku visata nii sellele kui kolm aastat hiljem sündinud samasugusele teekonnale, kuna see valgustab esiteks Vildet kui rändavat ajakirjanikku, teiseks, Vildet kui inimest. Tundub mulle, et need leheküljed võiksid olla huvitavamad Vilde biograafias. Kahju ainult, et selleks pole tarvitada muud materjaali kui tema ajalehtedes avaldatud reisikirjad.

Esimene peatuspunkt 1900. a. reisil oli Berliin. Siia jõudis ta 12. juunil. Ja huvitav, et kohe ruttata riigipäeva koosolekutele. „Eesti Postimehes“

kerges vestetoonis kirjutatud kirjast loeme: „8 aasta järele jälle kord Saksa riigipäeval käinud ja paar õpetlikku ja huvitavat tundi mõõda saatnud.“ Järgmistel päevadel käis Berliini kunstinäitusel, „Saksa teatris“ ja tööhüisuste vastset ja korralikku maja vaatamas. Huvitavad on need mär-

Eduard Vilde
Eesti Ajakirjanikkude Liidu auliige

ked, mis teeb Vilde sel puhul maalikunsti ja teatri kohta.

Talle ei meeldi Lääne-Euroopa kunstnikud, kuna need oma töödele sotsiaalsest elust liig vähe aineid võtavad. „Ilusad, armsad maakohad, hoollega klanitud, laimata portreed, kostüümirikkad, kirjud ajaloopildid, isamaalise õhinaga üleujutatud lahingu-maalid jne., kõik nii uhke, lahke ja rõõmus. Midagi ei tuleta meele, et ilmas ka häda ja viletsust, kannatust ja pitsitust, ülekohut ja eksitust, vaesust ja puudust, võitlust ja muutust on.“ Sellepärast meeldivad talle Vene uemad maalikunstnikud palju enam, kuna neil on rohkem ühendust rahva häda ja kannatusega.

Sama mõte peegeldub ka realistlike (tol ajal moodsaks nimetatud) näitemängude etendust vaadeldes. „Meie meelest oli, kui oleksime kogemata mõne elujuhtumise pealtnägijateks saanud.“ Hinge kinni pidades vaatab Vilde veel kolm aastat hiljem Berliinis Gorki „Põhjas“ lavastust. Realistlik draama oli siis võidukäigul. Mainitud tööd etendati Moskvas 50 korda, Saksamaal umbes 300 korda. Iga haritlane leidis enese kohuseks vaatama minna tööd, mis löi laineid.

Dresdeni, Leipzigi, Thüringeni ja Wiesbadeni kaudu siirdub Vilde Pariisi. Kiire läbisõit paljudest kohtadest võimaldas ainult linnulennult vaatlust. Leiab, et väljamaa ühiskondlikult üldse parem on kui Vene. Pariisis veedab Vilde kolm nädalat. Peale näitustel oleku kulub aeg bulvaaridel liikudes ja lõbus-tuskohtades käies. Esimest korda Pariisis käies on nii palju vaadelda ja imestada, et sellest muljet edasi anda kirjasõna kaudu on raske. Vilde kirjutab: „Kõik, mis ma võin, on see, et ma nagu lennust ühe või teise silmapilklise pildikese kinni kahman ja mõne kahvatuma kriipsuga paberi peale joonistan. Need on pealiskaudsed, lendavad, kibina ja kahina seast valimata aju sisse sattunud litsutused.“

Nende sõnadega on Vilde ära määranud peaaegu kogu oma reisikirjade laadi: valimata, rutates, siit-sealt väikesi asju kirjeldades, tähtsamaid sündmusi ja nimetusi sageli nimetamata jättes. Algul asjalikult alates, ent poole peal juba kirjeldust koguni katkestades ehk hiljem ainult mõne järgu kohta teadustust tuues.

Tagasisõidu teekonnal võttis Vilde aga hoopis suurema kaare. Pariisist viis vedur Vilde otsekohe Helveetsiasse, sealt Tirooli, siis Müncheni, viimasest Viini ja Budapesti, siis jälle Saksamaa kaudu koju tagasi. Bernis ja Zürichis õppis Vilde isiklikult tunda naisüliõpilasi. Ta nimetab õnnelikuks meest, kellele sarnane naine oma armastuse kingib. Hiljem kirjutab Vilde oma „Naisõiguslased“ ja „Koidu ajal“ — kas pole neis teatava pitsati vajutanud toonased muljed? Teda vaimustavad Schweitsi mäed nii, et ära unustab koguni oma hariliku viisakuse õrnema soo vastu. Käib Müncheni lähedal Oberammergau mängudel, mis peale Pariisi ilmanäituse ta kõnesoleva reisi teiseks põhjuseks.

Kauaks võib jätkuda sarnast ringlevat rändaja elu? Kui rahakukkur on enesel väike ja toimetuse kulukand piiratud, siis ainult paariks kuuks. Juulist augustini sai Vilde lennelda Lääne-Euroopas, siis pidi tulema jälle Tallinna ja istuma toimetusalua taha, et kirjutada küll „kriipsu peale“ ja „kriipsu alla“. Aga midagi huvitavamast, tähelepandavamast pole ta sellest ajajärgust, mis ta „Eesti Postimehe“ juures veetis, ilukirjanduse alal kirjutanud. Ta tundis toona end vaimliselt väsinud ja roidunud olevat, et ei suutnud pikemaid reisikirjeldusigi kirjutada, rääkimata pikematest uudisjuttudest ja romaanidest. Tööd, mis aastatel 1898—1901 ilmusid, on väärtuselt ainult aja-viitelektüürid.

Agaga pea tegi Vilde uue ja huvitavama ringreisi mõõda Euroopat, mis sündis samuti ajalehe ülesandel. Seekord saatis teda välja „Teataja“ toimetust Tallinnas, kelle juures oli ametis 1901. a. lõpust kuni 1904. a. juulikuuni. Aprillis 1903 a. sõitis Vilde Berliini, et alata siit oma rännakut nagu kolm aastat varemgi. Vilde valdas võõrastest keeltest kõige täielikumalt ainult saksa keelt ja see sidus teda sageli Saksamaaga. Nüüdne reis viis teda läbi Praaga, Viini, Budapesti, Belgia, Sofia, Konstantinoopoli, Smürna, Piraüse, Neapoli, Rooma, Florentsi, Bologna ja Mailandi, siis läbi Schweitsi ja Lõuna-Saksamaa tähtsamate kohtade Berliini ning sealt Tallinna. Tutvustas sel reisel. õigemini — informeeris „Teataja“ lugejaid Lõuna-Euroopa ja Väike-Aasia poliitiliste ja majanduslike oludega.

Mis ta nägi, kuulis ja tundis sellel teekonnal? Ma ei saa kõigest sellest kirjutada.

Kaks kuni viis päeva peatus ta ühes linnas, et siis jälle edasi rutata, uute inimeste keskel viibida ja uusi juhtumusi näha, võõra huvireisijana mitte saades neisse süveneda ega lähemalt suhtuda. Teatav kaugus on ikka tema ja vaateasja vahel. Vilde nimetab seda „ballase araks viisakuseks“, mis on ikka tema teejuhiks ja reisikaaslasteks. Tas pesitseb ikka kartus ja umbusk võõraste inimeste vastu, nagu sünnib see sageli reisi puhul. Kannab oma rahakotti nõõriga kaelas, revolver on tal taskus, aga ise ei oskavat õieti lastagi. Ta reisikirjeldused on nüüd elavamad ja intiimsemad kui varem või hiljem. Neil ajal näib Vilde üldse olevat oma loomingu kõrguspunktil, sest tema suured romaanidki aastasaja algul tõusid otsekui üle õõ lugeva publiku ette.

1. mail vaatab ta Budapestis läbi kohviku akna tööliste maipüha rongikäiku. Laevasõit Donaul näitab, millist viletsust ja vaesust on olemas — siin on põdevad vanainimesed, seal kannatavad lapsteenijad. Konstantinoopolis vahib ta selle türki linna eksootikat — paleesid, linnaosasid, inimesi. Greeka ja Itaalia kaudu tagasisõidul näeb kõige mitmevärvilisemaid ja toonilisemaid pilte: mehed, naised, lapsed iga-suguses rõivastuses, ilmes, liikumises, on küllaldaselt vaesust ja rikkust, kõrvu süüakse salatit ja juuakse veini, kehvikud, kaupmehed, angeldajad, tüssajad,

üksikud inimesed, hulgad, stseenid, nali, vaen, lõunamaa palavus. Neapolis on vallatud selle loodusilust, käib mõne juhusliku seltsilisega kontsertidel ja näitemängudel, vaatleb muuseume, pildikogusid ja paleesid, käib avalikel platsel, puisteedel ja kaubagaleriides, siis öösistes kohvikutes ja joomapidustustel jne. Ei jäta vaatamata, nagu ei ükski Itaalias käija; Vesuuvi ja Pompeid, Herkulanumi ja Kaprit. Isesuguse elava ärevusega ja januga on ta täidetud peale viibimist Kapril. „Ja siis algas rändamine liigetega, mis elavahõbedaga näisid täidetud olevat, mis ühe ööga kakskümmend aastat nooremaks olid saanud. Minu meelest oli kui märkaksin alles siin, kui ilus, kui õnnistatud Itaalia on — ma tundsin enese alles täna Itaalias olevat! Edasi, ikka edasi kõige selle ilu sisse, iga minut on kallis!“ Samasugune kirju ja ahvatlev elu oli Roomas, kus ta läbi sõitis maikuu lõpul. Milline vahe on aga Vilde tundmuses — nüüd ja kaheksa aastat hiljem! Esimene kord nägi Itaaliat, nagu ise tunnistab, „karikasuuruste poisikesesilma-dega, salavärinad põlvedes, heitlev õhetus põskedel.“

Teine kord aga: „kes Itaalia ilu täidlaselt tahab maitsta, sellel peab ühesilmaga hing olema.“

Kaks kuud alalõpmata sõitmist, ruttamist ja vaatlust mööda Euroopa suurlinnu, see tegi ükskõikseks ja pealiskaudseks mõnegi asja vastu. „Midagi ei kurna vaimu nii väga kui alaline uute nähtuste pealetikumine,“ ütleb Vilde ise oma reisi puhul. Kui suur kasu oli möödunud reisist Vildele kui kirjanikule, seda õiglaselt otsustada on raske. Võib arvata, et see ei olnud mitte suur. Väsitamiseni jooksev elu ei võimalda süvenemist, ei tüüpide ega olude põhjalikumat tundmaõppimist. Viimaseks on vaja kohal veeta kuid, kui mitte aastaid. Suuremad kasud võisid olla igal juhtumisel mõningate ideede annis. Sellepöolest tuleb emigrandina välismail veedetud aega hoopis kõrgemalt hinnata. Aga kõige suuremat kasu pakkus küll sarnane reis Vildele kui inimesele. Nagu teame, oli Vilde oma reisi tagajärgedega väga rahul. Oma paremate mälestuste hulka peab Vilde neid teekondi, mis teda risti-rästi otsekui linnutiivul on vii- nud läbi Lääne- ja Lõuna-Euroopa tähtsamate kohtade.

Poolas, oktoober 1925.

Eduard Nukk

Öölaul

*Öö kujub leinalisi lõngu õhtu halli hõppe,
vaat! metsadelle mustadelle tilgub loodest und.
Kuu kaugelt kerkiv kild on koolmas kollatõppe,
ta kumerkitsalt kandilt sajab valgustund.*

*Tund õine pimedusemulda matnud päeva ilu
ning hinge ikka asetanud salakartuse.
Õisnuppel pärlendamas kaste külm ja vilu.
On tühi nagu kõrbe hall ja looklev tee.*

*Me mured maabund igatsuste muinasrannul,
öö asemele annud une muinasjutud.
Surm sünk öös kõnnib elu õitsva kannul.
On hetkeks unustatud valu, naerud, nutud.*

*Näe! metsad peitmas päid ju õhtu halli uttu,
kask vana väriseb, näeb rõõmu valget und,
vask lääts. Mu mõtted eha lillal padjul läksid tuttu,
ju ammu saabund oli kesköö — vaime tund.*

*Sund mingi mind veel siiski uinuda ei lase,
seepärast rändan üksi öisel teel
veel, kuni kuluvat näen eha viimse vase —
— — — — —
Und varjud väsind näevad uinuval alleel.*

P. Aren

Yrjö Koskelainen

Soome ajakirjandus ja ajakirjanikkond

Soome ajakirjandus

Aastal 1926 täitub 150 aastat Soome esimese soomekeelse ajalehe asutamisest. Esimene rootsikeelne leht Soomes asutati viis aastat hiljem. Alles 19. sajangu esimesilt aastakümneilt siiski võidakse kõnelda mingist poliitilisest ajakirjandusest Soomes, mille tähelepandavaimad edestajad ajalooiste olukordade mõjul olid rootsikeelsed. Soome suurim ajakirjanik ja soomlaste rahvustunde ärataja J. V. Snellman, kellele äsja püstitati ausammas vabariigi pealinna, tarvitas omagi publitsistlikus toimingus rootsi keelt alates 1840-ilt aastailt sügavaid jälgi jätnud ajakirjaniku-töös, millest (1844) loetakse soome ajakirjanduse teise arenemisjärgu algust. Kolmandat perioodi, mida sütitab rahvaedustuse säädusandlik ja kultuuritöö, arvatakse 1860-ilt aastailt ja tol ajal asutati kaks suurimat maa nüüdki toimivat lehte, nimelt rootsikeelne „Hufvudstadsbladet“ (1864) ja soomekeelne „Uusi Suometar“ (hiljem „Uusi Suomi“, 1869). 19. sajangu teisel poolel maa soomekeelne rahvas kasvatas oma tarvete väljendajaks ja asjaajajaks mitmekülge ja võrdlemisi laiale levinud ajakirjanduse. Nii a. 1923 Soomes ilmunud 393-st perioodilisest väljaandest oli 282 soomekeelist ja 90 rootsikeelist, kahekeelseid 10, ülejäänud välismaakeelsed. A. 1923 saadeti Soome postiasutuste abil 115.950.113 eksemplaari lehenumbreid. Suurimate päevalehtede tiraash ulatab 45–50 tuhandesse eksemplaari, mille kõrval on olemas hulk maakonnalehti, mille tiraash kõigub 20–30 tuhande vahel. A. 1924 riigi päevalehed Soome paberivabrikute müügikontorite teateil ostsid 7.355 tonni paberit. Välismaist, nimelt Eesti paberit samal ajal on tarvitatud kuni 100 tonni. Reklaammajanduslikust korraldusest annab käsituse suuremate päevalehtede büdshetti, mis võib ulatuda

15 miljonisse marka. Need arvud osutavad aiva seda et soome rahvas kultiveerib ajakirjandust ja on üldiselt avalikku trükisõna jälgiv „lugejarahvas“, kelleks teda võib kutsuda ka suhteliselt suure kirjandusegi menu poolest.

Ajakirjanikud

Esimesed ajakirjanikud Soomes nagu mõnelgi muul, Soomega võrreldaval maal, olid pastorid ja õpetajad, kes oma peatöö kõrval ja oma kutse väimuse kultiveerisid ajakirjaniku vaba, tiivustatud sõna. Kuid muutudes ühiskondlik-poliitiliseks, ilmunustihedusest ja tehnikalt õieti nüüdisaegseks, kasvatas ajakirjandus Soomeski enesele omase ajakirjanikkonna, ettevalmistusest ja ühiskondlikult lähtekohalt küll mitmevärvilise, kuid varustatud neil omadusil, mida nõuab shurnalistitöö kõigil mail. Lühidalt: moodustus kutseline ajakirjanikkond, kes teadlikuks elukutseks oli võtnud avaliku sõna teenimise ja juhtimise. Nüüd seda aktiiviste ajakirjanikkude arvu Soomes võib lugeda umbes pooleks tuhandeks.

Seltsimehelikud sidemed liitsid need ajakirjanduse töötajad alguses poliitiliselt-meelsusel, ja nii sai alguse täiesti loomulik poliitiline rühmitumine väikesesse vabadesse läbikäimisringkondadesse või ka ühinguisse. 1880-il ja 1890-il aastail need partei ja „klike“ ajakirjanikkude rühmitused olid eluvõimulised. Siis keele- ja rahvusevõitlused moodustasidki tingimatuid rajajooni. Uue sajangu algul ühiskondlikud vastolud ja neist olenevad klassitunded tõmbasid teise rajajooni ja hiljem ka linna- ja agraarvastolude teadlikuks arenemine veel uuel viisil jagas ajakirjanikkude read. Alguses katsuti üldiseil, kogu maad ja kõiki rühmi käsitavil ajakirjanikkude kongressel

vaigistada igapäevse poliitilis-ühiskondliku võitluse kasvatatud lahkunnet, kuid kongresside pikal vaheajal ühtekuuluvuse teadvus tahtis hukkuda võitlusmõllu, milles ajakirjanikkude eriosaks ikka on olnud leida ja üles puhuda kõiki veendunudte lahkuminekuid vastaste ja oma rühma vahel. Tulemuseks oli siis rühmkondade moodustumine ja kutseline lahusolek. Juba 1896. a. asutati küll üldine ajakirjanikkude organisatsioon, mille viljaks 1899. a. on ajakirjanikkude pensioni- ja hoiukassa ja esimene matrikel maa ajakirjanikest (1900), kuid 1905. a. suurstreigi poliitilisse lainetusse too organisatsioon purunes ja ajakirjanikkude ühispuüded sellejärele keskenduti kolme parteiühingusse. Eriliseks asjaks nende keskele asetatud ühine delegatsioon ei parandanud asja palju.

Soome Ajakirjanikkude Liit

Vaheajal siiski uus põlv, milles puhtasti kutseline ühtekuuluvuse tunne oli tugevam, oli astunud avalikku toimingusse. Soome iseseisvustumine ja sellesse kuuluvad muudangud olid annud uue iseloomu ka poliitilisele võitlusele. Ühistoimingu tung sai seda ilmsemaks, et vaimlise töö tegijate seisukord maailmasõja tagajärjel nõrgenes üldse kõigil mail ja Soomeski mõisteti, et edendav toiming selle seisukorra parandamiseks eeldab organiseerimist ja solidaarust. Nii kui lihavõtteil 1921 asutati puhtasti kutseline Suomen Sanomalehtimiesten Liitto — Finland Journalistförbund, pind oli seks valmis, et üle saja ajakirjaniku kohe ühines uude liitu. Soome erilist olukorrist, 1918. a. sisesõjast, järelsus, et sotsiaaldemokraatlikud ajakirjanikud alguses jäid välja sest kodanlaste asutatud organisatsioonist, kuid tulnud veendunuks liidu poliitilisest erapooletusest ja kutselise ühistöö tähtsusest, novembris 1924 liitusid kaasa. Liidu liigete arv ulatab nüüd 330-esse, nende liigete jagunedes viide eriparteirühma ja neljateistkümnesse eriterritoriaalühingusse. Liidu juhatajaks selle asutamisest peale on olnud peatoimetaja, nüüd Soome Tööstusliidu ajakirjandusbüroo juhataja Yrjö Koskelainen, abijuhatajaks toimetajad Einar Ottelin (+) ja Voldemar Sundman ja sekretäriks toimetaja Heikki Koivula. Liidu aadress on: Suomen Tietotoimisto, P. Makasiinink. 7, Helsinki.

Liidu toiming

Soome Ajakirjanikkude Liidu põhikirjapäraseks ülesandeks on toimides maa kohalikkude kutseliste shurnalistiühingute ühissidemena ja kesktäidesaavana organina, edendada Soome ajakirjanikkonna kutsemajanduslikku ja ühiskondlikku heaolu ning edustada ajakirjanikkonda väljaspool. Oma ülesannete saavutamiseks liit teeb ettepanekuid ajalehtede omanikele, maa valitsusele ja ametnikele ja peab läbi-rääkimisi. Liigeühingud valvavad liidu üldkoosolekute ja selle valitsuse otsuste täitmise järele. Liidu lühikeselt tegevusajalt võidakse märgata erilisi saavutusi ja teostamisi eeloleva programmi tõestamiseks. Kandvuselt tähtsaim neist, nimelt ajakirjanikkude

normaallepingu sissesäädmine Soomes, mis leping määrab töösuhte lehele kohustatud shurnalisti ja ajalehe väljaandja vahel ja garanteerib eelmisele erimaakohtade elatistrahaga, mis koosneb minimaalpalgast normiaegse kõrgendusega ja elukalliduslisaga, on alles praegu käsitledav liidu eriorgaaneis. Kuid liit ju enne on hakanud selgitama ühtekuuluvuse tunnet maa ajakirjanikes ja suures publikus äratama poolehoidu ja austamist shurnalistide ühispuüetele. Liidu tehtud algatus juhtis sellesse, et eduskund a. 1922 otsustas võtta riigi eelarvesse 75.000 marka ajakirjanikkude reisistipendiumideks, milliseid stipendiume 10.000—15.000 marga suurustena on jagatud aastaks komandeerimiseks. Eriliste hariduskapitaalide ja üksikute lehtede mõõnmiste varal liit 1924. a. sügisel pani toime õnnestunud „ajakirjanikkude õpinädala“, millel 146-emi ulatavale osavõtjate hulgalet peeti ülikooliprofessorite j. m. abil 35 loengut, hulk demonstratsioon, ühisretki j. m. Liidu liikmeile mõõnivad maa juhtivad laevauhingud nüüd tunduvald reisipiletite hinnaalandusi väliismaiseil õpireisel, riigiraudteed erilisi hinnaalandusi j. n. e., millel liidu tarvitusele võetud ajakirjanikupass on tunnustatud pädevaks legitimaatioontunnistuseks. Liidu piirides toimib vabatahtlik matmikassa. Liidul on ühe maa suuräri kingituna umbes 100.000 marga suurune kapitaal, millest jagatakse aasta peale abirahasid raskes seisukorras olevaile ja haigeile ajakirjanikele. Liigeühingust mitmed on avaldanud albumeid, asunud korjama varandust klubide ja suvitusmajade sissesäädmiseks. Territoriaalühingud korraldavad suviseid maakonnarännakuid, millele kutsujana esineb keegi linnadest. Liidu toimetusel ilmus 1925. a. illustreeritud matrikel Soome ajakirjanikest.

Ajakirjanikkude pensioni- ja hoiukassa

Soomes asutati, nagu eelpool juba mainiti, a. 1899, mille põhikapitaaliks sai kogu maal peetud loteriiga korjatud 150.000 marka. Tegevuskapitaal tugeb liigete aastamaksudele. Pension, mida antakse 60-aastaseile maksud korralikult sooritanud liikmeile, on eriklasses suuruselt ainult 600, 1200 ja 2400 soome marka aastas, kuid äsja tehtud põhikirja muutmise järgi iga üksik liige, sooritanud vastavalt kõrgendatud maksud, võib saada 2-, 3- j. n. e. kordse pensioni. Pensioniikka jõudnud liige võib võtta oma korjunud hoiu korraga välja. Kassast on välja antud ka ühekordseid toetusi. Põhikapitaal on praegu umb. 742.000 marka, mis summa juhtuvaks rahakursi langemiseks on ette nähtud puutumatuks. Vabatahtlikult Soome ajakirjanikud ei ole üldiselt liitunud sellesse oma-abikassasse, kuid on kavatsus ühenduses normaallepinguga teha liitumine sunduslikuks, kuna lehtede omanikud maksaksid osa aastamaksust. Kassas on nüüd 65 osavõtjat.

Rootsikeeliste shurnalistide suvikodu

Umbes 12 aastat tagasi kadunud toimetaja Julius Hirn esitas mõtte ajakirjanikkude suvikodu asutamisest. Kuna o/ü Sommaröarna pea seejärele loovutas

selleks ülesandeks 1¼ tunni teed Helsingist Estholm-nimelise saare, ettevõttele oli saadud reaalne alus, ja a. 1919 püstitati sellele saarele vabatahtlikel andeil saadud rootsikeeliste shurnalistide suvikodu „Sommarhemmet“. Suvimajas samal ajal võib majutseda 11 inimest. Asutusele on annud Finlands Svenska Publicistförbund umbes 70.000 marka. Ülalpeokulud saadakse osalt annetustest, osalt Lucifer-nimelise väljaande puhaskasust.

Soomekeeliste ajakirjanikkude puhkekodu Syväranta

1. veebruaril 1920 surnud naljalehe „Tuulis pää“ omanik ja toimetaja O. V. Tuisku määras oma testamendis, et 2/3 ta pärandusest moodustab kapitaali „mis pannakse kasvatama protsente, kuni see on kasvanud nii suureks, et rahaga võidakse asutada ajakirjanikele puhkekodu, kus soomekeelsele ajakirjanduse teenistuses tegutsevaile isikuile, nii toimetajatele kui kontori-personaali, eriti kehvadele, valmistatakse võimalus tarviliku puhkuse saamiseks.“ Kuna testamendi teostamiseks üldine ajakirjanikkude liit veel ei olnud süündinud, kapitaal ja ettevõtte edasiviimine jäi kuratooriumile, mille moodustasid oma keskelt Suomalainen Sanomalehtimiesliitto ja Nuorsuomalainen Sanomalehtimiesyhdistys. Kingitustestamendis sisaldus peale naljalehe „Tuulis pää“ 150.000 smk. Kui suvel 1922 Syväranna maakoht Tuusula kihelkonnas, 5 km. Kerava raudteejaamast oli müüa, kuratoorium ostis sellelt maakohalt pisut lagunud miljonäärisuvila puhkekoduks. Suvila põhihind oli 215.000 smk. Kansallis-Osake-Panga antud laenu ja ärimeeste ning ajakirjanduse sõprade ilusate ja suurte kingituste abil suvila remonteeriti lühikese aja kestes, nii et puhkekodu võidi pühitseda 1923-aasta nelipühil.

Syväranna puhkekodu asub loodusilusal paigal Tuusula järve rannal ja õige lähedal Aleksis Kivi vähenõudlikule surmamajale. Peale suure peaehituse, mis sisaldab, arvesse võtmata köögiosakonda, 15 köetavat talituba, 9 suvituba, katuskambreid ja rõdusid, siia kuulub veel teine väiksem ehitus, hulk muid majaanehitusi, triiphoone j. m. Suvila ümber on puistestik.

Puhkekodu on kuratooriumi vahenditus valitsuses. Kui ajalehtede toimetajatele ja kontoripersonaali antakse ehituses aasta läbi pansion pisut oma kuludest kõrgema maksu eest, selleks sunnib vajadus hoolitseta ehituse ülalpeost ja tehtud laenude katmine. Peale vabatahtlikkude annetuste, mida puhkekodul ennegi on olnud rõõm vastu võtta, kuratoorium saab oma tulud peaaegselt kirjastusest, mis käsitleb peale juba mainitud naljalehe ajakirjanikkude jõulualbumit „Jousimiesi“, millesse maa ärimehed paigutavad rohkesti kuulutusi. Nii puhkekodu majandus on rajatud kindlale põhjale. Nüüd hoonete tulekinnituse ja raamatupidamise arve tõuseb üle ühe miljoni.

Lühikesel tegevusajal puhkekodu on saanud palju tarvitatud ja eriti soovitud puhke-, töö-, ja rännaku-paigaks. Pealinna ajakirjanikud võivad seal kosutada närve, kuid ka maakonna shurnalistid peavad lugu sellest, olles Helsingis õpi-, või ametiasjus. Vastuvaidlemata Syväranta on kaunis tõendus soome avaliku sõna ja ajalehti jälgiva publiku häist suhetest, tõendus aust, mida soome ajakirjandus ja ajakirjanikud kulutaval tööil on osanud hankida oma maa haritud ja oma aega jälgivalt publikult.

Puhkekodu kuratooriumi esimese juhatuse moodustavad toimetajad O. R. Kyro juhatajana, Yrjö Koskelainen abijuhatajana, Ilmari Kivinen ja Emil Juntto.

Juhan Jaik

Kevadhelinaid

*Tuul tõi mulle aasadelt lõhnade voo
Ja metsadest kõlava lindude loo.
Sai lähedaks loodus mu silmade ees
Ja mälestus elustus südames —
Taas minevik tänaks sai minus.*

*Nüüd õitseb aasadel päikesen roht,
Tuul siia toob sosinaid, imelik loht
Ja imelik rahuhõng kaasastab neid.
Ning elan taas üle noid unistusöid
Mu mälestusilmas.*

V. 1925

*Too tundmatu linnugi kiljatav hõik
On tuttav nii täna, see kuulnud kord kõik.
Nii kõlavalt kunagi rõõmsana
Ta muretult hüüdma ja hõiskama
Viis südame rinnus.*

*On aastaid ju veerenud, kadunud,
Need hõisked on ammugi mattunud
Ja unustusvalude rooste neid sööb.
Kuid linnulaul... aasalõhn... uuesti lööb
Too muinasilm särama minus.*

Foto Parikas

Nikodemus

Ränd koha peal

Tunaeile kõlas pea kohal ootamatult hää-
litsus, mis viibinud unungus aasta aega: esi-
mesed kured lendasid lõunapoole, seitse tükki
kolmnurgas, algajate luuletajate värssiaineks.

Kaebasin seda häda peremehest Vanale,
lohutas, et ega nad hoopis ära veel ei len-
nanud, olevat tulnud ainult soodest põldudele
sööma. Nii siis, viimane mahalaskumine
enne rändu, just nagu inimestel kombeks
enne kellegi ärasõitu perekonnast istuda maha
veel viivuks kogu majakonnal.

Vana teab kalendrit hästi, on ta ju ise
pool eluaega teinud kalendrit: 27 aastat,
päevagi vahele jätmata, märkinud „Sirvilau-
dadesse“ kolm korda päevas ilmateateid:
külma- ja soojapügalad, vihma ja päikesepaiste,
pikse ja rahe — kõik pani kirja, seal-
juures pidas suurt kõrtsi, omas väleda ja
valusa käe, oli peremees, kange ärimees,
tegi vankreid ja mööbleid, ei kartnud õlut-
viina, tegi rõõmsaid sõite ning ei jätnud tol-
lelgi päeval ilmateateid märkimata, kui jõi
kamraadiga koos hommikust õhtuni ära 180
pudelit õlut. „Sirvilauad“ väsisid mõnel aastal
ilmumast, aga Vana ei väsinud iialgi,
teises kalendris jatkas omi ülestähendusi.
Nimetan teda Vanaks. Mõne päeva eest pühit-
ses oma 35. pulmapäeva. Aga ta polegi
veel vana. On kroonu ametis vähemalt 8
tundi päevas, teeb aiatööd, tõuseb voodist
kell 4 hommikul ja veedab omad vabad tun-

nid laud- ja puusepa töös: kes temalt asja
tellib, võib kindel olla, et asi tellija üle elab.
45 aastat kuivanud materjaalist meisterdab
ta võipüti või vankrirattad-teljed andumu-
sega, nagu teeks noormees mõrsjale riide-
kasti. Hind kaks viiendikku teistest odavam.
Ainult peab olema hea naaber, et ta tellimise
vastu võtaks. Ainsaks abiliseks, ja sedagi
ainult puudesaaгимisel, on tal omatehtud
„sulase sulane“, kõrge, kiige- või lamamis-
tööri moodi telling, mille ülemise põikpuu
külge kinnitatud tubli kuriku moodi asi:
pakk varrega küljes, varre otsas silmus, mis
pannakse sae teise pideme kaela, ühest pide-
mest võtab siis mees kinni, tõmbab sae enda
poole, ühtlasi vinnub pakk tasakaalust kõr-
gemale, ja sae tagasitõmbamine on tasa-
kaalu tagasikippuva paku töö. Nii töötab
see vabatahtlik töö sulane oma „sulase sula-
sega“. Vana oleks võinud olla nüüd 10-ne
kordne miljonäär ja härrasmees. 60 tuhat
kuldrubla oli tal sõja hakul, siis ostis 3
tuhande eest enesele praeguse elamu ja
kaotas 57 tuhat. Aga ta ei kaeba, tal polegi
kähju, kui aga oleks tervist, et saaks teha
tööd aastast aastasse ja pühapäevadki ameti-
asutuses maha valvata. Tema peale ei hakka
ajahammas. Aga suve peale hakkab.

Vihm ja vihm, suur heitlus pilvituse ja
pilvetuse vahel. Sekka tuuli ja pikset. Kär-
gatas üks öö nii koledasti, et kargasin voo-

dist just kui oleks tõeliselt taevaisa käratanud, nagu kartsin lapsena, mille vahepeal olin üleolevalt unustanud, ja sulgesin ruttu päitsipoolse akna süüdlasena. Veel pauk ja veel — ning taevaskumendas lähedast tulikahjust ähvardavalt, ja inimese väikeseks teinud, kaugeneks kõu. Aga nüüd on vihm ülekaalus, et kustutaks kogu vaatesõõritäie tulikahje. Kustunud on õhtused päikesetuled kerget laadi, ehteohtra, mänguliku greeka-katoliiku kiriku kullatud kuplitel ja sünge-lihtsa, peaaegu kalgi lutheri kiriku akendes. Pead minema magama tudasena, et kuulata uinudes ja ärgates rojutavat robinat vastu ruute. Jälle üks metsa avatlemata jättev hommik.

Ning uhavad nood veed tolle talu maja ja karjamaa alust seal martsakallastikul. Seal tunneb meiegi inimene, mis on maa-värisemine, muidu kaugete maade kohta lehtedest loetav. Ühest suvilast on jäänud ainult korsten ja kolle, millel keegi käib kohvi keetmas: plekknõu ahjukapis on tunnismees. Teine suvila oma äraelanud sirelite ja surnud klaasrõduga ootab ostjat-äravedajat. Ja talumaja — ühel pidulikul päeval, perepoja 25 a. sünnipäeval, mil koos istusid vanemad ja lapsed, kaugelt sõitnud ristiisad ja -ema ning muu sõpruskond särisevate pannkookide pliidilt lauale lennu ootel — siis äkki hakkas vankuma, asjad riiulitel liikuma, lamp laes kõlkuma ja kõik elutu elama ning nihkuski maja omalt aluselt maha. Häda ei saanud veel keegi, maja tõsteti peatselt alusmürile tagasi ning peremees naisega otsustasid omad elupäevad siin elupõlvemajas lõpetada, kuna poeg üles kaldale, kaugemale äraandlikust pinnast uut kodu loob asunikuna. Vana maja püsib, aga kallak-karjamaale ümberringi vajub kord ja teine kõhust saadik uuel tekkinud vesisoonde lehm, lammas, hobune ja tuleb see viimane seitsme mehega jälle välja kangutada.

Kui pilved vähegi lahutuvad, ilmub jälle oma väikese maja otsa pingile, kolme väljakasvanud sirelipuu kõrvale istuma üks eit, suur ja liikumatu, tugeva, halli pea ning sügav-rahuliku näoga. Ta vahib küla poole, on suve otsa istunud Buddhana, vaatleb ja mediteerib, välimuselt päriselt matriark, ei käi peaaegu kunagi. Istub ja vahib loode, ühtlasi küla poole, möödaminevaid inimesi, kes oma, kes võõras, kes ajutine — kõik möödub tema justkui valitseja silme ees. Selle mõtleja kõrvale tahaks ise ka kord istuda, kui väsinuna kõigest lööd käega. See eit — ometi midagi püsivat kõiges ümber ringses muutlikkuses. Maapind liigub, aga eit püsib. Istub nagu iseenese monument.

Inimesed peavad siin olema head. Vargusi ei ole, mahalöömisi ka mitte. Isegi õiseid käratsemisi mitte, salakõrtsidest ja küla suurusest hoolimata. (Kärategemise eest hoolitsevad ainult skoudijõnglased.) Vastutulekul teretatakse. Nägin kuus endises sõdurikuues inetu noormees keskmise koormaga märke üles sõitis: mitut puhku peatas hobust puhkama ja pani vankri tagumiste rataste vahele koormalt rooviku, et vanker tagasi ei libiseks. Niisugust sõprust hobuse vastu pole ma näinud äkilisemategi mägede võtmise puhul. Ja inimeste headust tunnistavad koerad — nagu isand, nõnda koer. Koerad siin kõigest mujalpoolseist sõbremad.

Näiteks, mis võib olla kellelgi selle vastu, et ühel päeval ilmub rõdu akna taha suur, ruske selja ja valge vestiga bulldogiks ehmatanud Forster, paneb oma tõsise, närviliste tuksatustega pahemas põses Bismarcki pea avatud rõduakna lauale ja jääb liikumatult vahtima, kuidas laudkond sööb. Ta ei kerja, ei kipu lauda — ainult vaatab vanahärrana. Tuleb ja jääb su juure elama. Valvab maja, on rahul sellega, mis antakse, väga õnnelik, kui temaga hullad ja ilmutab siis ootamatut „noorustuld hinges“, mida ei avalda tema muidu bürookraatlik olemus. Eriti kannatlik 5-a. lapse mängude objektina. Viimane — sama, kes kanatapmisest väga ära kohkus, kalalahkamisel küsis, et kas viimati teda ka ära ei tapeta, ning edasi tapaküsimuses juureldes päris, et kas hobune ka ära tapetakse, ja vastuse saanud, et ei tapeta, hobune teeb ju tööd, omakorda vastas: aga kana teeb ju kaks tööd, teeb mune ja poegi, aga tapetakse siiski ära! — niiviisi suure inimese tapmisprobleemiga kotti ajanud ja mõistusega toetannd oma ülekohtu vastu protesteerivat südant, mängib ta Forsteriga hobust, kisub sabast, ei anna unerahu, säädes tema lamava pea alla rohupeotäitest patja, kümned korrad unist pead üles tõstes ja jälle peotäit alla pannes — penil olevat muidu valus — kõneleb temaga väga emalikult ja nimetab: „Vooster Kind“, muidu sõnakestki saksa keelt oskamata. Mitte üht urinat ei tõsta peni oma väikese piinaja vastu, olgugi et võiks ta käpaga maha paisata ja pea lõugade vahele võtta.

Ja see teine, Bobi. Ilmus ühel päeval väike, vana foks rõdule, istus sõna lausumata tagumistele käppadele ja hakkas esimestega paluma, palub kui jumalat; tuleb väga viisakalt tuppa ja kaob, vastulahkus kõhus, koju, kus annab teada omale kamraadile, mustale puudlile Bujanile, et „seal on lahke pere-rahvas“. Teisel päeval on ka Bujan kohal,

tema küll ei küsi ega vii midagi ära, vastu-
 oksa, toob juure: mälestuse maja taha rohtu,
 ning kaob järgmise korrani. Kui Forster
 valitsemise oma kätte sai võtnud, siis jul-
 gesid teised koerad ainult tema äraolekul
 tulla. Ainult ühe daami vastu oli Forster
 viisakas, sellel lubas ta isegi enese ports-
 jonist süüa. See daam on üks madal, inetu
 hundi ja ei tea kelle segu, lopsakate udara-
 tega ja väga näljane — näljane kogu oma kiu-
 nuva pere eest, vististi möldri koer, tema
 nime ei ole minul korda läinud teada saada.
 Aga Forster, kellel algul olla olnud teine,
 ühe Tartu pool kuulsaks saanud endise elu-
 mehe, nüüdse värske pastori nimi, muutus
 aegamööda leplikumaks kaaskoerte vastu,
 ja nii võib lapsega mängimas käia üks nimetu,
 väike rebase sarnane terane, üks suur kar-
 jakrants ja väike must, pulstunud, hallid kar-
 vad peas ning sabas, kelle esivanemais ei
 puudu pintsheri verd, ise madal ja pikk
 näss, ühe vana kalamehe tarvitada; see
 saab ka ülihästi aru teda mängitavast tütar-
 lapsest. Ta ei käi mitte söömist kerjamas,
 vaid mängu. Et inimkutsikaga koos tuisates
 paiukile lastud endise tsirkuseruunana ja
 kilgates häält murdva poisina, tunnistada
 oma kõlbavust peniks, vaatamata hallide
 karvade peale tema sõnakuulmatus soengus.

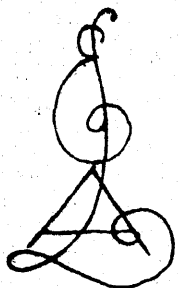
Peale Forsteri on teised kõik tulijad-
 minejad, korduvalt lahked külastajad. For-
 ster aga on alatine. Armastab oma muiduse
 mõõdukuse ja oma inimnäo kohase ülal-
 pidamise kõrval kangesti sõita. Nii kui rat-
 tale ronid, et teha üht kodumaad tundma
 õppimise rändu, mis tavalisti paratamata
 lõpeb kas lähema õitsva kibuvitsa põõsa
 juures, vaarmarja võsastikus või puraveki
 istanduses, — tõuseb peatselt seljataga üks
 galopeeriv ähkimine ja varsti on Forster
 kannul ja püüab sind omas ülemeelikuses
 rattalt maha tõmmata — see olevat koera-
 keeli nali. Vahel saab tehtud erisõit aed-

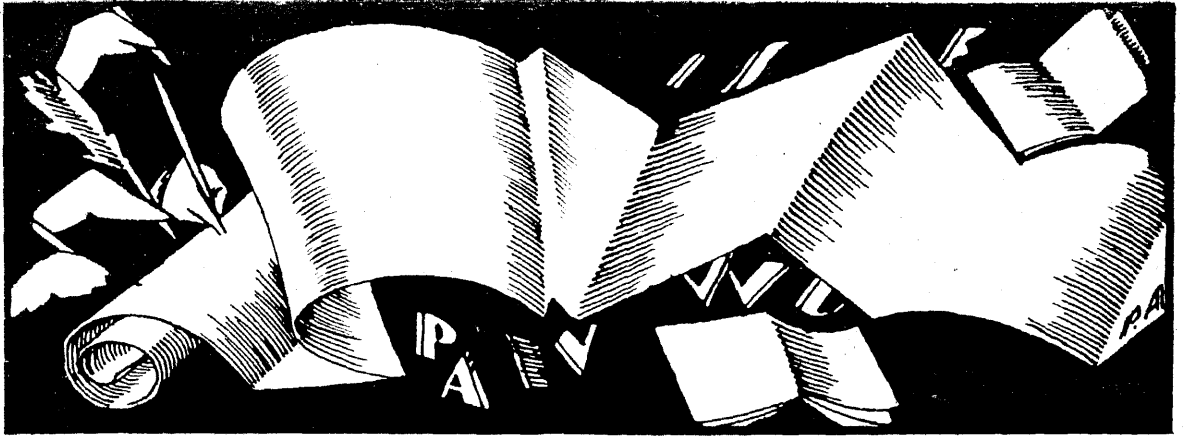
niku juure, kus elab hunt Neero — tol penil
 on kass sõbraks, kellega ta lamada armastab
 ja kõrvuti pikutades tal kirpe otsib, mida
 kass väga armsasti sallib. Neero on võõra
 vastu päris heasüdamlus ise. Minu Forste-
 riga sinna jõudes, läheb lahti sellel Neeroga
 priima hullang, mürisev, suurejooneline ja
 asjatundmatule kohutav.

Nagu kannatlik lugeja juba ehk on mär-
 ganud, on vihmad möödas. Talle peaks kõrvu
 ulatama rohutirtsude vilin puis, nii vali on
 see. Aga sügis nagu mullugi poetas enese
 vihma katte all õhku ja mujale, nii et kind-
 lasti tema asukohta ei saa ära märkida,
 kuid tema algus on olemas. Hommikuti ei
 ole enam lusti kell 4 üles karata päikesest
 salvatuna. Nüüd pead sel kellaajal laisa
 päikese enese maast lahti vedama ja mis
 lõbu sest on? Parem jää voodi, kuni hom-
 mik võtab vähegi õige hommiku näo ja las
 päike seni peesitab vaiba ääre alla mu
 unist selga nagu noil suurtel mummudel,
 kes hilissügisel uimastena ripuvad pool-
 külmanult viimastes kollastes õispuhmastes,
 vaevalt üht kuuest jalast unisena liigutades,
 et, mis sa tongid, kui neid puudutad. Mis
 neist mummudest küll peaks saama? Ühe
 suve võrra jälle ära petetud. Just nagu
 isegi: sai ära kannatatud juunine vilu tagasi-
 kiskumine aprillisse pärast petliksooja maid,
 sai siis iga õhtu loodetaevas homset ilusat
 ilma otsitud, siis mõni käik mere äärde, paari
 endise, vana, äkilise kaldaäärse kordoni ene-
 sele himustamine, siis mõni jalutus pääsu-
 kestega ümber lehvivate kuuehõlmade, ar-
 mastus kahe-kolme haralise männi vastu,
 rõõm paarist Balzac'ist, penid, laps, Vana,
 matriark, piksepauk — ja ongi lõpp.

Naabrist lihunik-venelase (keda Forster
 ei salli mitte üks põrm) talus, rätsepp Pilstoki
 akende all on alanud suurem lammastetapp.
 Tapab ühtlasi viimse suve raasu.

Toila, augusti lõpp, 1925.

P. Aren

H. Vellner

Henri de Rochefort-Luçay

Motto: C'est la date où apparaît un homme, dont on ne peut pas ne penser que du bien, mais dont on ne peut pas ne dire que du mal. „Sa Majesté la Presse“. Stéphane Lauzanne.

„... Kirjanikule makstakse, kui ta näitemäng teatris etendusele võetakse, advokaat saab raha, kui ta kohtus kaitsjana esineb. Ministrid võtavad raha ka siis, kui nad vaikivad, ka siis, kui nad isamaad päästavad, kui nad seda hukka saadavad, ka siis, kui nad sülitavad, ka siis, kui nad aevastavad, ka siis, kui nad magavad...“

„... Ma kavatsesin kirjeldama hakata Teile oma uut näidendit, kuid mind tabas ootamata löök ja tuju kadus. Neero (Napoleon III armsam koer) on surnud. Öhtul heitis ta tervena ja elurõõmsana voodisse, õukondseid minna lastes; teate ju, et õukond Prantsusmaal ei ole paljunõudlik: kui nad ei või läheneda keisrile, siis lähenevad tema koerale. Keisrikoja aroomilised õhust on mul aimu ainult kuulu järele, sest mul pole seni millalgi au olnud vastu võetud saada selle kuulsa nuhkija poolt. Kuid ma olen õppinud teda hindama kirja järele, mis ilmus mõne aasta eest lehtedes. Selle kirja kirjutas marssal Vallien ühele härrale, kes soovitas oma lendlehes kõiki koeri, karva ja vanaduse peale vaatamata, maha lüüa kui üleareuseid lojuseid. Marssal Vallien võttis siis kätte sule, mis oli talle akadeemia ukсед avanud, ja saatis koeravihkajale läkituse, mis lõppes ähvardava kaebusega: „Siis Teie tahate ka Neero tappa?“

Lendlehe autor aimas, et teda tapakirves ootab, ja jäi vastuse võlgu. Kui poleks olnud tapakirvest, küll ta siis ikkagi oleks vastanud, sest Neero oli ju marutõbine. Teda päästa oleks võinud ainult üldine rahvahääletus, kuid niisuguse küsimuse otsustamiseks senatit kokku kutsuda oleks ikkagi veidike piinlik olnud. Nüüd, kus Neero surm selle vaieluse katnud leinarütuga, olen kindel, et tüli enam ei kordu. Loomulikult senini, kui vast jälle mõni teine koer leidub, kes Neero poliitilist tegevust jätkab. Mis puutub veel Neerosse, siis olevat ta maetud Tuillerie aeda. Mul oleks meeldivam kuulda olnud, kui ta maetud

oleks Sant-Denis'i Turenne'i ja Philippe-Auguste vahele. Pooleldi ei maksaks midagi teha“

Need read on kirjutatud Napoleon III valitsemise ajal Pariisis, mil Prantsusmaal kõige raskemad tsenduolud maksmas olid. Põlgus ja lõikav pilge ning viha, mis neis ridades peitub Napoleon III ja ta ministrite ning poolehoidjate vastu, annab tunnistust autori julgest meelest ja osavusest oma vastaseid kõige õrnamalt kohalt tabada. See julge ajakirjanik ja meister sule käsitamises oli Henri de Rochefort-Luçay, ajakirjanduslise följeton-pamfleti kuningas, kelle elus ja ajakirjanduslises tegevuses nii mõndagi huvitavat.

Rochefort algas kirjanduslist ja ajakirjanduslist tegevust läinud aastasaja viiekümneandel aastatel. Ta sündis 1830 a. 18-aastaselt õppimist lõpetades astus ta Pariisi linnaametisse töösse, kus teda aga keegi palju ei näinud. Samal ajal algas ta ka oma kirjanduslist tegevust, avaldades „Charivaris“ mõnesuguseid märkuseid teatri alalt. Ajakirjaniku elukutse valdas teda peagi niivõrd, et linna teenistusest lahkus ja ajakirjanduslisele tegevusele andus. Oma lahkumispalves kirjutab ta: „Ma pühendan liig vähe aega oma kohustustele, mispärast ei leia enesel õigust olevat linna eelarvet edasi koormata.“

Sellest ajast peale pühendab Rochefort end täielikult ajakirjandusele. Ta töötab mõnda aega „Charivaris“, hiljem „Figaro“ toimetuses, vaheajal ilmutades eriväljaannetena terve rea huvitavaid töid, mis teda laiemalt tuntavaks tegid. Peagi asutab ta iseiseisva ajakirja „La Lanterne“ („Lanterne“ esimene nr. ilmus 1. juun. 1868.), mida ta üksi oma kirjutustega täidab. Selle ajakirja minek oli enneolematu. Teda trükiti 175.000*) eksemplaaris, tõlgiti Londonis inglise keelde, Saksamaal saksa keelde ning kirjastati ka Itaalias ja Ameerikas. Täie õigusega võib öelda et Rochefort tol ajal oli kogu Euroopa ajakirjanduslise mõtteilma valitsejaks.

*) „Sa Majesté la Presse“, Stéphane Lauzanne.

Rochefort'i nõiduvuse ja võimu saladuseks oli ta osavus vastaseid teravmõttelises poleemikas surnuks teha. Ta keel oli kokkusurutud, tabav, energiline ja mürgine. Igasuguseid väärnähtusi oskas ta hästiletitud võrdlustega nii elavalt kirjeldada, et vastastel vastu vaielda raske või asjata oli. Valitsevatest võimudest kirjutades oli ta toon alati põlgav. Mitte asjata ei tähendanud kord üks suurem võimumees, et: „ce n'est pas un style, s'est un stylet“ (see ei ole stiil, vaid stilett). Üks minister, keda Rochefort ei sallinud, öelnud: „Meie annaksime talle andeks, kui ta meid vihkaks. Õnnetuseks hirvitab ta meie üle põlglikult.“ (A. I. Kuprin. „Henri Rochefort“.)

Rochefort'i vihkasid kõik võimukandjad, eriti aga Napoleon III ja keisrinna Eugenie. Veel rohkem vihkas Rochefort neid. Küll katsuti hävitada seda häbematu, anderikast satiirikut, rahva pailast, kelle ajakirja ja töid üksteise võidu osteti ja loeti nii aristokraatlikes salongides, tööliste hulkades, kodanlikes ringides, talupoegade, avalikkude naiste ja voorimeeste poolt. Rochefort'i kaela sadas nagu vihma rahatrahve, teda veeti kohtu ette, vangistati, korjati ära ta ajakirja numbrid, mitmel korral pidi ta kodumaalt lahkuma. Isegi äraostetud kahtlaste ajalehemeeste abil teotatakse teda avalikult ajalehtedes, süüdistatakse kelmustes ja muus kuritöis, isegi ta tiitre peale ei heideta armu. Kuid kõik asjata. Igale kallaletungimisele leiab ta paraja vastulöögi ning võidab. Ta naerab võimukandjatele lihtsalt näkku: „Minult isiklist vabadust võtta — tähendab surmata „Lanterne'i“, mis ainult minu kaudu elab. Kuid valitsusel oleks palju lihtsam abinõu mind hävitada: las teie kuulus imperaator kolib Tuilleriést ja ma purustan oma „Lanterne'i“ oma enese kätega. Kuuludes Boileaule kirjandusliselt ja poliitiliselt diametraalselt vastukäivasse kooli, loobun ma kohe kirjutamisest, kui Napoleon III loobub valitsemisest.“

Valitsevad võimud ei taibanud, et Rochefort iialgi andeks ei anna ülekohtu ega teotust. Iga surveabinõu

järele muutuvad ta pamfletid ikka teravamaks, sõnad kõlavad kui kõrvakiilud, ta sarkasm märgib vaenlasi kui tulise rauaga. Ja Rochefort muutub Pariisile ja pea kogu Prantsusmaale ajakirjanduslikeks pooljumalaks. Niipea kui ära korjati mõni ta ajakirja numbri- test, piirab tuhandepealine rahvahulk trükikoja, et saada mõnda allesjäänud eksemplaari. Neid müüakse kuul- matu hinna eest ja kõrge tasu eest käivad nad luge- miseks käest kätte. Ning „Lanterne'i“ toimetaja kuul- sus kasvab kui lumikera, mis mäest alla veeredes laviniuks muutub.

Hoolimata ta opositsioonist valitsevale võimule, vedas saatus teda isegi ministri kohale (1870), ehk küll ilma portfelli- ta, kuid ka ministrina ei surnud temas ajakirjanik ja vastolude pärast loobub ta peagi ametlise võimukandja osast, ustavaks jäädes oma vaba- elukutse romantismile. Rochefort'i elu oli kuni vii- mase silmapilguni võitlus kõikvõimsatega ja ühiselu väärnähtustega. Kuni viimaste elupäevadeni ei loo- bunud ta ajakirjanduse tööst ja suri kui sõjamees, oma hirmus sõjariist käes. Ta suri 1913 a., 83 aastat vana.

* * *

Henri de Rochefort-Luçay, ajakirjanduslike följe- ton-pamfleti kuningas on surnud. Noorem põlv ei tunne enam ta nimegi. Ka Rochefort'i „La Lanterne“ on nüüd haruldus ja seda võib leida ainult suuremais Euroopa raamatukogudes. Ajakirjaniku saatus on juba kord niisugune. On ta avaliku elu lavalt kadunud, unustatakse ta. Ka tema looming, mis määratud luge- jate ühepäeva nõuete rahuldamiseks, ununeb ühes loojaga. See on tuhandete ajakirjanduse alal tööta- vate sulemeeste harilik saatus. Kuid hoolimata, et Rochefort'i looming hulkadele kätte saamata, on tema elutöö ajakirjanikkudele elustavaks eeskujuks ja jul- guse andjaks võitluses vaba sõna õiguste, oma tööeks- pidamise avaldamise võimaluse eest.

Ed. Nukk

Väsind elu

*Vanad haavad värisesid kalmu üle —
kuhu alles hilja inimene maet —
nagu nende südamed, kes ahastama jäid,
keda veel ei kaisutanud surma jäine süle,
kellel rajad lõpuni veel polnud käid,
keda veel ei oldud auku aet.*

*Üle haabe pilved nutsid pisaraid,
tuule vingumises kajas halin, lein.
Kured põgenesid kohe kaugeid maid,
kaduvuse kollatõbe pödes hein.
Lilled longutasid vihmamärgu päid,
olid unustanud nadki päevi häid.*

Esimene arupärimine Vene II riigiduumas

Ajalooline mälestusekene

Teist duumat nimetas Vene rahvas „rahva viha duumaks“ (Дума народного гнева). Kui see nimetus meeleolu peab tähendama, millega esimese duuma laialesaatmise järgi teine valiti, siis on nimi õigustatud. Kuid kui selle II duuma koosseisu vaimlist jõudu iseloomustada, siis ei olnud ta küll sugugi poolteisesaja miljonilise rahva viha jõurikas väljendaja, vaid väikeselt viroleja rahvakogu, kes kokku põrgates pehkinud ja ebaropuläärsel valitsusega sellele siiski alla andma pidi, kui ta 101 päeva Tauria palees lootusetu oli rabelenud.

Olin selle Vene riigikogu liige, Liivimaa talurahva esitaja. Kui ma paar nädalat selles duumas ära olin istunud, oli mulle kohe selge, et sellest kogust Venemaa ühendust oodata ei ole. Suureks riiklikuks tööks oli tema kokkusead parteiliselt liig kirju. Juhtiv erakond oli kadettide erakond, kellel aga võrdlemisi väike osa saadikuid duuma liikmete üldarvust käsutada oli. Et mingit häälletust läbi viia, tuli temal siis kõige pealt tööerakonnaga ja veel teistega kokku leppida. Sellepärast siis iga otsustamise ees koosolekute eelõhtutel lõpmatud erakondade koosolekud pooleni õõni, kus kokkuleppe huvides kõikidest kadettide kavatsustest alatasa pahempoolse tiiva heaks järelandmisi tuli teha, nii et kadetid, need tingimata kõige intelligentsemad inimesed duumas, oma kavatsusi suure vaeva peale vaatamata ilmaski puhtalt läbi viia ei suutnud.

Peale erakondade kirjuduse oli aga väga madalal ka suure hulga üksikute saadikute vaimline ja kõlbeline tasapind. Sellest andis meile kohe näite esimene arupärimine teises riigikogus, mis näitas, et see riigikogu võitluseks valitsusega ikkagi liig nõrk oli. See arupärimine oma üllatava nõrkusega jäi mulle tugevasti meele ja ennustas kohe „rahva viha duuma“ saatuse.

Arupärimise esitasid paar Permi kubermangu saadikut, Sigov ja Jerschov omas asjas. Esimene neist kahest oli, kui ma ei eksi, tööerakondlane, teise võttis kadett Schingarev, kes selle peale väga osav oli, kadettide poole üle. Vist ka osalt sellepärast, et uuele liikmele vastu tulla, katsuti arupärimise sisu kadettide poolt liig kergelt läbi ja kirjutati alla. Ja ühel ilusal hommikul leidsime arupärimise trükitult oma pultidelt.

Esimese allakirjutajana võttis sõna arupärimise põhjendamiseks rahvasaadik Sigov, tüübiline vene kultuurist veidikene ülelakeeritud talupoeg, laiade õlgadega ja tumeda, musta lõvilakaga mees, kelle parema silma all suur, must, naha alla kokku jooksnud vereplekk oli — kasaka nuudiga tutvunemise tagajärg. Ja see nuudiga tutvunemine oligi arupärimise peapõhjus. Sigov, hea mokamees, nagu paljud vene lihtinimesed, seletas asja järgmiselt:

Peale seda, kui nemad, Sigov ja Jerschov (kaks kalanimelist aumeest) kubermangu valijatekogus rahvasaadikuteks valitud olnud, pannud valijad nende auks kub.-linna raekojas pidulise koosoleku kõnedega toime. Kõige paremas koosoleku hoos ilmunud sinna kutsumata võõras, politseiohvitser ja ajanud koosoleku laiali, mis juba õige palju paksu verd sünnitanud. Aga koosolijad tahtnud oma valitud mehi veel seisusevääriiselt koju saata, kiigutanud neid uulitsal kätel ja saatnud neid siis „sündsate vastavate“ lauludega mööda uulitsaid koju poole. Seal ilmunud aga äkitselt pidulikule rongile vastu (oli öösel) salk ratsakasakaid ja hakanud neid nuutidega laiali rookima. Üldises saunas juhtunud siis ka rahvasaadikule Sigovile nuudihoop näkku, millele veel pahemad oleksid järgnenud, poleks mitte üks ohvrimeelne mees oma valitud riigimeest oma kehaga katnud ja üleaurused hoobid oma turjale võtnud. Saadud hoobist tunnistavat sinine plekk tema silma all, mis häbemata teotust tähendavat rahva valitud meestele ja hoolimatust ja auhaavamist tervele duumale, kelle vastu valitsusel oma agentidega mitte sõrme küüne väärt lugupidamist ei olevat. „Selle jultunud teo eest“, hüüdis Sigov pika kõne lõpul energiliselt oma lõvilakka raputades, nii et valged kõõmahelbed ta pea ümber mänglesid, „ei kutsu ma vastutusele mitte ainult Permi politseiülema ja kohalikku kubeneri, vaid tervet kabinetti Stolõpiniga eesotsas!“

Ütles ja läks kõnetoolilt. Pahem tiib plaksutas käsi. Kadetid seisid aga vaikides ja pettunult, sest ettekanne kõlas veidi õudselt tuntud külakakeluse järgi. Veel pikemaks venisid aga kadettide ja terve duuma näod, kui kohtuminister Schtscheglovitov ootamatult kohe sõna võttis ja esialgseid seletusi sündmuse kohta andis. Ta oli nimelt kohe, kui arupärimise kavatsus ja sisu valitsusele tuttavaks sai,

Permi prokuröörile telegrafeerinud ja palunud asja kohta esialgne uurimine toime panna. Prokurööri uurimisprotokoll oli ministril juba käes ja ta luges selle ette.

Prokuröör seletas kõige pealt, et linnas, kus pidu toime pandi ja kus 1905 ja 1906 aastail suured rahutused olnud, sõjaseadus veel maksmas oli, kus igasugused koosolekud ja meeleavaldused keelatud olid. Koosolek raekojas, kus suurt lärmi tehtud, olnud pealegi ilma lubata ja teatamata kokku kutsutud. Sellepärast olnud siis politseinik sunnitud ilmuma ja koosolijaid paluma laiali minna. Ta teinud seda härmiselt viisakalt ja suure kannatusega, korduvat, tähele pannes, et siin tegemist on riigivalhjatega, kuna aga koosolekul ka rohkesti erainimesi olnud. Tema meeletuletamise peale astunud üles riigikoguliige Sigov ja ütelnud: „Vennad, see politseiniku vastik näomoonutus (противная рожа) on mulle väljakannatamatu. Panen ette, koosolekult lahkuda uulitsale!“ Nii ka sündinud. Purjus koosolijad võtnud purjus saadiku kätele, kannud ta müraga uulitsale ja seal läinud terve koosolek ööpimeduses suure lauluga ja kriiskamisega edasi. „Vastavad laulud“ olnud tuntud «Дубинушка» ja „Varschavjanka“. Et linnas sõjaseadus valitsenud ja kõik rahvakogumised ja protsessioonid, liiati veel õösel, keelatud olnud, siis olla arusaadav, et kasakad saadeti pidulisi laiali ajama, kelle müra tervet linna äritas. Pidulistega kokku puutudes

palunud kasakaohvitser neid koju minna, kuid Sigov rüüsanud vastu: „Vennad, ärge nõrkuge! Ajage rind vastu! Kaitske oma valituid!“ Ja siis sadanud politsei ja kasakate peale kive, mille tagajärjeks siis arusaadavalt olid nüüdid ja sinised plekid silmadel. Et kokkupõrge pimedas sündis, siis võis ka rahvasaadik tahtmata hoobi saada.

Selle pidukäigu variatsiooni peale ei mõistnud herra Sigov midagi olulist vastata. Et ministri vastus esialgne oli ja ta pärast üksikasjalisemalt lubas seletusi anda, siis päästis see riigiduuma seekord piinlikust seisukorrast. Asi pandi kalevi alla teiseks koraks ja jäi sinna terveks II duuma eluajaks. Kellegil ei olnud lusti seda enam puudutada. Selle koosoleku esimesel vaheajal võtsin ma Tauria palee einelauas suupistet ühe laua ääres tuttava poliitika-mehe Peeter Struvega, kellega ma hõlpsuse pärast saksa keelt armastasin kõnelda, mida ta heameelega tarvitas.

„Kuidas meeldis Teile, härra professor, meie jõukatsumine valitsusega tänase esimese arupärimise puhul?“ küsisin ma Struvelt.

„Äärmiselt loll, blamant!“ pahvatas Struve oma hariliku impulsiivsusega, mis ta revolutsionääriks kadetiks ja pärast sealt edasi ikka paremale poole nihutas. Ta sasis sõrmedega ärevuses oma punast, tokerjat lõuahabet.

Juhan Jaik

Kiri

*On õitsev kastehein nüüd norus,
Sest õhus põuakelli kumin
Ta silmil särada ei lase.
Ent mida kuulatleb kõrv kase: —
Sääl eemal kalda taga orus
On ojakese jooksuümin.
Ning kaugel helkvad põlluliivad
Kui pärlid lademeisse laot,
Ning nende taga metsi vaod
Vist taeva astmetena viivad.
Ja üksik kuuselatu sääl eemal
Tool viimsel astmel sinisemal
Vist oksad põimind palmikusse
Ja loorib taeva avause.*

*Näe — õhus lõoke väike, virk
Veab laulukoormat päikse päälle . . .
Ning tulin mõttele ma hääle:
Kui lendab mööda mõni sirk,
Siis selle kirja annan ligi;
On linnud nobedad kui nooted
Ja nad ei eksi ometigi —
Saad kätte, ükstakõik kus oled!*

Mõldrioja, VII 1925

Ajakirjaniku suurpäev

Aeg oli vaikne juba kevadest saadik ja sündmustest lage nagu taevas põua ajal kosutava vihma pilveist. Ei lähemal ega kaugemal, ei kodus ega välismail mingisuguseid sündmusi. Ei parlamendiskandaale ega veriseid kokkupõrkeid politsei või sõjaväega; ei attentate valitsejate kallal ega õnnetusi tähtsate meestega.

Noor päevauudiste toimetaja Laurits oli meeleheitel nagu põllumees kestva põua ajal. Ta oli kevadel provintsist pealinna tulnud, et karjääri teha ja seisukohta võita. Tal oli selleks eeldusi, oli energiat, oli annet, oli stiiligi. Oli „Kiirsõnumete“ peatoimetajale lubanud varsti kõik oma ametivennad ületada. Aga just nagu tema kiuste ei olnud selleks veel mingisugust juhust leidunud. Juba kahjatses ta, et väikese kindlapalga kõrval reatasu kauba teinud, lootes sel kombel rohkem teenida. Oli paaril korral tühiseid sündmusi suureks ja kõmuliseks paisutanud, oli neile tollikõrgused pealkirjad, pooletollikõrgused abipealkirjad ja cicerost vahepealkirjad teinud, aga selle eest oma ametivendade poolt naeru ja peatoimetaja poolt laitvat peavangutust teeninud. Tühiste asjade kõmustamine, väikeste varguste, kake-luste, vägistuste ja skandaalide ülespuhumine oli nagu nii viimase piirini viidud, siin ei olnud enam sünnis kaugemale minna. Sellest sai nüüd Lauritski aru ja ootas seda suurema põnevusega mingit tähtsamat sündmust, et selles oma võimist väljendada ja selle läbi ka teenida. Tema noor ja ilus abikaasa väärts toredaid ülikondi, nõudis võimalust pealinna lõbustusi nautida. Tänavu suvel pidi ta viieaastase pojaga maale, Lauritsi ema poole suvitama minema. Meel-samini oleks ta muidugi paremasse suvituslinna läinud. Igavuse pärast oligi ta maalt juba enne suve lõppu linna põgenenud, poega vanaema hooleks jättes.

Laurits oli meeleheitel sündmuste puudumise pärast. Ta uskus oma energiasse, väledusse ja osavusse, ta teadis, et tal jämedust on igale poole sissetungimiseks ja peenust sissepugemiseks, kuhu jämedusega ei pääse.

Mis oli aga kõigest sellest kasu? Mis kasu on kaluril tema oskusest, kui järves ainult väikesi kalakesi? Mis kasu on kaptenil oma teadmistest, kui tal ainult lootsik juhtida?

Kõik oli valmis suureks sündmuseks. Olid soetatud sidemed lähemal ja kaugemal, et sündmusest silmapilkselt teadet saada, olgu see kuritöö, õnnetus, paljastus või pangakrahhi, sündigu see lähedal või kaugel. Igas asutuses olid käsikud, kes kohe pidid telefoneerima, kui kusagil midagi kuulda; igas linnas olid agendid, kes kohe pidid telegrafeerima, kui midagi lahti.

Väikesi uudiseid tuli iga päev, telefon kõlises sagedasti; kõlises päeval toimetuses, öösel magadistoaski, sõrmed värisesid Lauritsil toru võttes, aga suuremat sündmust ootas ta asjata.

Kui toimetuse töö lõpul peatoimetaja lävele ilmus ja küsis: „Mis on täna tähtsat?“ oli Lauritsil piinlik juba paari kuu kestel iga päev üht ja sedasama vastust anda: „Ei midagi iseäralist.“ Ta tundis enese nagu süüdlase olevat, et kusagil mõnikümmend maja pole põlenud, et kusagil mõnikümmend inimest pole hukkunud, et pangad püsivad, ministrid skandaale ei tee ja suured kurjategijad nagu suvepuhkusele läinud.

Isegi abikaasa julges talle etteheiteid teha; aga sellele vastas ta pikemate seletusteta:

„Kõige parem kalur ei saa suurt kala kinni püüda, kui seda ei olegi.“

Aegajalt valdas Lauritsi sügav pessimism ja ta hakkas seda aimama, mida nii sagedasti ajalehe sõnumites enesetapmise põhjusena oli eeldanud: elutüdimust. See tuleb siis, kui elul enam mõtet pole, kui tegevus tühisena tundub. „Ja on minu elul veel mõtet?“ küsis Laurits eneselt noil pessimismi hiiliaegadel. On alauud vist uus ajajärk, kus enam midagi suuremat ei sünni, kus elu lamedaks ja uudisvaeseks jääb; kus enam inimesi sadade ega kümnetegi kaupa ei huku ja ainult mõni hädavares kärwab, olgu kurjategija noa pistel, kaitseliitlase ettevaatamatu paugu läbi või ise end elutüdi-

Roheline auto

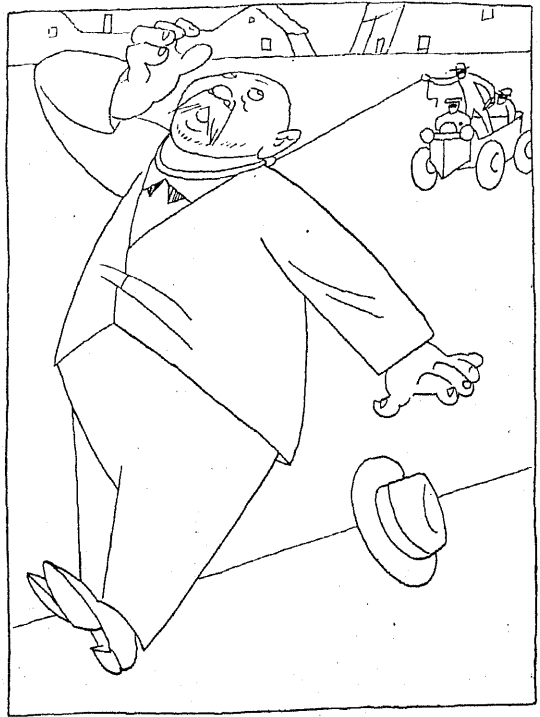
(Ameerikalik stiil ajakirjanduses)

Näokattes linguviskaja — Kodaniku pea lumehanges

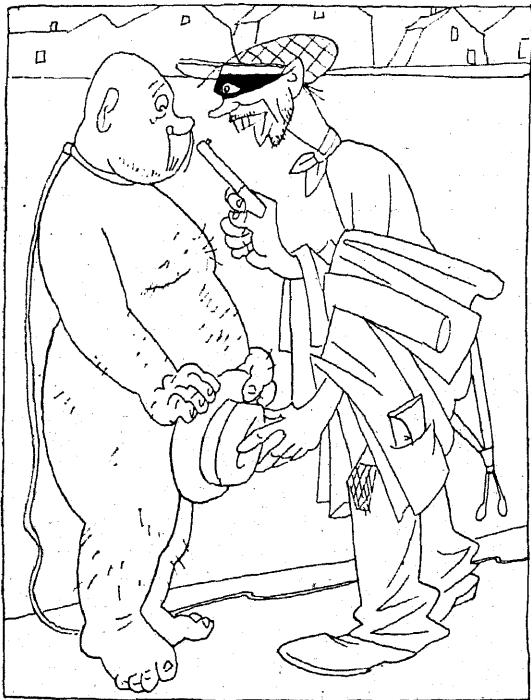
Gori joonistused

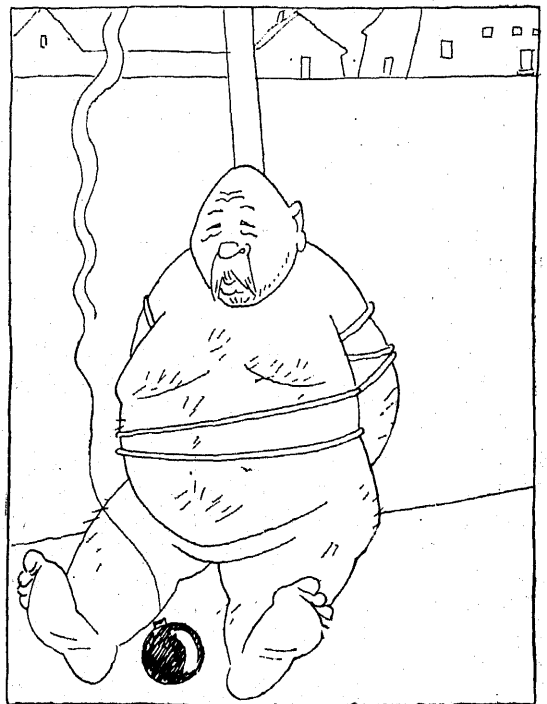
1. Kodanik Kullerkupp oli teel kodu poole, kui ta libedal kõnniteel komistas ja kukkus. Seda nägi ajakirjanik Välesul ja kirjutas järgmise sõnumi:

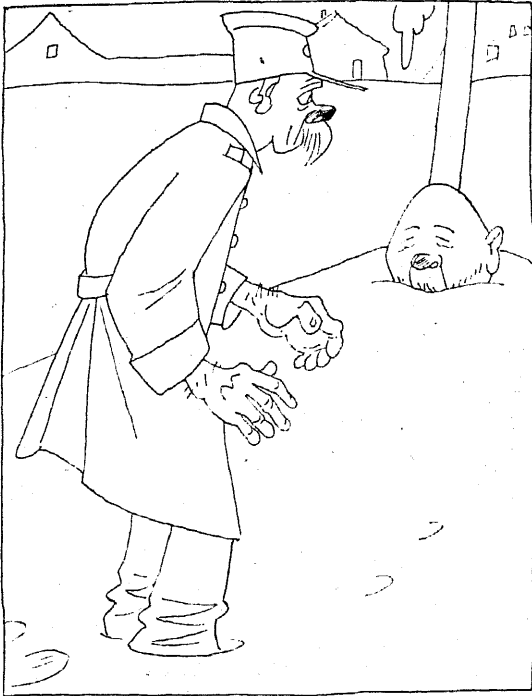
2. „Rahulikult sammub kodanik X. mööda kitsaid tänavaid kodu poole. Ta meel on rõõmus, sest täna on palgapäev. Äkki kuuleb ta õudset automüürinat. Enne kui ta ümber jõuab vaadata, lendab vuhisedes läbi niiske õhu peenike silmus ja langeb talle kaela. Kodanik X. vaarub ja kukub.

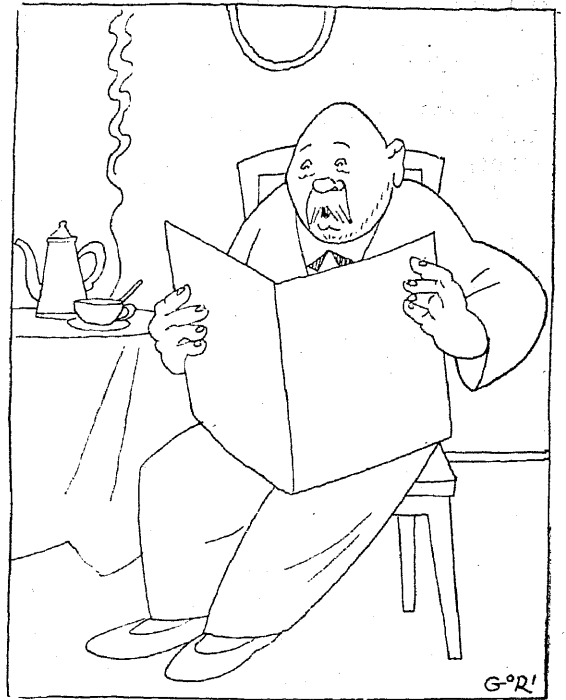
3. Järgmisel silmapilgul peatub roheline auto ja sealt kargab välja sünye tüüp. Ta kogu nägu on kaetud musta, röpase näokattega. Kätte taga põlevad kohutavalt elajalikud silmad. Käes välgub külm surmariist. „Raha ja riided,“ hüüab ta kähiseva, verd tarretama paneva häälega. Paari minuti pärast on kodanik X. paljas nagu stundinud laps.

4. Kuid veel ei ole kohutav mäng lõpul. Lõdisev ja hirmust poolsurnud ohver seotakse härdade palkvete peale vaatamata lähema laternaposti külge ja jalge ette säetakse kihvitase gaasi pomm. Luust ja lihast läbitungivalt hirvitades astub rõõvel autosse ja kaob kitsasse tänavakurku.

5. Hommikul teenistuse kohuste täitmisele minnes näeb kordnik Punn kummalist pilti — inimese pea lumehange otsas! Oõsel mõllanud torm on õnnetu külma vaiba sisse mähkinud. Ainult nägu on väljas, kuid kadunud on sealt kõik ilmed — surma kole käsi on nad pühkinud.“

6. Järgmisel hommikul loeb kodanik Kullerkupp lehest õudset lugu ja sõnab pead vangutades: „Hirmus . . . kole . . . Missugused lood kõik ilmas ei sünni!“

musel või perekonnatüli tagajärjel oksa tõmmates. Ehk siin seal mõni väike vargus, pankrott või ulakus.

Piinlik on sellest üle kahe veeru peal- kirjagi teha; aga mis on sündmus, millest ainult ühel veerul jutt! Mööda on vist jää- davalt suurte õnnetuste, veriste kokkupõr- gete ja julgete pangaröövimiste ajad ega taha enam keegi kõrgete isikute tõlla alla pommi visata või korterisse põrgumasinat panna.

Mis mõte on aga niisugusel korral veel tema elul!

Ta tundis kalestavat judinat seda mõeldes üle selja jooksvat. Ja õhtuti ametivendadega restoraanis või kohvikus istudes kõneles ta sagedasti elu tühjusest ja mõttetusest, selle juures aga rahutult oodates, et teda telefonile kutsutakse suurt sündmust kuulama.

Kui ta ühel sügissuve õhtul jälle halvas meeleolus koju tulnud, hakkas abikaasa talle lähenevast talvest kõnelema ja tuletas meelde, et talle karakulkasukas ja mõned õhtuüli- konnad tarvilikud oleksid, muidu olevat tal võimata seisusekohaselt esineda.

Laurits ei rääkinud sõnagi selle vastu, oli ta ju ise pealinna tulekul oma abikaasa tema kenaduse vääriliselt riietada lubanud. Võimatu nende asjade muretsemine kaugelki

ei oleks, ainult mõned suuremad sündmused, millest telegramme provintsi ja väljamaa lehile maksab saata.

Ta laskus diivanile ja jäi sinna ka siis, kui abikaasa juba magama läinud. Siin tukkus ta sagedasti pooleni ööni, oodates telefoni helinat kõrvalseisval laual, oodates märguannet ja kutset suurele sündmusele.

Juba mitu tundi oli ta siin täna leba- nud, kujutlused olid unenägudega vahel- dunud ja segi läinud, kui korraga telefoni kell helises, tasa, salapäraselt, pikalt.

Laurits kargas diivanilt ja haaras toru. Helistati raudteejaamast, telefonil oli tema käsik, kõneles kuuldavasti kahkvel olles, erutatult:

„Suur õnnetus raudteel, 730. kilomeetril... Kiirrongid vastastikku joosnud... Kümme vagunit puru... Poolsada surnut ja haava- tut... Veerand tunni pärast sõidab ülemus kiirrongiga... Rutake... Keegi ajakirja- nikkeist ei tea...“

Laurits viskas toru käest, haaras mapi, pildistusaparaadi ja ruttas magadistuppa.

„Adelaida! Adelaida! Õnnelik päev on tulnud! Minu suurpäev! Ma lähen!“

Ta tormas eeskotta, viskas palitu õlale, kübara pähe ja lendas trepist alla.

Hüüdis voorimeest, autot, jooksis hõlmade lehvides edasi, hüppas viimaks möödsõitvale troskale ja käskis kihutada, lubades maksta mitmekordselt.

Viskas jaama jõudes ajurile mõned kortsunud paberid pihku ja ruttas läbi hoone perroonile.

Lühike rong oli ees, ainult mõned vagunid. Ametnikud, eraisikud ja töölised sõelusid läbisegi. Suure sündmuse õhku oli tunda.

Laurits silmitses kõiki põnevalt — õnneks ei ühtegi ajakirjanikku. Hüppas vagunisse, jooksis ühe, teise ja kolmanda läbi — ei ühtegi ametivenda!

Ta rahustus ja laskus pingile. Õnn naeratab talle, ometi ükskord! Ometi üks õnnelik päev!

Agaga järsku sööstis ta pingilt ja jooksis vaguni esisele. Veel võib mõni ametivend tulla. Miks ei lähe juba rong! Mis nad venitavad! Suur õnnetus, inimesed haavatud ja suremas, nemand aga venitavad siin!

Ta valvas silmaga jaama üst, põlved värisesid, süda tamps. Ta oli ärevuses kui põgeneja röövel, kel kriminalistid kannul.

Ah, miks ei lähe juba rong! Miks nad ometi venitavad! Aimu ei ole neil tema kannatusist!

Vedur vilistas ja vagunid nihkusid paigalt. Liig aegamööda veerevad rattad! Rutemini, rutemini!

Jaamahoone uksest tormas ajakirjanik välja, kübarata, palituta, otse viimase vaguni poole.

Rutemini, rutemini! karjus Laurits mee-
leheitel, aga mitte oma ametivennale.

See pütüdis vagunisse hüpata, haaras käerauast, kõhkles ja hüppaski, aga kukkus.

Jumalale tänu, sosistas Laurits ja rong lendas linnast välja.

Ta tõmbas bloki mapist ja ruttas kõrge-
maid ametnikke usutlema.

Temast oleneb sündmuse esimene valgustus, tema võib varju heita siia või sinna poole, temaga tuleb ametnikkel arvestada. Lõunaks ilmub pealinnas „Kiirsõnumete“ erinumber, õhtune leht on tema telegramme täis, homme toovad väljamaa lehed tema telegrammid. Täna on tema suudpäev!

Lühike rong aga kihutas edasi, kihutas peatamatult jaamadest mööda, vilistas, hõljus ja ragises. Vahiputkad vilksatusid aknast mööda, semafor igal pool tõstetud kui tervitaja skoudi käsi.

Agarutemini, kiiremini tahtis Laurits kihutada, nagu kartes võistlejate ette jõudmist. Ta pingutas närve ja lihakseid, nagu aitaks sellega rongi kiiremini edasi suruda.

Miks nad seal veduril ometi auru juure ei lisa, miks nad kümnekordset kiirust ei võta, miks nad roomavad kui väsinud vaglad päikesepaistel!

Korraga vähenes kiirus, rataste mürin rauges, kostis pikk, laskuva lõpuga vile ja rong peatus.

Laurits hüppas rongilt maha ja jooksis liivasel teel edasi, sinna, kus vagunite rea pära paistis. Ruttas vagunitest mööda, aparaat pildistuseks valmis.

Siin ta on, see õnnetuse koht. Vagunid purunenult üksteise sees, siis mõned küljeli, kui tapetud lehmad, teised ripuvad tammi mööda alla, kolmandad on mitukorda upe-
kuuti lüües kraavi veerenud.

Keskteel hiigla-risuhunnik, mituküm-
mend sammu, siis must, tahmane, vaikselt suitsev ja tossav raua- ja söevirn — kaks vedurit teine teise stüvenenud, üheks koguks sulanud.

Selle taga jälle purunenud vagunite risu, jälle allaveerenud, tammil rippuvad ja teel külitavad vagunid.

Laurits ronis kärmosti vagunitele, pil-
distas õnnetuskohta siit ja sealt poolt, otsis põrutavamaid vaateid, sihtis aparaadi sur-
nute ja haavatute poole ega peatunud enne kui kõik plated otsas.

Siis laskus ta õnnetuse keskkohale pu-
runenud kohvrile, tõmbas bloki, pliiatsi ja algas üldpilti:

„Ilus sügishommik. Päike paistab. Kõr-
gest raudteetammist kahel pool haljas mets; ainult harvad koltunud lehed.

Kaks rongi seisavad vastastikku metsa-
vahel kõrgel tammil. Nende vahel ilmatud rusuvirnad. Inimesed jooksevad, sõeluvad, kisavad, kutsuvad appi. Haavatute hoiged, surijate viimsed ohked, naiste südantlõhestav nutt ja laste kisa. Kuulduvad kirve- ja kangi-
hoobid,

Keset teed suur tahmunud raua- ja söe-
hunnik, millest korstnad, torud, raudlatid, teljed ja vaskkraanid paistavad. Lõhkenud katlad kui mahalastud hiiglalojuste maod, millest raudsooled paistavad.

Kahelpool raua- ja söevirna prügi-
hunnikud, millesse heidetud purunenud läikiv vineer, inimese jalad, vagunirattad, kärise-
nud sumadanid, terasteljed, klosetid, akna-
raamid, inimese käed, pesupakid — kõik on üheks hävinemissinfooniaks sulanud...

Risuhunnikutest tagapool mõned vagunid
purunenult küljeli, teised tammi mööda alla
veerenud, ratasteta, akendeta...

Kui ta üldpildiga lõpule jõudnud, saatis
ta selle tuttava ametnikuga jaama telegraafi.
Õnnetuse koha ja õnnetute arvu kohta oli

ta juba tulles ministri abi seletuse järele andmed paberile visanud.

Nüüd võis ta huvitavama osa kirjeldusega algust teha.

„Kõik see puu, raua, klaasi, terase, riide ja muu risu, mis siin mäed moodustab, võiks meid külmaks jätta. Ka purunenud vedurite ja vagunite hinna võiksime rahulikult üles arvata ja kõigest sellest hävinemisest ainult suure üllatuse saada, kui meile haavatute ja vigastatute kisa kõrva ei lõikaks, kui meile siit verine käsi, sealt murtud jalg, purustatud pea silma ei paistaks. Siin on üldine pool keha vaguni alt väljas ja vintsleb karjudes, seal on daami jalad shimmy kinges ja siidisukis prügi virna alt näha ja siplevad. Siin katsub mees naist asside ja rataste alt välja kiskuda ja palub nõrkedes abi. Seal põlvitab naine ja ringutab käsi oma mehe poolelusat keha küljeli vaguni all nähes. Kaks last istuvad naisterahva surnukeha juures ja hüüavad läbi nutu: „Ema! Ema!“

Ta ei kirjutanud edasi, kogus ainult muljeid ja viskas märkusi blokki, et pärast neist üksikasjalisi, põrutavaid pilte maalida. Sest labidad, kangid ja tuurad olid töös, varsti ähvardusid need kõrgeväärtuslikud pildid jäädavalt kaduda. Õnnetuid kaevati, kisuti ja kangutati rusude alt, töölised, arstid ja õed olid ägedas tegevuses.

Umbes poolsada surnut ja samapalju vigastatuid, siis veel kergemalt haavatud ja põrutatud — see töötas kirjelduseks lõpmatu materjaali!

Kui küllalt märkusi blokki kogutud, viimistles ta ühe osa telegrammi jaoks ja saatis jaama. Ronis siis külliti vajunud vagunile ja vaatles päästetööd. Nagu võitlus oli ümberringi käimas: joosti, sõeluti, käsutati, vannuti, kiruti, huluti, hoiati ja nuteti.

Tema aga vaatles siit kõrgemalt kohalt kui valitseja seda kõike ja tundis enese esimene kord seitsmenda suurriigi esitaja ülevas osas. Tema telegrammid panevad pealinnas ja provintsis tuhandete ja kümnetuhandete südamed värisema, ta nõiub neile hirmujudinad ihule, paneb neid tema suleosavust imestlema.

See on tema suurpäev! Sellest teeb ta oma hiilgenumbri! Nagu kullaotsija on ta viimaks ometi lademe leidnud ja katsub seda kasutada enne kui teised kohale jõuavad.

Ihaluses õnnest saatis ta telegrammi oma abikaasale:

„Adelaida! Sinu väikesed soovid täidan mitmekordselt! Tervitan, suudlen!“

Varsti on muidugi ka ametivennad siin, aga tema telegramm ilmub pealinnas esimesena, temal on aega õhtusse lehte kõige täielikumat ja üksikasjalikumat kirjeldust teha, tema on oma silmaga kõike näinud. millest ametivennad ainult kuulevad. Korraga on ta esimene ajakirjanik pealinnas, kõige osavam, väledam ja otsitavam reporter!

„Adelaida! Adelaida!“ hüüdis ta iseeneses. „Mind ootab suur tulevik! Täna pöördub minu õnne! Ole tervitatud, sa kaua oodatud päev! Ole tervitatud, kaua igatsetud suur sündmus!“

Ta asus jälle kirjeldusele ja pealkirjade otsimisele. Mõjuvad pidid need täna olema, mõjuvad, tabavad ja rabavad. Julgesti viskas ta paberile: „Telje ots kõhus“, „Kael kodarate vahel“, „Viiskümmend puuda daami turjal“ j. t. s.

All kraavi ääres kangutati juba tükk aega üht vagunit, käratseti, kisati ja hädaldati.

Laurits laskus omalt troonilt alla ja läks vaatama, lootes veel midagi erakordset näha.

Pilt oli ilge — vaguni alt võeti purukmuljutud reisijaid välja.

„Vaadake, vaadake!“ hüüdsid mitmed, aga pöörsid ise jälestuses silmad kõrvale.

Siit saan kõige mõjuvama pildi, mõtles Laurits ihaluses, viskas ühe pilgu muljutud laibale ja kirjutas pealkirja:

„Ema ühes lapsega laastuks litsutud.“
Tõepoolest, nii see oli: Vana naisterahvas oli maas ja laps silmili tema rinnasisse vajutatud.

Kasiti õnnetu ohvri silmnägu, pühiti verd, kisti laps tema rinnalt — Laurits vaatas, taganes ja karjatas: „Minu ema!... Minu laps!...“

Ta leidis enese diivanil istuvalt tõusnult, hirmust värisedes. Elekter põles; lävel seisis Adelaida, vaip ümber ja küsis ehmunult:

„Sa karjusid, mis sul oli?“
„Nägin vist und, hirmsat und, koledast õnnetusest...“

„Sa oled ikka mingit suurt õnnetust oodanud,“ tähendas Adelaida vaikse pilkega.

„Õnnetust oodanud?“ osatas Laurits ja pööris näo pahaselt kõrvale. „See võib olla. Aga mitte iseenele.“

Eesti ajalehemehed ühes Läti ja Soome ametivendadega Riias

Eesti riigivanema vastukülaskäigu puhul Läti presidendile maikuul Riias aselleidnud suurtest pidupäevadest võtsid osa ka Eesti ajakirjanikud. Pildil Eesti ajakirjanikud ühes Läti ja Soome ametivendadega Riia mererannas, kuhu külalistega välja sõideti. Pahemalt: K. Birgers („Latvijas Kareivis“), R. Behrsin („Lta“ direktor), G. Meri („Ēta“ esitaja), Lāndensuo (Soome teatri tegelane ja „Uusi Suomi“ kaastööline), Jankaus („Latvis“), Nurk („Postimees“), A. Rosits („Latvijas Vestnesis“), A. Grünthal („Päevaleht“), J. Melders („Primdeena“ ja „Nedela“ toimetaja.

A. Goba

Läti ajakirjandus

(Lühike ajalooline ülevaade)

Nagu usupuhastuse aja lainetus andis esimesed lätikeelsed raamatud (1585), nii töid 18. aastasaja valgustuse ideed, leides kajastust ka meie maal, esimesed perioodilised väljaanded. Juba 1758 a. ilmus läti keelne kalender. Aastal 1797 hakkas Miitavis ilmuma esimene läti ajakiri „Latviska Gadda-Grahmata“ (Läti aastaraamat). Teda andis välja Matiss Stobbe, haritud ja inimesearmastaja sakslane, kes oli õppinud usuteadust, kuid loobunud kirikuõpetaja kohast ja andunud läti kirjandusele. See esimene ajakiri sai ilmuda ainult kaks aastat. Läti talupoeg, kes elas alles orjapõlves, ei suutnud sarnaseid väljaandeid mõista ega vastu võtta. Tema kirjavara koosnes alles vaimulikkudest töödest ja sest mõnest poolilmaliku sisuga raamatust, mis oli välja annud vana Stender ja teised kirikuõpetajad. Võiks tähendada, et „Latviska Gadda-Grahmata“ oli esimesel aastal 2200 tellijat (seal hulgas ainult tähtsusetu arv talupoegi), kuid teisel aastal ainult 865. Selgus, et lätlased ei suutnud sarnast väljaannet ülal pidada, kuid õpetajad ja mõisnikud, kes olid algul ka tellinud, ei soovinud sarnast kirjandust. Ajakiri ilmus neli korda aastas kogukas kaustas ja pakkus kaunis mitmekesist sisu:

jutustusi, luuletusi, elu, looduse ja praktiliste asjade kirjeldusi. See vaimutoit pidi olema kergelt mõistetav, ka ilukirjandus pidi kandma õpetlikku värvingut kristlikus vaimus, kuid siiski olid seal selgelt märgatavad valgustusaja ideed, mis püüdsid orjuses rõhutada inimest kõrgemale tõsta ja mõistuse valgusele juhtida.

K. Watsons
(1777—1826), „Latveeschu Avises“
esimene toimetaja.

Pikema vaheaja järele — 1822. a. — hakkas Miitavis ilmuma nädalaleht „Latveeschu Avises“ (Läti Teated). Ka selle toimetaja, õpetaja K. Watson oli tõsine lätlaste sõber, kel polnud iial pähe tulnud lätlasti saksastada ehk hoida kitsa kristliku õpetuse piirides. Watson, kes ise oli sakslane, kirjutas nii mõnegi lätlaste püüete vastu saksa rahvusesse üle minna. Ta hindas läti keelt, tahtis erapooletult töötada hariduse põllul ja võimaldada ka teoorjuse aja inimesele heledamaid päikesekiiri. Ka see ajakiri oleks pea seisma jäänud, poleks mitte tulnud valitsuse korraldust, mis kohustas igat Kuramaa vallavalitsust tellima ühe eksemplaari seda lehte. Nõnda hakkas „Latveeschu Avises“ korralikult tooma ka valitsuse korraldusi ja asutuste, eriti vallakohtute kuulutusi. Muu sisu moodustasid mõned teated, korrespondentsid, lü-

hemad jutustused, värsid, kristiku elu ülevaade. Kaastöolisteks olid Lutheri usu õpetajad. Alles 1824. a. ilmus esimene läti rahvusest kaastööline — Matiss Vitins. Toimetaja Watson võttis ta vastu südamliku rõõmuga, sest selles tuli ju nähtavale tema alustatud töö villi. „Latveeschu Avises“ elas pika ea — kuni 1915. a., kus sõjaolud lõpetasid selle väljaande. Selle aja jooksul oli sündinud mitmekordne toimetajate ja väljaandjate vahetus, mis määras ka ajakirja sihi. Mitte üksi Watsoni, vaid ka V. Panteinuse juhtimise ajal (1835—1849) oli ajakiri lätlastele truu ja tublinõuandja. Kuid hiljem hakkas „Latveeschu Avises“ saksa poliitikat ajama, hakkas sõdima läti rahvusliste sihtide vastu, püüdis oma lugejaid hoida vanas alandlikkuse ja sõnakuulelikkuse vaimus, püüdis uskuma panna, et maamees peab jääma adra taha ja et, kes on kaugemale koolitatud ehk rikkaks saanud, peab tahes ehk tahtmata sulama sakslaste hulka. Kuid sesse saksa rappa vajuks ajaleht alles oma viimases elujärgus.

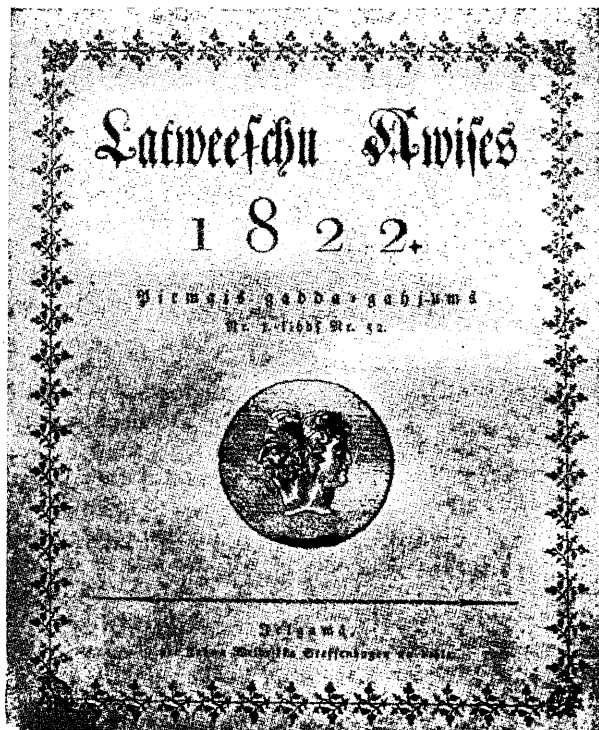
Ka Liivimaa lätlastel ilmus juba 1824. a. oma ajaleht „Vidsemmes Latveeschu Avises“ (Liivimaa Läti leht). Kuid see ei kätinud oma tähtsusega. Miitavi lehe ligi. Liivimaa esimene läti ajaleht trükkis peaaegu ainult kuulutusi. Sel põhjusel ja ka, et pakkuda kehvematele lugejatele ajalehte, hakkas õpetaja H. Trejs 1832. a. välja andma sisult palju rikkamat nädalalehte „Latveeschu lauschu draugs“ (Läti rahva sõber), mille tellimishinnaks oli ainult 1 rubla aastas. Kuid siin on juba märgata kaht uut nähtust: H. Trejs ja teised tähtsamad kaastöölised püüavad lätlasi meelitada sakste poole, rajada saksastamisele teed, ja — uute läti kaastööliste ilmumine, kellest silmapaistvamad on A. Leitans, A. Lieventals ja E. Dünsbergs. Kuid need lätlased on veel väikese haridusega inimesed (valla-kooli õpetajad ja kirjutajad) — midagi uut ja väärtuslist ei võinud nad veel pakkuda.

Murrang tuli nädalalehe „Mahjas Veesis“ (Kodu, maja külaline) ilmumisega 1856. a. Riias. Selle toimetaja oli juba lätlane, viimaks nimetatud Ansis Leitans, vallakohtu kirjutaja. Ehkki väljaandjad olid sakslased, ehkki Leitans ise ei suutnud paremini kuulutada uusi aegu, väljendas ta ometi oma lehes (nii

palju kui tsensuur lubas) läti uuemaid, rahvuslisi püüdeid. Tol ajal õppis juba Tartu ülikoolis rühm lätlasi (10—14 inimest), kelle väimlised juhid olid Kr. Valdemars ja J. Alunans. Esimene neist kirjutas oma korteri uksele: „Lätlane“, mis oli tol ajal arusaadavalt kuulmatu asi ja mille eest sakslased hakkasid talle kallale tungima, näidates, et iga haritud eestlane ehk lätlane on juba saanud sakslaseks. Uued võitlejad kirjutasid „Mahjas Veesis“ ja kuulutasid uusi ideid, et lätlastel on tulnud aeg rühkida rahvuslase ja majanduslase iseisvuse poole. Tol ajal oli teatavasti ka üleminek teoorjuselt rendile ehk eraomandusele, kus hakkas arenema läti põllumehelise klass.

Riia ajalehes ei võinud uus hääli olla kaugel. „Mahjas Veesis“ väljaandjad ei soovinud toetada uusi sihte. Sel põhjusel hankis Kr. Valdemars 1862. a. Peterburis luba läti ajalehe „Peterburgas Avises“ väljaandmiseks. See hääle kandja oli täiesti noore läti intelligenti kätes. Kui veel tuli appi asjaolu, et Kr. Valdemars sai ka Peterburi läti kirjastuse tsensoriks, võisid uued vaated „Pet. Av.“ veergudel mõni aeg täiesti segamatult väljenduda. Ligemad kaastöölised olid K. Barons, K. Biezbardis, J. Zvaigznite, J. Alunans. Nad läksid

rahva sekka laialise programmiga. Õpetasid lugejaid kasutama uusi omavalitsuse seadusi, ostma talusid pärisomanduseks, ehitama koole, koolitama lapsi, hoidma oma keelt, jääma truuks oma rahvusele. Tõsiste kirjutuste kõrval kõlas siin esimest korda läti keeles julge huumor ja satiir, kus said teenitud palga kõige pealt kirikuõpetajad ja mõisnikud, samuti kõik teised pimeduse jüngrid — vana korra kaitsjad ja noorlätlaste püüete vaenlased. Kaua ei võinud nii kesta. Balti sakste ridades võttis ärevus maad. Hakati saatma Peterburi kaebusi kaebuste peale, hirmutamata valitsust talupoegade mässuga ja saavutati tagajärgi: juba mõne kuu pärast anti leht Riia tsensuuri alla. Nüüd oli vabale sõnale piir pandud. Leht jäi mitte üksi vaiksemaks, vaid ka tühjemaks. Tellijate arv, mis oli kohe algul juba 4000 peale tõusnud, hakkas langema, kui pealegi lehe ilmumist ajutiselt takistati: 1865. a. jäi ta lõpuks kult seisma. Kaastöölised valgusid laiali ja mitut meest kiusas valitsus taga. Ometi polnud uus, läti

„Latveeschu Avises“ kaaneliht 1822. a.

rahvuslise ja majanduslise iseseisvuse hääl asjata kõlanud: ta oli leidnud viljaka pinna — rahvusliku ärkamise liikumine võitis kiire tempo.

Samal ajal ilmus ka teine lätlase väljaantud ja toimetatud leht „Zella beedrs“ (Kaaslane) (1863—1867), mille eesmärk oli kuulutada kristlikke ideid ja rahvuslikku üleminekut uutesse aegadesse, kuid seda kokkuleppes ja vastastikusel arusaamises sakslastega. Tema toimetaja oli tuntud läti kirikuõpetaja ja kirjanik Juris Neikens.

„Peterburgas Avises“ järeltulijaks oli „Baltijas Vehstnesis“ (Balti teataja), mis hakkas ilmuma Riias 1869. a. B. Dirikis'e juhatusel. Kohalikud olud sundisid teda rääkima rahuarmastavamat keelt ja ka esimeste noorlätlaste poliitiline vool polnud enam nii suur. Nüüd hakati enam tähelepanu pöörama kultuurile: kirjutati ja räägiti palju koolist, keelest, rahva vaimuvara süvendamisest, rahvuslise kirjanduse ja luule loomisest. Populaarseteks said (kõige rohkem „Baltijas Vehstnesis“e“ kaudu) noored luuletajad A. Pumpurs ja Auseklis, samuti tuline isamaalane, hea kõnemees, tõsine rahvatribuun — Atis Kronvalds. Peale teoorjast kasvas läti talupoja jõukus. Ka linnades hakkas kõvenema läti element, eriti Riias, kus asutati kuulus Riia Läti Selts, mis oli kaua läti vaimuelu keskkohaks. Linnade läti kodanlus hakkas tundma oma jõudu ka talupoegadest iseseisvalt. „Baltijas Vehstnesis“ saigi selle kodanluse leheks, samuti ka esimene päevaleht läti keeles „Rigas Lapa“ (Riia leht), mis hakkas ilmuma 1877. a. Rahva teiste rühmade, samuti ka põllumeeste huvid jäid sagedasti värava taha.

Nüüd ilmus noor, energiline kirjanik Juris Maters, kes andis kõige enne välja „Baltijas Semkopis“ (Balti põllumees) (alates 1875. a. Miitavis) ja hiljem „Teesu Veestnesis“ (Kohtu teataja). Matersi eesmärk oli kaitsta talupoja huvisid, ergutada seaduse poolt lubatud võimaluste kasutamisele. Tema tahtis teha lätlastest aegamööda oma maa valitseva klassi. Omas ägeduses tungis ta palju kallale Riia läti kodanlusele ja „Baltijas Vehstnesis“ele“ heites neile ette egoismi, oma rühma kitsaste huvide kaitsmist. Kui varem oli peetud ajakirjanduslisi võitlusi sakste ja lätlaste vahel, siis sõdisid nüüd juba kaks läti rühma: üks kodanikkude, teine talupoegade nimel.

Samal ajal asutati Riias uus nädalaleht „Balss“ (Hääl) A. Vebersi toimetusel. Kui oli vaja kaitsta lätlaste huvisid, kuuldi ka seal julget keelt, eriti venestamise aegade algades. Liibavis hakkas 1882 a. ilmuma nädalaleht „Latveetis“ (Lätlane), vähemalt esimestel aastatel vägeva sisu ja elava rahvuslise värvinguga.

Kui Matersi lehed olid seisma jäänud ja toimetaja ise surnud, hakkas Riias ilmuma uus vastasrinnna häälkandja — päevaleht „Deenas Lapa“ (Päevaleht) (1886). Esimene toimetaja oli Fr. Bergmanis, hiljem P. Stučka, J. Rainis ja teised. Ühes toimetaja vahetuse ja tööliste arvu kasvamisega eriti Riias ja Liibavis arenes „Deenas Lapa“ edumeelsest kodanlikust lehest tööliste-sotsiaaldemokraatide mõtte väljen-

dajaks. Töölisliikumise algus oli kindlas sidemes „Deenas Lapa“ ringkondadega. Sel põhjusel hakkas vene valitsus lehe peale survet avaldama ja ta kaastöölisi taga kiusama. 1897. a. arreteeriti peaaegu kõik lehe silmapaistvamad kaastöölised, mõisteti vangi või saadeti Sise-Venemaale asumisele. 1905. a. lõpus oli „Deenas Lapa“ J. Jansoni toimetusel lühikest aega avalikult sotsiaaldemokraatide häälkandjaks. Reaktsiooni tulekul suleti leht.

Taguristel päevadel ilmus „Rigas Avise“, mida hakkas 1902. a. Riias välja andma Fr. Veinbergs. Leht kaitses piiramata isevalitsust ja andis lätlastele nõu mitte kaotada truudust trooni vastu. „Rig. Avise“ lõpetas küll sõja ajal ilmumise, kuid Fr. Veinbergs jätkas oma ajakirjanduslikku tegevust saksa okupatsiooni ajal, jäädes truuks monarhismi põhimõtetele.

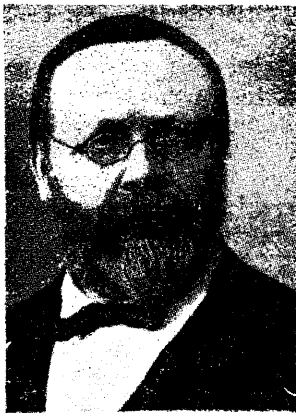
Käesoleva aastasaja algul hakkas Peterburis ilmuma uus „Peterburgas Avises“ — esimene läti leht ilma eeltsensuurita. Tema peakaastöölised olid V. Olavs, A. Niedra, B. Blaumanis. Leht ilmus demokraatlikus vaimus, oli värskeks ja elavaks sõnaks neil aastatel, kus valitses kõige mustem venestamine. „Peterb. Avises“ jõudis varsti 15.000 tellijatepereni ja saavutas suure mõju lugejate peale.

Nii näeme juba enne 1905. a. Läti ajakirjanduses kõiksugu poliitiliste parteide ja värvingute lehti alates äärmiste parempoolsete ja lõpetades sotsiaaldemokraatidega. Kõige revolutsioonilisemad olid enesest mõista mõned väikesed välimail ilmunud väljaanded.

Nüüd mõned sõnad ajakirjadest. Nagu teame oli juba esimene läti perioodiline väljaanne „Latviska Gadda-Grahmata“ enesest ajakiri. Arvesse võtmata mõnd väiksemat oli tähtsam ajakiri „Pagalms“ (Õu) (1881—1882), selle järgi „Rota“ (Ehe) (1884—1887), aga esimese koha võttis läti shurnaalide-kuukirjade seas 1885. a. asutatud „Austrums“ (Ida) J. Velme toimetusel. See mõistlikult toimetatud leht oli pikeimat aega läti kirjanduse paremaks kooptaks. Seal trükiti mitme parema kirjaniku tublimad tööd. Peale esimesi raskemaid aastaid võitis „Austrums“ varsti 8000 tellijat.

Aastat kümme hiljem hakkas Riias ilmuma teine tähtis ajakiri „Mahjas Veesa Mehneschraksts“ dr. P. Zaliti toimetusel. See pani rohkem rõhku teiste rahvaste klassikute tõlkimisele ja kunsti peale. — 1903. a. asutati Miitavis ajakiri „Wehrotajs“ (Vaotleja), umbes 8 trükipoogna suurune, J. Veismani toimetusel. Ka selles oli kunstile suur tähelepanu pöördud. J. Rosen asutas hea noorsoo kuukirja „Jaunibas Draugs“ (Nooruse sõber). Põllumeeste huvisid teenis „Semkopis“ (Põllumees).

Kuni 1905. a. sündmusteni oli läti keeles ilmunud (juure arvates ka need, mis olid juba seisma jäänud) 60 mitmesugust lehte ja ajakirja, millest umbes poole ümber veel ilmus. Kuid nimeetatud aasta sündmused tõid suuri muudatusi. Jäid seisma ehk pandi valitsuse poolt kinni kõik tähtsamad väljaanded. Jäid seisma ajakirjad „Austrums“, „M. V. Mehneschraksts“, „Vehrotajs“, „Apskats“ (Ringvaade). Valit-

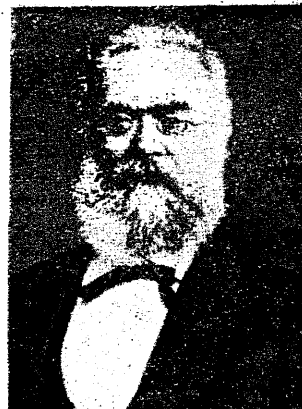

Kr. Valdemars (1825.—1891.), „Peterburgas Avises“ asutaja.

sus pani kinni mitte ainult „Deenas Lapa“, vaid ka suure kodanlise lehe „Baltijas Vēstnesis“e“. Kuid selle järgi algas kohe palavikuline uute ajakirjade ja lehtede asutamine. 1906. a. algul hakkas 25 lehte ja 24 ajakirja uuesti ilmuma. Arusaadavalt oli kaugelt suuremal jaol neist väga lühike eluiga. Mõned jäid seisma või pandi kinni juba peale esimese numbri ilmumist. Pahempoolsed lehed ilmusid hari-

deldes, mõned väikesed lehed, kuid tublisti pliiratud vabadusega. Mõjuvama ja elavama sõna ütles läilastele okupatsioonil ajal Valgas ilmunud „Lihdums“ (Uudis-maa). 1918 a. teisel poolel hakkas ta kindlalt rääkima Latviija ja Eesti riikide iseseisvusest sakslaste poolt kavatsatud Balti riigi asemel.

Enamlaste aeg surmas jälle kõik vanad väljaanded, asendades neid omadega. Pealeheks oli suur päevaleht „Zihna“ (Võitlus). Kodanluse suu oli kinni topitud. Ainult Liibavis, mida kommunistid ei jõudnud vallu-

B. Dirikis (1831.—1892.), „Baltijas Vēstnesis“e“ toimetaja.

lult Peterburis, sest seal polnud surve nii raske.

Uutest lehtedest olid silmapaistvamad „Latviija“,

„Dsimtenes Vēstnesis“ (Kodumaa teataja), „Jauna Deenas Lapa“ (Uus päevaleht), ajakirjadest — „Stari“ (Kiired) ja „Dselme“ (Sügavus) ning pärastistel aastatel „Druva“ (Nurm) ja „Domas“ (Mõtted).

J. Maters (1845.—1885.), „Baltijas Semkopis“e“ toimetaja.

Aegjark 1905.—1915. a. on väga kirju. Sel ajal ilmunud lehtede ja ajakirjade arv on suur, ka mitmekesisus on palju suurem, sest tekkisid mitte ainult poliitiliste rühmituste lehed, vaid ka mitmesugused praktilis-kutselised väljaanded. Siiski ei jõudnud trükitud sõna enam saavutada sarnast tähtsust ja väärtust, mis tal oli enne 1905. aastat.

Kõige suurema hoobi andsid Latviija ajakirjandusele sõja, okupatsioonil ja revolutsiooni aastad. Juba 1915 a., kui ligines sõjategevuse piirkond, hakkasid Riia lehed hingusele minema ehk jälle evakueeriti nad Venemaale. Okupeeritud Kuramaal polnud tükk aega ühtegi läti lehte, kuni 1916. a. hakkas Miitavis ilmuma väike läti leheke „Dsimtenes Sinas“ (Kodumaa teated), mis levines üle Kuramaa ainult mõnes tuhandes eksemplaris (kuna mõned aastad tagasi oli „Dsimtenes Vēstnesis“ Riias juba 75.000 tiraashini jõudnud). Sakslaste Riiga marssides jäi seisma kogu kohalik läti ajakirjandus. Hiljem hakkasid küll ilmuma, suurte raskustega või-

J. Velme (sünd. 1855.), „Austrums“i“ asutaja.

semaid kutseühisuslisi lehti. Nii on omad lehed mitte ainult põllumeestel, loomakasvatatajatel, mesilastepidajatel, kaluritel, vaid isegi kingseppadel, rätsepadel, autojuhtidel, tuletõrjujatel. Palju on mitmesuguseid satiirilisi ja humoristilisi väljaandeid. Ei puudu ka religioosilised ajakirjakesed ja lehekesed.

M. Arons (sünd. 1858.), praegusaja tähtsam Läti ajakirjanik.

Praegusaegsete suuremate Riia lehtedena võime nimetada „Jaunakas Sinas“ (Uuemad teated) (tiraash ulatab 100.000 ligi), „Latvis“, „Rīgas Sinas“, „Brihva Seme“ (Vaba maa) (maal kõige loetavam leht), „Balss“ (Hääl), „Latviijas Vēstnesis“, „Latviijas Sargs“, „Sozialdemokrats“ j. t. Ajakirjadest on kindlal jalal „Ritums“ (Rütm), „Domas“, „Izglitības Ministriijas Mēnešraksts“ (Haridusministriiriumi kuukiri), „Ilustretajs Žurnals“, „Jaunības Tekas“ (Nooruse rajad),

„Latvju Grahmata“, „Nedela“ (Nädal) jne. Kunstile jagab kõige rohkem tähelepanu läti telegraafi-agentuuri poolt väljaantav kuukiri „Ilustretajs Žurnals“. Omad lehed ilmuvad mitte üksi Liibavis ja Miitavis, vaid ka väiksemates linnades, sealjuures mõnes isegi mitu. Erilise koha võtavad Latgallias ilmuvad lehed, mille arv küll väike. Hariduse kasvades peavad kaduma siinses omaaegses Vitebski kubermangu provintsis ilmuvad Latgallia lehed, sest ka latgallane on ju lätlane.

Kobalikkudel vähemusrahvustel — sakslastel, venelastel, juutidel, poolakatel, leedulastel — on omad lehed.

Ajakirjanduse tähtsus Latvijas on ikka olnud suur. Rasketel saksa ja vene aegadel on ta olnud rahva koolitaja. Oma töösse paneb hea ajakirjanik palju idealismi. Alles viimasel ajal on poliitilised võitlused ja võistlused, samuti ärilised arvestused ühe või teise ajakirjanduse haru liialt oma võrku saanud. Ilma oma ajaleheta ei saa enam läbi ükski kirjaoskav Läti kodanik.

Karl August Hindrey 50-aastane

(15. VIII. 1925)

Olen juba teisel kirjutanud Karl August Hindrey juubeli puhul, kuid et sinna kõik öeldaolev ära ei mahtunud, ja siis „Õitsitulede“ toimetaja soovil — olgu veel kõneldud mõnda.

Kui lausutakse nimi Hindrey, siis tekib kujutluses kohe midagi rabutut, püsimatut, igale poole ulatuvat, justkui mingi tuulekeeris. Kas laskub ta kuhu-gile kauemaks? Ei. Ikka mujale ja teisale. Ning vahel kaob ta ootamatult. Hindrey suvitab ja sügitseb — kuid äkki on ta jälle nähtaval-kuuldaval, et kaduda sama ruttu.

Kutselt ajakirjanik — aga toimetuse laua tagant raskesti kinnipüütav. Millal ta kirjutab juhtkirja, iseseisva artikli, äärmärkused, päevakaja, üleskutse, pilkesalmi — see on tema saladus; oli-oli, istus-liikus kamraadidega, kombineeris või improviseeris olengu, paistis nagu oleks tal nüüd pikem puhkeaeg — iseenese võetud muidugi, sest vabamat ja omapealisemat teist ajakirjanikku-toimetusliiget Eestis ei ole — ja vaata, juba ongi lehes värske Hoiu Ronk ehk KAH.

Aga on ta siis ainult ajakirjanik? Teadagi mitte: kauaaegne karikaturist pildis ja sules, sama vana arvustaja (teatri, kunsti, kirjanduse), lastekirjanik — Eestis kõige produktiivsem

(„Seene-Mikk“, „Piripilli Liisi“, „Pambu Peedu“, „Nina-Jass ja Näpp-Mall“, „Kuidas seitse rätseppa Türgi sõtta läks“, „Jaunart Jauram“ ja selle „Jõngermannid“ ning veel mitu raamatut), siis luuletaja — päris lüürilisi asju on tal ja oleks neid rohkemgi, kui ta end oleks käsitanud luuletajana, ega mitte nii hoolimatult pillanud päevakaja värssidesse oma luulesugemeid, millest mõni noorur oleks lõõnud terve kapitaali; edasi, opereti autor („Kooparüütel“), heatooni õpetaja; praegu olevat tal käsil romaan, siis veel tõlkija (Panteniuse „Kelleste omad“), reisija („Reisivested“) j. m.

Ja veel: õngitseja, looduseharrastaja ning kõige selle tähelepanija, mis liigub rohus, õhus ja metsas; maletaja, veendunud ja tegelik mittekarsklane, sõjamees; rahuajal kakles Tartus, vabadussõja ajal liikus

frontidel ja võitles kaasa sulega, muidu ja üldse valmis haasima, okkupatsiooni ajal istus natuke kinni, kuuldavasti saksa ohvitserile midagi soolast näkku ütlemise pärast, enamlaste ajal eesti polku kaasa organiseerimas, j. m. j. m.

Mahalööduna ja norutajana ei ole mina teda veel näinud ega sellesarnast temast kuulnud. Ja et tema vaim ikka töötab, et tal alatasa on midagi käiksest puistata, kas trüki jaoks või iseenese tarvituseks ning seltskonnas viibimisel ehk paarikolmega läbikäimisel, see on kindel. Issand on annud inimesele ilmatu (nagu tarvitab ta sageli seda sõna) kvantumi vitaliteeti, „eine ungeheure Potenz“, ja nii see inimene kulutab seda igat kanti, olles ning jäädes väliselt ikka samaks.

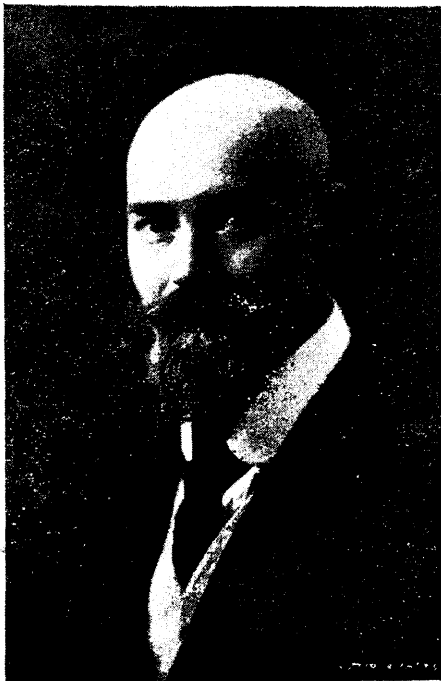
Lühidalt, ainukordne, paljundamatu ning jäljendamatu väljaanne, esimene trükk, ühesainsas eksemplaaris.

Mis tähendab siin viiskümmend aastat? Mõni asi või mis. Ei puutu temasse. Kuid teistel inimestel sel puhul juhus kirjutada — sellest, kuis keeris kerib korraga ringlema vurrkannina laual lastele lõbuks, äkki maanteel pununeb tuulispasaks, tuisates sellele selga ning teisele, et pigistatagu silmad ja tõmmatagu pea krae vahele, või

vuhiseb vett mõõda vesipüksina, et hajuda järgmisel viiul osaks sesse mateeriasse, millest ta tõusnud — kuni järgmise korrani.

Mis kujuneb tema elutööks? Millest moodustub tema «памятник нерукотворный»? Pikk rida „Sädemete aastakäike“ — muidugi, aga ainult osalt, veel: trükkis ilmunud raamatud, kuid kah osalt, peamiselt aga on see pudenenud lugematuisse ajalehtede numbritesse, kust neid keegi kokku ei korja, tema ise kõige vähem.

Liig tihedalt on ta seotud alati mõõduva ning uuesti tuleva tänapäevaga, tugevasti elu sees kinni. Võtab ja paneb kivikese oma monumenti jaoks paigale ning unustab ta sinna paika, et homme teisel seda korrata. Nii on see monument laiale pillatud ja eraldamatu elust, milles ta liigub, tegutseb ning käega lööb.

Karl August Hindrey

Foto Parikas

Edmund Hunnius

Lahkumine Herthast

Novell

(Autoriseeritud tõlge)

Õieti polnudki tema nimi Hertha. See oli pige-
mini tema hüüdnimi, tema nom de guerre, nagu see
kombeks enesele võtta noil vastutulelikel tüdrukuil,
kes häda sunnil, laiskusest või ka üksnes hajameel-
susest, loidusest, kuid harva meelelikkusest käändu-
vad tolele laiale paheteele, mis meie kultuurist
karmilt hukkamõistetuna, samm-sammult veab vile-
suse ja raiskumise sohu, millest ainult harva õnes-
tub tagasi pöörduda kodanlise seltskonna täpselt pii-
ritletud reeglipärasesse kihti.

Üks aasta võis küll möödunud olla sest ajast,
mil nad tuttavaks olid saanud, see vananev dr. Zan-
telius ja ruugejuusne 24-aastane Hertha. Kui
selgesti mäletas ta veel toda septembriohtut, mil
vana sobi-eit saladusliku sosinaga teda mööda kul-
lunud, järsu trepi astmeid Hertha lihtsasse toakesesse
üles juhatas. „Ei, séekord teid ei tüssata, küll te
juba näete. Hertha on tööpoolest üks kena tütar-
laps.“

Ja kui ta esimest kord seisis Hertha ees, äärmi-
selt liigutatuna tema saledast, ruugest iludusest,
tema rahulikust vaikselt-endassesuletud olemusest,
mis nii halvasti sobis sisse alatuse ja mustuse ümb-
russe, tabatuna südamesse sellest lõpmata magusast
tundmusest, et siin seisab tema ees naine, keda ta
otsinud teadvusetult oma nooruse unistustes, läbis-

tatuna rõõmsast, tänulikust ehmatusest, nagu seda
sisendab meile õnnelik juhus, mida ei suuda asen-
dada mingi püüdmine, mingi otsimine.

Nad olid saanud peatselt intiimseiks, kuivõrra
see üldse võimalik oli Hertha tagasihoidliku olemuse
juures. Hertha näis alati rõõmustavat, kui tema
tuli ja eelistas teda kõigist teistest, ehk see küll sa-
geli temale kasulik ei võinud olla.

Kuid mis sündis õieti tema hinges, mida ta
mõtles ja tundis tema käte vahel, seda ei saanud
dr. Zantelius kunagi teada. Kunagi ei olnud ta pä-
ris õrn, iialgi ei lasknud ta end minna, oli ta ju
väga mõõdukas ega joonud end kunagi joo-
nuks nagu tema jõhkrad ametiõed. Kunagi ei ilmutanud
ta huvi ega neis kihtides nii tavalist uudishimugi
mehe lähema eluolu ja suhete vastu. Nii minetas
dr. Zantelius teda igakord rohkem armununa kui oli
seda tulles, ka pärast mõne helge armuöö hullemaid
ekstsesse, ikka selle tundmusega, nagu lahkukuks ta
ühest jahedast, puutumatus neitsist.

Nii oli Hertha sellega toime saanud, et siduda tu-
gevasti enese külge tema meelemuutlikku liblika-
südant aastaks ajaks. Dr. Zantelius, keda muidu
naine harva kauem huvitas kui ühe nädala, rippus
Hertha küljes esimese kohtamise päevast saadik pä-
riselt liigutavas, muutmatus truuduses, nagu parim

abielumees. Tema haiglaselt erutatud fantaasia ümbritses Hertha armetu elu ses liialduspaigas mingi salapärase romantilise mustlas-võluvusega ja tekitas temas rahutuse, mis mõõndus alles Hertha süleluis, kust tema äge kirk sai alatasa uut toitu.

Asjata katsus ta tungida Hertha ellu, teada saada tema minevikku, välja pärida tema olevikku. Hertha põikas kõigist küsinguist kindlasti ja diskreedilt kõrvale. Mitte seda, et lõpuks Hertha kedagi teist rohkem armastaks, ei kartnud ta, teda piinas mõte, et Hertha

võiks ilmutada teiste vastu alatu kasu pärast suuremaid soodustusavaldusi kui temale kiindumusest. See'p see oli, mis teda sageli ajas meeleheitele, kui ta mõnest süütust märkusest uskus võida välja lugeda, mida ta kartis, ning just see pime armukadedus tundmatute võistlejate vastu surus teda ikka tugevamini selle parandamatu kire ahelaisse, mis neelas tema päevad ja kahan-das tema õõd. Ta pidi seda enesele ikka kordama: kunagi ei oleks ta saavutanud, omistanud seda uhket, tagasitõrjuvat tüdrukut, kelles ühendu-

sid tema jaoks esikorral õrnus ja meelelisus täiusliku armastuse õnneks, kui ta teda oleks kohanud kaine, kodanlise igapäeva raamis. Isegi mitte läheneda ei oleks ta temale julgenud.

Ainult üks vahend oleks teda terveks teinud: tingimata anduv truudus Hertha poolt, kuid viimane oli kaval küllalt, et ei jätnud talle ses suunas pismatki kahtlust, nii et ta mõnikord päris tõsiselt mõtles tõelisest abielust, ainult et vabaneda temast oma sisimas. Sellest mõttest loobus ta aga ka igakord jälle kerge südamega, mitte seepärast, et ta ometi mitte kunagi kindel ei oleks võinud olla Hertha truuduses, vaid vastuoksa, sellest tumedast

aimusest, et oleks röövinud sellega omalt elult selle helge, palava kire veetluse.

Kuid aegapidi hakkas lehekülj käänduma. Ikka sagedamini arvas ta Hertha juures märkavat teatud igavuse tühimust. Hertha algupoolne karm tõearmastus andis maad kelmikale valele. Tema, kelle kord antud lubaduse peale muidu võis ehitada nagu kaljule, hakkas randevuudele hiljaks jääma, üldse sõna murdma ja pealegi süüd veel tema peale veeretama. Algul oli dr. Zantelius valmis seda kir-

O. Krusteni joonistus

Tõusik

„Kas teil on õperaamatuid teenijate jaoks — ma tahan järele vaadata, kas mu teenijad ka õieti teenivad.“

tis ta nõuks aegsasti, viisipäraselt, reserveeritult lõpp teha ja algada tagasipööret, enne kui temale lõpuli-kult tool väljaspoole ust asetatakse, kuid ikka uuesti tõmmati teda vastuseisematu väevõimuga tema juure.

Ja nõnda seisis ta ühel helgel augustiõöl jälle kord tolle vana, raske, puust värava ees, vana südalinna kitsas kõrvaltänavas ja otsis ara sõrmega peidetud, ainult pühendatuile teatud elektrikella nuppu, mille kriiskav helin kusagilt pimedast kõrgusest tasa ja ühetooniliselt vastu kajas.

Lohisevad sammud lähenesid väravale.

„Kes seal on?“

jutama tolle demoraliseeriva ümbruse arvesse, milles viibis Hertha, kuid õige pea pidi ta tähele panema, et siin teised asjad mängus olid, mingi tema lemmikluse armukadetsemisest dikteeritud, tundvate abinõudega aetav intriig, mida läbi löigata tal ei olnud ei aega ega vahendeid.

Nii nägi ta Herthat aegapidi, kuid kindlasti libisevat tema käest, tema mõjupiirkonnast, temale seesmiselt võõraks muutuvat, nii et ta, kartes uusi pettumusi, omad sammud ikka kõhklevamalt Hertha elamu poole juhtis. Ikka uuesti võt-

„Mina olen, dr. Zantelius. Kas preili Hertha on kodus?“

Kriiskavalt keerdub võti vanas roostetanud lukus. Kitsa väravaprao vahelt sähvab ere elektertaskulambi juga.

„Ah nii, teie olete see. Ei, Hertha on välja läinud, aga ta tuleb küll pea. Soovite oodata?“

Ragisedes avaneb raske väravatiib hilise külalise ees. Tee läheb läbi madala kivirahketega kaetud käigu, milles samm tasa vastu kajab nagu keldris, edasi läbi pimedada, vanadusestnõrga klaasukse, mis armetult logiseb ja kiunub omis kõdunenud hingedes, vaevaselt valgustatud väikesesse eeskotta, millest järsk kivitrepp, lüngis, lohkusõtkutud astmetega üles viib kuhugi teadmatusse pimedusse.

Köögist, kõrvalt, kostab kuuldavalt petrooleumkeetja kohin. Ühe ukse tagant trepijalal kostab kriiskamine ja naer. Äri on täies hoos.

Poolpimedas mööda kaelamurdvat treppi üles roninud, keerab tema saatjanna elektri põlema. Kahe tugeva, laudvooderdatud ukse vahelt haigutab katkise akna tagant tume segadik igasugu kola. Kitsas puutrepp viib edasi üles põõningu pimedusse.

Asjalikult sorib vanaeit omas võtmekimbus ja avab siis vasakul asuva ukse, mille juure üles viib paar kivist astet ilma käsipuuta.

Siin võtab teda perenaine vastu kahjatsevate kaebetega.

„Jah, Herthakene on välja läinud. Jumal teab, kus ta jälle ümber ajab, mehed on tal pea üsna segi ajanud. Kuid astuge ometi lähemale, oodake. Kord peab ta ometi tulema.“

Nukrad aimused kerkivad dr. Zanteliuses, sünged, tema söövat kiivust toitvad kujutelmad. Ta pidi teadma, et ta täna tuleb, oli ta ju ometi aegsasti end mõne päeva eest ette teatanud.

Ljelja ning Erika võtavad ta vastu pisut jahe-dalt ja reserveerituna. Nad on pahased tema van-kumata monogaamse kire pärast Hertha vastu, mi-da ta nii viisakusetult ja avameelselt ikka jälle mõista annab. Siiski seguneb vaikne naiselik kaas-tundmus selle tüssatud mehe vastu nende irooni-lisse pahameele.

Ljelja tõmbab dr. Zanteliuse kõrvale.

„Tead sa, Hertha ütles mulle, et sa tulevat, ta pidi aga tingimata minema. Kella 12 paigu on ta kindlasti jälle tagasi. Sa pead ootama. Kas me ei jooks seni üks kohvi?“

Üks sisim hääl manitseb dr. Zanteliust jääda. Ta aimab veel halvemat. Kuid tema uhm on är-ganud. Üks kord, täna, see ainus kord veel tahab ja peab ta teda nägema ja temaga kõnelema. Ta tahab kord saada selgust.

Nõnda siis jääb ta ning juuakse kohvi.

Kuid ta pole täna mingi lõbus kavaler. Ta jääb süngeks ning kinniseks, ehk küll ühe klaasi

teise järgi kanget likööri alla neelab, nii et esime-sele pudelile järgneb varsti teine ja kolmas. Ta tun-neb juba seda õudset, tumma ärevuse seisukorda, tunneb sügavas mures olekut, kus alkohol kaotab oma mõju, et siis latendilt suletuna erutatud orga-nismi, väikseima põhjuse juures esile murda met-sikus tundmusüliküllasuses.

Tema kaks nümfi on aga seda sõnaohtramad ja armastusväärsemad. Nad külvavad ta üle kompli-mentidega tema naeruväärse, toggenburgiliku truuduse pärast, siiski julgemata tema jumaldus-objekti maha teha. Ennem püüavad nad oma peene naiseliku instinktiga Herthat igaviisi kiita, et asetada teda vähe tuiju.

Kuid see aitab ainult vähe. Üksnes hajameelse, eemalviibimist tunnistava naeratusega kuulab ta nende kiiduhümne. Põnevusega ootab ta kella kõli-nat. Kuid kõik jääb vaikseks.

Äkilises tempos kuulutab vana Schwarzwaldi kell kesköötundi. Vana perenaine on omal istmel kolde juures ammu tukkuma jäänud ja kiigub tasa norsates tugevasti edasi-tagasi.

„Ja, minu daamid, Hertha vististi nüüd ometi enam ei tule.“

„Ta tuleb, ta tuleb üsna kindlasti. Joome veel ühe pudeli, või heida siin Hertha toas magama. Ükskord peab ta ometi tulema.“

See on tõsi. Ükskord peab ta tulema. Ta tõu-seb raskel sammul ja kobab Hertha tuppä.

Kui kena ja puhas siis kõik on, kehvast möblee-ringust hoolimata: lumivalgelt kaetud lai raudvoodi, lugematute tooside, karbikeste ja pudelikestega ümbritsetud ovaalne peegel toaletlual, mis tun-nistab daami piinlikku hoolitsemist oma välimuse eest. Üle kõige nõrk vina tema helgest parfüümist.

Ta astub kapi juure ja avab selle. Seal ripu-vad nad uhkes reas, Hertha riided, mida ta ülihästi tunneb: siidist must, milles ta näib kui nunn, pruun koolitüdruku kleit valgete nõõpidega, kirjulilleline plikakleidike, mille lühikesist varukaist vastu valen-davad tema lapsekäsivarred nii karskelt ja süütult, lihtne sinine, valgega garneeritud pluus, milles ta teda tundma õppinud, kollane jumper, mida ta te-male jahedail talveõil armulikult lubanud külme-tava keha peale tõmmata, ja kõik need teised kos-tüümid, pluusid ja seelikud. Õrnalt silitab tema käsi neid asju. Ta suleb silmad ja laseb mööduda oma sisepilgu eest kõik selle oma hilise nooruse kum-malise aasta kirjud, hullud pildid.

Akna all seisab ühel lauakesel kõrge kristall-vaas nende roosidega, mis ta temale saatnud mõne päeva eest. Nad hakkavad juba närtsima. Kui ta omad kuumad silmad vajutab jahedaisse, niiskeisse õitesse, langeb tasa üks libe valgele laudlinale. Nagu verepiisk läigib see leeves valguses, langevas kurrutatud krepp-paberist kollase varjuga elekter-laelambist. Valged akna eesriided paiguvad tasa öötuules nagu vaimukäe liigutatuna. Ta heidab voo-disse.

Vastas on jäänud vaikseks; üsna tasa kostab läbi seinte perenaise mugav norskamine. Ikka harvemini kõlab magavast linnast mõne kabja plagin, vankri tume tümin, autopasuna ninahääl tärnvalt üles. Öö sügav vaikus embab teda.

Agaga ei saa uinuda. Asjata suleb ta silmad ja kääneb ühelt küljelt teisele. Tema kõrvus kohiseb nauditud liköör. Tsentnerraskelt laskub mure oma mustade tiibadega tema vaevatud südamele.

Tumedalt taotavad linna torniajanäitajad veerandtunde. Aeg möödub tiigusammul. Alles kell üks.

Tumedast, piinavast poolunest ärkab ta äkki. Kas ei peatunud seal üks troska?

Ei, polnud midagi.

Ainult magada, magada.

Kuid uni ei taha tulla. On väljakannatamatult palav. Ta heidab vaiba ära, et seda kohe jälle külmast vabisedes kuni lõua alla peale tõmmata. Hirmus rahutus hoiab teda vangis. Ta hüppab üles ja hakkab kõndima edasi-tagasi ses väikeses toakeses, ikka ah-

just toalettlauani ja tagasi, ikka edasi-tagasi.

Kus ta küll võiks olla? Kellega? Mõnes kabinetis muidugi, seksti ja muusikaga, naljatades ja naerdes.

Kuid ei, ta ei naljata ega naera. Ta näeb teda enese ees. Tõsisena ja rahulikuna, ikka kaineks jäädes, vaikseks ja kinniseks, ükskõikse iroonilise joonega veetleva löikega nina, lopsakalt voolitud suu, meeleliste huulte ümber, tasase vastumeelsuse mõnitava pilguga tarkades sinihallides silmades, mis näib pilkavat kõiki neid paljuid, paljuid rumalaid mehi. Üks kuninganna omas armetus kutses.

Mu jumal, kui selgesti näeb ta teda enese ees, tunneb teda, — seda pehmet, ruuget juust, tema

saleda, jaheda keha imetaolisi vorme, millele paheuss veel pole julgenud hammast külge panna.

Tumedalt kuulutavad tornikellad teist hommikutundi. Külmast lõdisedes ronib ta jälle vaiba alla.

Segased uned valdavavad ta...

„Tere õhtust.“

Ta sööstab üles. Seal seisab Hertha tõeliselt lävel, laiaäärses mustas kübaras, hoogsalt võetatud hallrohelises inglise vihmamantlis.

O. Krusteni joon.

Kallil ajal

„Vabandage, kas me võime pärast Teie nõõri tarvitada!“

peegli ette, et korraldada oma juukseid.

„Tule, istu minu juure, Hertha, ja jutusta, kus sa olid?“

„Siis oota ometi, ma tulen juba.“

Tummalt suitsetades neelab ta pilkudega iga tema graatsilist liigutust.

Äkitselt pöördub Hertha tema poole. Tema praegu veel sõbralik, natuke kahjurõõmus pilk on karm ja kalk.

„Kell kolm tuleb Ullsten.“

Ta ponnahtab üles.

„Ei, Hertha, see pole ju võimalik, seda ei või sa mulle teha. Sa naljatad. Ütle, et see nali oli.“

„Hertha!“ Nagu suurimast piinast vabane-mise kisa tuleb see tema huultelt.

„Minu jumal, Hertha, kus olid sa nii kaua? Kui sa teaksid, kui meelegeitlikult sind ootasin. Miks ei tulnud sa varem?“

„Ei ole ju veel sugugi nii hilja“, seletab ta ükskõiksel, pole veel kolmgi. Ma teadsin, et sa mind ootad.“

Pimesi jumaldatava naise kogu üleolev kindlus sisaldub ses rahulikus, jahedas toonis

Tavõtub mantli ära ja riputab selle hoolikalt varnaga kappi. Järgneb kübar, ja siis astub ta

Ta tunneb, et Hertha tõtt kõneleb, kuid ta püüab värisevas hirmus oma õnne pärast end armelt petta.

„Ma ei naljata. Ullsten tuleb kell kolm. Ta teatas seda juba läinud esmaspäeval, enne kui teadsin, et sina tuled.“

„Siis saadad sa tema lihtsalt minema, nagu sa seda ka varem juba sageli oled teinud.“

„Ei, see ei lähe. Sa ei tea, kui palju tänu võlgnen temale, mis ta kõik minu kasuks teinud on.“

„Nii, ja selle eest nõuab ta muidugi oma tasu. Enesestmõistetav.“

„Mis sa siis tahad. Kaupmees jääb ikka kaupmeheks.“

„Jah, jumala eest, selleks ta jääb. Aga miks peab siis olema see just täna? Saada ta ometi minema. Ta ei jookse sul sellepärast veel ammugi mitte ära. Ta on ju sinusse armunud sama oga- ralt kui mina.“

„Jah, seda küll, kuid see ei lähe juba kord.“

„Siis hea, siis lähen mina.“

„Oh ei, seda mitte. Enne joome väga muga- valt kolmekesi koos kohvi.“

„Milline mõte. Sa oled küll hulluks läinud. Ma ei mõtlegi seda teha, ja tema saab seks sama vähe nõus olema kui mina.“

„Siiski, küllap ta juba nõus on,“ seletas Hertha mingi õela naeratusega, „ja sina oled ka nõus.“

Hertha on istunud tema juure voodi servale ja vahib tummalt enese ette maha.

Mees võtab naise jaheda, valge käe, milles sala- päraselt sädeleb tema madusõrmus roheline smar- ragdiga, ja veab tema käega üle oma põleva otsa- esise, vajutab seda oma kuumade silmade peale.

„Hertha, Hertha, see ei või olla sinu tõsine nõu. Seda ei või sa minule teha. Ma ei taha, ma ei suuda.“

„Siiski, kui sa mind tõesti armastad, siis tahad ja suudad sa.“

Nüüd valdab teda meeleheide. Mitte naise kummalise, perversiteedini küüniva soovi pärast, vaid et nüüd üsna selgesti näeb, mida ta juba nädalaid tumedalt aimanud hallilt juurehiiliva õnne- tusena; et otsas on, et otsas peab olema kõik nende vahel.

Ta tõmbas ta ennast vastu ning peitis oma pea tema süle. Asjata püüdis ta tagasi hoida pisaraid. Kogu tema keha värises ja pöörles tagasipeetud lõksumistes. Tummana silistas naine tema juukseid, ikka õuesti, tasa ja õrnalt, nagu silistab ema oma nutvat last.

„Ole rahulik, see peab ju nii olema. Sa tunned ju mu elu. Ma ei või teisiti.“

„Asud sa tema juure?“

Ta noogutab jaatavalt ja vahib kurvalt enese ette.

„Ah, miks ei ole sina rikas!“

Mees lamab sõnatult. Mis jaoks veel kaotada sõnu. Teab ta ju ometi, et Hertha otsused on muut- matud.

„Seal kriiskab kell.“

„See on tema. Oota, ma lähen talle avama.“

„Ei, Hertha, sa jääd. Sa ei astu sammugi sel- lest toast.“

Naine vaatab talle vaenulikult otsa.

„Ma lähen kunas ja kuhu ma tahan. Sina mind kinni ei pea.“

„Seda tahame veel näha.“

Samal silmapilgul avaneb uks, ja vanaeit pistab pea tuppa.

„Preili Hertha, teid palutakse.“

Hertha tahtis tõusta, kuid samal silmapilgul haaras mees ta kinni ja virutas ta toorelt voodile. Ta haaras teda kõrist. Punased laigud hüplesid mehe silme ees. Teotavast naiseorjusest vabaneda ihkava mehe kogu jõuetu viha, tema sõtkutud, mõni- tatud armastus pesitses tema käe karmis võttes.

Naine karjatas ainult ühe korra tasa.

Naise ehmunud silmade vihaselt kartlik pilk tõi mehe sedamaid jälle teadvusele. Ta laskis ta va- baks ning keeras enese vastu seina.

„Ela hästi, Hertha.“

Mingit vastust. Raskelt tõuseb naine, kohendab oma toaletti ning juukseid ja läheb ukse poole.

„Ela hästi. Olen sind väga armastanud, seda ei ole sa aga kunagi mõistnud, sest et sa rumal oled nagu teie kõik, teie mehed.“

Ta kuuleb naist ust enda järgi sulgevat.

Mis nüüd? Kas ta tõesti enam tagasi ei tule?

Meeleldi oleks ta ära läinud, kuid siis oleks ta pidanud kohtama paarikest, oma triumfeerivat võist- lejat, ja see oli ometi liig piinlik.

Ta vajutas elektrikella nupule.

Vanaeit ilmus.

„Tulge siia, vana sõbranna, jutustage mulle mi- dagi omist kogemust. Muide, mis teevad siis need kaks?“

„Mis nad teevad? Nad joovad kohvi.“

„Nii, nii, hea küll, nii siis, jutustage.“

Ja vanaeit jutustab omast kirjust elust, harul- dasi ebatõenäolisi, traagikoomilisi, räpaseid asju.

Kuid ta kuulab teda vaevalt. Ta luurab, mts sünnib kõrvaltoas.

Kuid pole kuulda midagi. Ainult korra arvab ta kuulvat mingit tasast sosinat ja sahinat, itsita- mist ja kuiskamist. Siis muutub jälle vaikseks.

Vanaeit läheb rahutuks. „Nüüd pean ma aga minema. Olen ka unine. Iga öösi see rahutus ma-

jas, on aeg mul puhkusele minna. Olen liig vana oma ameti jaoks. Uinuge ka teie. Homme olete kõik unustanud.“ Ja ta lohises minema.

Väljas hakkab öö taganema ao eest. Hallilt vaatab uus päev tупpa. Varblased algavad oma hommikusädinat, aknasimsil kõnnib üks usinasti kudrutav isatuvi edasi-tagasi.

Jah, nüüd hakkab ta ometi minema. Mida tahab ta veel siit.

Ta haarab kokku omad asjad ja on mõne minutiga mantlis ning kübaras.

Tasa vajutab ta lingile ning avab ukse.

Üheks hetkeks jääb ta seisma kui tarretuses. Seal lamavad nad mõlemad kehval, voodi puudusel iga õhtu otse põrandale improviseeritud vana pere-

naise aseme peal, ligistikku surutuna magusas unes.

Tema süda peatub hetkeks, ta peab sügavasti hingama. Siis kogub ta end ja on mõne kiire sammuga poolpimedast toast läbi. Mõni sekund hiljem seisab ta tänaval, mis hommikuämaruses üsna tühjana lebab tema ees.

Tumedalt kajab tema samm piki tühje tänavaid vastu magavaid maju. Tema ees avaneb vaade läbi vana linnamüüri värava üle roheliste murude merele, millest samal viivul kerkib päikesekera uuele päevajooksule. Kummaliselt sügavasti haarab tema vaest, haavatud südant elamuse õndsus ja valu, leidmise ja kaotamise igavene mõistatus. Uus päev tõuseb võidurikkalt ja avab uue peatüki tema kirju elu raamatus.

„Uutele randadele avatleb uus päev.“

Hindrik Prants

H. Prants on kõige vanem praegu elavaid eesti ajakirjanikke. „Õitsituledes“ I ilmunud loetluse järele on küll August Kitzberg temast vanem, aga Kitzbergil — kuigi ta oma vestelugudega populaarsemaks on saanud kui keegi teine Eestis — on ajakirjandusline tegevus seisnud alles kolmandas reas, kuna tema peametiks oli mingi kodanline teenistus, mis leiba andis, ja vabade tundide harrastus oli luuletöö, näitemäng ning külaajutt, alles selle järele oli ta ajakirjanik. H. Prants aga andus oma 30-st eluaastast ajakirjaniku kutsele täielikult ja on sellel alal tegutsenud ligi 40 a.

Oma ajakirjaniku ettevalmistuse sai H. Prants — elukoolis. Sündinud taluperemehe pojana kolumaa kauemas ja kõrvalisemas nurgas, Setumaa serval (Vastseliina kihelk. 28. veeb. 1858) ja nuusutades kooliharidust ainult nii palju, kui seda võis pakkuda tolleaegne kihelkonnakool, võttis noormees isakodust ilma minnes kaasa kustutamatu ja nuu suuremate teadmiste järele. Tarkuselinn Tartu, ärkava Eesti hariduselu kätki ja keskkohi, oli tol ajal kõigi õpihimuliste eestlaste igatsetud eesmärk. Sinna kippus ka H. Prants ja kuigi ta ei pääsnud teadusetemplit pühamaesse paika, ülikooli, siis ometi selle eesõuedesse: ta võttis teenistuskoha ülikooli silmakliinikus, kus ta mitte ükski vabadel, vaid ka töötundidel püüdis ahmida teadmistest nii palju, kui iganes tema ulatavusse puutus.

Ajalehtedesse olid tema kirjutused juba tosina aastate eest talutarest tulles teed leidnud, aga kui dr. K. A. Hermann 1887 a. lõpul „Postimeest“ 3 korda nädalas hakkas välja andma, sai H. Prants varsti tema paremaks käeks, kelle hooleks lehe toimetamine peaaegu läikult jäi.

Ajakirjanduse ala ei töotanud tol ajal kellelegi hiilgavat tulevikku. Rahva silmas ei sobinud see tegevus päris soliidsele mehele. Nii ütles üks Tartu ligidalt vallavanem halvakspanevalt K. A. Hermanni kohta: „Kui kuulus oli Hermann esitsa ja loodeti temast ei tea mis! Aga mis tast sai? Paljalt üks ajalehe toimetaja! Ütleja enese poeg oli kirikuõpetaja ja see oli tema meelest muidugi märksa enam. Nii ei tõmmanud H. Prantsu ajakirjanduse põllule ei auahnus ega saagihimu (sest need üks ega teine ei

võinud sel alal rahuldust leida), vaid sisemine tung ja vaimline kalduvus.

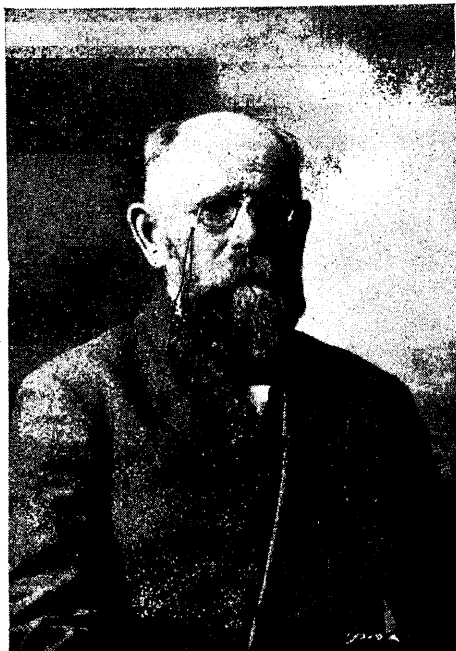
Küll ei olnud H. Prants ajakirjanik selles mõttes, et ta päevaküsimuste kohta oleks pidanud sõna võtma, oma vaadetega välja astuma, nende eest võitlema, aga tema armastas lehte toimetada, sündsaid palasid lehe jaoks otsida, saadetud sõnumid trüki valmis tahuda, — ülepea teha seda mitte kellelegi silmapaistvat tööd, millest lugejal aimugi ei ole, aga ilma milleta ükski leht loetavaks ei saa. Erihuvit oli tal kirjutada väljamaa ringvaateid, kus ta rohkesti sai kasutada omi ajaloolisi teadmisi.

H. Prants oli töomasin. Tihti oli kogu lehe töö ainuüksi tema õlal, sest Hermannil huvitasid mitmed muud asjad hoopis rohkem kui leht. Ja lehe asjus võis ta täitsa muretu olla: küll Prants selle eest hoolitses.

Väsitava lehetöö kõrval jätkus Prantsul aega ja sitkust enese harimise kallal edasi töötada. Tundes juba koolist saadik saksa keelt, õppis ta nüüd ära ka soome keele; puutus Hermannil majas alati kokku noorte haritlastega; elas kauemat aega ühes korteris anderikka üliõpilase Ollinoga, kellega harutati mitmesuguseid teaduslisi küsimusi, eriti kui oli külalisi; käis hoolsalt Soomes ülikooli suvekursustel ja õgis raamatuid kahanevamatu isuga, iseäranis ajaloolisi töid. Selle juures pani meid imestama tema fenomenaalne mälu. Kord tõusis meil vaidlus, kas on suures Brockhausi leksikonis ühtki ajaarvu,

mida Prants peast ei teaks. Ei mäleta enam, kas leidsime midagi niisugust; tean ainult, et nägime hämmastusega, kuidas ka üsna väikese tähtsusega ajalooliste sündmuste kuupäevad ja aastaarvud tal kindlasti peas olid.

Et see aga mitte ainult mehaaniline mälu ei olnud, vaid et ta ajalooliste sündmuste sidet ja mõtet oskas otsida, arvustada, jagada ja valitseda, seda näitavad tema ronkearvulised kirjatööd kodumaa minevikust, eriti aga tema suurem „Eesti rahva ajalugu“, mille kaks esimest raamatut ilmusid „Päevalehe“ kaasandena (ja äratrükk K. Sõõti kirjastuses). See on suurem ja täielikum Eesti rahva ajalugu, mis seni ülepea ilmunud, ja mille lõpuosa puudumist elavalt kahetsetakse.

Hindrik Prants

Ajaleheneegri pilt ei oleks täielik, kui puuduks tema majanduslise külje kujutus. H. Prants sai Hermannii juures alguses 15 rubla, lõpupoole 23 rbl. kuus, sellest pidi ta omale korteri pidama ning kõik ainelised vajalikud vajadused rahuldama. „Wir können ihm mehr geben, aber er hat ja keine Bedürfnisse“, ütles proua Hermann ja see oli ka doktori enese usutunnistus. Selles oli neil niipalju õigust, et Prants oli tõsine elamisekunstnik ja oskas piskuga läbi saada, kui kõige peenem boheemlane. Kui näit. vahest ei jätkunud raha petrooleumi osta, siis loeti kas täiskuu või uuiltsa laterna valgusel; viimane seisis õnneks otse akna taga ja paistis täie poolega sõbralikult tuppa. Et ei söömises ega riietamises toredust ei saanud taga ajada, on enesest mõista, aga selleks ei tunnud Prants tõesti ülepea vajadust; kuid austatavale tuttavale lillekimbu toomiseks jätkus alati ja kui mõni algav kirjanik, õppur ehk muu hea inimese rahalises kitsikus kusagilt mujalt abi ei leidnud, siis võis Prantsu käest ikka vekslita ja protsendita laenu saada.

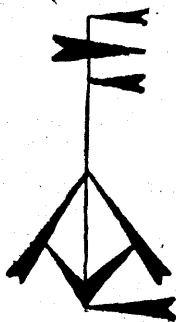
Loodud raamatukoiks, puudub H. Prantsu organis mis äriine soon täielikult. See tõi talle vähe muret, niikaua kui oli üksinda, aga kui tekkis perekond (1900-st hakates), siis pidi ta ikka rohkem ja rohkem veenduma, et inimene ei ela üksipäinis aadetest. See kihutas kindlamat majanduslist seisukorda soe- tama. Aga ärilise soone puudus oli peamiseks põh- juseks, et ei õnnestunud asi „Lindaga“, mille ta Lilli Suburgilt 130 lugejaga üle võttis (1893. a. lõpul) ja millest püüdis mõistlikku perekonnalehte teha. Lehe loovutas ta hiljem „Postimehe“ kirjastusele (1903.), tellijaid oli nüüd 1000 ümber; enesele jäid ainult võlad järele, millega tal veel kümnekond aastat mõnda tüli oli. Aastal 1906 kolis ta Tallinnasse, oli „Ristirahva Pühapäevalehe“ tegev toimetaja kuni selle hingusele minekuni 1919 aastal, kusjuures rohkesti kaastööd tegi teistele lehtedele. Hiljem on ta pea- asjalikult sarnasest juhuslikust tööst ennast pidanud elatama. Tema erivald on ajalugu ja eriti on ta kodu- maa haridusloost palju huvitavat avaldanud.

Mainimist väärrib, et Prants ka rohkesti kaastööd Soome lehtedele on teinud ja aastate jooksul sealsetes ajalehtedes ja ajakirjades umbes 100 kirjutust Eesti üle avaldanud, millega meid vennasrahvale on tutvus- tanud tol ajal, kus seda muidu palju ei tehtud. Üks neist kirjadest (1893. a. kevadel Eesti kirjameeste seltsi kinnipaneku asjus) kippus isegi ajalukku ja ähvardas autorile saatuslikuks saada. Sest A. Grenz- stein — tübis K. A. Hermanniga — haaras sellest kinni ja lõi kära, et „Postimehe“ toimetuse liige riigi-

vastaseid mõtteid avaldavat. Sandarmivalitsus võt- tis asja valjult uurimisele ja Prants nägi ennast vai- mus juba Siberi taigades, kui asi sandarmivalitsuse ülema surma läbi esiti vähe kõrvale jäi ja hiljem, kui sihilikult suureks puhutud, maha maeti. Igatahes maksis see kirjutus Prantsule tema koha „Postimehe“ toimetuses ja ta pidi Pärnu kolima.

Oma ilmavaate poolest on H. Prants püsinud neis radades, kuhu oli asetatud vennaste-kogudusse kuu- luvate vanemate majas lapsena ja nooremehena: ikka kaunis kaugel paremal tiival istudes nii usuasjus kui poliitilisis küsimusis, tolaeagsetes kodumaa par- teitülides äge Jannseni ja Hurti poolehoidja, alati leegitsev rahvuslane, talurahva ja mõisnikkude vahe- lisis vaielusis kindlasti esimese pool. venestamise poliitika leppimatu vihkaja, äärmiselt umbusklik sotsialistlike ja kommunistlike ilmaõnnestamiseideede vastu.

Olles isiklikult kohtlane, aus ja avameelne, uskus ta seda ka teistest ja mõnikord rohkem, kui tarkus kaela tõmbas. Suurim neist oli, et ta okupatsiooni ajal oma ausa nime andis saksarakkude ajalehe alla. Eemalolijale võis paista, nagu oleks Prants enese saksavõimude käsiriistaks ära müünud, aga tõepoo- lest oli asi nii, et isikud, keda tema arvas võivat usaldada, asja temale nii kavalasti ette panid, et ta selles midagi kahtlast ei märganud. Ilmus ju Tartus „Postimees“ ja „Maaliit“, miks ei võinud siis Tallin- nas kägistatud „Päevalehe“ asemel „Tallinna Päeva- leht“ ilmuda? Tol ajal oli alati pihust suhu elava Prantsu majandusline seisukord niisugune. et ta sun- nitud oli iga teenistuse võimalust kasutama ja pealegi oli ta veendunud, et ta lehte võib juhtida enam eesti huvide suunas, kui see mõne teise kätes oleks käinud. Palju ta ses suhtes ei suutnud ära teha, sest kui nähti, et ta toimetuses „unbequem“ oli, siis saatis ülemus jonnaka „vastutava toimetaja“ Saksamaale huvi- ja õpireisile. Tagasi jõudes kokkus ta nähes, mis tema nimel oli tehtud, tahtis järsku pööret toi- metuses läbi viia, aga ei jaksanud midagi raudrusika vastu. Nähes, et võimatu rehabiliteeruda, sai ta raske ergukava vapustuse, mille all tost ajast praeguseni põeb. Muud midagi ei võitnud ta kogu selle asja juures. Ainelised tulud, mis leht määratumalt tõi, — läksid teiste tasku, kes tegutsesvad praegu kui „ausad“ mehed ja ei ole enesele ühtainust rahutut silmapäi ku teinud kõge selle loo pärast, sest et neil puudub see, mida H. Prants ei ole kõigel oma tegevuse ajal sala- nud: s ü d a m e t u n n i s t u s .

Kahekordne juubilar

(Peeter Grünfeldti kuuekümnenda sünnipäeva ja neljakümneviiie-aastase kirjandusliku tegevuse puhul)

Käesoleva aasta esimesel oktoobril võis Peeter Grünfeldt tagasi vaadata oma kuuekümnend-aastasest minevikku, mille esimesed nooruspäevade mälestused tihti langevad meie rahvusliku ärkamisajaga. Pühitsetes kuuekümnendat sünnipäeva võis juubilar ka oma neljakümneviiieaastast kirjanduslikku tegevust mälestada.

Peeter Grünfeldt on pärit Tartumaalt. Ta isa Kristian oli Rõngu kihelkonnas Aakre vallas Pühastes koolmeistriks. Seal sündiski Peeter 1. oktoobr. (19. sept.) aastal 1865. Sünnimaja polnud rikas. Noorena kaotab ta vanemad. Vaevalt kümneaastane vaenelaps, kes pidi käima tuulte teil, pannakse lähemate sugulaste poolt aastal 1875. Rõngu kihelkonnakooli. Seal ja Puhja kihelkonnakoolis õpib ta viis aastat. Peale kolmeaastast vaheaegana tema Tartus Holmanni seminari õpilasena. Ja kolm aastat hiljem, s. o. 1886. lõpetab ta viimase kooliõpetaja kutsega. Algab pedagoogiline tegevus, mis kestab 1891. aastani. Siis sattus rahvuslislil põhjusil tolle aegsete vene survelestega vastu, mille järelduseks oli see, et ta ametist rahvakoolide inspektor Luigi poolt tagandati.

Noor haridustegelane tundis erilist huvi kirjandusliku elu vastu; ta luges vabal ajal kättesaadavaid raamatuid, kirjutas luuletusigi ja tegi ajalehile väikseli kaastööd. Ta esimene luuletus ilmus „Eesti Postimehes“ aastal 1880, mil ta alles koolipoiss oli. 1891. aastaga algas P. Grünfeldti ajakirjanduslik tegevus, mis on kestnud pea tänini. Esialgu (1891—1893) töötas ta Tartus „Eesti Postimehe“ juures. Tulles sealt asus ta lätimeelsesesse Valka, kus avas esimese Eesti raamatukaupluse. Olles lugupeetud raamatukaupmees töötas ta seltskondliseski elus elavalt. Muu seas oli ta sealse karskusringi esimeheks. Kuid rahutu ajakirjaniku vaim ei luba Grünfeldti kuigi kauaks püsima jääda. — Kolme aasta pärast, s. o. 1896. asub ta Tallinna, kus saab „Eesti Postimehe“ toimetuse koha. 1898—1901 a. töötab ta Tartus „Postimehe“ toimetuses, 1901—1904 aga jällegi Tallinnas „Eesti Postimehe“ juures. Kaks järgmist (1904—1906) kuluvad tal „Rahva lõbulehe“ toimetamises, mis oli tol ajal paremaks ja sisukamaks ajakirjaks üldse. Puna-sel aastal asutab ta Tallinnas uue ajalehe — „Päevalehe“, jäädes sinna kolmeks aastaks toimetajaks.

1909. aastal kutsutakse ta „Virulase“ toimetusse toimetaja kohale, kuhu jääb aga ainult üheks aastaks. 1913. aastal saab ta Tallinnas Põhja Eesti Ühispanga juhatusliikme ja kassahoidja kohale. Seal on ta töötanud tänini. Kuigi ajakirjanduslik tegevus enam-vähem tahaplaanile jäi, pole Grünfeldt oma jõudu ja huvi selle vastu siiski unustanud.

Need toodud arvud on kuivad ja igavad faktid inimese hallist elust, kes seisab nende veel hallimate ja igavamate arvude ja sündmuste taga. Need suudavad vaevalt kajastada seda inimest ja selle inimese hingeelu, kelle senine tegevus viljakuse, kuid tühtlasi ka kannatuse tähe all on liikunud.

Peeter Grünfeldti nimi pole Eesti kultuuri ajalukku kirjutatud mitte ainult seltskonnategelasena ja ajakirjanikuna, vaid ka ilukirjanikuna. Ta on oma kirjandusliku loominguga erilist suurt produktiivsust näidanud — ta on oma ilmuud raamatute arvuga koguni rekordi sel alal Eestis saavutanud. Nagu andmeist näha, ula ab ta ilmunud raamatute arv ligi 450-ni! Loomulik, et nende hulgas palju, ja Grünfeldti kahjuks isegi õige palju, väheväärtuslisi leidub. Kuid on ka nii-uguseid, millel oma kirjanduslik olemasolu väärtus.

Luuletajana on ta peale aja-kirjanduses ilmunud luu etuste avaldanud kuus kogu: „Õilmes-tik“ (1888), „Laste öieväli“ (1889), „Õitsvat õnne!“ (1893), „Priiuse helinad“ (1894), „Sinililled“ (1900) ja „Ära unusta mind“ (1902).

Juba need pealkirjad näitavad, millist lillelist laadi kannab sisu. Ta vähenõudlik luule, mis vormilt mõnikord koguni konarline ja saamatu, pole enesele suuri ainealasi üles seadnud. Ta luule — see on tavaline järeloomantismi luule, mille peamiseks tunnuseks nukrameelne romantism, eelgigilised loodusepildid ja isamaaarmastus. Ta paljude vähenõudlikkude luuletuste seas on aga niisuguseidki, mis oma tagasihoidud lihtsuse ja südamlikkusega lugejaid valdavad.

Kuid ka prosaistina on Gr. kirjandusepõllul katsetanud. Tähelepanu vääriavad ta novellikogud „Killud“ ja „Külatänavast“ (1901, 1902). Eriti viimane, millest mõned saksa ja soome keeldegi tõlgitud.

Lapsed võlgnevad Grünfeldtile kui lastekirjanikule suurt tänu, sest ta on hoolitsenud pisikeste

Peeter Grünfeldt

mudilaste lugemismaterjaali eest ja seda rikastanud küll algupäraste, küll tõlgetega.

Kõige suuremat produktiivsust on aga Grünfeldt näidanud tõlkijana. Ta tõlgete arvu, milledest ainult teatud osa eriraamatutena ilmunud, pole võimalik kindlaks teha. Igatahes on see õige suur. Tähtsamaist tõlkeist, mis eriraamatutena ilmunud, oleks nim. Rengarteni „Jala ümber maailma“ (1900) 15-nes andes, S. Smilesi „Elutarkus“ (1902) L. Snelleri „Kas tunned maad?“, mitu Henr. Ibseni näidendid j. n. e.

Meie memuaarilist kirjandust on ta rikastanud kahe raamatuga. 1919. aastal ilmus temalt „Mälestusi Johan Liivist“ ja 1923. aastal autobiograafiline „Minevikku jälgimas“.

Peeter Grünfeldt võis rõõmsameelselt oma kahekordset juubelit pühitseda ja tagasi vaadata oma minevikku, mille kestvusel ta rohkem tööd on teinud, kui paljud ta kaasaeglased.

G. E. Luiga

Misjonär ja pagan

*Osavad on misjonärid õpetama paganaid,
näitama, et teenivad nad jõuetumaid jumalaid,
vana püha Taara tamme raiuvad nad maha säääl
ja siis võimsas võidurõõmus hüüab jutlustaja hääl:*

*„Oleks tugev teie Taara, siis ta nuhileks raiujaid,
oleks elav teie Uku, saadaks välgu sedamaid. —
Asjata teil abi loota nende jumalate väest,
kes ei iseennast jõua päästa võõra võimu käest.“*

*Kohmetuses vaatab rahvas püha tamme langemist,
näeb, kuis tamme kännu otsa püsti seatakse rist —
on siis raudameeste jumal Ukust ülem tõesti?
Hävitab rist Eesti pinnalt Taara tammed viimseni?*

*Vaata, auväärt vanakene astub välja hulga seest:
„Usud sa, et sinu jumal võitleb ise enda eest:
Miks su kõrval raudariideis, sõjariistus käivad need,
tule väel ja mõõga varal teevad jumalale teed?*

*„Ja kus rahvas puhtaks peseb ennast ristimise veest,
miks ei oota te, mil jumal ise nuhtleb selle eest?“
Misjonär lööb silmad maha ja ei vasta sõnagi —
vanakene ootab muidu — ootab tänapäevani.*

Foto Parikas

Väinö Joensuu

Mälestuspilte Eestist

Tean küll, kui suurde ja auväärt seltskonda nüüd pean astuma. Tean küll, mis aineist „Öitsituledesse“ oleks vaja kirjutada. Seltskonda peaks astuma tõsise näoga, mõni kuivaltähtis kõneaine valmina keelel. „Öitsituledesse“ oleks vaja kirjutada Balti liidust, rahvaluule korjamisest, maareformist, kommunismist või Eesti-Soome sillast. Nendega esitaks end seltskonnale kasulikumas valguses, mine tea, ehk ärataks austustki. Aga mingipärast pole mul sel korral lusti oma sulge kasta au paksu tinti, vaid võtan pliiatsi ja sellegi lühikese ning tõmbi jupikese. Kui lugejal ei ole midagi selle vastu, jutustan mõne mälestuse Eestist. Need on väikesed ja tähtsusetud, aga mina pean neist palju. Luban, et ma ei jutusta pikalt ega mitte väga mitut.

Minu esimest tulekut Eestisse mäletan nagu eilist päeva. See oli jõulukuul a. 1919, kui Narva pool oli saatuslikult rahutu — küllap me mäletame. Muidugi tulin Tallinna, kus minul sihiks oli hakata tegutsema oma lehe sõnumisaatjana. Sadas peent lumeräitsakat, kui laev laidurisse jõudis. Hämardus ja oli külm, nii et mul oli kahju inglise merisõdurist, kes väikeses paadis ja palja peaga, capstan-paberross kõrva taga, sõudis oma ristlejast kaugemal merel. Andke andeks, aga sel öhtupoolikul ei olnud ma just võlutud Tallinnast. Mu kraam viidi hobusega Soome konsulaati ja ma ise läksin jala otsima Kuld-Lõvi, kus pidid asuma mõned mu kaasmaalased.

Narva maantee leidsin, aga see ei olnud mulle mingi maantee, millega ikka on seotud luulet, vaid mingi via dolorosa. Khaki-roheline värv, mis sagedasti vilkus minust mööda, ja vene keel, mis igalt poolt tungis mu kõrvu, surusid meeoleu vastu maad, kus õhuke lumekord oli sulamas. Kes otsib, see

leiab, sarnane tõotus on ju olemas. Nii leidsin minagi viimaks Kuld-Lõvi, kes oli küürutanud enese kitsaste müüride vahele.

Kui astusin eeskotta — ja ega ma, öieti öelda, sinna ei mahtunudki — oli see täis sama khakivärvi ja sama vene keelt, mida olin näinud ja kuulnud pimedal Narva maanteelgi. Kuld-Lõvi eeskojas kohtasin veel kolmanda tüübilise joone nende aegade Tallinnast ja Eestist: tugeva virginia-tubaka lõhna. Õppisin esimesel õhtul teadma, et ka Judenitshil on oma armee ja selles ohvitseri. Lähemasse kokkupuutesse judeenitshlastega pole ma kunagi saanud. Kahju, et ei näinud neid tegutsemas väerinnal. Nägin neid seeasemel hiljem ühisel puhkepaigal Jõhvi lähedale asutatud improviseeritud surnuaial. Kurbristimets ajas mu meelest kõik pahatahtlikud mõtted. Judenitsh ja tema mehed, mõtlen ta ohvitseri, on mu esimene mälestus Eestist.

Teine meelejäänud mälestuspilt on ka sõjale lähedal, aga teisiti. Nägin esimesi Eesti kangelasmatuseid. Saaterong tuli kuskilt Toompealt ja mina kohtasin teda raekoja juures. Ees käis võrdlemisi suur orkester Chopini puhudes. Suurte basspasunate hääled pörkasid nõrgendamatult tagasi ümbritsevaist kiviseinust. Ohvitserel olid valged kindad ja sõdurid olid nagu pikalises taktis marssivad kiikukujud. Saaterongis ei olnud öieti midagi iseäralist, neid nägi küllalt sel talvel, aga ometi jäi see pilt mulle meele. Vist küll seepärast, et oli ainult üks saadetav, aga nii suur orkester ja nii väike aukompanii, siis mingi ebaproportsioon saatkonnas. Küll aga on väike aukompanii, tähendasin oma eesti tuttavale, kes juhtus kõrval olema. Jah, vastas see, väike ta on, aga Narva väerinnal on suurem. Seda olin minagi mõelnud.

Tahaksin veel pilgu aega viibida nende kurbade, aga siiski heledate mälestuste juures. Oli suvi a. 1920 ja ma olin Tartus, kus Soome tol ajal omakorda pidas Venega rahukonverentsi. Olime ühel õhtu-pooltel ühes kadunud Lauri Hannikaisega minemas Vanemuisesse, kus Simmil oli soome programm. Teel kuulsime kusagilt haruldaselt kõrge ja kauni kornetpasuna hääle leinamarssi mängivat. Olime mõlemad muusikalised ja tahtsime kuulda veel enamgi ning näha mängijat. Hotell „Liivimaa“ ligi-dal saavutasimegi leinarongi. Mängija oli pikk, noor sõjamees — see oli sõjaväeorkester — kel oli kehärüht nagu keskaegsel sarvepuhujal. Pasunat hoidis ta ehk liigagi püsti, aga ta mängijarööm mõjus meile nii, et sellele võimatu oli vastu panna. Mis põhjusel mängib ta nii, mõtlesin endamisi. Kas vahest oli kadunu olnud sõjaseltsiline tema kõrval Narva väerinnal või oli ta end teinud muul viisil mängijale eriti armsaks. Kas oli ta vahest pimedal pealetungi ööl tonksanud talle külge, nähes venelast lähedas võsikus tõmbavat oma püssi vinna, või oli ta temale annud ainult padroneid, kui need temal olid otsas. Ei tea midagi kindlasti ja vahest pole midagi sarnast kunagi juhtunud. Aga pikka, päikese-kõrvetatud kornetipuhujat ma ei unusta. Sellest on juba viis aastat, kui ta kadus „Liivimaa“ nurga taha, aga ikka, kui kuulen ess- või b-korneti häält, välgatab meele pasunamees Tartust, puiestikkude ja mälestuste linnast.

Tunnen, et mu meele mälestusi nüüd tuleb hul-gana. Aga püüan nad maha suruda ja lasta ainult elavamail peale tõusta. Ning siis ei jaks ma mi-dagi parata ühe kevadöö vastu Kohtla jaama lähed-al. Kahju, et ka siin pole midagi suurepäraselt, ei mingit konkreetset sügavust ega mingit välist sära. Aga see öö on mulle siiski armas mälestada.

Oli sama aasta 1920, aga veel kevadine pool, nagu ütlesin. Mul oli soov minna üldse Narva-poolseid maakohti vaatama ja nii siis ühel päeval asusingi teele. Vaguniosasse, kus olin, tuli ühest jaamast kaks joobnud meest, aga nad polnud peale-tungivad. Umbes samult mailt tuli rongi ka noor lihtne maaelanikkude paar, kellega varsti olin jutus-kelus. Joobnud läksid maha Rakveres ja vaguniosa oli jälle vaikne.

Ilusale päevale järgnes veel ilusam päevaloode. Rongi vaksaleis seistes tungis läbi lahtiste akende vagunisse kevadise looduse lõhn.

„Kuhu te reisite, kui võin küsida,“ — päris mees mult ootamata. „Ei öieti kuhugi,“ vastasin eba-määraselt. „See kõlab õige iseäralikult,“ jatkas ta naerdes. Parandasin siis oma vastust ja teatasin, et olen tulnud vaatama üldse seda Eestimaa osa. „Siis te ju võite tulla meiega ühes meile,“ innustasid mu mõlemad reisikaaslased. „Vahest on teile huvitav näha tavalist eesti talu. Kohtla on meie jaam, see tuleb varsti, meile tuleb hobune vastu, kas tahate olla nii hea?“ Kõik esitati nii viisakalt ja sulavalt, nagu seda ainult Eestis tehakse. Vahetasime veel mõne lause ja ma olin müüdud mees. Hiljem nägin, kui võrra sõbralikule ostjale.

Maandusime Kohtla jaamas ja hakkasime otsi-ma hobust, kes pidi olema vastas. Aga mingil põh-jusel — ei mäleta miks — hobust ei leidunudki. Mu peremees ja perenaine läksid lähedasse külla, et koju

sõna saata ja hobust järgi tellida. Reis nende koju oli umbes 10 kilomeetrit — kas ehk Järve külla ei tule nii palju? — nii et polnud mingit kiiret. Nad viibisid oma käigul õige kaua, seepärast läksin aja-viiteks mööda maanteed kõndima. Oli juba ämarik. Liikumine jaamas oli vaikinud ega läinud enam ronge. Taevas oli harmoniseerunud soojesse, pehmeisse vär-vesse. Mõni räästas kuuldus veel häälitsevat, kuid muidu valitses ümbruses pea täieline vaikus. Vähe aja pärast hakkas kusagil mängima harmoonik. Mängija ei teinud oma tööd halvasti. Mäng katkes varsti ja jälle oli kõik vait. Siis hakkas lähedast metsatukast kuulduma ööpiku plaksutamist. See valmistus laulma. Mina olin silmapilk valmis kuu-lama.

Olen palju kordi kuulnud ööpiku laulu, aga Kohtla linnu eraldan alati ise liiki. See oli nähta-vasti oodanud vaikust ja kui ta selle pärast harmoo-nikumängijat viimaks sai, andus ta kogu hingega oma kunstile. Kui üldse keegi, on just ööpik kunst-nik kunsti enda pärast. Ilma mingi tuluta, ilma mingi teatava kuulajaskonnata esitab ta oma numbr-id — ja kuidas esitab! — lauldes kevadöö joovas-tavat toredust, ilu. Kohtla ööpik arvatavasti ei laulnud minu jaoks paremini kui muidu, aga oma harilise esitusega vallutas ta mu täielisemalt kui iial enne ja keegi, vallutas laulule ja lõhnvale val-gele kevadööle. Ta löi lahti minu rinnas kõik ukсед mälestuste ja kujutluse kambreisse. Tuli meele palju kõneldud ja palju armastatud Emajõe ööpik. Ei olnud kunagi seda kuulnud, kuid sel ööl ei uskunud ühtki muud laulvat olendit võivat võistelda Kohtla meistriga. Kui soomlane teinud tubli nädalatöö, käi-nud saunas ja peale seda heitnud väheks ajaks sauna-esisesse pikali, tunneb ta end olevat lähedal õnne seisukorrale. Kui ma seisnin liikumatult paigal Kohtla ämaral maanteel sel 1920. aasta kevadsuve ööl, olin oma meelest saavutanud õnne.

Muud mul Kohtlast polegi kõnelda. Või oleks küll, ja paljugi, aga ei midagi selle väikese nägematu lauljaga võrreldavat. Hiljemgi tihti, kui satun ole-ma päris kauni kevadöö pealtvaataja kas kodus või võõrsil, tõuseb meele väikese venelaadilise vaksali varjupilt vastu kevadtaevast, vaksali taga maantee, põlde ja metsa ja metsas võluv lind.

Tõe nimel pean tunnistama, et peale nende mä-lestuste on mul veel palju muidki mälestuspilte Soomelahe lõunapoolt, kuhu ma ikka lähen nagu peole. Mäletan, näiteks, parajasti sadanud lund mõi-sa laial, lagedal põllul ja jänese ettevaatlikku jälge lumel. Mäletan heledaid ja selgeid naishääli, kes laulsid õhtu tulekul suvise Tartu avatud aknail. Mäletan noort tütarlast, kes vaatas mulle otsa oma suuril siniseil silmil ja küsis, kas ma kunagi tulen tagasi. Mäletan Käsitöölise Seltsi tihedat ja lopsa-kat puiestikku ja kaht rahukonverentsi. Mäletan vana taati, kes palja peaga ja vabiseva lõuaga kuu-las vaksaliaia taga, kui valgerõivaline lastekoor Jõ-geva jaamas külmast värideses laulis soome keeli meie presidendile. Mäletan kõike sel lihtsal põhju-sel, et ma ei ole midagi unustanud.

Märkan, et ainult selle olen unustanud, et käes-olev väljaanne pole tervelt minu tähtsuseta mäles-tuste jaoks, nii armsad kui need mulle ongi.

Pärismaa

Aurukatla kuum lõõr läbistas madala, kumerlaelise ja pimedaga ruumi. Lõõris lõrises tuuletõmbusel suur siiber, selle läheduses prussakad kobaras, nagu oleks vastu tulist metalli paisatud potitais punasevase sulatist ja sellest põrganud hangunud pritsmed tahmunud müürile.

1905. a. rahutuste ajal peideti siia pimedasse kongi mõisa kuldhõbe-asjad, pärast jäi aga kirjeldatud lõõriruum viinapoiste toaks. Mõisas hüüti õlle- ja viinavabriku töölisi viinapoisteks, poisid aga olid tõepoolest kõik täiskasvanud mehemürakad. Nagu Tikandi Jüri, see punapõseline tööriühkam, kellel nii kõvad lõualuud, et mõnikord, kihlveo peal, pures peeneks paksu õlleklaasi. Jüri oli juba vanem viinavabriku tööline. Temal oli külas saunakoht, kus naine talvised tööd korras hoidis, Jüri teenis siin rendiraha.

Kuidas see Tikandi Jüri võis tööd murda... Sõi kolme mehe eest, kandis viina kuni täitus suuauguni nagu lähker, siis näitas naerdes omi valgeid hambaid, mis tihedalt talle suhu lükitud nagu maisiterad.

Teine tööline, Tõntsu Toomas, käib suveti ehitustööl. Viinavabriku töö teda suuremat ei huvita. Tuli siia niisamuti, et kuidagi talvekest üle elada. Seda ei saanud aga ütelda kolmandama töölise — Kõpu Kustase kohta, kes pool eluiga talveti viinavabriku kartulipesumasina juures töötas ja kopikaid kogus, et ükskord kuidagi omale lapikest maad saada.

Oh inimesed, kui palju rääkis Kõpu Kustas sest maalapikesest... Teised mõnitasid ja hirvitasid teda, Kustas aga ei lasknud ennast heidutada.

Pikad sügisõhtud saadeti poistetoas lõbusalt mööda. Peale päevatööd pumbati valmistatud piiritus keldri. Kelder oli vana lossimäe järsul veerul, lai uks punetas ees nagu joomari pale. Peale pumpamist jäi piiritust juhendisse, mis pärast plekkämbrisse nõristati, tilkus seda va märjakest päeva jooksul mujaltki.

Tikandi Jüri ei pidanud sellepärast Kõpu Kustasest suuremat lugu, et see viina ei võtnud. Kustas istus lõõri peal ja pugis süüa. Jüri kohe pragama:

„Kurat sa kuivalt näsid! On meil söömaalusest puudust?“

Kustas aga rahulikult vastu: „Eks see toit muidugi alla lähe. Viin teeb uimaseks siin palavuses.“

Olles sõõnud, kiskus Kustas märjad riided ümbert ja vedas keha lõõri peale sirgu. Enne uinumist ümises:

„Kui inimene soaks lapikese moad...“

„Küllap pärid selle varsi,“ naeris Jüri. „Vaata aga, et sa juba täna öösel lõõgele ei jää. Magad nagu nott, ega sa oska lõõri pealt maha ronida, kui kütja hommikul tule aurukatla alla teeb.“

Kustas aga magas juba. Jüri ja Toomas hakkasid nüüd veel elama. Suur püüt oli uurekil põrandal, silgud välja varisemas nagu hõbelaastud. Jüri tõi katlaahjust naelakasti täie küpsetatud kartulid, leiba lõigati suured, paksud käiakad. Kui nüüd söögitee viinaga lahti aetud, siis polnud muud kui suutäis ja silk, suutäis ja silk...

Malmist lambimügar loitis laual kui tõrvik. Meeste habemesse kasvanud nägudele langes punakas helk.

T. Braks

Peale söömist mängiti kaarte, vaieldi, söimati ja pekseti ühtteist. Pärast järgnes leppimine, siis mindi katlamaija neljateistkümnepuudalist alasi tõstma ja kiusati mõisa öövahti, kes siia katlaahju suu ette sooja oli pugunud.

Mõnikord kui härjamehed veel taras viibisid, läks Jüri härgetarra. Kooris enese riietest lahti, hüppas praagatõrde, kus vulistas ja puristas nii, et nuumloomad pungitasid üllatunud silmi. Tõrrest tuli välja üleni kollane nagu meevahasse kukkunud porgand. Härjamees viskas talle ämbritäie vett plauhti loputuseks kaela. Hapu praak ja külm vesi peletasid Jüri peast alkoholi auru. Mis nuud kui läks poistetuppa uut otsima. Nii rämased koiduni, siis murdis neid uni.

Hommikul tuli meister tööle hüüdma. Harilikult hakkas Kõpu Kustas kõige enne vimerdama. Kratsis ennast iga kondi pealt. Haigutas. Pastlad olid kokku kuivanud nagu rõksud, kisu need jalga. Prussakad sääred veriseks purenud. „Kui ometi saaks ükskord lapikese maad.“ pomises Kustas. „Rassi siin võõrale tööd teha.“

Jürit tuleb jalust venitada, enne kui ärkab. Meister siunab: „Muidu kange töömees ja kõik, aga hommikuti vea sind kraetpidi toast välja nagu härga.“

Jüri oli aga liiast palavusest uimane. Suu kuiv. Ta kolistas pisut aega müüriaugus, hoidis miskisugust plekkplaskut suu peal, siis juba kõlas Jüri katkendline naer ja naljatused. Asub tööle, aga ei unusta söögipoolist! Pikk viiluk leiba taskus, silgud ripakil peos, omal suu mukerdab.

Toomas oli hommikuti tusesem, kuid aegapidi sattus temagi häälde. Kustas askeldas aga kartulipesus ja unistas omast maast. „Üks inimene kupatab päevas miljonid kartulid praagaks, mul pole nii paljugi moad, et kevadel paar porgandit võiks maha pista,“ nurises ta kühvliit keerutades.

* * *

Enne jõulu palgati neljas poiss juure, nimega Matson. See sobis kohe hästi kõigi oma tööseltsilistega. Oli naljamees. Tõesõna: tegi ilusat nalja. Kuuldes Kustase alalist õhkamist maa järele, luuletas kohe laulu:

„Kõpu Kustas rõõmusta,
taevas on sul pärismaa!“

Matson pani Jüri laulma bassi, Toomas pidi vaid jorutama: rõõmusta, rõõmusta... ja koorijuhataja ise pistis heledalt tenorit laulma.

Oh ilmalooja, kuidas nüüd seda laulu igal õhtul pörutati.

Kustas kuulas esiti naerdes, pärast pahan-
das aga. Kargas kord lõõri pealt maha ja
kärkis lauljaile:

„Mis taevas on su pärismaa! Korrat ma selle moaga taevas veel teen: siin, moapeal tahan lapikese moad soada... Mõistate, te lakkekrantsid!“

Teised katkestasid seekord laulu, sest nad nägid, et Kustas aina väriseb ärevuse pärast.

* * *

See oli kord pühapäeval, kui Kustas poistetuppa pugedes nägi laua peal kummalist valget laiku. Paistis nagu oleks selle aken-
deta ruumi kumerast laest murdunud nelja-
kandiline kivi ja päikesevalgus tungib siia pimeduskongi.

Kustas kobas kätega. Paber. Ajaleht! Ajaleht ja Matsoni nime peale.

Sellest ajast peale ei heitnud Kustas õhtuti enam vara magama. Ta luges ajalehte.

Ajaleht räägib, et veel palju neid, kes samuti oma maalapikest ootavad ja igatsevad.

„Kas näete,“ ütles Kustas teistele, „laulge veel, et taevas on sinu pärismoa: Kõik ootavad, kogu rahvas ootab moad!“

Seda öeldes kapsis Kustas piki lõõri käia ja ajaleht lehvib tiivana kaenlas; see nagu kergitab ta jalgu.

Mõne nädala pärast ilmus aga lehes sõnum vana Kakumäe Mihkli vabasurmast. Küll see pani mõisarahva kihama.

Lugu ise oli niisugune.

Kakumäe Mihkel, vana seitsmekümneaastane mehe kõbinas, käis juba kaheksat nädalat mõisast puuraiumise tasuks raha küsimas. Käis ja käis, aga paruni jutule ei pääsnud, ehk kui pääsiski suure saksa palge ette, siis öeldi harilikult kaks sõna: tule homme! Vanamehel aga jooksjä jalus. Mis niisugusest veel on. Ta nagu läbipiitsutatud tööhobune, hea asi, kui surm päästaks. Mõisas hirvitati Mihklit. Kõõgitüdrukki pragab: „Mis sa, vanamees, siin päev päeva kõrval luidid? Eile kadus kõõgilaualt hanemaks, paruniproua mul silmis kinni. Mis mina võin teha, kui siin igasugused kaltskaabakad ringi hulguvad. Katsu et sa enese siit koristad!“

Mihkel pistnud viimase tubakanatukese igeme vahele. Vastanud kõõgitüdrukule:

„Küllap koristate mind ise.“

Ja pärast, kui õhtuhämarus juba mõisa koridoris, leitigi vana Mihkel kontori ukse taga konksu otsas kõlkumas.

See enesetapmisjuhtumine oli lehes täpselt kirjeldatud ja selle juures parunile paras jagu pipart antud. Viinapoisid rõõmustasid.

„Paras niisugusele! Laseb vanainimese nii kaua kontori ukse taga konutada, kuni see nälja sunnil enese poob.“

Toomas oli kergejalgne mees, kahmas lehe ja jooksis läbi moonamajad. Keda ikka nägi, sellele leht näo alla.

„Vaata, inimene, loe! Mis ütleb parun, hehehe! Kas pole tore, et inimesi leidub, kes parunilegi tött julgevad avaldada.“

Loeti. Imestati. Arvati, et selle inimese jalgealune küll vist tuline, kes selle kirjattiki kirjutanud, sest parun nuhib lehtepanija välja.

Lehtepanijat ei suudetud aga välja nuuskida. Selle vastu järgnes esimesele loole varsi teine. Uues sõnumis sai vatti mõisa kubjas ja isegi Tikandi Jüri.

Kirjeldati nimelt seda, kuidas Jüri viljapeksu talgul suutäie viina eest paruni kätele tõstis ja saksale elagu hüüdis.

Jüri kadus naer.

Ta ähkis ja nohises viha pärast. Läks kupja juure ja murdsid ühiselt päid, kes küll võiks olla lehtepanija ja kus ta asub. Hakati kahtlustama igat, kes lehte luges ja tellis. Viinameister ütles Matsonile: Loed ka lehte, vaata ette! Ära uueks aastaks telli, kui edasi töötada tahad.“

Matson ei vastanud, naeratas vaid pilkavalt. Järgmises lehes oli aga lugeda, et N. mõisa viinameister keelab töölistel ajalehte lugemast.

Nüüd oli kuri karjas. Meister pikendas tööpäeva, suurendas tööd. Ilmus sagedasti poistetuppa ja tõreles, kui tabas mehi viinaklaasi juures.

„Vaat mis õnnistust nüüd saame selle neetud lehe pärast!“ siunas Jüri. „Ei lasta sind enam rahulikult siin koopaski istuda.“

Kord, riideid varnast võttes, tundis Jüri paberi krõbinat. Ta leidis Kõpu Kustase kuue taskust kirja, mis ajalehe toimetusele adresseeritud.

„Käes ta on!“ hõiskas Jüri. „Või tema see ongi. Vaata mul koid... Ei poleks uskunud...“

Jüri pistis kirja tasku, jooksis mõisa juure, kus kohtas kupjaga. Avasid kirja, lugesid. Kubjas kirus kuni jäi näost kollaseks, siis läks paruni juure.

Mõni minut hiljem kutsuti viinameister telefoni juure ja meister kutsus Kõpu Kustase järele omakorda oma ette, käratas: „Korja oma kompsud kokku ja kao vabrikust!“

Kustas jäi tulbana seisma. Tahtis küsida, milles asi, meister virutas aga ukse tema nina alt kinni.

Poistetoa juures seisis kubjas ja peksis närvide rahustuseks kepiga haokubu. Kustast nähes mõirgas:

„Ah sina oled veel siin!? Tule ma juhatan sulle teed!“

Ta tõukas Kustast enese ees kuni kivi-postini, mis lahutas mõisakrunti maanteest, andis siis kohmetanud töölisele hea müraka kämbliga turja pihta ja soovitas: „Mine nüüd ja elata ennast lehtepanemisega! Mõisa maa peale ära sa oma nägu näita!“

Kustas seisis kesk maanteed, ise pomises: „Mina lehtepanija... mina lehtepanija... kas pole hull?“

* * *

Jüri oli kõige lõbusamas tujus, kui Toomas ja Matson poistetuppa ilmusid. Küsimise peale, miks Kustas töölt ära kihutati, vastas Jüri sapiselt: Mis kirjamees meesuguste hulgas teeb: tema see lehtepanija oligi.“

„Kes? Kustas... Ära aja tühja juttu,“ ütles Toomas. Jüri seletas: „Ma ise leidsin juhtumisi tema kuue taskust kirja. Viisin mõisa. Küll tehti mehele ruttu sõit sisse.“

Jüri naeris jälle oma katkendlist naeru. Matson oli riietevarna juure jooksnud, otsis taskutes. Siis kargas Jürile näkku;

„See oli minu kiri. Ma olen ta kogemata Kustase tasku pannud. Saad sa aru: mina olen ajalehe sõnumisaatja! Mitte Kustas. Sina käid aga võõraste taskute kallal nuhkimas, kaebad oma tööseltsilise peale — häbi sulle!“

„Ah siis Jüri pealekaebusel Kustast nagu koera vabrikust välja aetigi?“ pahandas Toomas. Ta haaras Jüri kraest kinni, raputas. „Oled elajas! Mine tarasse, lobista praaka. Näru niisugune...“

Jüri käsi tõusis, tahtis Toomast lüüa, aga liig masendavalt mõjusid need põlgtust avaldavad pilgud, mida tööseltsilised talle saatsid. Ta ei suutnud isegi midagi oma kaitseks öelda.

Matson ja Toomas lahkusid mõlemad vabrikust. Kustas oleks võinud tööle tagasi tulla, peale seda kui asi selgitatud, kuid tema ei tahtnud. Ta vihkas nüüd mõisat rohkem kui ialgi enne.

Tikandi Jüri jäi üks.

Istus ta pimedas poistetoas. Võttis viina, mõtles. Pärast läks katlamaija, virutas neljateistkümnepuudalise alasi pakult nurka. Viinameistrile, kes vaigistama tuli, ütles: „Klaarige ise oma viin ja kükitage oma aparaadi juures: lähen minema!“

Meister aga vastu:

„Sul ei ole see minek nii kerge kui neil teistel. Sul on koht. Mõtle järele, Jüri, ära tee rumalusi!“

Ja Jüri mõtles järele.

Viinameistril ei ole tema asemel vilunud töölist võtta. Mine meistriga tülli, siis on ka mõisasaksaga asjad sassis. Jah, tal on koht. Väike ilus koht. Kevadel tulevad põllulapid lume alt välja, lõövad haljendama nagu värvilised kaardid. Temal on oma majake, loomad. Kas peab ta maatameheks, töötisjaks hakkama, kes täna siin, homme seal. Ei Jüri seda taha! Nüüd saab ta aru, miks Kõpu Kustas alati rääkis oma maalapikesest. Tema, Jüri pärast pidi Kustas koha kaotama.

Jüri süüdistas iseennast.

Järgmisel hommikul ei olnud meistril vaja teda jalust venitada. Jüri ilmus ise kell viis hommikul vabrikusse. Ta ei olnud kogu ööl silma kinni saanud.

* * *

Kõpu Kustasel on nüüd oma lapike maad. Suvepuhkusel olles sattusin tema asundustallu. Töötas parajasti heinte koristamise juures.

„Kuidas majapidamine edeneb,“ küsisin. Kustas surus hangu heinasaole pähe.

Ise laskus kõige keharaskusega hangu varrele.

„Mis ta nüüd edeneb. Eks läheb ikka kah. Ta ikka oma asi ja tegemine.“

Ja peale minutulist pausi, lisas ta juure: „Noh oma moa ikka oma moa... Mis seda reaki... Tööd saab rassida enam kui enne teist teenides, aga õhtal mine koju, mitte tundagi väsimust. Mul ikka väike majaütt kah, näete, seal kingul. Kui rohkem aega, astuge sisse.“

Siis tegi Kustas järsu pingutuse, ilmatu suur heinalahmak kerkis hangu otsa. Kustas ise poolest saadik heintesse kadunud, väikesed kõverad jalad tipa tipa all, trügib aga vankri poole, kus naine pooliku koorma otsas kummardab hangutäit vastu võtma.

Oli ilus majake. Hoolega raiutud palkseinad, neis kollaste raamidega aknad. Akna all noored õunapuud, lilled.

Nagu läbi udu meelustusid need ajad, mil Kõpu Kustas unistas N. mõisa viinavabriku poistetoes oma maalapikesest ja kannatas ühe ajalehe sõnumi pärast.

Jah, need ajad on möödunud ja vastik on ellu kutsuda mälestusi tumedaist mõisa-hooneist ja kõigest sellest, mis neis juhtunud kodurahva kannatuse päivil.

9. VIII. 25.

A. Adson

Puulbä õdang

*Klassitare jäänü tühäss,
Leimann, Vidrik, Tolm
Lännüvä kõik kodu pühäss
Mino sõpra kolm.*

*Hullamine, jutu' häämbä',
Tüdricklatsi mäng
Jääp kõik olemada täämbä —
Mis no tetä, heng?*

*Vällän undap nii mis kolle
Talvetutsu tuul,
Kohegina minnä'i ole,
Sellep virril huul.*

*Tädi küürip kangest tarre,
Olet jalun täl:
„Korista no ommi harre“ —
Joba hädä jäl!*

*Koolitüüd ei massa tetä.
Kõik mo raamatu'
Loetu, mis no ette võtta?
Olet, oh, nii saamatu.*

Konrad Mägi †

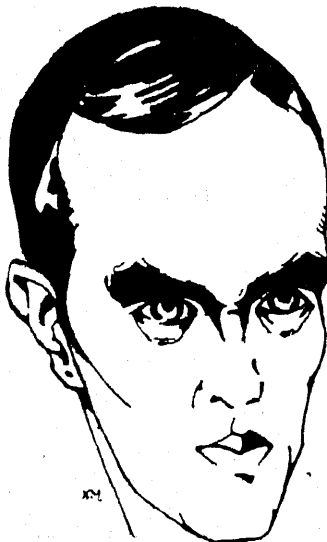
Kui korrata mälus meie kunstinäituse viimase 15 aasta jooksul, siis kerkib esile igal neist üks heledam, rõõmsam, viimastel näitustel juba värvidel sügislikum nurk ehk tsentrum. Esimene kord, kui olid huvitunud Mägist tema portree kaudu ja tema maale originaalis veel polnud näinud — too portree ühes „Noor-Eesti“ albumis, Nikolai Triiki maalitud originaali reproduktsioon: viltu toolil istuv Konrad Mägi, käsi toolitoel puhkamas, pea rinna poole ette kaldunud, pikk, kitsas, karakteristlik nägu, ning maalijale muust kehast lähemale asetunud jalg ja seetõttu liig pikk saabas, kõik tol portreele oli teisiti kui tavalisti ning uudishimu äratav Mägi vastu — esimene kord sattununa näituses mainitud valitseva koha ette, tundsid ootamatuse ja uususe ärevust ja lausuisid enesele: need ongi tolle huvitava portree isepärased pildid. Ning järgmistel kordadel, näitustel, elasid uuesti läbi oma esmakordse heameele Mägi nii erinevaist maalidest.

Meie halluses, „kuldsest“ keskjoonest ülespoole ulatava eitamises, toonide hereduse ja lõkendamise pelgamises, kus värvide suhtes nii kunstis kui elus valitses ja nüüdki ei taha kaduda enamiku arvamistest nõue „harmoonilikkuse“, „tasakaalu“, tasaste üleminekute, mõõdukase järgi, ses kitsendavas, nivelleerivas õhkkonnas olid Mägi maalid väga teretulnud noorele, värviamastavale, traditsioonidest vabale silmale, samuti tema peent väljanäidust hülglav joon, tema mahlakad pinnad ning üldine kirendus, värvilaikude tantsimine ning kunstniku omavoli kontuurides. Nood Mägi maastikud ja kiviväljad pidi tunduma võimatuina paljudele, kes üles kasvanud mainitud valitsevais arusaamistes, kes otsisid pildis loomulikkust, „tõetruudust“, värvilist fotograafiat. Neile ei jatkunud Mägi maalide värvidepidutsemisest, õigemini see oli ja pidigi olema neile võõras.

Kuid mis toona võõras, see tänapäev juba kaunis lähedane. Paljus erakorterites leiduvad Mägi toonased maalid, ainult nad nõuavad vaatlemiseks distantsti. Oma dekoratiivsuse saavad nad maksma panna ruumikais tubades, paremini saalides, siis hakkab ka vilumatu silm eraldama kontuure ja perspektiive, mis talle kolme sammu pealt olid tajumatud.

Kuidamoodi ja mis hinna eest rändasid Mägi pildid eraomanduseks, et nüüdsest peale ikka enam muutuda hinnaliseimateks, see on ise küsimus. Nii mõnegi tema maali kohta tean, et enne pidi üks pool kindlaksmääratud hinnast maha jääma näituseruumi, kuni teise poole eest pilt müübus. Kuid see

on vististi üldine meie kunstiteoste saatuse. — Mäletan, kuid „Siuru õhtul“ „Estonia“ teatri saalis 1917. a. sügisel nägime Gailiti ja Visnapuuga vaeva, et suurest Mägi maastikust natuke üle saja odava tsaarirubla eest lahti saada ameerika-oksijoni teel. Gailit laval oli pildi demonstreerijaks ja pakutud rublade väljahüüdjaks, kuna meie Visnapuuga kasseeisime sisse noid üksikuid rublasid selleks tellitud pikavarreliste, kuljustega kirikukottide abil. „Äri“ läks loult, meil ja vististi ka publikul oli sellest piinlik — aga all einelaua ruumis tõi sisse pudel konjakit tund hiljem ameerika-oksijoni üle tuhande rubla — ja Siuru I albumi ilmumine oli garanteeritud.

Konrad Mägi †

Nagu maastikus nii ka portrees taotles Mägi dekoratiivsust. Jälle pettunes täpset sarnadust, välist, mehaanilist sarnadust ootev silm. Mägi maalitud portrees valitses jälle värv, dekoratiivne oli poos, toalett, draperii, ilme niisugune, nagu tahtis ja nägi Mägi, mitte too üks ja ainus nägu, mida tahtsid modelli sugulased ja tuttavad, unustades või teadmata, et inimesel on palju nägusid. Juba omale peeglile näitab inimene mitte üksi aasta, vaid päevagi jooksul mitu nägu, veel rohkem aga kaaskodanikele: on hommikul voodist tõusul ise nägu kui valmistatuna ning väljaminekul, on kodus olemises ja vanus riideis ise nägu, õhtutoaletis, teatris- ise nägu, konventsionaalses olengus teine nägu kui meeldivas, kaasakiskavas situatsioonis; vaenlase, sõbra, ükskõikse inimese vastu — igaühe puhul erineva, mitmetasuga füüsilise ja hingelise enesetunde puhul jälle erinevad ning mida rikkam intellektilt ja tunnetelt, mida vastuvõtlikum isik, seda rohkem nägusid temal — miks ei peaks siis teda teisiti nähtama, eriti kunstniku terava silmaga? Kui viimane taotleb tabada maalitava isiku põhiolemust, anda sünteesi, või tarvitada seda isikut lihtsalt modelliks oma enese kujundamistungi rahuldamisel — siis peab selle tagajärg lõuendil olema midagi uut ja erinevat noist üksikuist varjund-nägudest, mis äsja loeteldud. Mägit huvitas portreee maalimisel dekoratiivsus.

Seda Mägi kalduvust võidakse ühendada tema asjaarmastusega (nagu toona öeldi) teatri vastu: ta on omas noorpõlves esinenud näitlejana ja mitmed külaskäigureisid teinud, Tallinnas esinenud Tartu trupiga ja Peterburis näitemängu mänginud. Oleks väga soovitatav, kui keegi tema tolaeageist kaasnäitlejaist valgustaks Mägi sellast tegevust. — Omale näitlejaverrele andis ta üle hulga aja väikese

vabaduse aasta nelja eest, mil andis „Vanemuises“ „Pallase“ õhtul ühes A. Starkopfiga eksrompt numbril, parodeerides viimasega paaris balletti, mis olevat olnud võrratu grotesk ja hoogne. Võis juba kujutella: pika-käe-jalaline Starkopf ja lühike, kõhn, kõveravõitu Mägi tantsimas.

Aegamööda loobus Mägi omast esialgsest rahu- tust, värvihelgest, kirendavast maalimisviisist ja siirdus rahulikumale, tarvitades küll endiselt tuge- vaid värve, kuid tuues oma maalidesse süngemaid, tõsisemaid, saatuslikumaidki toone. Ja asus ka suuremate kompositsioonide kallale. Saabus tema suur löuend „Pietà“, ainulaadilena esinev 1919. a. ülevaatenäitusel Tallinnas, ja hiljem võigas „Kol- gata“, mille mõlema puhul on toonitatud sugulust Matthias Grünewaldtiga. — Hiljem pääsnuna pikema- le väljamaareisile ja viibinud Itaalias, tõi ta 1923. a. Keskühingu näitusele Tallinnas (Põllumeeste seltsi näituse aias) rea maale, Itaalia maastikke, mis erin- esid endistest oma sügava rahulikkusega värvides ja kirgastunud õhustikuga, avades arvustajate õeldes uue, päris küpse perioodi Mägi loomingus.

Raske on saada täielist ülevaadet Mägi loomingu- st, see võimaldub alles ehk pärast Mägi näitust, mille korraldamisele on asunud kunstühing „Pallas“, kuid kindel on, et Mägi toodang on suur. Selles on hulk maastikke: Norrast, Itaaliast, Võru Kasarit- sast, Võrtsjärvelt ja Pühajärvelt, Saaremaalt, Vil- jandimaalt j. m., siis rida portreesid, nature mor- te'isid, millede hulgas omaaegsed kiidetud sirelid, suu- red kompositsioonid ja mõni literatuursele teemile rajatu, nagu näiteks ühest Ed. Poe novellist inspi- reeritud „Meditatsioon“ (esinev 1917. a. kevadel Tallinnas, Passaashi põningul korraldatud näitu- sel); peale selle katsed graafika alal: seeria meie kirjanikkude-kunstnikkude näojoonistusi, mis ilmu- sid „Odamehe“ postkaartidena.

Kohtasin Mägi juhuslikult 1922. a. sügisel Ber- liinis tema Itaalia teekonnalt tagasisõidul. Ta oli elavam, liikuvam, priskem, kui mäletasin teda näi- nud okupatsiooniaja hilisemal ajal, mil ta sageli „Verneris“ külmetavana soendas end ahju najal ja üldse paistis hoolitsevat oma tervise eest. Seal Ber- liinis, „Imperaatori“ kohvikus jutustas ta suure ra- huldustundega omist Itaalia looduse- ja kunstimulje- test, sõites koju tõusu meeleolus pärast eelmist pik- ka, masendavat paigal- ja kitsastes oludes elamissun- dust. Saabusid tema Itaalia-maastikud, kuid sellele järgnes peatselt imelik ajajärk tema elus.

Tundsin teda varem kui mõõdukat, valivat, en- nast säästvat härrat. 1923. a. sügisel aga — just kui aimates ette traagilise lõpu lähenemist, mida kõr- valtvaatajal raske oli ennustada — muutus ta hooli- matuks enese tervise vastu. Ta jäigi 1. a. kevadel haigeks. Sõitis sama aasta sügisel kestvast pala- vikust vallatuna Saksamaale sanatooriumi. Enne seda sõitu külastasin teda novembris, ühes Aug. Alle- ga, kes teda ikka vaatamas käis, ja seekord taskust paari mune diivanil, vaiba all lamava Mägi pea juu- res asuvale väikesele ümarale lauale pani. Mägi oli üsna jõuetu.

Üksinda omas pikas toas, määratu, mitmejärgu- lise, -sopilise, -nurgelise ahjuga nagu mingi lame monument. sobiv ennemini kuhugi väljale, kuid sel- lele pikale, õuepoolse klaasseinaga toale siiski süni- nis. See katusealune suur ruum oli ühtlasi Mägi

ateljee, elu- ja vastuvõtutuba; siin oli ta üksi oma stiilmööbli, antikviteetide, maalide, töö, vaipade ja viuliga, alati suletud kastis: ta mängis ainult ene- sele. See oli kunstniku kodu, nagu seda ihkaks vist iga algaja kunstnikki. — Kõnelesime Ülem-Itaalia, Soome ja Saksa sanatooriumidest, eelistades esimesi, kuid arsti nõuandel olid sidemed juba Saksa sana- tooriumiga loodud ning Mägil oli ees varstine sõit, muretäratav tol aastaaajal ja Mägi seisukorda ar- vesse võttes. — Sanatooriumist pööris ta tänavu varakevadel tagasi — tunduva muudatusega psüühi- kas: oli jutuajamisel ülielav, vahetas sageli ainet, katkestades äkki eelmist, hüpates teisele, tulles jälle tagasi poole lause pealt, sidumatu, sageli ühest ja samast asjast mitmeti kõneledes, ja võis vestelda vahet pidamata tundide kaupa. Tema ravitsemine kestis Tartus edasi, vahel oli ta Elvas ja püüdis täita katkendlikultki oma „Pallase“ kunstikooli direk- tori kohustusi, olgugi, et viimaseid täitis Nikolai Triik.

Korraga tuli teade: Mägi on viidud Tartu närvi- kliinikusse Tallinna tänaval. Eemalolijale ja Tartut lähemalt tundmatule ei olnud see sõnum eriti kohu- tav, kuid tartlased teavad, mis tähendab „närvik- liinik“ Tallinna tänaval! Seal heitles oma elu lõpuga kord Juhan Liiv. Ja need, kes külastasid Mägit seal, teadsid tema seisukorra äärmisest tõsi- dusest. — Ruten kui võis oodata ilmus ajalehis teade: Konrad Mägi 15. juulil surnud.

Konrad Mägi on astunud üle piiri, kus inimene muutub ajalooks. Tema kunstnikuajalugu on üht- lasi ka tükk ajalugu kogu meie noore kujutava kunsti- tõus. Seda ajalugu on umbes parkümmend aastat. Enne oli meil olnud paar-kolm üksikut (Köhler, Veizenberg, Adamson). Peatselt pärast kirjanduslikku Noor-Eesti tärkamist tekkis meil ka kunstiline Noor- Eesti: rida noori, uusi ande. Esimese kunstinäitu- sega Tartus toodi rahvasse teadmine: meil on ka uus, tänapäevane kujutatav kunst, mitte üksi majan- duslikud tõusettevõtted ja uued teatrimajad.

Konrad Mägi isiklik ajalugu on ühel hooil ka selle kunstirahvast uuspõlve hädade, tungi, enese läbivõitlemise ja saamise ajalugu. Nende noorte kunstnikkude ja mõningate kirjanikkude väljaränd kodumaalt mannetul ajal, mil ei olnud veel aluseid, mis soodustaksid ja tagaksid neile eksisteeringu ja loomise ei kodus ega liiati võõrsil, nende muretu tu- hin ja tung heade lootuste peale Pariisi, boheemielu seal, rännakud Euroopas — see kõik on kaasakis- kuv, on meile osalt kujutatud „Felix Ormussoni“, kus Mägi esineb poollehoiuvõitva Homunculusena, kuid mainitud ajajärk, ainulaadiline meie noores kultuuris, nõuab lähemat ja üksikasjalisemat jääd- vustamist trükisõnas. Loodame, et see sünnib, ja peatselt: sest toonastele Pariisi ja kodumaa viletsus- tele ohvriks langenud, varasurnud Erik Obermannile järgnes hiljem teisel surnud Aleksander Uurit, tiisi- kusega heitleb juba kauemat aega Rudolf Tassa*), nüüd lahkus Konrad Mägi; toonane boheemkond ka- haneb, kuivavad suusõnalised allikad, kaugenevad mälestused ja huvitav ajajärk nihkub ikka rohkem minevikku. Toda minevikku tahaksime aga saada lähemale. Ühtlasi jäädvustub siis ka värvikamalt Konrad Mägi isik.

27. VIII. 25.

*) Suri Pariisis 8. okt. Toim. märk.

Kuidas mind kuulutati provokaatoriks

Katke „Mälestusist III“

Olin jäänud 1908. suveks Peterburi linna. Ainus säärane rumal suvi minu elus, sest iga normaalne inimene võib vaid seda kivikotist linna vihata, eriti veel suvel. Ainult Peterburi patrioot, seal sündinud ja kasvanud, jumala loodust nägematu, maamulla lõhna tundmatu võib rahulduda, võib koguni õnnelik olla kivis ja tolmus. Olen alati imestanud neid loomi, kes on valinud oma asupaigaks limase, pimeda, maaaluse koopanurga, igatsemata päevavalgust ja päikese soojust. Peterburi elanik-patrioot, on jumala vabas looduses ilma kohvikuta ja restoraniita õnnetuim inimene. Igatus „rohelisse“ on talle tundmatu.

Olin tol suvel astunud kuhugi kontori teenima — 30 rubla kuus. Vist tahtsin loobuda juba tüütavaks läinud revolutsionääri-santlaagri elust, et saada veel kord elus korralikuks inimeseks. Nõnda elasin rahulikult kontori-preilina, kutsusin koguni oma noore venna endale külla. Kuid mind karistati rängasti minu eneseparandamise kavatsusest — saada jälle korralikuks, rahulikuks riigikodanikuks.

Ma polnud vist veel jõudnud oma südametunnistust lõpulikult puhastada — olin lasknud end võõra passiga Peterburi linna elanikkude nimekirja kirjutada, jätkasin veel tutvust endiste riigivastaste seltsimeestega, ajasin endises harjumuses ka ilmsüütuid oleva-korra õõnestamise asju. Kuid nende väikeste asjade pärast poleks küll maksnud ilusal soojal heinakuu ööl nii ägedasti minu korteri uksekella tõmmata.

Ma aimasin kohe, kes seal ukse taga arvanud endal õiguse olevat hoolimatult inimeste unerahu rikkuda.

— Kes on seal?

— Kojamees.

„Kojamees“ ja „telegramm“ — kaks harilikku vastust säärase helistamise puhul. Need olid schabloonilised vastused. Neid tunti hästi revolutsionääride korteris. Nad oleksid võinud ka midagi uut välja mõelda, olla leidlikumad ja oma helistamises konspiratiivsemad. Nii mõnigi külmavereline revolutsionäär leidis mahti tuntud alarmilist signaali kuuldes oma kahtlasi paberid ja tunnistusi hävitada.

Kuus, tolmune, haisev Peterburi ja igav kantse-

leine kontoritöö tundusid mulle sageli väljakannatamatult tüütavana ning ma tegin endamisi pattu, soovides vanglasse puhkusele. Kahtlast helistust kuuldes keskööl, kahetsesin kõigest südamest oma kergemeelist soovi. Oleksin meeleldi aknast välja hüpanud, et pääseda juba läbielatud meelelahutusest, kuid ma elasin kuuendal korral, ning esimesel korral oleksid politseinikud mu akna all oma hoolitsevail kätel vastu võtnud. Otsustasin alistuda ja ukse avada. Imelik, too tolmune, haisev, vastumeelne Peterburi tundus tõe hetkega eriliselt veetlev ja ihatav.

Uks avatud, söötsid nad sisse oma harilikkude maneeridega, teretamata, asudes luba küsimata minu toa nurki, kapitaguseid, voodialuseid, sahtleid, riifulid nuhkima ja sorima. Pristav luges mulle siiski paberi ette, kus ta oli kohustatud minu korterit läbi otsima ja mind vangistama, kes ma elanud võõra isikutunnistusega. Niipalju oldi pealinnas viisakam, et leiti tarviline olevat minu toa nuhkimist seadusliku paberiga õigustada. Ning milleks säärane vormalus ja viisakus! Ma teadsin, et neil oli õigus selleks, sest olin tolle riigi alamana ebalojaalne tõrkuja, kelle suurim õnn oli näha toda riiki kukutatavana, hävitatavana. Mind imestasid minu seltsimeeste protestid läbiotsimiste ja vangistamiste puhul, nagu oleks valitsuse ametnikkude puudunud õigus nende isikuvabadust puutuda. Missugune riigivalitsus vaatab pealt naeratades, kui

toda kukutavad ägedad, tulised noormehed ja tütarlapsed-revolutsionäärid tervet rahvast kaasa kiskudes.

Nuhkisid tol heinakuu ööl laisalt, loult, ükskõikseks, ilma erilise politseilise agaruseta. Nähtavasti ei olnud ma neile küllalt kardetatud — mingisugune teise või kolmanda järgu revolutsionäär.

Paberid, mis vääristsid erilist tähelepanu, oldi asetatud lauanurgale hunnikusse.

— Neid võib siit kergesti „üle lüüa“ — mõtle- sin. Oli selles hunnikus üks aadress, mille sissekukkumist kartsin iseäranis. Hakkasin parajat silmapilku valvama, millal kavatsust täide viia. Ise pakkisin agarasti oma paar santlaagri asjakest, end valmistades pikemale vanglasviibimisele. Mind ei

Marta Lepp

segatud selles tegevuses. Tabasin soodsa hetke, ja kahtlane aadress oligi minu hammaste vahel puremiseks ja allaneelamiseks.

Istuda vanglas teadmises, et keegi minu hoolituse töttu ka „sisse kukkunud“ — oleks rikkunud täiesti mu vangla rahu ja heaolemise.

Uskusin, et ma külmema rahuga jälgisin nende nuhkimisi ja pakkisin oma asjakesi; kuid see oli vaid teeseldud rahu mitte alanduda vaenlase silmis. Hambad tikkusid vägisi vahetevahel lõdisema, sest loobuda äkisti, ootamatul hetkel, ettekatsetud tulevikust — nõudis küllaldast sisemist pingutust, et leppida uue pealesunnitud sihi ja teega.

Kõnniti tasasel pinnal, ootamata avanes ees kuristik, ning kust leida uut peatuspunkti, et teekonda jätkata? Elu tulevikuta. Kas on võimalik end tulevikuta tunda? Valetavad need, kes jutlustavad vaid andumist silmapilgule; nad on ainult kindlustatud oma tulevikus, neil pole tulevik kordki kuristikku varisenud.

Minu toa esemed ja nurgad olid läbi nuhitud, ning siis kirjutati protokoll: mind süüdistati, ma olevat sotsiaaldemokraatliku partei liige, mis endale sihiks võtnud käesolevat riigikorda kukutada; ma elanud passi järele Laurini nimega, mis ei olevat minu õige nimi. Kas ma ei soovivat oma õiget nime nimetada! — Ma ei soovinud. — Leitud mõned kirjad ja aadressid.

Protokoll kirjutati alla. Rong hakkas liikuma. Üks linnavahtidest kandis mu „varanduspakki“.

Teekond ei olnud pikk — lähemasse politseijaoskonda. Valvekordnik võttis mu vastu „tervelti“, nagu usaldatud asja, kirjutas alla minu vastuvõtu, vaatas ringi, kuhu mind paigutada. Palus viimaks viisakalt oma sohval aset võtta.

Sain sel kombel pooleks ööks ja pooleks päevaks politsei jaoskonna elu pealtvaatajaks: verised, kaklejad naised ja mehed toodi seaduse loengule, mis neile ka paari kõrvakiilu järele oli selge; „armasad“ joodikud, kellest Venemaal eriti hoolitseti, toodi sinna puhkama — välja magama; üliõpilased olid restoraani puhvetipidajal 300 rubla eest peeglid ja nõusid lõhknud, kes protesteerisid ja leidsid, et neile väga suurt ülekohtu tehtud — juletud neid politseijaoskonda talutada; nad ei olevat ometi mingisuguse riigikukutaja mässajad. Ilmus üks olevus, kes pidi ikkagi vist inimene olema, kuid kas oli naine või mees, seda võis ainult ta saatekirja järele otsustada: üleni karvane ja sasis, ihu polnud vist peale sündimist vett ega seepi näinud, seljas kandis täitanud mudapanku, hääl oli minetanud igasuguse inimliku kõla. Olen oma tapiteekonnil palju inimese jäänuseid kohanud, aga sellast nägin vaid ükskord. Ta olnud siiski naine.

Kuulsin, kuidas minust kõneldi telefonil paragrahvide ja numbrite keelel, millest midagi ei mõistnud. See oli järgmisel keskpäeval. Siis küüditati mind kuhugi. Oli haruldaselt ilus suvepäev, kui sõitsin politseiniku saatel Neeva kaldal. Mõtlesin, — mispärast on sellased halvad päevad just ilusad päevad. Tõesti, ma polnud Neeva vett iialgi enne nii siniselt näinud sillerdavat ja teavast nii kõrgelt kummitavat, Petropavlovski kindlust nii tontlikult Neeva vetes peegelduvat. Kostis kindluse toraikella laul „Kolj slaven“ ning kunagi enne polnud see laul tundunud nii kohutavalt õudseks, ja kindlus ise — jube-vaiksena. Ma mõtlesin vangidest kindluse müürides. Vabana mõõda sõites polnud neid meele tuletanud. Vähemalt ei olnud meeletuletus neist õudselst eluvusrikas. Valus kaastundmus valdas mu neid kujutelles nois müüres: kuulatavad tasast veeloksumist limase, merirohise seina vastu, mida häirib tornikellade korduv laul — kakskümmendneli korda päe-

vas, ahastuseni korduv laul, mida haiged närvid ei jaksa enam kannatada. Kuis võiksid nad saada erutatud, kui ühel päeval vaikiks kellalaul? Kuidas igatseksid nad siis seda laulu, ainult häälelist vaheldust, millest seni olid tüdinenud?

Mind küüditati Peterburi salapolitsei-jaoskonda, sest ma keeldusin oma nime nimetamast, mispärast oli vaja mind selleks sundida. See oli üks vaikke hoone suures kätatsevas Peterburis. Inimesed hiilisid ses majas nägematute varjudena. Kusagil ukse vahelt vilksatasid luuravad silmad, nuuskurile omased piiluvad pilgud, milliseid tundsi meid tänavail meid ümbritsemas. Sageli tundsi meid endid otsekui halvatud käimises ja oma liigutusi nende pilkude mõjul tänaval. Ei ole ime, kui paljud revolutsioonäridest põdesid luuratavuse haigust.

Seal majas osati eriliselt tasa kõnelda, astuda, askeldada.

Mul polnud seal midagi teha, ei olnud mul paberit, pliatsit ega raamatut — kõndisin ühest toa nurgast teise, vahelduseks risti üle toa: kaheksa sammu edasi, kaheksa sammu tagasi, see igavaks läinud, hakkasin ümber lau tiirlema, siis heitsin sohvale, ka sellest tüdinenud, andusin uuesti sammude mõõtmisele.

Naabertoast kostsid samuti kõndivad sammud. Koputati seinale vangla keeles. Vastasin. Naaber avas augu seinas, hakkas minuga augu kaudu vestma, Päril ja küsis, kes ma olevat, mispärast vangistatud, milles süüdistatavat. Tema küsimised tundusid mulle liig pealetükkivad. Olin varul, ei avaldanud enesest rohkem kui politseinikule-sandarmile ülekuulamisel. Naaber ütles enese maksimalisti-ekspropriaatori olevat, keda süüdistatavat Fonarnõi tänava ekspropriaatsioonis. Peetavat juba terve kuu salapolitseis katsel. Alt hoovist kostis autovile. — See on meie auto, on nüüd nuuskureil tarvitada. — Nimetas ka auto numbrid.

Mind küüditati alla hoovi pildistamiseks. Tuppa tagasi tulles sain jälle koputuse naabrit: ta olevat mind all näinud. Sealjuures ei jätnud minu kui naise enesearmastust kõditamata.

Olin enesele õieti pahane, et jätkasin kõnelust kahtlase naabriga. Millepärast ei saanud ka lõpetada, pidin jätkama. Oli vastumeelt, aga siiski ei suutnud keelduda. See tundus luupainajalisena. Nagu keegi teine oleks kõnelnud läbi seinangu naabriga, mitte mina ise.

Avati üks. Minu tuppa ilmus tüüp tasasel sammul, erariides, paberid käes. Jahmatasin nägemusest. Oli vaja erilist jõupingutust enesetaltsutuseks, et oma segasust, argust ja erutatust varjata. See oli kohutav, ja veel rohkem, just järeledust äratav. Püüdsin selgusele jõuda, mis temas mõjus säärasena, et kaotasin otse tasakaalu. Need olid silmad. Kunagi enne polnud näinud sellaseid silmi, mis olid sedavõrd vastikud, et polnud võimalik neis peatuda. Ei hetkekski. Ja siiski tundsin, et nad oli minu juba üleni rüvetanud, roomates üle mu keha.

Te siis ei taha oma nime nimetada? Tõrgute? Kuidas tohite tõrkuda? Teie käsi võib halvasti käia. Väga halvasti. Te ei pääse enne siit majast, kui olete end avaldanud. Teid pildistati täna, teie pildid saadetakse üle Venemaa, küllap saame varsi teada, kes olete. Neid polegi vaja üle Venemaa saata. Jätkub küllalt kui Baltimaale. Tunneme teid eestlasi ja lätlasi — olete kõik ekspropriaatorid. Kust võime teada, mispärast elasite võõra nime all? Olete ehk tapnud, mõne muu kuritöö korda saatnud, või röövinud?

Äkisti läks saksa keele peale üle. Kõneles seda puhtasti ilma vene rõhutusega.

— Te muidugi kõnelete saksa keelt.

— Jätkake juba vene keeles.

Muutis äkisti oma tooni pehmeks, libedaks, sirvis mind luuravalt, vastik-magusalt, jälk-mahedalt.

— Te teenisite kontoris, 30 rubla kuus. See on muidugi vilets, väike palk teile, noorele tütarlapsele, kellele kulub palju rohkem. On veel ehk vana ema toita. On ju võimalusi paremini teenida. Teil on ühendust kohaliku sotsiaaldemokraatliku partei komiteega; teid usaldatakse seal.

Ei taibanud alguses, kuhu tüütris ta oma limaselt maheda kõne; tajusin vaid neis sõnuses midagi kohutavat jälki. Nagu ootas. — Nüüd tuleb varsi see viimne hoop — koledam silmapilk mu elus. Läheneb roomates.

— Te võiksite oma sidemeid kasutades paremini teenida, — ise puuris mind oma rõvedamaist rõveda pilguga.

On olnud paar momenti elus, kus oleks võinud hõlpsasti mõrvisukaks saada, siis kui lõõg viimseni täis, kui pole enam võimalik end pingutada.

— Me võime teile paremat teenistust anda.

Tuba mustenes silme ees. Haarasin piimapudeli laualt, tõstsin, kuid siiski ainult suu juure, jõin lonksu ja siis karjusin:

— Välja! Välja! Välja!

Ta tegi sügava kummarduse, tähendas luurava naeratusega: — mõtelge homseni, siis olete vaba. Tütarlaps on alati alguses ägedad. Mõtelge ka selle ilmsüütu noormehe peale, kes teie tõrkumise pärast peab kannatama. (Minu vend vangistati ühes minuga.)

— Välja!

— Rüvetatud! Eluajaks rüvetatud! Kuidas julges ta minuga nõnda kõnelda, mulle alatuima ettepaneku teha, mind kaubelda provokaatoriks! Kas mul on kelmi nägu, et sõandas sellega esineda? Kuis julgen nüüd oma sõprade ette astuda!

— Kuis tohtis ta minus oletada äraandjat? Ja ma ei tapnud ta!

Teisel päeval ilmus uuesti eelmise päeva ettepanekuga, kordas seda veel suurema künismiga.

— Kuidas julgete minust oletada, et ma soostun? See on riivatu teist.

Ta kärgatas:

— Te ei tea, kellega räägite, mul on võim teiega toimida oma enese äranägemise järele. Võin teid lasta eluajaks Schlüsselburgi kindlusse müürida. See on kõik minu võimuses.

Venemaal on veel seadusi.

Otsustasin end avaldada. Oma venna pärast. Mispärast pidi ta minuga ilmsüütult kannatama?

— Olen nõus oma nime avaldama, — tähendasin.

— Hea küll! — vastas tüüp ja hakkas protokollil kirjutama.

Järgmisel päeval peale tunnustust ilmus tüüp jällegi minu tuppa — tõsine, ametlik, kuiv.

— Ei olnud tarvis Baltimaalt teie üle teateid koguda, Peterburi sandarmivalitsuses on teie elulugu hästi teada. Täna küüditatakse teid eeluurimise vanglasse ja teie vend on vabastatud. (Vend oli tapiga Tallinna saadetud.)

Koputasin naabrile. Aga ta ei vastanud. Oli augu seinas hoolsasti kinni topinud. Koputasin veel kord, kuid vastust ei järgnenud. Kõndivad sammud olid endised. Ei olnud kahtlust, et ta ise seal kõndis. Ma ei võinud eksida; vanglas on kõrv harjunud hästi tundma samme.

Varsi kuulsin naise häält naabertoas temaga kõnlevat. Kõneldi heas tujus, flirtivalt ning naerdi valjusti.

— Kes istus minu naabertoas? Kellel lubatakse siin majas oma külalisi intiimselt vastu võtta? Minu võõrastav, võlgas kahtlustus-tunne tema vastu oli põhjendatud. — Palusin end välja. Kiiresti kõndisin vahi ees. Naabertoast mööda minnes avasin selle ukse luure-luugikese nobedalt, enne kui vaht mind

sai selles takistada. Minu naaber istus sohval mõnuledes, naist süleledes. Viibisid kahekesi toas ametniku valvamata.

— Nuuskur, provokaator oli pandud minu kõrvale istuma, et minu usaldust võita ja saladusi välja meelitada, nii minu enese kui seltsimeeste omi. Olles distsiplineeritud revolutsionäär kõnelesin vaid seda, mida võisin ka ametnikule ülekuulamisele avalikult kõnelda. Seepärast püüdis ta läbi seina flirtida, saatis mulle augu kaudu ajalehti. Kahtlustasin, kuid polnud ka otsekohesest põhjust süüdistuseks, seepärast ei loobunud ka kõnelusist läbi seinnaugu. Vanglas hinnatakse iga elavat hinge.

Eeluurimise-vanglas paigutati mind suurde, avarasse, trellitud ruumi, kus viibisid enne mind juba kolm vangi: soliidne prillitatud naine — tundsin teda Peterburi komitee liikme — bolscheviku, näinud teda Tehnoloogia sõrgisaalis, revolutsionääride kohtamise paigas, kaks noort juudi tütarlast täis piiratud aukartust kõrge komitee liikme vastu, ahnelt püüdes iga tarka sõna tema huulilt.

Tema mind ei tunnud, olin väike isik, mingisuguste Peterburi eesilaste raiooni komitee liige.

Ma usaldasin teda, jutustasin oma pakitsevast südamest kõik oma elamused salapolitseijaoskonnas, sellega kergendades end jälestuse koormast, mis mind painas seal. Mind kuulati tähelepanelikult ja oldi osavõtlik. Olin rõõmus ja õnnelik jälle kord viibida oma seltsimeeste seas. Puhka-in. Nautisin oma vabastust erilise mõnuga. Vabastust vanglas! On mitmesuguseid vanglaid, mitmesuguseid vanglakordi. Peterburi eeluurimise vangla oli üks paremaid. Seal valitsev kord oli vastuvõetavam: ei liialt karm ega ka liialt lõtv — paras korrapärane distsipliin.

Esimene õõ uues vanglakorteris ei mõõdunud sündmusega. Meile toodi uus vang, üsna noor tütarlaps, kes ei teadnud õieti isegi, mispärast ta vangi toodud.

Komitee liikme fantaasia töötas intensiivselt: — Väljas on midagi erakorralist juhtunud!

Minu aga millegi pärast tõusin sängis istukile ja tähendasin ootamata:

— Kas teate, isik, kes salapolitseis istus minu naabertoas, oli provokaator.

Neil minu sõnul näis olevat pentsik mõju. Minu kaasistujad vaatasid üks-teise otsa imestunult. Komitee liiget näis rabavat uus idee. Ja ma ei teadnud isegi, milleks olin seda öelnud. Äkisti keskööl. Kas sõnis n? Olin veel sedavõrd jälgi elamuse surve all?

Teisel hommikul tundsin selgesti, et minu kaasistujad olid ümber muudetud minu vastu: vähem lahked, vähem osavõtlikud, koguni külmalts tagasihoidlikud, umbusklikud. Kõnelesid väga palju omavahel salaja; kui lähenesin neile — vaikisid. Minu alustatud jutu jätsid jätkamata, minu küsimised vastamata. Mõistsin selgesti, et nad ei soovinud minuga kõnelda. Istusin oma sängi ja otsustasin jääda üksinda ja vaikida.

Komitee liige hakkas närvilise kiirusega sedelid kirjutama, neid nõripidi alla hoovi jalutavaile seltsimehile saatma.

Ma aimasin midagi paha, mis oli ühenduses allalastavate sedelikestega. Keegi kiusaja sundis mind tähendama:

— Teil, seltsimees, on elav kirj vahetus.

— Juhtub mõnikord, — vastas komitee liige lühidalt, tõrjuvalt, antipaatsi tundeid, minu vastu peitmata.

Siis torkas mulle midagi aju. Valusalt, teravalt. Olin veel haige eelmisest elamusist.

— Nad kahtlustavad mind.

— Ei, see ei või olla! See oleks hullustus. Rumalast rumalam. Nii suurt ülekohtut ei või üks inimene teisele teha. Siis on nad vaimuhaiged, hullud! Või põen ise kahtlustuse vimma.

Lõpuni ei julgenud mõelda. Kartsin sattuda hüsteeriahoosse. Pingutasin end viimseni. Teadsin — anda kord voli hüsteeriahoole, et suuda neist enam vabaneda. Kardetavam haigus vanglas.

Siis jäin üksinda. Jalutasin ükski endamisi ja toas istusin vaikides süngil. Tundsin valusalt, kuidas mind valvati, mind soriti, mind uuriti ja sirviti. Tundsin enese jälle kammitas.

Kas ei leidu siis ühtki tuttavat nägu siin vanglas, kes võiks minu heaks kaitseva sõna kosta, kes usuks, et olen aus, et mulle tehakse siin suurt ülekohtu, mida on raske heaks käända?

— Viimaks ei usu enam keegi, et olen süütu, et olen provokaatorimaaniat põdeva naise haige ettekujutuse ohver. Meelsamini usuvad, et olen äraandja. Jutt läheb vanglast välja minu tuttavate seltsimeeste, sõprade sekka. Ka nemad sisenduvad usust minu äraandmisse. Ei ole ühtki nende seas, kes suudaks vastu panna sisendusele, kes usuks, et olen süütu.

— Ainult ema, sest ema usub alati oma last. Kõige suuremale kurjategijalegi jääb ema ainsaks sõbraks maailmas.

Olin end sedavõrd juba suutnud karastada mõttega minu kahtlustusest, et julgesin anduda neile õudseile kujutelmile ja mõtiskeludele.

Rafineeritud Venemaa suurima provokaatori Asefi paljastuse masendav mõju oli alles värsk ja seepärast põdesid kõik revolutsionäärid tol ajal provokaatorite nägemuste haigust. Iga teist, kolmandat isikut kahtlustati: naine kaotas usu oma mehesse, mees — naisesse; sõber kahtlustas sõpra, — kõiki valdas paaniline äraandjate otsimise ja leidmise psühoos. Uskuda oma lähemais sõbrus äraandjaid — sünnitas otse sadistlikku lõbu. Ainult parteide fanaatiline vastolu veidi piiras seda psühoosi.

Komitee liige oli saanud oma üksikkambri, mida oli juba kaua oodanud, sest tol ajal ihkas iga vangis istuja üksikistumist. Pealesunnitult ühisistumine „seltsimeestega“, kellega polnud midagi ühist, kellega oldi sageli koguni vaenuvahekorras, oli väljakannatamata raske revolutsionääride rikutud närvidele. Nõnda tuli end järjekorda kirjutada üksikkambri saamiseks.

Meie toa ülejäänud vangid paigutati naaberühistuppa, mis oli sotsiaalrevolutsionääride kamber. Selle toa „täht“ oli Leonid Andrejevi ämm, seltsimees Denisjevitsh, sotsiaalrevolutsionääride keskkomitee liige, elava, tulise loomuga, ilus, vaimukas ja andekas naine — kunstnik. Ka siin istusid noored tütarlapsed tema jalge ees ja püüdsid kinni iga sõna tema suust. Nad kõik tikkisid sms. Denisjevitshi joonistatud kir-

jade järele. See oli kodune. Üldse oli õhkkond sees toas palju kergem, avaram. Siin naerdi, vallatati, kõneldi ka igasuguseid „ilmalikke“ jutte kirjandusest, kunstist, looduseilust ja elust enesest väljaspool partei elu. Seal toas bolshevikkude „tähe“ mõjul kõneldi vaid parteist, põhimõttest, sotsialismist. Tolle naise usufanaatiline iseloom ei sallinud, ei lubanud midagi „ilmalikkude“ oma tütarlapsile. Seepärast ei osanud nad naerdagi. Sest ka naer on kodanline, on „ilmalik“. Olid nagu mingisugused palvevennad, baptistid.

Olin umbesest fanaatilisest õhust pääsnud värskemasse voolu. Nõnda rauges ka minu kahtluseallolemise valu.

Päevad püsisid endiselt soojadena, siniseina. Jalutushoov oli vaid nurgeline, kõrgete müüridega piiratud kast, millele sinine taevast moodustas katuse. Üksik jändrik pihlak oli nurka eksinud.

Oli õhtu. Istusin ükski aknal ja vaatlesin rõõmustujulist tikkijat gruppi laua ümber. Meie toa aken oli viimane aken maja nurgas. Otse selle vastas, üsna lähedal üksikkambrite maja nurga aknast vaatas välja nägu — minule esimene tuttav nägu. Ta hõikas: — „Marta!“

Tuttav esimesest tapiteekonnast Moskva Butornõi vanglast — väikevenelanna Marusja. Ma sõitsin idasse — Siberisse, tema — põhja — Arhangeeli. Ta oli menševik, mulle ka parteiliselt lähemal.

Kuulsin, kuidas Leonid Andrejevi ämm tähendas oma tütarlapsile: alati kahtlustavad järele kaalumata ilmsütitud inimesi.

— Ikkagi mind kahtlustati üsna tõsiselt!

Seni ei olnud veel lõpulikult julgenud uskuda jäledat kahtlustust, olin säilitanud väikese lootusekuru oma hinges, et oli võimalik jätkata elu. Vaese inimese ainus vara on tema ausus, nagu väidab Ed. Vilde oma novellis „Külmale maale“. See oli ka minu ainus vara.

Märkasin kaasistujate käitluses minu vastu, et kahtlustus oli minult võetud. Aga haavatud tunne valutab veel kaua.

Möödunud kuu aega istumist, sõandasin küsida Peterburi komitee liikme soosikult, väikeselt juudi tütarlapselt:

— Ütelge mulle, kas te pidasite mind üsna tõsiselt provokaatoriks?

— Ja, me kahtlustasime teid! Teie käitus oli väga kahtlane: algul usaldasite meid üleliiga, jutustasite rohkem, kui see konspiratiivselt oleks lubatav, ja siis äkisti vaiksitate täiesti.

— Ka bolshevikkude komitee liikmel oleks vaja natuke inimese psühholoogiat tunda.

Viimaks öeldi mulle otsekohe, et mind peeti provokaatoriks. Ma kaotasin siiski tasakaalu, mind valdas hüsteeriline nutuhoog.

Kalastamisretk Pirttijärvele

(Suvitumälestus Reisjärvelt)

Olime juba nädalapäevade kestes läbi kolistanud kõik Reisjärve küla juures asuvad Vuohtajärved, Reisjärved ja Kiljajärved, olime kalapaadiga joonistanud nendele järvedele iga päev kõiksuguseid vigureid ja numbreid, lastes vahetevahel kiviankru põhja ja leotades kannatlikult korki ja ussi (õngemadu, nagu soomlane ütleb), kuid need hiilgavad kalasaigid jäid tulemata, mille peale mu hea sõber Väinö Pulkkinen juba kahe aasta eest Münchenis lootust tekitas, kui ta mind esimest korda oma juure suvitama kutsus.

Paaritunnilise ägeda õngitsemise järele paadipõhja kahe mehe peale 20—30 ahvenat, ei kunagi rohkem, — see oli saak, mis aegamööda minule selgeks tegi, et mu ettekujutused Soome järvede kalarikkusest olid natuke liigroosilised. Piinlik oli esialgul seda Väinöle ütelda, sest nägin igakord, kuidas mees murelikult mõtiskles, kuhu

paika kalapaati juhtida, et sagedamini õngekorji tantsimist näeksime. Aga see kipitas mul ühtelugu keelele ja kedagi teist sõpra polnud ka lähedal, kellele selle leiduse oleksin võinud ette laduda. Ning siis ei kannatanudki enam välja. Tuli meele, et Väinö kirjadel mitu korda olid ligi tervitused Vuohtajärve ahvenate ja särgede poolt, ja sellest kinni haarates tähendasin korra Väinöle:

„Kuule, nendel soome kaladel on kummalised kombed. Saadavad tervisi ja kui ma nüüd siin olen, siis ei näita nad nägugi. Armastavad nähtavasti kirjalikku tutvust...“

Mille peale Väinö naeratades seletas, et oil kui need kalad kõik näha oleksid, mis siin järves on! Kuid asi seisab selles, et tuul ei ole sealt poolt ja lained lõövad villu ja päike paistab lapiti. Aga vaat' kui korra hakkavad tulema need päris head ilmad, kui tuul puhub õieti, kui lained lõövad seadustepäraselt ja päike ei vigurda, vaat' siis hakkad varsti järvel laulma: „Oh anna tuhat kätt sa mulle...“

Kannatasime veel mõne päeva, kuid asi ei paranenud. Tuul puhus ikka risti, päike paistis villu ja

lained keerutasid. Õngitsemise küll Vaskoniemel, küll Pionisääril ning pidime rahule jääma mõne karvase ahvenapojaga. Kalad vist sõid põhjas muda ja ei hoolinud lihastoidust. Katsusime siis võrkudega ja rüsadega õnne, kuid tulemused olid sama vähemeeldivad. Jätsime siis kalastamise hoopis maha ja hakkasime autosporti har-

Õhtueine „pirtti“ ees

rastama. Sõitsime Lestijärvel, Muurasjärvel, Halvajärvel ja veel paaril tuhandel järvel, kuni korra Väinö tõi minu juure ühe kummalise mehe.

See oli vanaldane, pika habemega „ärjanud hing“, „körttiläinen“, kuid kohe võis ütelda, et selles kraetus ja voldissabaga kuues peituvast mehes peitub õige lähedane Taula Matti sugulane. Ja mis see mees pajas, tõi mulle kohe kadunud lootused tagasi.

Rääkis, et kuue kilomeetri kauguses on tema kodu ja sinna pääseb autoga juure. Sealt voolab jõgi ja neli kilomeetrit edasi on suur järv — Pitkajärvi, palju kalu, vähe püüdjaid. Kõigest neli talu järve lähedal.

Pitkäjärvist edasi läheb sama jõgi ja kolme kilom. kaugusel on peaaegu sama suur Peräpitkäjärvi. Palju kalu ja kaldal ainult üks talu. Kuid edasi viib veel ikka sama jõgi ja siis on see viimane järv 6 kilom. kaugusel — Pirttijärvi. Ainult paadiga pääseb ligi ja kaldal ainult vana jahihurisik — pirtti. Kalu — meri! Kõige suuremad ja rasvasemad eksemplaarid. Aasta kestel käib üksainus püüdja ja see ei jõua tekitada paadilaiust aukugi Pirttijärve kalatagavaradesse. Kas läheme katsuma või, mis?

Sel silmapilgul mulle tulid meele kõik kodumaa suurimad kalurid, kes Pühajärvel, Emajõel või Toitas seda asja ajavad. Kui nad teaksid minu eelolevast reisist — kadedad oleksid küll! Kahekümne kilomeetri takka sügavasse metsajärve, kus veel elutsemas kalad, kes Noa veepuutusest isiklikult osa võtnud ja siamaani õngest undki pole näinud — sinna asume kohe teele.

Asetasime pikkupojad Teuvo ja Olavi paadininna ja kahmasime kaks paari aere pihku. Kihutasime pöörase kiirusega vastu voolu ja peagi jäi Pitkäjärvi seljataha. Kuid Peräpitkäjärvi ümbruses tulid juba sõudmisele ootamatud takistused: see oleks vilets kalastaja, kes võiks külmavereliselt sõuda, kui kahel pool paati vahutab vesi hiiglakalade sabalõõkidest. See oli otse muinasjutuline kalariik, mis Pirttijärve lähikonnas algas. Seal hüppab igavene haikala suurune veeneelaja kogu nuumatud keha raskusega õhku ja langeb koleda lartsatusega vette tagasi. Samal ajal mulistab ja robistab krokodilli suurune rannakõrkjastikus, kuna põhjast keerab valaskalasuurune äraarvamata suure mudavalli üles. Ning kogu jõepõhi on neid läis igasuuruseid, mõned kõhuli, mõned seljali magamas, mõned jalutamas ehk mokki maigutamas. Seda nähes tekib võimatu tung neile kas või vette järele hüpata, sest see ajab otse vihale, kui kala lubamatu laiskusega vahib sõudjaid ja ei mõtlegi peitu pugeda. Kuid salga juht, paadi komandör, vana ärganud hing, keelab:

„Ei maksa veel siin aega viita, sõuame pärale...“

Ning jõudsimegi siis Pirttijärvele. Otsustasime enne õngitseda senikaua, kui selleks huvi jätkub, ja siis juba võrgud välja panna, sest võis ette arvata, et niipea kui võrguotsa vette viskad, on juba igas silmuses kala. Kuna õngitsemine on ju kõige huvitavam kalastamisviis.

Seda on võimatu kirjeldada, kuidas meie siis üksteise võidu kalu paati pilduma hakkasime. Polnudki

enam küsimist, kas kala tuleb või ei, ta tuli nii kui nii mõne sekundi järele, kuid huvitas ainult see veel, kui suur tuleb. Kalade arvuga ei võistelnud meie enam, vaid püüdsime väljatõmmatavate kalade suurusga teineteist üle trumbata. Peenikesed kalad lasti vette tagasi, missugune teguviis minule isiklikult väga meeldis, sest on ju kogu ilmas üldine nähtus, et igal pool „vanadel ja suurtel“ kalduvus on „noori ja väikesi“ igal võimalikul ja võimatul juhusel enese huvides „ära kasutada“, ilma et ise sealiuures silmagi pilgutaksid. Küllap sarnane olukord ka Pirttijärve kalade man maksev oli, ja mina, kui omal pool ka „nooreks“ tituleeritu, nägin heameelega, et tol päeval vähemalt Pirttijärve kalapatriarkide seisus natukene karistatud sai.

Kalakuhi paadipõhjas suurenes, kuid õnged hakkasid otsa lõppema. See tuli sellest, et järves kalu leidus, kes, oma suurt kogu arvesse võttes, oma paanitele täiesti häbistavaks pidasid mingisuguste kahtlaste kavatsustega isandatega niidi kaudu ühenduses olla. Ja nad katkestasid selle ühenduse ainsa sabaligutusega. Meie omalt poolt mõistsime ka, et suurema saksä jaoks peab olema peenem sisseead, ja alus asime siidivõrkudega ühenduse loomist. See mõjus, sest ükssteise järele vajusid võrgunupud vee alla, mis tähendas, et ukse taga kõlistab kallis külaline. Ja neid nii kogus juba pool paaditait, nii et juba tütuks läks.

Siis siirdusime pirtti juure randa, seadsime joonde püssid, sest märkasime igatmoodi loomi. Oli nendegaigi õnne.

Jäime pirtti juure õõbima. Einetasime haljal murul. Oli tõesti kena seal, tavattomaan hauskaa! Üksik elutu metsajärv, kahekümneverstases ümbruses vaid mõni üksik inimene. Põlised, igivanad puud. Üle kõige selle laskus värvirikas, salapärase valgusega lapimaine õõ. Ei ühtki häält peale lindude siristuse; ja kui kuulduksi, siis teaksin kohe, kustpoolt need: need on häälled veel kaugemast põhjast, sealt, kus kuri Louhi-perenaine askeldab muinasmail. sealt, kus Sampo jahvatab merepõhjas, sealt, kus Lemminkäinen üle lume ja jäämägede ajab taga kuldsarvedega hiitu hirve...

Jääb vaikselt meilegi keskel. Ainult pikkupojad vaatlevad veel paadisolevaid kalu:

„Kyllä on iso lahna, kyllä on iso hauki...“

Ilmalinna vulkaani kaldal

Ajakirjanduse suurilm

I. Fleet street

London. Fleet street. Tulles City tsentrumist Piccadilly poolt, tunned kuidas siin muutub City rahutu ärielu tasakaalustatult pikaldasemaks, harveneb autode hulk, hõreneb kõnniteedel jalutajate kogu, ja Citys askeldava ärimehetüübi asemel näed vaimutõolisid. Kui muutub majade välimus teiseks, intiimsemaks: hiigla pe-gliklaa-ideest magasinide aknaid asendavad diskreetsed raamatute vitriinid, kulla-, kalliskivide, nahkade ja siidiladude asemel raamatute laod, kirjutusmaterjalikauplused ning intiimsed kohvikud. Kuhu iganes vaata, näed ainult mitme jala pikkuste tähtedega ajalehtede reklaami ja toimetuste nimetuspakateid: „Times“, „Morning Post“, „Observer“, „Economist“, „Manchester Guardian“, „Daily Mail“, „Daily News“, „Newyork Herald“ jne. jne. Siia on koondatud kõikide suuremate Inglise ajalehtede ja ajakirjade toimetused ning üle poole saja informatsiooni büroo. See on Briti kõigkõimsa pressisüda: Fleet street.

Keset Fleet streeti, keset seda ajakirjanduse suurilma, asub vanamõne majake, hall nagu Londoni ilm, sarnane teistele omalaadistele: see on Londoni ajakirjanikkude klubi, öieti enamgi — nende kodu. Nii nagu ajalehemehed läbi ööd ja päevad kestab, on see kodu ka avatud ööd ja päevad, pakkudes puhkust väsinud jalgadele ja rahuldust tühjale kõhule. Nagu teisteski inglise klubides, valitseb siin palvemajalik rahu. Kuigi on kellelgi kiire, ja millal seda ajaleheneegrit mitte ei ole, klubi piirides on ta samm ja liigutus siiski mõõdukas ega löika dissonansina üldisse meeleollu. Võõrale näib, nagu istuksid siin koos rahulikud kabinetinimesed ja elumuredest üleolevad ärimehed, aga mitte see närvilik rahvas, kes peab iga inimkonna närvitusest tabama meele ja mõistusega. Igapäevaseks klubis käijaks ongi siin just peaaesjalikult ajakirjanduse proletariaat, kuna ajakirjanduse nobless, kes sagedasti võõrastele kättesaamatum kuninglikust ministrist, harva ja pidulikudel juhustel klubi külastab.

Hoolimata päevasest ajast on klubis esitatud kogu Londoni ajakirjanikkude pere oma mitmekesisuses. Siin näeme elatanuid, noori, vanakesi, hallijuukselisi ja punapalgelisi, kes lihtsast tööliskonnas, kes moodsa tänavariietuses. Siin on mehi, kes oma nooruse mõõda saatnud tööliste agulites, ja ka neid, kelle esisaad inglise, Shoti ja Iiri ajalukku oma nimed kirjutanud suurte tegudega ja kelle sugukond veel nüüdki määrab Briti ilmariigi saatust. Fleet street ühendab kõiki. Siin ei ole klassivaheid ega seisusi, lorde ega baronette, ülemaid ega alamaid, vaid kõik on ühesarnased ajakirjanduse suurriigi kodanikud. Siin on meistrid igalt alalt, sama kirjult kui kirju on inglise ajaleht oma uudiste poolest. Ühel on ülesandeks

jälgida kuritegusid, teisel hankida tähtsat majanduslist informatsiooni, kolmas on läbikäimises diplomaatidega ja määrab imarahvasse saatust, suur kogu leidub isegi neid, kes peavad muretsema ainult sotsikondliste ja perekondliste uudiste eest ja on asjarundiad pidukleitides, söengutes ning ehetes. Fleet street ja ajakirjanikkude kodu ei tee vahet reamehe ja juhtiva toimetaja vahel, ta ühendab neid võimsaks perekaks, kes tunnevad, et nad igaüks on osa sellest hiiglasmasinavärgist, milleks on kujunenud inglise ajaleht.

* * *

Olen istunud juba üle tunni mugavas tugi'oolis. Piibus on tubak kustunud ja kohvi jahtunud tassis. Oma lauanabriga selle aja jookslu olene vahetanud ainult mõned sõnad Londoni ilmast, mis selkorral haruldaselt päikesepaisteline. Süvenenud selle askeldava Londoni ajakirjanikkude pere vaatlemisesse, olen unustanud aja ja ruumi, tunnen end nii lõpmatu kaugel sellest väikesest täppest maakaardil, mida nimetatakse Eestiks, kus ajaleht astub alles oma esimesi lapsesamme ja kus ajakirjanik sipleb veel dilettantismi kammitsates ning rabeleb oma kutseõiguste eest. Siin alles tunned seda mõõtmatu vahet vana kultuurimaa ja meie algava kultuuriilma vahel, ja mõistad lõpuks, kui traditsioonivaeses, kui noored veel oleme ka ajakirjanduses. Viibides siin keset Inglise ajakirjanduse suurilma kaotad nagu kae silmi eest ja selgelt nägijana näed, kuidas see miljoniline maailma ajakirjanikkude pere moodustub inimesoo mõtte, tahte, kirgede ja soovide ning rahvaste ühise loomisõõ peeneks närvikavaks ja sa ise oled seal ainult üks lülake, kes nägema üna ja tundmatuna oma kohust täidab, olles inimesoo südametunnistus ja ta kohtumõistja.

* * *

Themse kaldal helisevad Westminsteri kirikukellad. Päike on pugenud tiheda udu varju, hämarusse sulanud majade, autode ja inimeste kontuurid. Akendest voolavad halli uttu valguse jõed ja Piccadilly kohale kerkib fantastiline valguse kuma. Fleet streeti rahust ja mõõdust võtab mu vastu Londoni City, Briti ilmariigi südame tormav verevool.

II. Ilmalinna vulkaani kaldal

Laskudes Charing Grossi autode ja rahva murrust kümne meetri sügavusele maa alla, vab sind kaasa keerulistes käikudes ilmalinna maaluene elu, mis mõõnab samas tempos kui ülalgi. Tunneli mustendavast kurgust tormab välja tulisilmiga raudteerong, pauskab avatud ustest sajad ruttavad inimeslapsed ning neelab jälle sajad oma sisemusse. Automaatselt sulguvad ukseid ning hääleturt kaob see hiigla roomaja järgmise tunneli kurku. Nagu mutiurud lõikavad

maailmuse raudtee tunnelid Londoni aluse ringi, ristid ja põigiti läbi, mõnikord kadudes isegi sügavale Themse alla. Meie peade kohal sammuvad inimlapsed, tormavad autod, bussid, trammid, sõidavad laevad ja raudteerongid ning laevad rasked aurutõmmad hiiglatehasies. Siin ja seal lühike pents, ühed lähivad, teised tulevad, ja jälle kaob hiigla roomava uude mustendavasse tunnelikurku. Imelik rahu valdab su siin maailmuses riigis. Ei ole ruttu, ei ole taht kuhugi e jõuda, tahaks ainult, et lõpmatuseni kannaks sind see roomaja — sihita, ei kuhugi. Siin oled kaotanud aja- ja ruumimõiste, oles teadmatuses, millal sõidad põhja või lõunasse, idasse või läände, kas on päike juba kesktaevas või loodenemas, sõidad otse edasi või tagasi, üles või alla. Ainult suurte tähtedega kirjutatud maailmuse jaama nimetus, kus sõidu siht, tuletab meele maapealset ilma ja auto- maatselt veab sind pimeduseriigist valguseriiki tormav rahvahulk välja sellest nõiduvast muinasjutu ilmast. Kui avaneb terasest tõstetooli uks, tervitab päike ja maapealsed aroomid kõditavad ninasõõrmeid. Jälle tunned end elava inimesena, alati valvel oleva e meelte ja mõistusega, jälle omaette jäetuna, ei enam kantud kui saatuses hiiglaroomaja sisikonnas, tähtsusetu aatomina kosmoses.

Ronides bussi katusele toibud maailmusest elamustest. Mida kaugemale viib ta kesklinnast, seda rohkem muutub Londoni ilme. Vähenevad ehituste dimensioonid, halli kivi ja terase massi vahel vilksatab siin-seal rohelist. Tänava tempo muutub pikaldasemaks, tänavaelu perekondlikeks. Olen londonlase kodus, Londoni agulis. Siin domineerivad puies- tikud, rohtaiad, mängumurud, lawn-tennis, krocket. Tänavate ääri palistavad madalad püstaiad ja rohelised ekid. Tüüpilised puna-ekatuselised, soppide ja kõrgete viiludega majad on mässitud väänkasvudesse, üle puude latvade, nii kaugete kui silm ulatab, mustendavad tubanded sarvilised korstnate tipud. Tänavatel a-keldavad paljapäised lapsed ja siin ning seal õueväraval konutab pikaninaline tuulekoer-hurt. See on idüll ilmalinna vulkaani kaljal.

Siin Londoni vaikuse nurgas on ka Fleet streeti elanikkude kodud. Pea igal london'asel on kaks kodu: baar ja klubi, kus ta vastu võtab ja kokku saab oma tuttavatega, ning perekond, kuhu juurepääs võõrale ainult harukordselt lubatud. Mõeldes selle kodu pühaduse peale peatun tahtmatult Dioneo kodu lähel, ehk küll olen seal oodatud ja palutud külaline. Traditsiooniline hall, rõdud, trepid, nischid tõenävad, kuidas inglase oskab oma kodu mugavaks teha. Meie kastubade laageduse asemel hõogub siin igast sopi- õnarusest õina luulet; tunneksid kui vana eesti talu-

tare ahjukappide ja rehetoa lõuka kodust lõhna ning kuuleks kilgi siristamist ahjukurus. Kui avaneb uks ja keset raamatute virma sirutab Dioneo tervtuseks vastu vanadusest väriseva käe, tunned, et oled kodus.

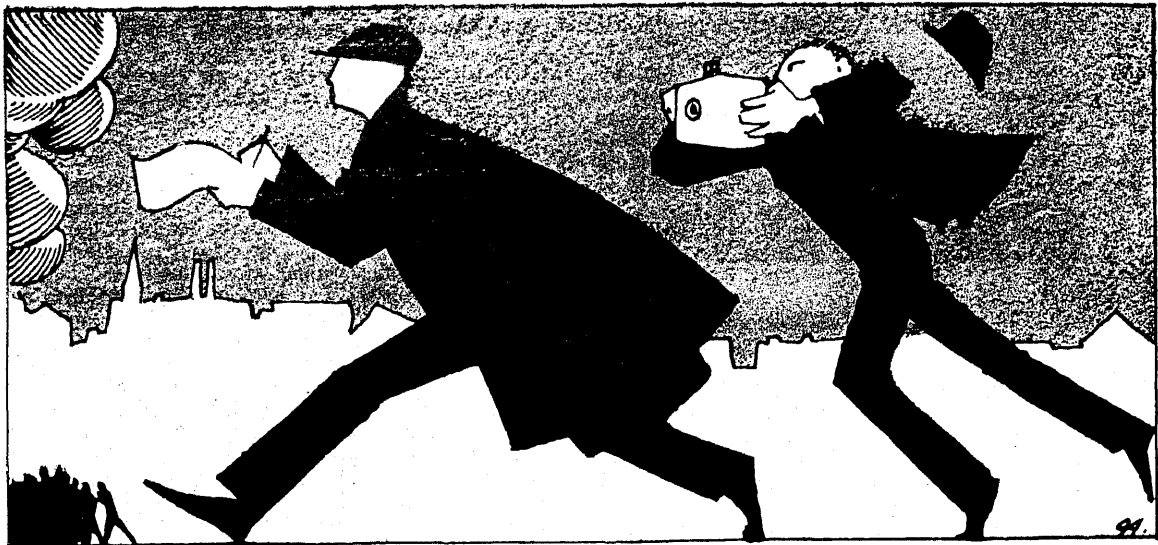
* * *

Kuivõrd ajakirjandus internatsionaalne, seda tõendab kõige paremini Dioneo lugu. Sündimise poolest vene juut, rändas D. oneo umbes kolmekümne aasta eest Londoni, võites seal hea kuulsuse Moskva lehtede kirjasatjana. Samal ajal töötas ta ka inglise lehtedes. Enamlise revolutsiooni mõjul katkesid sidemed kodumaaga ja teda ootas sama saatus, nagu neid miljoneid venelasi, kes koduta laiale pillatud kogu maailmas. Ho limata kõrgeast vanadusest ei turns Dioneo muudatust elus, pole tal tarvis olnud ka oma elukutset muuta. Vene ajakirjanikust on saanud rahvusvaheline ajakirjanik, kelle kirjutusi tarvitavad heameelega kõigi maade ajalehed. Elades veerand- sada aastat Londonis on ta akklimatiseerunud nii- võrd, et Fleet streetis vaevalt kellelegi meele tuleb Dioneo rahvus. Olles meisterlik oma kirjutustes, võetakse teda kui meistrit oma hulgas ja talle on igalpool ukсед avatud. M isteriikkust nõuab Fleet street aga igalt, nii kuritööde ja õnnetuste reporterilt, kohtukoja kiria- aatialt, õueelu jälgijalt kui ka juht- kirjanikult. Ajakirjanik ei ole siinse mõiste järele kuiv sündmuste protokoleerija, vaid kirjaniku ja mõtleja instinktidega, distsiplineeritud mõistusega lugude jutusta a, kellel vastutusrikkaks ülesandeks kirjutada inimesu kõigeükselt kujutatavat ajaraama- tut — ajalehte. Dioneo kui võõramaalase Londonis läbilõõmise peapõhjus peitubki selles. Ta on Briti ühiskondlise ja poliitilise elu arenemise lugude laulik, seda tunnustab ka Fleet street.

* * *

Mõned unustamatä tunnid Dioneo kodus, ja nobe taksi kannab siit squeride ja roadide vaikusest tagasi ilmalinna südamesse. Tihe udu on mässanud kogu linna kõigi eluiste ja elutu olevustega oma linikusse. Sajab musta nõevihma. Hiigla kinolosside ja kauba- majade fa-saadid külvavad tulevihke ning see kõik sulab kokku autode, trammide, tänava alt kostva maailmuse raudtee muusikaga salapäraseks helide- valguse sinfooniaks.

Veel mõni päev, ja raudruun kannab mu edasi lõunasse Udusest Albionist on jäänud aga mälestusse ilusamatena simapilkudena hukuline Fleet streetil ja puhketunnid inglise ajakirjanikkude kodus. Jälle- nägemiseni!

† P. Aren

V. Koch

Ajalehemehed

Loed hommikust lehte. Vihased võitlused Marokkos. „Matini“ erikirjasaatja Marokko frondil on saanud hakkama karutükiga: on pugunud läbi frondi, külastanud Abd-el-Krimi peakorterit ja tulnud jälle tagasi sõprade-hispaanlaste juure. Tunnud aukartust julge mehe ees ja kujutad elavalt, kuidas see vahva poiss hiilis ja varitses, kuni jõudis Abd-el-Krimi telgini, kahtles pisut, heitis käega, ajas rinna ette ja astus sisse: „Tere hommikust härrased, olen „Matini“ sõjakorrespondent, sooviksin isiklikult kõnelda isand Abd-el-Krimiga!“

Kuid „Matini“ korrespondent kirjeldab ise oma visiiti umbes samasugustes toonides. Tema vastu on ülilahke oldud, laud on äganud erilismate toitude ja kallimate viinade all. Abd-el-Krimi ei ole näinud, kuid ministriga on kõnelnud. Paar päeva on ta veetnud sõbralikus telgis. Nüüd on ta tagasi ja õnnelik: tema tasku sisaldab Abd-el-Krimi ministri intervjuu.

Kirjeldataud lugu olevat sündinud neil päevil, kui prantslased koos hispaanlastega uuendasid võitlust riffide vastu.

Prantsuse sõjakorrespondendi hädaohtlik reis tuletab meele vabadussõja päivi ja esimesi kokkupuutumisi väljamaa ajalehemeestega. Eesti-Vene sõja, Taaveti-Koljati heitluse esimesed päevad möödusid välisilma avalikule arvamisele kaunis tähelepanematult. Suure sõja järellained olid veel tugevad, maailm veel põnevate sündmuste keerises. Vaevalt jätkus siis mõnel suureilma lehel mahti saata siia erikorrespondenti. Ja ei tuntud vist huvigi: väike kokkupõrge, asjata vastupanu, enamuse rull rõhub nii kui nii puruks selle väikese põial-

rahva, kes täiesti asjata unistab mingist iseseisvusest.

Kuid aegamööda tõusis huvi ja tähelepanu. Meie ei olnud küll selle põhjuseks, sest meie iseolemist peeti õnneliku heitlemise lõppemiselgi ajutiseks nähtuseks. Mis uudishimulisi siia kokku tõi, oli Põhja-Lääne armee. Vana kindral Judenitsh on võitlust alustanud enamlike Venemaa vastu, nüüd võib midagi lahti minna — mõeldi kaugemal. Hiilgavad pagunid ja vanade ja uute kindralite punased püksireied meelitasid ajalehemehigi ligi. Neid tekkis siia mitmest kaarest.

Koos Daani vabatahtlikkudega tuli Kopenhaageni „Berlingske Tidende“ sõjakorrespondent, vana auväärne major. Kas ta esimestel nädelatel Tallinnast kaugemale sai, ei tea. Küll nägime teda tihti jalutamas kesklinna uulitsatel kenas vormis — taevakarvasinistes pükstes ja lumivalges kitlis, healõhnaline sigar suus. Kuid püssirohu järelle lõhnavad sõjakirjad hakkasid Daani lehes ilmuma pea. Neist kuulsime, et Eesti-Vene sõja on otsustanud Daani vabatahtlikkude salk koos batjko Balahovitshiga.

Mingipärast oli auväärne majori suurem huvi kiindunud Balahovitshisse. Ühel kenal päeval muutus Bulak Balahovitsh daanlase värvika sule all Vene rahvuskangelaseks ja Daani vanema lehe lugejad võisid nautida järgmist kirjeldust:

„Legendaarse kindral Bulak Balahovitshi eluülesandeks on saanud vabastada oma õnnetu kodumaa enamuse ikkest. Selle noore kangelase pead ehivad juba nüüd närtsimata kuulsuse loorberid. Meeleheitlikus võitluses vallutas ta ajaloolise

Pihkva, suure Vene riigi sünnilinna. Siit peab jatkuma võitlus. Balahovitsh on saanud rahvuskangelaseks. Öhtul kogub Pihkva rahvas ilusa Velikaja kallastele. Tasa libiseb uhke vene vaikse jõe lainetel. Vaipadega kaetud venes istub kangelane Balahovitsh. Tema järje ees laulab noorte mustasilmaliste, ruugejuukseliste neitude koor, ülistades kangelase vapraid tegusid. Nii austab Pihkva rahvas seda imelikku meest.“

Batjko Bulaki järg tõugati varem ümber, kui võidi arvata. Judenitsh tõrjus kõrvale kõik vähemad võimumed ja valmistas iseseisvalt lööki andma Peterburile. Tema väed olid jõudnud Gatshinanini ja tunginud veel kaugemale.

Daani ametivend oli oma taevakarvasinised püksid ja valge kitli vahetanud lahinguriietega. Ta jalutas nüüd Gatshina aiarikastel tänavatel ja nukrates parkides, mis olid täis vabatahtlikult üle tulnud ja vangid langenud punaseid. Näljased inimvarjud uitasid tühjade majade vahel, katsudes leida söögipoolist. Mõned olid saanud jahu ja segasid seda veega. Väikeses majas raudteejaama juures mõisteti kohut. „Komissarid on ees!“ — kõneldi ümberringi sosinal. Otsused olid lihtsad — kuul kuklasse. Surmamine sündis siinsamas maja läheduses uudishimulikkude silmade all. Olid õudsed päevad.

Daanlast huvitasid vähe need pildid: küll jõuame varsti Peterburi, sündmused alles arenevad! Kõigepealt tahtis ta näha lossi, suurt Gatshina paleed, kus Aleksander III mööda saatis oma viimased päevad.

Olime jalutanud ligi pool päeva lossis, vaadeldud lugematuid mälestusi ja rikkusi, kuid veel ei olnud majori-härra rahul. Midagi tal kipitas ja valutas, mida esialgu varjas, kuid siis avaldas — tahtis tingimata näha keisri voodit. Näidati sedagi. Major paluma, kas ei saaks ühe öö magada keisri sängis, see oleks suurem ja väärtuslikum elamus tema sõjareisilt. Pidasime asja naljaks. Kui major aga öhtul uuesti lossi sammus ja palvet tungivalt kordas, hakkasime uskuma, et tal tõi taga. Ta käis veel teinegi päev klanimas — ainult üks öö lubatagu tal magada.

Kas ta soovid täide läksid, ei tea. Kõneldi, et olevat läinud. Vahepeal olid Judenitshi väed Peterburi alla kokku jooksnud. Kardeti hiljaks jääda, iga mees tahtis esimesena jõuda Nevskile. Nii jäi front Luuga poolt lahtiseks. Seda juhust kasutasid enamlased, kes paari hoogsa löögiga kolme-nelja päeva jooksul likvideerisid Judenitshi „hiilgava“ sõjakäigu.

Selles möllus kaotasime silmist Daani kolleegi, ega ole leidnud ka hiljem võimalust jälgida, kuidas ta kirjeldas oma unikat suure vene tsaari voodis.

Ameerika suurem leht „Chicago Tribune“ oli Judenitshi päivil Baltimale saatnud oma osavama mehe, Vene-Jaapani sõjast tuntud korrespondendi mr. Litle'i. Ei ole mees, et see härra meie

oludest midagi oleks kirjutanud, küll viibis ta Judenitshi õnnelikumatel momentidel Põhja-Lääne armee juures.

Seda Gailiti kasvuga, juba halliks lõõnud meest jatkus igale poole. Tema telegrammid ja artiklid teadsid muidugi jutustada ainult Judenitshi suurtest teenetest.

Kui siis mr. Litle'iga juhtus õnnetus — ühe staabijoomingu ajal oli auto kraavi lennanud ja ameeriklane oma jalaluu murdnud — teadis Tallinna vene leht järgmist kirjutada: „Ameerika ajakirjanik mr. Litle, kes oma järjekordsel sõidul väerinnale sattus vaenlase tule alla, on jalast haavata saanud. Tema teeneid ja vahvust hinnates on kindral Judenitsh mr. Litle'ile annetanud Vladimiri ordutähe.“

Hra Brederode, ühe Hollandi suurema lehe esitaja, oli samuti Judenitshi nime ja tema armee hiiglakavatsuste külgetõmbavusel sattunud neil segastel aegadel esimest korda Eestisse. Ka temagi kuulus nende tüüpide hulka, kellesuguseid ajalehemeestena tihti ilmas ümber kolab: kõikteadjad ja kõiktundjad, igas olukorras kohanejad, mitte millestki suurte lugude sepitsejad. Oli suure sõja ajal kaks aastat korrespondeerinud Prantsuse frondilt. Kõneles hommikul prantsuse, lõunapaiku saksa ja õhtupoolikul hollandi keeles, leidis tihti kohase momenti pikalt tsiteerida mõnd prantsuse poeti ja oli enese varustanud, nagu ta tähendas, mõnede teadmistega slaavi ilma suhtes: võis vilistada kaht vene romanssi ja tervitada ning jumalaga jätta vene keeles.

Kui „Vene asjade tundjale“ oli hollandi leht temale ülesandeks teinud jälgida Vene endistel ääremaadel tekkinud uusi olukordi ja Põhja-Lääne armee võitlusi. Ta pidas aga paremaks veeta Tallinnas mõned lõbusad tunnid, et täiendada oma arvurikast anekdootide tagavara. Sõitis temagi lõpuks Narva, kolas pisut Jamburis ja ulatas viimaks Gatshinanigi. Kõneles tagasi tulles suurema vaimustusega kõigile tuttavatele, et oli kohanud vene suurt kirjanikku Kuprini ja oli võinud pöörata tema poole prantsuse keeles: „Mon Maître...“

„Missuguses ebameeldivas seisukorras oleksin olnud,“ jutustas ta, „kui oleksin pidanud Kupriniga vestlema ainult saksa keeles. Kuidas oleksin väljendanud oma suurt lugupidamist sellele suurele mehele. Ainult prantsuse keeles leidub seks kohane sõna — „Mon Maître...“ Eks ole suurepärane! Kirjutan sellest tingimata!“

Ja ta istus maha ja kirjutas kaua.

Ta oli enne Tallinna tulekut viibinud Riias, oli sattunud sinna just Bermonti avantüüriks.

„Ei ole sõjakorrespondendina kunagi üle elanud põnevamaid silmapilke kui seekord“ — jutustas Brederode. „Peatusin „Roomas“, teate seda hotelli linna keskel, jõe lähikonnas. Ühel hommikul hakkasid lendama kuulid, Bermont laseb teiselt kaldalt, teie soomusrongid siitpoolt. Istun oma toas kuu-

lide all, kuulen kuidas undavad üle maja. Ootame, pikad minutid . . . ehk kukub mõni... Tundsiime endid kui suures kivist kirstus, palvesõnadki olid loetud. Kui tagasi mõtlen, olen rõõmus: ei võist tulla paremat situatsiooni sõjakorrespondendile, kui oli seekordne.“

Ligi paar kuud peatus see härra Tallinnas. Jumalagajätt oli liigutav ja südamlük. „Raske sellest kenast linnast lahkuda. Olen võinud igal õhtul istuda Valges saalis oma rheinveini juures! Tuli-ued püksid on tekkinud jalga ja raha on ka pisut kogunud tasku. Nagu näete, olen kõigiti rahul oma sinse tegevusega. Kuid uued kohustused kutsuvad. Jälleägemiseni teie kenas linnas.“

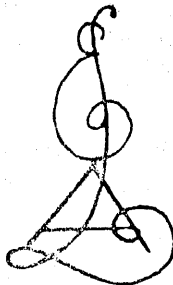
Eesti-Vene heitlus, seni vähe tähelepanlav, hakkas lõppema suure sündmusega: rahukonverentsiga enamlike ilmavõimu ja väikese põialriigi vahel. Rahuläbirääkimised töid siia uusi mehi. Tuli rohkesti inglasi ja ameeriklasi, tuli ajaleheinimesi Soomest, Poolast, Skandinaaviast, Jaapanist, Prantsusmaalt ja mujalt. Tuldi tõsisemate ülesannetega ja suurema huviga.

Suurem osa inglastest ja ameeriklastest oli rutanud selleks, et esimestena pääseda saladuslikku Venesse. Valvati õöl ja päeval, et mõni võistleja ei pääseks varem minema.

Seekordsest publikust on kõige enam meele jäänud mr. Ransome, „Manchester Guardiani“ kaastöölük, endine folklore professor, kellest veebruarirevolutsiooni päeval Venes viibides oli saanud ajakirjanik. See vaikne mees, hommikust õhtuni popsuva piibuga, jälgis teravalt oma suurte kulmukarvade alt inimesi ja sündmusi.

Kui rahukonverents oli lõpule jõudnud, telegraferis ta oma lehele õige lühidalt: „Väike Eesti hiir on katki närinud võrgu, milles kaua siples suur Briti lõvi.“

Seda lühikest lauset, mis oli küllalt ettenägev, olen hiljem kuulnud mitmel korral mitme tegelase suust. Kuid maksab meeles pidada lause autoritki, kes oli esimene, kes iseseisvuse algupäivil suutis sinseid sündmusi näha õieti.

Ajalehemed Otepää manöövritel

Pahemalt paremale: major E. Ahmann, „Sõduri“ tegev toimetaja, O. Mänd, „Postimehe“ esitaja, J. Viik, „Postimehe“ esitaja, E. Jürisson, „Päevalehe“ esitaja, J. Lintrop, „Eta“ esitaja, H. Vellner, „Vaba Maa“ esitaja, dr. Schtröm, „Revaler Bote“ esitaja, A. Grünthal, „Päevalehe“ esitaja, E. Laamann, „Vaba Maa“ esitaja, H. Koch, „Kaja“ esitaja.

J. Lintrop

Propaganda

Välispropaganda on üks kasulikumatest rahamahutuse viisidest. Sir Curtis Lampson'i intervjuu „Etale“.

Oli aeg, ja mitte väga ammu, mil eestlast kodunt väljas ei tunnustatud, rahvus niisugune oli tundmatu, sest teda ei nimetatud kunagi päevasündmustes, mille sarjas alles nimed, mida koolipingil pole õpitud, võivad enestele kodaniku õigused kätte võita. Seda aega iseloomustas ühe flegmaatilise suguvenna nutujoru, kes alati, kui oli kõnet raskustest, mille vastu eestlane niisugusena võõrsil pörkab, ainult halises: Eesti mees ja tema sugu, neist ei peeta kuskil lugu. Oli võimatu tema vaimliselt loiust näost lugeda, kas ta seda tõsiasja kurtis või parastas.

Oleks tahtnud näha seda suguvenda neli-viis aastat tagasi optandina kodumaal, ma usun, temagi nägu oleks tol ajal midagi avaldanud, kas inimlikku rõõmu või rahvuslikku uhkust, üht ei suuda temast siiski oletada, et ta oleks kadestanud Eesti temast siiski oletada, et ta oleks kadestanud Eesti tema ja tema sugu, kellest nüüd nii palju peeti lugu. Meie isegi hakkasime endast lugu pidama ja kui kergesti ei või siis juhtuda, et satutakse teise äärmusse ja hakatakse end üle hindama. Vabadussõjas leidsime enda, Tartu rahu panime end maksma. Iseseisvuses tärkas iseteadvus, mis arenes vähese upsakusenigi. Me tahtsime näidata, kuidas riiki valitseda, majanduslikku elu korraldada ja lõbusasti elada. Kes võõrastest meid meie üritustes kiitis, oli õige mees ja meie sõber. Meie trükkisime rahuldustundes iga sõna, „mis väljamaalased ütlesid“ ja meie käeliigutused aina kasvavasid avaruses ja ulatuses. Väiklased ei oldud mil-

leski — ka välispropagandat tehti võõraste seas, kes meid kodus üles otsisid, propagandat niisugusel kujul, nagu meile kõige paremini sobis. Süüa-juua oli nii palju kui keegi jaksas kanda, võib olla enamgi. See oli Demjanilt laenatud meetod võõrale oma kalasuppi propageerida, veendumusest, et mida rängemini kellegi pea või kõht täis panna, seda suurema tänu ja kiitusega ta meie armu ja heldust mäletab. Mõõtu pidada üldse enam ei teatud, vanad mõõdupuud olid oma väärtuse kaotanud ja uusi ei olnud maksuma pandud, see võttis inimestelt reaalsuse tunde, jättes igale voli omapead talitada.

Kui siis pilgarile järgnenud kaine äripäev hakkas tõestama, et est modus in rebus, kui „mõõt sai täis“, kui uuesti hakati grammidega kaaluma, meetritega mõõtma, naeltes ja dollarites ümber arvama, siis algas üks põhjalik likvideering, „Kronos ise söi oma lapsi“. Ma ei tahaks enam näha oma loiu suguvenna ükskõikset nägu, ma kardan, kui ta ei istu vangis riigivarguse või muude kelmuste pärast, kui ta ei ole välja rännanud või endalt elu võtnud „vabas surmas“, nagu vabamõtteline ajakirjandus niisuguseid juhtumusi registreerib, siis ta kiratseb praegu apaatiliselt mõnes halvasti makstavas ametis, pettumuste ja lootusetuse ilme näol ja jorutab vististi oma vana laulu Eesti mehest ja tema soost mõne väikese teisenidena. Meie oleme nii vaimlisi kui ka ainelisi küsimusi võtnud liig kergelt, see tasub kätte. Pettumused poliitilisel ja majanduslikel alal, ummik vaimlises elus varjuta-

vad tagasiivaate lähemasse minevikku. Vähene sigivus, peaaegu võrdne sigimatusele ja rahva arvu kaanemisele, aineline kehumine, väljarändamine, enesetapmised varjavad tulevikku väljavaateid.

Niisugusel murelikul ajal on hea, kui keegi väljaspoolt tuleb, kes meid vaadelnud kaugemalt ja kõrgemalt, kus asjad laiemas ulatuses üle näha, kuhu inimesed ja olud oma vahekordades ei näi nii selgelt ja väärnähtusi ehk ei nähtagi. Muljed, mis niimeest saadud, pakuvad väga häid võimalusi kontrollleerida neid, mis meil enestel inimestest ja oludest olemas. Seejuures tahaksin hoiduda sattumast äärmustesse, milles ühed oma arvamised seavad aina selle järele, „mis väljamaalased ütlevad“, kuna teised nemad juba eestkätt kuukepõrgu saadavad, kui nad meie kodust kapsaaedade kultust pealinna südames mitte ei peaks heaks kiitma. Olen viimasel ajal enda kaasas kannud üht pakku raamatut, mida, kuigi ammu läbi loetud, pole suutnud riulile asetada, ilma et tema puhul mõnesuguseid mõtteid mõlgutada. See on Owen Rutter F. R. G. S., F. R. A. I. The New Baltic States and their future. An account of Lituania, Latvia and Estonia, Methuen Co Ltd, London, 1925.

Autor on olnud üks harilikust Briti kodanikust enam informeeritud isik, kes ei seganud Balti riike Balkaniga (nagu mõned ta sõbrad tegid) ja teadis, et need mitte (nagu teised näisid arvavat) Venemaa osa ei ole. Balti riikide ministrite poolt korraldatud õhtul Knightsbridges oli tal tärpanud mõte neid maid minna oma silmaga vaatama. Ja ta on neid näinud paljuresinud matkaja terava silmaga, kelle pilgu eest pole varjule jäänud Ringold Kalningi kuldhambadki, mille sarnaseid ta ütleb enne mitte olevat näinud. Eriti hea silmaga on see Inglise reisikirjanik vaadanud meie peale, õnneks ei ole ta meil juhtunud ka niisuguse reisijuhi kimpu, nagu kuningas Bagdonas Leedus, kelle mälestamine raamatuse selle lugejaid kahtlemata lõbustab. Ometi on kõiges kolmes maas küllaltki ühiseid jooni, mis meid iseloomustavad: nagu seegi, et Balti riikides laseb igaüks teist oodata. Oleks inimlikult arusaadav, kui autor oma reisikirjeldused otse niisugustele pärismaalaste omapärasustele rajaks, reisijad seda tavalikult teevadki, et oma elamustest kapitaali lüüa ja raamatule lugejaid võita. Et selleks mitte alati piinlikult abinõusid ei valita, näeme kas või oma ajakirjanduslike arengu viimastest vormidest. Käesoleval juhtumisel ei sünni seda siiski, Owen Rutteri reisivate toon on laitmatult korrekt, tema suhe ainesse kõigiti heatahtlik. Sellest hoolimata (või just sellepärast) on raamat üks huvitavamatest ja loetavamatest reisikirjeldustest, mis ma kunagi lehitsenud. Ringold Kalningi skeptilisele märkusele: „Aga kas teie raamatut keegi loeb?“ ütleb kirjanik kostnud: „Peab katsuma neid lugema panna.“ Võib rahuldusega kinnitada, et autor oma eesmärgi on saavutanud.

Millised on siis need meile omased jooned, mis sõbralikule vaatlejale silma paistnud? Tartus äratab tema tähelepanu lillekaupluste rohkus ja ta järeldab sellest eestlaste jõukust ja iluduse armastust. Gustav Adolphi mälestussammast otsib ta Tartus asjata, ta loodab aga, et see hiljem püstitatakse. Mis ta Eesti Üliõpilaste Seltsis ja korp. Sakalas kõige huvitavamalt leiab, on mälestustahvliid isamaa eest langenud üliõpilaste nimedega. Seda nimetatakse kuulsamaks leheküljeks Eesti ajaloo ja nende nooruslike kangelaste vaprust tõu murdmata vaimuks. Eepilisel laulikul Eestis, kui niisugune peaks tõusma, oleks rikkalik materjal käepärast. Tallinn pärrib eripeatüki pealkirjaga The City of Towers — Tornide linn. Enamik tal-

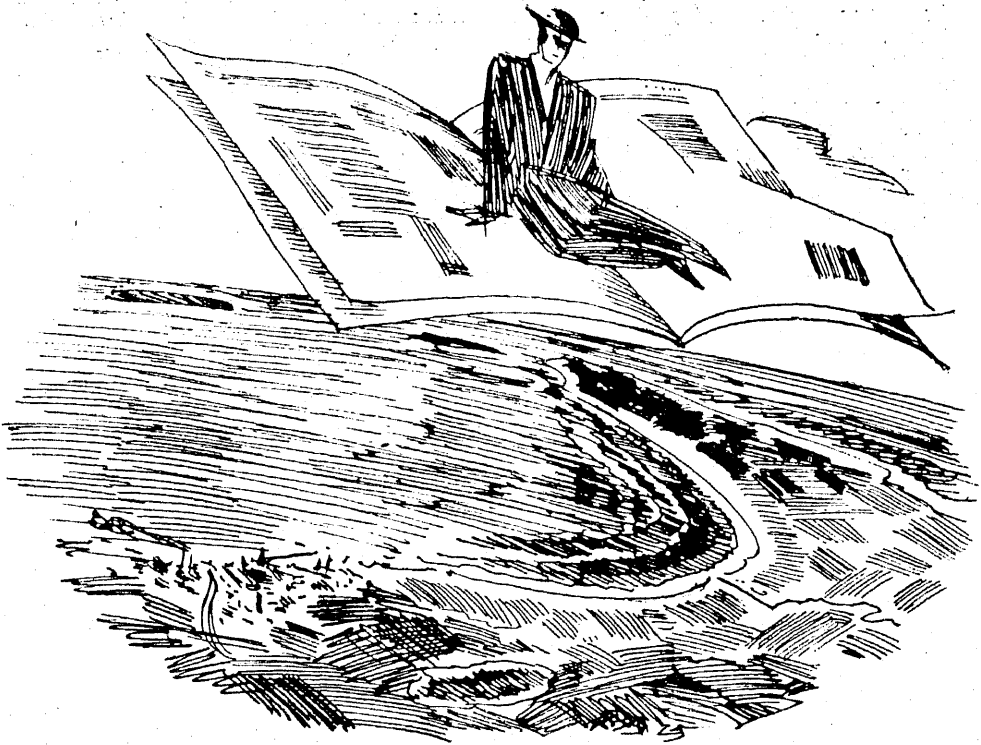
linlastest enestest, kellega autor kokku puutunud, ei oska oma linna väärtusi küllalt hinnata. Vana Tallinn on hädaohus, tornid ja vall kõdunevad. „Isegi kui eestlased enestel ei tunne neis vanades vallides ja ehitustes osa olevat, peaksid nad meeles pidama, et ilu liig harva leidub ja vanad asjad on liig kallid selleks, et neid kergemeelselt hävitada, isegi edu nimel.“ Kui mitte asjast endast ei hoolita, siis tuleb seda teha turistide ligimeelitamiseks. Turistid arendavad kaubandust. Nad loovad turgusid. Nad toovad raha maale ja jätavad ta sinna. Jäävad nad oma reisiga rahule, saadavad nad oma sõpru. Schweitsile ja Jaapanile on turistid tulusaks sissetulekuallikaks. Baltimaa ei paku muidugi seda, mis ülemaailmsetatud, aga nad on turistile veel „sissesõtkumata rada“, kuhu ta pääseb Londonist 36 tunniga £ 12.0.0 eest. Turistid on hellitatud inimesed, kes meeleldi ainult seal viibivad, kus nende harjumustele vastu tullakse. Võta või jäta meetodid ei meeldi neile. Ebamugav voodi, mühakas kelnar või tülitav tolliametnik võivad vana lossi hallide varemetel, sihvaka männi ja kohiseva kose muljed ära rikkuda. Turist otsib „sissesõtkumata radu“, kuid sinna sõiduks nõuab ta magadisvagunit, restoraanvagunit, milles enne rongist lahkumist einet võtta, ja hotelli moodstate mõnusustega, kus pärast oma uurimisrännakut puhata. Hotellid Balti riiki-des vajavad palju täiendusi nii ruumide, toidu kui teenimise mõttes. Vilunud ärijuht ja maître d'hôtel võiks ses suhtes lühikese ajaga imet teha. Eesti reisibüroo püüab rahvusvahelist liikumist hõlbustada, aga valitsus olevat ses asjas veel vanameelne. Aga meil leidub ka asju, mida autor oma kodus eeskujuks seab. II kl. magadisvagunid nimetab autor suurepäraseks sisseseadeks, mida pikematel tuuridel Inglismaalgi soovitab. Lõuna-Eestis on ta joonud „oma maa kohvi“, nisust ja odrast valmistatud, mis provintsi hotelliomanikkudel ja laevasõidu direktoritel oma juures kõlbaks tarvitusele võtta. Meil on muidki häid kaupu, aga me oleme halvad isamaalased, autori arvates ostame me mõnikord Narva kalevit Inglise etiketiga ja maksame muidugi Inglise riide hinda. Londonis jälle müüakse Eesti võid Daani või pähe, sest ostjale pole keegi selgeks teinud, et meie oma viimasega võistleb. Väikemaapidamisest on Rutter heas arvamises, ta mõnab mõisate jagamise poliitilist ja sotsiaalset tähtsust, kuigi tal maavõõrandamise viisi kohta võib olla oma arvamine. Põllutõõ leiab ta Eestis kõrgemal järjel kui lõuna pool, tarvitatakse rohkem masinaid, mille seas autoril hea meel olnud ka üht Ransome traktorit töötamas näha.

Eesti on Balti riikidest see ainuke õnnelik, kelle maapõues leidub mineraalide lademeid. Põlevkivitööstus, mis praegu veel algastmel, võib edasiarenemisel väga tähtsaks kujuneda. Sir Philip Dawson on Londoni kaubanduskoja Läti ja Eesti osakonna koosolekul öelnud, et kui võimalik oleks kogu maapõue varandusi Eestis täiel määral kasutada, siis selle õlitoodang kümne aasta jooksul annaks praeguse aastase õlitoodangu üle maailma. Nii on meil oma väljavaade paremasse tulevikku majanduslises alal. Poliitiliselt katsub autor oma lugejaid Balti riikide eluvõimes ja -õiguses kindral Burti põhjendustega veenda.

Kõike seda, mis ülemaal meie heade püüete ja teguvõime tunnustuseks öeldud või näpunäiteks edaspidi tehtava kohta antud, võime rahuldusega teatavaks võtta. See olgu meile vaid ergutuseks väärnähtuste kõrvaldamiseks agaramalt tegevusse asuda. Väärnähtused on umbrohki, mis meil tikuvad iseseisvuse taime ära lõmmatama. Oleme nii kaugele, et enam inimesi ei leidu vabale ministri

toolile. Avalikul arvamisel ei ole midagi püha. On keegi juba mõnda aastat vastutaval kohal püsinud, ilma et teda oleks kohtu alla antud, siis tundub see juba nii loomuvastasena, et ajaleht endale tema vastu igasuguseid kahtlustusi lubab, kuigi pealekaebajate eneste minevik puhas ei oleks. Kildkondliste kasude kaitsmisel tallatakse üldhuvid hoolimatult jalge alla. Rahvaesitajad ei tunnusta eneste kohta enesepiiramist ega distsipliini — nurdie Lumpen sind bescheiden. Ajakirjandus pageb positiivseid eluavaldusi — need oleks lugejale iga-

vad, ja puhub eitavad juhtumised suureks, kriipsutades tendentsi sihilikult alla. Eesti rahvale on uurijad minevikus omistanud — meelegaigusi, poliitiline meelegaigus olevikus on kõige ägedama iseloomuga, omandab otse taudi laadi. See on ala, mis nõuab tervendust. Selle vastu tuleb hakata võitlema, siin peab propaganda tegevusse astuma, sisepropaganda. Enne ei maksa meil välispropagandat kavatsedagi. Sest kui eitavad eluavaldused kodus positiivsed ära varjavad, siis on ainukene välispropaganda võimalus — vaikimine.

P. Aren

Edgar Meshing

Venemaa sule tähe all

Kirjanduslik läbilõige.
(Autoriseeritud tõlge)

Omal sõidul Venemaale, Vene teaduste akadeemia 200 a. juubelile, püüdsin iseäranis saada võimalikult paljukülget pilti sealseist kirjanduslikest suhetest ja astuda elavasse kontakti kirjandusega, millisel alal tegutseb minu nii mõnigi hea tuttav varemaist aegadest, kuigi tal enam pole etendada mingit osa.

Uuemast vene kirjandusest ja ajakirjandusest üldse tahan siin kõnelda isiklike muljete põhjal.

Kui varemail ajal vene pealinnade, eriti rikka Moskva kohta iseloomulik oli nende delikatess- ja maitseainete kaupluste luksus ning rohkus, mis mitte üksnes Moskvas ei kuhjunud „Obshornõje rädõi’deks“, s. o. umbes õgardite kvartaaliks, siis on tänapäeval nende linnade tunnusmärgiks hiigla raamatukaupluste arv. Ilma liialdamata võib öelda, et Moskva peatänavail on iga kolmas-neljas maja raamatukauplus või -ladu. Ehk küll Peterburis ja Moskvas kokku on umbes 25 erakirjastust, ei ole neid avalikkusele peaaegu nagu olemaski. Nii nagu eraäri on riigi- või ühingute ettevõtete poolt seina vastu surutud, nii veedab ka erakirjastus oma varjusõitseva kannikese päivi. Sõna on sel alal riigikirjastuse — Moskvas „gosisdati“ ja Peterburis „lengis’e“ päralt. Nende kõrval veel lugematud, igasuguste riigiasutuste, komissariaatide j. s. s. kirjastusettevõtted, mis kõik viljelevad oma eriala.

Riigikirjastuse raamatukaupluste arv on mõjukas ja nad asuvad parimaitses ruumides. Nii on Peterburis riigikirjastuse „lengis’e“ all tuntud hiigla Singeri maja Nevski ja Katariina kanaali nurgal. Selle juht, tuntud schlüsselburglane Jonov, on seal enesele sisse seadnud töötoa, nagu seda vaevalt enesele võib lubada mõni ilmakuulsa Lääne-Euroopa kirjastuse direktor. On juba märgata Nõukogude Venes teatud kodanlise kihi väljakujunemist, mis püüab kultiveerida meelt toredusele ja maitsele. Moskva ruumilised võimalused ei luba sarnast lüksust, ikkagi omavad seal riigikirjastus, „lengis’e“ osakond ja „tentrosõjusi“ raamatukauplus väga mõjukad ruumid peatänaval, millele „komindeli“, väliskomissariaadi raamatukauplus palju järele ei anna, ja isegi „Meshdunarodnaja kniga“ (rahvusvaheline raamat) asub häis, avarais, endistes a.-ü. M. Wolffi ruumides Kusnetski silla juures.

Väga halvasti riietatud raamatukaupluste teenijad, kelle hulgas paljud naissoost, osutusid väga teadlikeks Nõukogude Vene väljaannete suhtes, nagu mul juhus oli veenduda korduvalt spetsiaalliteratuuri otsingul.

Muist müügikohtadest väljapaistvaile raamatukauplustele lisanduvad teatud mõõdul rohkearvulised lendavad raamatupoed, mis asuvad vankritel või kioski moodi näida püüdva laudehistel ja asenda-

vad endisaegseid „bukiniste“, kuigi nad mitte üksi vanu, vaid ka uusi raamatuid müüvad. Juba põgusal sorimisel nende antikvariaatide väljapanekuis, näeb vilunud raamatutekoguja silm, et bibliofiilil siin veel on küllalt tegemist ja ta süstemaatilisel otsingul küll veel leiab raamatu-aardeid, mida revolutsioon tänavale on paisanud.

Mitte peramisena ei kõnele raamatutekimpu-dega kuhjatud sõiduriistad, mis mõõduvad alataa liikumiselavaalil tänavail, väite kasuks, et Venemaa tänapäev elab rohkem raamatutähe all kui iialgi enne. Ei eksita palju, kui öeldakse, et praegune Venemaa on maa, kus kõige rohkem loetakse raamatuid. Igatahes ei näe kusagil ilmas avalikes paigus, näit. trammivagunites, nii palju raamatuid loetavat, kui Vene tsentrumites.

Käesoleva aasta esimesel poolel on „Knishnaja palata's“ (Raamatukojas) registreeritud 20.771 uut raamatut, mille läbisegine maht umbes 6 trükipoognat ja keskmine trükk 8.632 eksemplari, kuna rahuaja keskmine trükk oli 3.857 eks. See ei ole, võrreldes rahuaja või Lääne-Euroopa kirjastustegevusega, mitte iseäranis suur arv, on aga siiski tähelepanev saavutus, kui tead, et 1920. a. ilmus ainult 3.260 köidet, keskmise eksemplaaride mahuga — umb. 2 trükipoognat. Edasi peab silmas pidama, et iga raamatu keskmine eksemplaaride arv on enam kui 2 korda suurem rahuajast, ja ei pea mitte unustama, et nüüd ainult pisike osa raamatutest jõuab erakättesse, kuna rõhuv enamuse vene raamatuid läheb avalikesse raamatukogudesse ja sellega kättesaadav on rohkearvulisele lugejaskonnale.

Kõik nood noormehed ja tüdrukud, kes mainitud raamatukoormaid saadavad, on igauks mõne provintsi avaliku raamatukogu saadikud, kes omad raamatute-sisseostud viivad kõige kaugemaisse nurkadesse, et vaigistada põletavat haridusjanu, mis Venemaal maad võtnud eriti aastaist 1919 ja 1920 saadik ja mis tänapäev võib olla veel teravamaks on muutunud kui toona, mil laiemal kihtidel üldse alles avanen võimalus raamatuid lugeda vabal valikul. See haridustungi õitseage on tollest saadik tunduvalt modifitseeritud. Kui toona veel intelligentlikud kihid osa võtsid raamatute jagamisest ja sellejuures end juhtida lasksid üksnes üldhariduse vaatepunktist, siis sünnib nüüd raamatutega varustamine eranditult kommunistilisest ja igal juhtumisel didaktilisest seisukohast, kusjuures ka õpiraamatud rakendatakse parteipoliitilisse teenistusse. Hariduse järele janunejatel kaugemas provintsis ei ole võimalust palju valida; nagu nad varem neelasi ilukirjanduslikku pähna, nii loevad nad nüüd kommunistlikku. Seda peab silmas pidama, kui soovitakse saada õiget pilti eriti kasvava noorsoo vaimlisest palgest, kes suure innuga püüab välja rabeleda kirjaoskamatuses, milles veel tugevasti kinni on hulk miljooneid täiskasvanud venelasi.

Kuid ka siin on märkida oma edusamm.

Esitaks nõuab haritum lugeja, kes algul valimatult võttis, mida temale pakuti, kuna ju toona ta raamatud sai hinnata või madala hinnaga, nagu see kombeks oli riikliku kirjastamise algul, tõesti häid raamatuid, ehtist kirjandust, mitte aga selle aseainet. Riiklik kirjastus ei suuda ammu enam anda raamatuid hinnata ehk madalama hinna, eest. Ta peab kalkuleerima kaupmehelikult, ja kuna raamatu valmistuskulud ei ole mitte vähemad kui teistel tööstusaladel, ja et kirjastustegevust sama vähe juhitakse majanduslikult nagu peaaegu eranditult kõiki tööstus- ja kaubandusharusid, mis riik on võtnud eraalgatuselt enese kätte, siis on vene raamat võrdlemisi kallinenud. Oma valusa raha eest

tahtis ka küla sellaseid raamatuid, mida ta tõesti vajas, kõigepealt populaarseid põllumajandusilisi kirjutusi, mis rahuldavad maamehe praktilisi nõudeid. See sundis riigikirjastust ümber kujundama, seda enam, et tema päralt ei olnud enam kirjastusmonopol, ja et teguvõimsad organisatsioonid olid hakanud tooma head erikirjandust iga spetsiaalala jaoks.

Nii tekib ka kirjastustegevuse tugev differentseerumine.

Mida nõutakse siis tänapäev Venemaal kõige rohkem ilukirjanduse alal ja mida pakub nõukogude vene belletristika?

Ma ei jätnud ei Peterburis ega Moskvast ühtegi võimalust kasutamata, et saada väikese ankeedi abil raamatukauplustest pilti, mis huvitab lugejat publikut praegusel ajal, ja sain järgnevad tulemused küsinguist kõige mitmesugusemailt kohtadelt; saadud teadete teataval määral ühtesattumus eemaldab oletused, et tulemused on kuidagi juhuslikud.

Kõige pealt nõutakse viimasel ajal ikka rohkem tõlkekirjandust, mille minek muutub ikka elavamaks, kuna oma maa ilukirjanduse minek ei ole mitte alati kindel. Sel puhul soovitaksin tähele panna, et kodusõja ning sõjakommunismi periood põhjustas peaaesjalikult kirjandustooteid seotud kõnes. Nepi, uue majanduspoliitika, maksamahakuga teostub nii majanduslikel kui vormilistel põhjustel üleminek luulest proosale.

Vene autoreist nõutakse ja loetakse kõige rohkem Seiffulinat, kelle külaromaan „Huumus“ esile toob kirjanduses seni veel avastamatud, külas peituvad jõud, siis Aleksander Jakovlev, Schischkov, vara surnud Neverov, kelle novell naistest saanud suure populariteedi osaliseks. Praegu seisavad huvide esirinnas elavalt kõne all olnud talendid: Leonid Leonov ja Konstantin Fedin. Esimese palju loetud romaani „Barssuki“ (Mägrad) nagu ta nimetab „rohelisi“, nõukogude vastalisi talupoegi, kes salkadeks ühinenult metsad muutsid kardetavaiks, käsitleb vastolusid ja konflikte nõukogude-sõbraliste talupoegade ja kodusõjaaegsete nõukogude-vaenuliste talupoegade vahel. Fedin, kes 1913. a. Saksa-maale läks, veetis sõja-aastad seal sõjavangina, ning kasutab omi kogemusi oma rohkem ehk vähem kommunistliku ilmavaate fookuse kaudu ilukirjanduslikult romaanis „Linnad ja aastad“, mida ühte viisi tunnustab nii punane kui valge kriitika.

Edasi on palju loetav Vssevolod Ivanov, keda hinnatakse ka kui „Siniste värsside“ luuletajat. Erioline seisukoht on Mihail Soschtschenkol, keda armastatakse nimetada nõukogude Tshhehhoviks, sest et ta kujutab oleviku halli igapäeva väikestes juttudes veidi väsinud huumoriga, nagu see omene Tshhehhovile. Ka „kuivamaa madrus“ Artem Vessjolõi, mitte vähem elavalt kõne alla võetav kui nimetatud belletristid Ivanov, Fedin, pälvib oma kirjastus „Nedroi“ koguteoses ilmunud romaani-fragmenti „Kodumaaga“ Lääne-Euroopa poolt täit lugupidamist. Ta on madrusena läbi teinud kogu kodusõja, mis annab tagapõhja tema põnevaile kirjeldustele. Kahjuks on punane tensusuur, mis hullemini möllab kui tsariaegne isegi Nikolai I-se päivil, ka Vessjolõi „Kodumaad“ rängasti kodu otsinud. Kodusõjast on tärnanud ka J. Babelj, kes Budennõi I-ses ratsaarmeele kaasa võitles ja häid sõjanovelle kirjutab, kuigi tema tõeline tugevus õieti peitub juutide väikekodanlike oleumise kirjeldustes, millega ta osutub Scholom Aleichemi, Scholom Aschi ja Semjon Juschkevitchi järealtulijaks.

Vanemaist kirjanikest, kes praegu veel Venes tegutsevad ja kahtlemata ka publikut omavad, kuulub Serafimovitsh oma „Raudse vooluga“ palju

loetavate hulka. Ka Veressajevil on noveiliga „Kott-tänavas“ olnud suur menu.

Vene kirjandusega lähemalt tuttav lugeja leiab ses ainult kõige enam loetavaid autoreid sisaldada tahtvas nimestikus puudu olevat niisuguseid nimesid, nagu Andrei Bjelõi, Aleksei Tolstoi ja Boris Piljnjäk, milliste nimedega olgu märgitud kolme kirjandusliku faasi edustajad. Neil on kahtlemata laialdane poolehoid, kuid olgu nad sama vähe erilise tähelepanu alla võetud kui noodki kirjanikud, kelle teened sisalduvad nende võileivale määratud kommunistlikes tendentsis. Nii ühed kui teised ei kuulu mitte publiku poolt palju nõutud kirjanikkude sekka.

Luuletajaist on väljaspool kahtlust kõige armastatum Aleksander Blok, keda nii enamlased kui nende vastased püüavad tunnustada omaks meheks. Palju loetakse ka kommunistide poolt maha lastud luuletajat Gumilevi, nagu ka Mandelstammi ja Chodossevitshit, kuid nõukogude masside lemmikuuletaja näib olevat siiski Jessenin, kuna kommunistlikult tendentsiline Demjan Bednõi, nii umbes Hans Sachs ja Krõilovi segu, on tunnustatud proletaarlaste ja külaelanikkude lemmik, kellele ta enamasti vastu tuleb demagoogiliste kunstvõtete ga.

Välismaalasist nõutakse palju: Lock'i, Jack London'i, Sinclair'i, Wells'i, Joseph Conrad'i, Henri'd; armastatud on ka poolakad Stefan Jeromski ja Danilevski („Maria, Magdalena“). Prantslasist on enamloetu Pierre Amp.

Selle kirjanduse kõrval, mis rohkem või vähem käsitab sotsialistlike probleeme, leiavad muidugi tähelepanu ka need kirjanikud, kellest Lääne-Euroopas kõneldakse, nagu Victor Margueritte, kõmulise „Garçonnet“ autor, ja teised, kuid nende publik ei ole mitte tänapäeva Nõukogude Venele iseloomustav.

* * *

Et venelased on loomulikult jäänud venelasteks, olgu mõjunud sõda ja revolutsioon riigiellu nii sügavasti kui tahes, see tavalik tõde paljastub eriti tugevasti kokkupuutumisel kahe avaliku elu vastaspoolusega, talupojarahva ja kirjandusega. Seejuures mõtlen ma sama vähe kohtamistest, mis mul olid talupoegadega neist küladest, kus ma kauemat aega olen elanud, kui vanust tuttavaist kirjanikkude seas, kellega uuesti kokku puutusin. Just noorpõlv on see, kes ikka jälle avaldab samu rahvuslikke ning kutselisi tunnuseid, mis juba varem olid iseloomustavad talupoegade ja literaatide kohta. Olulisena muudatusena endise ja praeguse suhtes tahaksin märkida lähenemist, mis nüüd maad on leidnud kirjanduse ja küla vahel. Tänapäevane literaat ei ole enam nii isoleeritud rahvast nagu varem, ja on vist peaaegu võimatu, et kirjandus kordaks vana viga, joonistada üksikuid sümboolseid individualiteete ja neid esitada kui rahvatüüpe. Ma usun, et uus kirjandus ses suhtes enam lugejat eksi ei vii. Kas ka küla on lähenenud vaimuedustajatele,

sega ei sõanda ma täna veel otsustada, kuid mul on kalduvus arvata, et oktoober-revolutsioonist saadik maad leidnud demagoogiline intelligentist tagakiusamine on ajanud seks liig tugevad juured talupoegade juures, et praegu aetav vastupidine poliitika juba lähemal ajal tagajärgi saavutaks.

Veel on märkida vene kirjanduses üks oluline muudatus: ta on end rohkem või vähem tugevasti organiseerinud. Teadagi on ajakirjanikud kui praktilisem element, kirjanikkudest ses suhtes tiki maad ees, kuid „Herzeni majas“, Tveri bulvaaril, on kaks võimast kirjanduslikku organisatsiooni — „Kirjanikkude ühing“ ja „Luuletajate ühing“ — kodu leidnud, mis eestkätt on väga primitiivne ja mille kogu mugavus seisab koos samovarist, milline kodu aga võimaldab reeglipärase kooskäämise, Moskvas väga raskesti teostatava.

Need mõlemad organisatsioonid, mille eesmärk ühendada kogu Nõukogude liidu kirjanikke, on end vabastanud Nõukogude valitsuse kontrollist, mille tõttu kirjanduslik toodang on asetatud kollektiivide enesekontrolli alla. Nii tähtis kui see põhimõttelikult ka on, põhjustab ta praktiliselt palju hullemat tsensuuri, sest et punast pliitsit juhib hirm avaldada midagi sellast, mis võimukandjale Kremli võiks ebameeldida. Ka tsaari ajal aitas see toimetajat väga vähe, kui tsensor selle või teise töö avaldamise jättis toimetuse enesekontrollist olenevaks, või nagu toona öeldi, toimetaja heaksarvamistest rippuvaks.

Segasesse honoraariküsimusse on mõlemad ühinguud toonud korra, nii et kindlaks on määratud minimaalhonorar, mille aluseks on võetud ühe vastutava töölise palk „Narkomprossis“ (rahvahariduskomissariaadis), kusjuures kuutoodanguks arvatakse pool trükipoognat, mille minimaalhonorar on 120 rubla proosa eest, kuna luuletused tasutakse üks rubla rida. Kuna praeguse rubla ostujõud vastab umbes 50 kopikale, on sellega saavutatud ligikaudu keskmine rahuaja honorar.

Mis puutub välisesse elukujunemisse, korterisse, kogu elamistingimustesse, siis on vene kirjanik, välja arvatud üsna üksikud kirjanduslikud maailma-kuulsad suurused, pidanud juba algusest peale lepima vähemaga kui tema lääne-euroopalikud sulekolleegad. Ses suhtes pole tema olemine praegusel ajal teadagi mitte paranenud. Ikkagi on neil kirjanikel, keda ma Moskvas võisin üles otsida, oma enese korter, mis sealse kirjeldamatu korterihäda juures ütleb palju. Ühel ning teisel literaadil osutas tema kodu isegi luksust; sain näha kirjanikkude juures raamatute-aardeid ning kunstiteoseid, mis üldise pärastrevolutsioonilise vaesustumise juures ei tunnistanud elamisliku allalaskmisest, mis on kahtlemata iseloomustav praegusele Venemaale. Mulle näib ka, et literaadi majanduslik olukord on enim paranenud kui halvenenud.

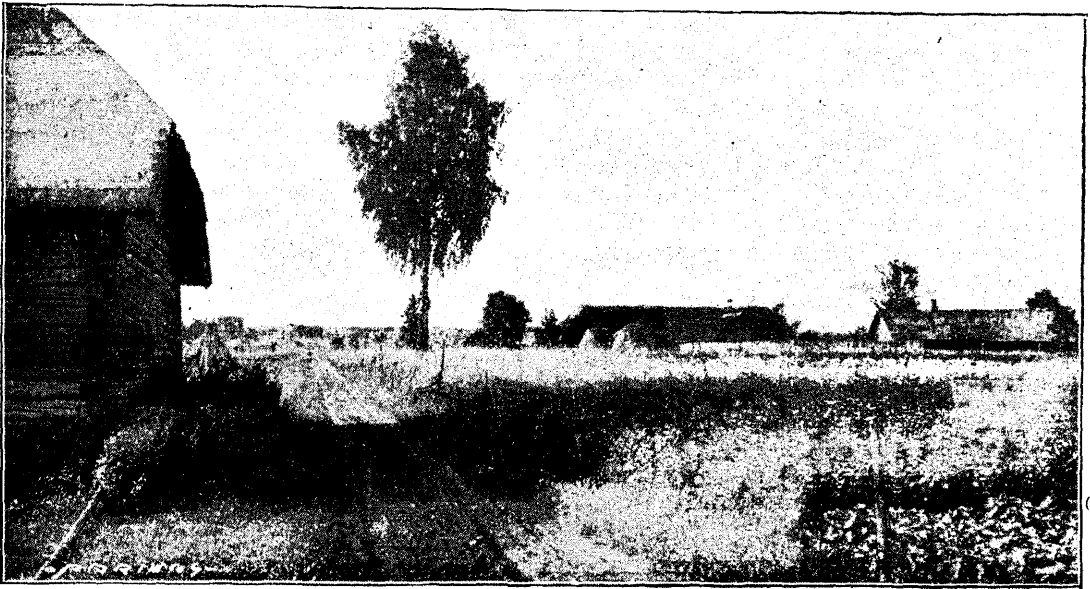

Foto Parikas

H. Prants

Eesti ajakirjanduse algusaegadelt

III *)

In memoriam:

„Marahva Näddalileht“

Lehe tähtsus ja mõju eesti kultuuriloos.

„Ma olen sada aastat liiga vara kirjutanud.“
(*Masingi kirjast Rosenplänterile.*)

Tänavune aasta on eesti ajakirjanduse ajaloos õige tähtis mälestusaasta, — kahjuks kurb. Aasta lõpul saab täis sada aastat esimese tõsise eesti ajalehe surmast. See asjalugu saadab meid veel kõnelema mainitud eesti kultuurtegurist — lisanduseks ja täienduseks sellele, mis eelmisel aastal avaldatud.

Eesti ärkamisajast kõneldes mõeldakse meil üldiselt ikka eelmise aastasaja kolmandat veerandit, mil eesti rahvas oma aastasadade pikkusest uimastuses olekust toibudes hakkas elama iseteadvat elu. See vaade on omakohast täitsa õige. Kuid õigluse nõudel tuleb meeles tuleta, et mainitud ärkamisajal oli olnud juba eelkäija, temale teedvalmistav aegjärg, milleks tuleb pidada 19. aastasaja algkümneid, mida kauni õigusega võib nimetada esimeseks eesti ärkamisajaks. Siis külvati esimesed seemne-

terad eesti rahvuslise tunde ja ta kultuuri eluletõusmiseks. Küll ulatuvad eesti uueaegse kultuuri algidud juba õige kaugele minevikku: usupuhastuse aegjärku 16. aastasaja algupoolel. Ning rootsi ajal võis eesti kultuurielu juba kaunis head hoogu võtta, millele aga Põhja sõja mõjul tulnud valitsusvahetus järsku lõpu tegi, ning siis järgnes jälle umbes saja aasta pikkune uinuaeg. Omajagu kultuuritööd tehti selle kestvuselgi, kuid see sündis juhuslikult „armsa marahva“ heaks üksikute, temale head soovivate sõprade tegevusel. Nõutati ka omajagu eesti kirjandust, kuid peale piibli tõlke, mis igatahes oli „kapitaalne suurtöö“ (Kampmanni ütetus) oli kõik muu enamasti õieti väheväärtusline: kalendrid ning mõned mageda sisuga ja kõva „õpetuse-sihiga“ jutustused. Kuid tolle aja kohta oli nendelgi oma tulu ja tagajärg: rahvas hakkas vähehaaval lugema.

Pöörde töi asjaolusse Lääne-Euroopas

*) Eelmised osad ilmunud „Õitsituledes“ 1923 ja 1924 a.

18. aastasaja lõpupoolel valitsema saanud n. n. valgustusae g, mille lained, kuigi aegapidi ja nõrgalt, ka meie maale ulatasid (nimelt siit väljamaal õppimas käinud isikute kaudu). Selle voolu kajastuseks võib kauni õigusega lugeda ka talurahva pärispõlvest vabastamist a. 1816 ja 1819. Otse loomusunnil kutsus see vool esile ka meil tõsisema ja mõjukama rahvahariduse püüde, mille tähtsamaks kandjaks sai suurevaimuline ja tubli tahtejõuga tegelane O. V. Masing. Tema ep kehastaski eestlaste suhtes kogu kõnesoleva voolu (K. J. Peterson, kellest sellel alal palju loota oleks võinud, närtsis varakult), mida eriti selgelt kujutab asjalugu, et Masingi surmaga ka see vool rauges ning alles pikema vaheaja järele Fählmanni ja Kreutzwaldiga jälle aegapidi esile ilmus.

Veel palju suurema õigusega kui hiljemini Kreutzwald, pidi Masing kurtma, et „üksinda a lindu laulan ma lusti“. Et tema aga ka üksinda nii palju ja suurt teha suutis, kui temast teame, näitab õieti suure selgusega Masingi otse hiiglalist teojõudu ja meelegendlust, mis tagasi ei põrganud suuremategi raskuste eest. Täie õigusega nimetasid teda ju ta kaasaeglased „Eesti Makabeuseks“. Aga ta oligi selleks tööks ka kõigiti hästi ette valmistatud väljamaal õppides ja reisides, kus peale muu ka omandas õige laialise keeltetundmise, nii et hoopemata võis endast tunnistada*): „Mul on ladin, kreka, prantsuse ja itali keel ammust käes ja selge ja vene keelt õppisin kahhe aastaga viggata kirjutama — tunnen veel neli viis tõisi keli, nõnda et moistan selgest, mis kirjutavad.“ (Mainimata on ta jätnud saksa ja eesti keele — teadagi põhjusel, et nende oskamine iseenesest mõistetav oli.) Seda asjalugu tundes, võime alles õieti hinnata Masingi ausameelsust ja tulist rahvaarmastust, et ta suurema osa oma kirjatöödest kirjutas seni põlatuks peetud eesti keeles (tarvitas seda isegi oma kirjavahetuses), mis tõepoolest tema ajal alles kirjakeeleks saama hakkas, nii et selles kirjutamine temal kaugelt raskem oli kui kultuurkeeltes, milles ta end täiesti kodu tundis. Küll oli Masing ise sugu poolest eestlane — ta kasvas üles Torma-Lohusuu köstrimajas, kus muidugi lapsena eesti keelt kõneles ning selles keeles mõtlema harjus. Kuid ometi kurtis ta veel vanemas eas, et ühegi teise keele õppimine temale nii palju hoolt ja vaeva pole teinud kui otse eesti keele täielikult omandamine, mille juures ta nelikümmend aastat

olevat töötanud, kuid ikka veel selles end küllalt kindel ei tunnud olevat. Aga selle hoolsa püüde tõttu saigi Masing tõepoolest eesti kirjakeele suureviisiliseks edasiarendajaks, harijaks ja puhastajaks. Ta tõstis eesti keele seniolemata kõrgusele ja lugupidamisele; mitmel alal, nimelt arvuteaduses ja õigusteaduses, oli ta otse õige põhja panijaks ja teerajajaks, püsivaksjäävate oskussõnade loojaks. (Masing tõlkis Liivimaa talurahva seaduse eesti keele ja kirjutas esimesed kõlbulikud rehkendusraamatud.) Väga suurelt tõstis, puhastas ja rikastas ta oma rohkete vaimulikkude raamatute kaudu ka eesti kirikukeelt. Nii jõuliselt ja osavalt kui M. polnud seni keegi eesti keeles kirjutanud*).

Aga Masingi peateeneks on ikkagi ta suureviisiline tegevus eesti rahvakirjanduses, eriti ta toimetatud ajalehes, mille neli aastakäiku annavad juba kokku õige tüseda teose. Nagu varem seletatud, ilmus leht nädalas kord kaheksa leheküljelisena, aga mõned numbrid olid vahel ka suuremad, nii et esimeses aastakäigus leiame 52 numbris 434, kolmandas 422 ja neljandas 424 lehekülge; ainult teine aastakäik on 416-leheküljeline. Ka kõige viimane number, mis on ilmunud „31 Joulu ku päval 1825“, on veel 12-ne leheküljeline — nähtavasti asjaolu nõudel, et pooleliolevad tükid ära lõpetada taheti. Muidu on aga mainitud number eriti tähelepandav selle poolest, et toimetaja temas sõnagi ei lausu lehe seismajäämisest, vaid number jätab mulje, nagu oleks selle edaspidine ilmumine iseenesest mõistetav. Küll ei leidu aasta lõpunumbrites enam uue tellimise kuulutust, nagu eelmistel aastatel. Kuid kuna need numbrid näitavad alles head tööhoogu, näib asjalugu küll nõnda olevat, et toimetaja siis ikkagi lootis edaspidi lehe väljaandmise jätkamist.

Kui raske tal oli oma nii armsaks saanud tegevust rahva valgustamiseks ajalehe kaudu seisma jätta, olgugi et see töö temale üliokkiline oli, näeme õige tabavalt 1825. aastakäigu esimese numbri „eessõnast“, kus toimetaja järgnevalt kirjutab (toome selle tüki Masingi keele- ja kirjaviisi näiteks otse algkujus):

„Et meie Näddala Leht, mis kolm aastat järsko olleme murretsend välja anda, meile kül muud polle saatnud, kui agga suurt kullustust meie eneste kahjuks, mõnda melehai-

*) „Eriti“ tuleb mainida, et Masing rikastas eesti keele tähestikku „õ“ hääliku märgiga, mida hädasti vaja oli. Seni oli läbi aetud ilma, „õ“ asemel tarvitas kas „a“, näit. „sanna“, või „o“, näit. „joud“, ning ka „ö“, näit. „õhto“.

*) Kirjas Rosenplänterile 2. märtsil 1822 a.

gust, muist vihkamist ja palju ilmasüita teotust ja ausa nimme ärra laimamist; siis on meile ommetigi mitmest kohhast ustavad ja armsad sõnnumed tulnud, et meie mitte asjata sedda lehte polle kirjutand, vaid et ta meie süddame iggatsemisse järele mõnda head semet on külvand, mis Jummalaga abiga tulleva peäle head vilja saab andma... Et se nenda, sest ja sellepärast polle meie omma ea lõppo pävil ei tõest (pro: tööst) ei vaevast egga kullutusest, ei rummala egga moistmata innimeste vihhas... tahtnud hoida, vaid olleme jälle rõmoga selle ue aastaga omma Näddala Lehte hakand välja andma.“

Kuigi kaljuloomuline Masing siin nii kindlalt enda ettevõtetest kõneleb, on ta asjaolude sunnil juba varem inigi pidanud tõsiselt kaaluma, kas tööd veel jatkata või mitte. Sest 1822. aastakäigu lõpunumbrites kuulutab ta, et kõik need, kes järgnevaaks aastaks „Näddali Lehte sovivad sada“, selleks peavad „15 Talve ku päva ja 20 Joulu ku päva vahhel kuus rubla panko-rahha välja pannema“ — nimelt postkontorites, mis saja aasta eest meie maal leidusid ainult linnades. Ja noorem linn, Võru, puudub selles postkontorite nimestikus, nähtavasti oli ta veel ilma, selle vastu on aga mainitud vastuvõtjana ka Valga postkontor. — Et nõndaviisi ainult postkontorite kaudu lehe tellimine talurahvale, kes asjaajamises harjumata, teatavaid raskusi tegi, takistas see omakohast ka lehe lugemist, pealegi, kuna nähtavasti mõned postkontorid niisuguse „talurahva asja“ peale võõriti vaatasid ja tellimistööd endale tüütuseks lugesid. Selle kohta on kujutav tõendus ühes Masingi kirjas Rosenplänterile, kus ta kurdab, et Tartu postmeister Langhammer olevat kõik 1822. a. peale lehe tellijad tagasi saatnud, mille tõttu ta lehe väljaandmist pidavat algama — 51 tellijaga!

Õieti tähelepeandav on nähtus, et Masing kuidagi ei saanud toetust oma ettevõttes enda ametivendadelt — kirikuõpetajatelt, kes hiljemini, „Postimeeste“ päevil, tähtsamad ajaleheagendid olid. Erandiks oli ainult M. ligem sõber Rosenplänter, „Perno ma kogodusse õppetaja“, kelle poole pöörama juhatahi Pärnumaa inimesi.

Aineliste raskuste survel teatas siis Masing oma mainitud tellimisekuulutuse saksa-keelses tekstis (mis ilmus eestikeelse taga peenema kirjaga), et leht ainult siis võib välja tulla, kui tal 20-ks detsembriks tuleb tarviline arv tellijaid. Eestikeelses kuulutuses puudus aga see eeltingimine — nähtavasti lugejate julgustuseks. Vist sai toime-

taja veel seekord soovitava arvu tellijaid ning jatkas siis lehe väljaandmist. Kuid 1823. a. lõpul ei leidnud tellimisekuulutust küllalt vastukaja ja leht jäi siis järgneval aastal ilmumata. „Ustavate sõnnumite“ julgustusel usaldas toimetaja ometi 1825. aastal tööd jälle jatkata, kuid nähtavasti käis see temale üle jõu, nii et 1826. a. seda enam ei suutnud. Arvatavasti mõtles ta aga seekordki veel ainult puhkeaeaga võtta ja hiljem uuesti õnne katsuda (seda laseb oletada ta vaikimine lehe lõpetamisest), aga see lootus pettis.

Oma lehe laadi kujutas Masing ise eelmainitud „eessõnas“ õieti tabaval kujul järgnevalt (vastaste etteheidete tagasitõrjumiseks, kelle kohta ta oma äritatud meeles tarvitab hästi tüsedaid sõnu, öeldes, et nad „otse kui tiggedad errilassed meile vallo tahhavad tehha“): „et meie ommas lehhes muud polle õppetand, kui sedda, mis tallopoja rahvale ommane ja mis temmal häddast tarvis teada ja mõista, kui omma põlloharrija seisuses kõlblikuks tahhab sada; äbbausso paelust lahti peäseada ja kõigi kahjo ja hädda eest, mis vannast perritud rummalus tonud, varjul olla“. See oli Masingi usutunnistus, mis käis läbi punase paelana kogu lehe sisust: ta tahtis oma armastatud rahvast, seda kasvatades ja harides, juhataades ja õpetades, edasi viia kõige headuse, kõlbluse ja paremuse poole, ta silmaringi laiendada ja kultuuri kosutada — muidugi oma aja vaateviisi kohaselt, mis nüüdsele ajale kohati tundub võõrana.

Selle eeskava kohaselt oli siis „Näddala Leht“ õieti enam ajakiri kui ajaleht; sõnnumite rohkuse ja väärtuse peale pani ta koguni vähe rõhku, nende värskusest polnud kõnetki (ilmusid harilikult mitme kuu pärast), vaid leht tõi enamasti õpetlikke ja omakohast teaduslikke tükke, vahel ka ilukirjanduslikke töid. Niisugune laad oli lehele ühelt poolt küll hästi tugevaks, teistpidi aga koguni nõrgaks küljeks, sest rahva kultuuriline tasapind polnud siis niisuguse lehe jaoks veel tarviliselt vastuvõtlik. Teatavasti ei suuda õpetliku sisuga ajakirjad praegusel ajalgi omal jõul õitsvusele saada, sada aastat tagasi oli niisugune ettevõte alles üsna varajane. Lehe sisu oli omakohast küll tuumakas ja tõsine*), kuid ta ei suutnud niisugusena luge-

*) Kõigi muude uudsuste juures, mis „Näddala Leht“ eesti kirjanuduse tõi, oli ka, et selles esimesena ilmusid eesti keeles raamatute arvustused, mis olid kirjutatud õieti teravalt — Ajakirjas „Looming“ 1924. a. nr. 10, lk. 815 on öeldud, et esimene eestikeelne arvustus olevat ilmunud „Tartu ja Võro maarahva kalendris“ a. 1849. Masingi arvustused ilmusid aga juba veerandsada aastat varem.

jaskonna huvi äratada ja poolehoidu omandada. Tagajärjeks oli siis, et leht kogu eluaja kiratses ja juba nelja-aastasena kustus.

Õieti huvitav on võrrelda eesti esimese ajalehe käekäiku otse samal ajal tekkinud läti naabrirahva esimese lehe „Latveeschu Avises“ omaga. Sisu väärtuse poolest käis eesti leht läti omast kahtlemata üle, kuid viimane täitis paremini rahva laialisemate hulkade nõudeid, olles peaaesjalikult sõnumiteleheks ning selle tõttu jäi ta püsima, elas meie ajani veel, kuna eesti ajakirjandus 32-ks aastaks uinus.

Agaga olgugi, et rohked lootused, mis Masing oma lehe peale pani ning mille teostamiseks ta kõigest väest töötas, tema suureks kurvastuseks ja meie rahva raskeks kahjuks petlikuks jäid — see lootus läks tal täide, et tema ettevõtte ja töö „tulleva peale head vilja annab“. Sest alles Masingi surma järele hakati seda tööd õieti hindama — „Näddalalehe“ rohkesti allesjäänud aastakäigud olid paari sugupõlve kestvusel meie rahvale suureväärtuslikuks lugemisraamatuks, otse teadmiste salveks; nad täitsid suurelt jaolt siis üsna puuduvate kooliraamatute aset, olid nii omakohast kodukooliks. Võib küll öelda, et „Näddalalehti“ pärast loeti hoopis rohkemal arvul kui ta ilmumise ajal. Eesti kultuuri tõstmiseks oli nendel rohke teene. Ning eesti ajakirjandusele oli Masingi leht igatahes aluse rajajaks ja põhjapanijaks.

Nagu käesoleva kirjutuse ees olevast lausest näha, tundis Masing ise hästi küll, et ta enda ajast hulk maad ees oli, et see teda tarviliselt ei mõistnud, aga sellest hoolimata töötas ta, nagu oma lastele ütles, tuliselt „tullevatele aegadele“, mida prohvetlikul pilgul kumamas nägi. Õnneks aga eksis ta suuresti selle aja mõõtmises. Ei tarvitsenud sugugi sada aastat, vaid ainult mõned aastakümned, kui Masing ja ta tööd hinda tõusid: neid trükiti täitsa muutmatult mitmes kohas uuesti: „Perno Postimehes“, lugemiseks „Vana ja uut“, eriraamatutes „O. V. Masingi kirjad“ jne. Ning saja aasta järele on see hiilgavalt tõestunud, mis Masingile oli alles igatsetud aateks, mille poole kõigest jõust nõudis ja püüdis: eestlastele eesti haridus, Eestisse eesti keel ametlikuks ja kultuuri keeleks! Et see sündida võis, selleks on mõjunud suurelt kaasa Masingi tegevus — eriti ta ajalehes.

Nii siis mälestame esimese eesti ajalehe surma saja aasta järele, küll leina-, aga ühtlasi rõõmutundes: ta täitis oma ülesande.

Meie rahvas ei ole seni oma esimesele tähtsamale pojale suutnud seada nähtavat ausammast ega muud mälestusmärki kui tahvlite ja kalmul. Kuid nägemata ausamas on Masingil olemas tema elu viimases sõnas, mis seisab *aera perennius*: „Ma olin isamaa sõber“.

V. Koch

Ed. Laaman

P. Olak

E. Hansen

M. Aitsam

L. Johanson

H. Sumberg

M. Aitsam

Eesti Ajakirjanikkude Liit

Senise tegevuse ülevaade

See oli Eesti vabariigi esimesel aastal. Kuigi idanaabriga sõjajalal seisti ja meeleheitlist võitlust iseseisvuse eest peeti, leiti siiski võimalus ka kodus vaimlise töö tegemiseks. Kõiksugu äriiiste ettevõtete kõrval, mis sõjapäevil nagu seened sügisel vihma järel maast kerkisid, asutati mõnigi kultuurilisi eesmärke taotlev ühing. Ja üks niisugustest oli Eesti Ajakirjanikkude Ühing.

Ühel omavahelisel jutuajamisel võtsid ajakirjanikud Jaan Tomp, Paul Olak ja Jakob Mändmets küsimuse üles, kas ei tuleks ka ajakirjanikkudel ühineda oma hariduslise ja majanduslise tasapinna tõstmiseks. Jõuti ühemeelsele otsusele — asutame ühingu! J. Tomp kirjutas põhikirja eelnõu, see vaadati omavahel läbi ja saadeti Tallinna-Haapsalu rahukogule registreerimiseks, kus see ka 14. juunil 1919. aastal seltside ja ühingute nimekirja üles võeti.

Mõne päeva pärast, 19. juunil, tulid asutajad ja ka mõned lähemad ametivennad kokku ja valisid ajutise juhatuse, kelle hooleks jäi uute liigete kogumine.

Ajutisse juhatusse valiti Jaan Tomp, Paul Olak, Jakob Mändmets, Hugo Kikson, Hella Uibopuu ja Hugo Raudsepp.

Algas suvine puhkeaeg ja ajakirjanikud valguksid mööda maad laiali, osa võttis aga isamaa kaitsmisest osa. Alles sügisel, 4. novembril peeti Toompeal, Asutava Kogu ajakirjanikkude toas, esimene suurem üldkoosolek. Siin valiti ka täieline juhatus, kuna liigete arv üle 30 tõusis.

Ühingu esimesed tegevusaastad läksid „sõja tähe“ all ja selle järele kujunes ka tegevus. Sideme loomiseks väeliinil olejate ja koduste vahel hakkas ühing korraldama ajalehtede saatmist väeliinile, milleks valitsuse poolt vastavad summad määrati.

1920. aasta sügisel korraldas ühing oma liikmetele ühise külaskäigu soome ametivendadele. Sel puhul üüriti laevasõiduametilt aurik ja Helsingis pandi pärg Eesti vabadussõjas langenud soome kangelaste ühishauale. Ja see oli kõik, mis nime-tamisvääriilist ühingu tegevuses. Ka järgmine talv ei toonud uut hoogu ega elustust ja needki liikmed, kes ühingu ümber kogunud, läksid laiali ehk jäid eemale.

Seisukord lõdvenes nii, et 3. aprillil 1921. aastal peeti üldkoosolekut „Tallinna Teataja“ ruumides 8 liikme osavõtmisel. Ja rohkem neid ka ei olnudki. Koosolekul võeti isegi küsimus üles, kas üldse mak-sab ühingu tegevust jätkata nii leige osavõtu juures.

Juhatuste koosseis 1919.—1925. aastani

Aastad	Esimees	Sekretär	Kassahoidja	Ametita liikmed
1919	J. Tomp	P Olak	M. Aitsam	Ed. Hubel, J. Ratassepp, P. Sagar, A. Tammann, J. Mändmets, H. Press-Jan'en
1920	J. Tomp	P. Olak	M. Aitsam	Ed. Hubel, J. Ratassepp, P. Sagar, A. Tammann, H. Raudsepp, H. Press-Jansen
1921	G. E. Luiga	A. Tammann	M. Aitsam	Ed. Hubel, H. Jürgenstein, P. Olak, J. Rebane-Sild, V. Koch, J. Tomp
1922	G. E. Luiga	A. Tammann	M. Aitsam	Ed. Hubel, J. Ratassepp, P. Olak, J. Rebane-Sild, V. Koch, J. Tomp
1923	G. E. Luiga	H. Vismann	M. Aitsam	Ed. Hubel, J. Ratassepp, P. Sagar, J. Rebane-Sild, A. Rebassov, J. Tomp
1924	P. Olak	A. Rebassov	M. Aitsam	V. Koch, E. Hansen, J. Mändmets
1925	P. Olak	E. Hansen	M. Aitsam	V. Koch, E. Laaman, L. Johanson, H. Sumberg

Asja harutati mitmest küljest ja jõuti otsusele ühingu tegevust jätkata seda mitmekülgsest elustades. Üheks niisuguseks abinõuks tunnistati ka ajakirjanikkude kongress, mis enne suvist puhkeagea kokku kutsuda otsustati. Ja 30. aprillil peetigi Tallinnas raekoja saalis I. Eesti ajakirjanikkude kongress 72 liikme osavõtmisel. Esitajaid oli ilmunud kõigi Eesti ajalehtede toimetustest üle maa. Kongressil harutati ajakirjanikkude hariduslisi ja majanduslisi küsimusi ja nende teostamiseks esineti märgukirjadega vabariigi valitsuse kui ka üksikute valitsusasutuste ees.

Välismaade eeskujul hakati sel aastal ka eesti ajakirjanikkude albumit välja andma, mis sisaldab ajakirjanikkudelt mitmesuguseid töid, nende näo pilte ja eluloolisi andmeid. Kaastööd võeti vastu ka kirjannikkudelt, luuletajatelt, kujutatavalt kunstnikkudelt ja seltskonnategelastelt, mis albumi sisu mitmekülgsemaks teeb ja väärtust tõsta aitab. Albumi nimeks pandi „Õitsituled“ ja ta ilmub iga aasta jõuluks. Liidu liikmed saavad albumi maksuta. Seni on album hästi läinud ja on oma väärtuse poolest omalaadiliste seas üks parematest.

Revisjoni-komisjonid 1919.—1925. a.

Aastad	Koosseis
1919	K. Kotsar, R. Kangro-Pool, Joh. Juhtund
1920	A. Kreisberg, J. Prömmel, E. Tetsmann
1921	A. Karro, E. Hansen, A. Kask
1922	A. Karro, E. Hansen, A. Kask
1923	A. Karro, E. Hansen, K. Kotsar
1924	A. Karro, K. Osvet, A. Jürgenstein
1925	K. Osvet, N. Metslov, K. Kornel

Samal aastal kutsuti soome ajakirjanikud Eesti külla. Peale Tallinna vastuvõtmise korraldati neile ringreis Eestis, mis ligi nädalapäevad kestis. Külalised jäid selle külaskäiguga väga rahule ja hiljem ilmusid soome ajalehtedes pikemad kirjeldused Eestist, mis Eesti tutvustamiseks välismaadel rohkesti kaasa aitasid.

1922. a. väljapaistvamaks tegevuseks võib nimetada ajakirjanikkude passiide sisseseadmist ja albumi „Õitsituled“ väljaandmist. Jõuti kokkuleppele siseministriga, mille järele ajakirjanikkude eripassiraamatud sisse seati nelja keele peal. Nende passiide omanikkudel on võimaldatud juurepääs poliitsei poolt muule publikule suletud kohtadele jne. Häid soodustusi on need passid välismaail reisisid võimaldanud.

„Õitsitulede“ tasuvuse ülevaade

Nr.	Kulud markades	Tulud markades	Kasu või kahju
1	264.911	407.440	+ 142.529
2	416.509	437.850	+ 21.341
3	367.761	335.320	- 32.441
Kokku	1.049.181	1.180.610	+ 131.429

Õitsitulesid“ on seni toimetanud: nr. 1. — Ed. Hubel, nr. 2. — H. Raudsepp, nr. 3. ja 4. — P. Olak.

1923. a. peeti Eestis üldist laulupidu, iseseisvuse ajal esimest. Sel puhul kutsus ajakirjanikkude ühing väljamaa ajakirjanikud Eesti külla — laulupeole ja ringreisile. Külalisi tuli üle 40 kokku, seekord peale naaberriikide ka kaugemalt. Üldse oli esitatud: Läti, Soome, Leedu, Poola, Ungari, Rootsi, Norra, Daani ja Inglismaa. Liikmed nendest olid ka Ameerika suuremate ajalehtede kirjasaatjad.

Peale laulupeo pidustuste sõideti külalistega ringreisile, millest 29 väljamaalast osa võtsid. Käidi Kundas, Rakveres, Kohtlas, Narvas, Narva-Jõesuus, Vasknarvas, Luunjas, Tartus, Viljandis ja Olustveres, missugune reis 9 päeva vältas. Külalised lahkusid Eestist kõige paremate muljetega, nagu seda ka nende külaskäigu kirjeldused välismaade ajakirjanduses tunnistasid.

Samal aastal läks korda haridusministeeriumilt rahalist toetust — 150.000 marka — saada ajakirjanikkude väljamaa õpereisideks. Saadud toetusega käisid väljamaal toimetuste ettepanekul: Voldemar Koch, Elmar Just, Johann Viik, Jaan Tomp ja Aleksander Rebassov.

Järgmisel 1924. a. saadi väljamaa õpereisideks 300.000 marka ja toimetuste ettepanekul jagati see summa järgmistele ajakirjanikkudele: Karl Ast, Aleksander Vinkler, Jakob Mändmets, Paul Olak, Heinrich Moorson, Arnold Schulbach ja Karl August Hindrey.

Samal aastal käis ühingu esitajana Läti ajakirjanikkude kongressil Georg Ed. Luiga. „Õitsitulede“ väljaandmine oli üldise majanduslise kriisi tagajärjel raske, kuid anti välja siiski, kuigi märksa õhemal kujul eelmise aasta albumist.

1925. a. läks ajakirjanikkude perel riigikogus töötavate ajakirjanikkude energilisel kaastegevusel korda osanikuks saada kultuurkapitaalile. Moodustati Liidu ja ajalehtede esitajatest ajakirjanduse sihtkapitaali valitsus, kelle ülesandeks on ajakirjanikkude kutseala heaks langevate summade kasutamine ajakirjanikkude vaimlise ja majanduslise seisukorra tõstmiseks ja parandamiseks.

Ühenduses sellega võeti ette uue põhikirja kokkuseadmine, et seda mitmeti kokkukõlasse viia ajakirjanduse sihtkapitaali nõuetega, kui ka võimaldada kaastegevust ajakirjanikkude kutseorganisatsioonis isikutele, kes küll ei ole kutselised ajakirjanikud, kuid ometi ajakirjanduses kaastegevad on.

Uus põhikiri registreeriti 9. mail 1925. a. Tallinna-Haapsalu rahukogus nimetusega „Eesti Ajakirjanikkude Liit“. Uue põhikirja järele jagunevad liikmed tegevateks ja toetajateks. Tegevliige peab vähemalt 2 aastat tegelikult ajakirjanduses töötama olema, kuna toetajaks iga ajakirjanduse harrastaja ja kaastööline võib saada.

Viimaste aastate jooksul on Liidu ümber koonduanud kõik Tallinna ajakirjanikud, siis veel Tartust, Viljandist, Narvast, Pärnust ja Võrust; kokku 96 ajakirjanikku. Eemale on jäänud üksi Kuresaare ja Valgas töötavad ajakirjanikud, missugune arv küll kuigi suur ei ole.

Kassa ülevaade 1919.—1924. aastani

Aastad	Tulud markades	Kulud markades	Üle- või puudujääk	Varandusline seis
1919	215.189	196.951	+ 18.238	18.238
1920	108.301	101.979	+ 6.322	24.560
1921	114.915	136.777	— 21.862	2.698
1922	355.370	319.198	+ 36.172	231.818
1923	1.088.386	1.071.025	+ 17.361	365.548
1924	785.032	787.061	— 2.029	467.993
Kokku:	2.677.193	2.612.991	+ 54.202	467.993

Aastate kestel on ajakirjanikkude peres mitmedki põlevad küsimused päevakorral olnud, neid koosolekul sõelatud, valitsusasutuste ees nende teostamiseks samme astunud, kuid — enamasti tagajärjeta. Üks niisugustest valulastest on sõiduhinna alandamine raudteel ajakirjanikkudele. Kuna mitmel pool välismaadel ajakirjanikkudel priisõit raudteedel on, ei anta meil isegi sõiduhinna alandust. Eesti raudteedel on küll iga-aasta priisõitu antud, kuid need olid väljamaa ajakirjanikud!

Siis on pikemat aega päevakorras olnud ajakirjanikkude puhkekodu asutamine. On pööratud mitmel korral põllutöoministeeriumi poole, et mõnda endise mõisa härrastemaja selleks pikemaajalisele rendile saada; kord oli isegi mõis selleks valmis vaadatud, kuid siin pidi Liit ühe kõrgema sõjaväelase huvide eest tagasi astuma. Eravaranduse omandamiseks pole aga Liidul seni ainelist jõudu olnud. Tahaks loota, et asi tulevikus selle poolest paraneb.

Päevakorral on olnud veel ajakirjanikkude palganormide väljatöötamise, vanaduse ja arstiabi muretsemise ning pühapäevarahu kindlustamise küsimused. Neid küsimusi on harutatud üldkoosolekutel ja ka juhatuses ning komisjonides, kuid tegudeni pole jõutud. Võib olla, et siin ajakirjanikud veel küllalt energiliselt välja pole astunud.

Eesti Ajakirjanikkude Liit kutseorganina ei ole end veel täiel määral maksma panna tahtnud või ka suutnud, kuid edaspidine tegevus, kui see viljakas peab olema, ei pääse sellest mööda ja tulevastel Liidu tegelastel tuleb nende küsimustega veel mõnigi kord tegemist teha.

Eesti Ajakirjanikkude Liidu liikmed

Nime järele on liikmeksastumise aeg ära märgitud

- Adson, Arthur, 1922.
Aitsam, Mihkel, 1919.
Anderkopp, Ado, 1922.
Animägi, Johannes, 1921.
Ast, Karl, 1919.
- Braks, Tõnis, 1922.
- Eigo, Johannes, 1925.
- Feldmann, K. E., 1922.
Fiskar, Anna, 1919.
- Grünthal, Aleksander, 1921.
Gustavson, Oskar, 1924.
- Hansen, Erich, 1921.
Hennings, Helene, 1925.
Hindrey, Karl August, 1921.
Hubel, Eduard, 1919.
Hunnius, Edmund, 1922.
- Jansen, Helmi, 1919.
Johanson, Leopold, 1921.
Jonas, Erich, 1924.
Just, Elmar, 1923.
Jürgenstein, Anton, 1921.
- Jürisson, Eduard, 1923.
Jürmann, August, 1922.
- Kangro, Samuel, 1922.
Karro, Aleksander, 1921.
Karu, Jaan, 1921.
Kask, Aleksander, 1921.
Kattenberg, Voldemar, 1923.
Kenn, Leopold, 1922.
Kentmann, Voldemar, 1922.
Kesä, Karl, 1923.
Kink, Eduard, 1925.
Kider, Karl, 1922.
Kikson, Hugo, 1919.
Klemkull, Hans, 1922.
Koch, Voldemar, 1921.
Kornel, Karl, 1921.
Kotsar, Kustav, 1919.
Kreisberg, Aleksis, 1920.
Kukke, Hugo, 1925.
Küng, Nikolai, 1925.
- Laaman, Eduard, 1924.
Leppik, Jaan, 1924.
Lekstein, Mart, 1925.
Loorits, Aleksander, 1923.
Luiga, Georg Eduard, 1921.
- Martna, Mihkel, 1921.
Maran, Ida, 1924.
Metslov, Nikolaus, 1924.
Moorson, Heinrich, 1922.
Mändmets, Jakob, 1919.
Mänd, Oskar, 1925.
- Neggo-Võssokotsky, Jen-ny, 1925.
Nukk, Eduard, 1925.
Nürk, M. 1922.
- Oengo, Julius, 1924.
Olak, Paul, 1919.
Osvet, Konstantin, 1922.
- Peel, Aleksander, 1925.
Piiskar, Jaan, 1924.
Prümmel, Joosep, 1919.
- Ratassepp, Jaan, 1919.
Raudsepp, Hugo, 1919.
Rebane, Hans, 1919.
Rebane, Johanna, 1919.
Rebane, Jaan, 1921.
Rebassov, Aleksander, 1921.
Reiner, Hans, 1924.
- Sagar, Peeter, 1919.
Semm, Johann, 1921.
Sibul, Aleksander, 1923.
- Sumberg, Hermann, 1925.
Schulbach, Arnold, 1922.
Schulmann, Helmuth, 1922.
Sõerd, Leonhard, 1924.
Sööt, K. E., 1922.
- Tammann, August, 1919.
Tammer, Harald, 1922.
Tetsmann, Ernst, 1921.
Tomp, Jaan, 1919.
Tomp, Tõnis, 1921.
Tupits, Artur, 1922.
Treufoeldt, Jaan, 1921.
Tõnisson, Georg, 1922.
- Valdson, Karl, 1922.
Vebermann, Ernst, 1921.
Veidenstrauch, Johannes, 1919.
Vellner, Harald, 1919.
Veelmann, Johannes, 1922.
Viik, Johann, 1919.
Vismann, Harry, 1922.
Vinkler, Aleksander, 1924.
Vistinghausen, Valter, 1925.
Viljak, August, 1925.
Vries, Axel de, 1921.
- Auliige:**
Vilde, Eduard, 1925.

Foto Parikas

Eesti ajakirjanikud

Lühikesed eluloolised andmed

Jaik, Juhan. Sündinud 1. jaanuaril 1899. a. Võrumaal, Säna mõisas, mõisatöolistest vanemate pojana. Üles kasvanud Tsooru vallas, Roosikul, ja 8. eluaastast peale sama valla Luhametsas, kuhu vanemad põllupangalt Möldrvoja metsakrundi talu-asutamiseks ostsid. Alghariduse saanud Tsooru ministeeriumikoolis. 1915. aastal Eesti iseseisvustamise sihiga salaseltsi asutamise ja sellest osavõtmise pärast kolm kuud vangis istunud ja siis määramata ajaks maalt välja saadetud. Venemaal elanud peamiselt volgaäärsetes linnades, elatades end väga mitmesuguste ametite ja töödega. 1917. aastast jälle kodumaal. Eesti vabadussõjast lõunafrondil lahingutest osa võtnud. 1920. aastast peale asub alaliselt Tallinnas, tegutsedes kirjandusega. Kõikidele suurematele ajalehtedele ja ajakirjadele kaastööd teinud. 1924. aastast peale elukutseline kirjanik. Raamatuina ilmunud „Rõuge kiriku kell“, luuletuskogu ja „Võrumaa jutud“, jutukogu.

Kattenberg, Voldemar. Sündinud 28. juunil 1897. a., hariduse saanud Tallinna linnakoolis. 1918—1920. a. sõjaministri sekretäri n. abi ja hiljem sõjaministeeriumi majandusülem ja kantselei ülema k. t. 1922—1923. a. pressi-attashee Moskva Eesti saatkonna juures. Ajakirjanik 1920. aastast. „Vaba Maa“ toimetusliige 28. juunist 1923. a., kus praegugi töötab.

Kesä, Karl. Olen sündinud 1. jaanuaril 1902. a. Viljandimaal, Kolga-Jaani Moksi talu omaniku pojana. Hariduse sain Lätkalu külakoolis, Kolga-Jaani kihelkonnakoolis ja Tartu kommertsikoolis (1915—1921). Keskkooli lõpetanud, astusin 1921. a. sügisel Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonda kirjandusajalugu õppima. Ühtlasi astusin EÜS'i liik-

meks. Ajakirjanduslikku tegevust algasin 1922. a. algul „Postimehe“ reporterina, kuna varemalt olin üht-teist avaldanud „Uudismaas“ ja mõnes päevalehes. Samal suvel sain „Postimehe“ toimetuse liikmeks kohalikus, hiljem välispoliitika teadete osakonnas. 1923. a. lõpul olin sunnitud „Postimehe“ toimetusest lahkuma. Vahepeal tegin juhuslikku kaastööd lehtedele ja redigeerisin mõned raamatud. Käesoleva aasta mais kutsuti Rakverre „Virulase“ toimetajaks, kuid sealt pidin juba juulis isiklikkude vastolude tagajärjel lahkuma.

Kink, Eduard. Sündinud 7. novembril 1895. a. V.-Karistes, Pärnumaal, kus vanemad olid väikekohapidajad. Kuni 15. eluaastani töötas vanemate juures. Siis sõitis Ida-Siberisse, kus läbi rändas kõik sealsed linnad. Oli Amuri laevadel madruseks ja elatas end juhuslistest töödest. 1913. a. kevadel sõitis Kamtshatkasse, pidas seal jahti ja püüdis kalu. 1915. a. asus Nikolajevskisse, Amuri ääres. Seal mobiliseeriti sõjaväkke. Teenis läti polkudes Riias. Eesti vabadussõjast võttis osa 2. väljapatareis velskerina. Ajakirjanikuna hakkas tegutsema 1920. a. Samal ajal astus ka E. iseseisv. sotsiaal. parteisse.

Praegu töötab „Ühenduse“ juures selle ilmulise algusest peale.

Küing, Nikolai. Sündinud 1896. a. Pärnus, raamatukaupmehe pojana. Keskhariiduse omandanud kohalikus gümnaasiumis, hiljem Peterburis. Vabadussõjast osa võtnud. Kaastööd teinud pea kõigile Eesti ajalehtedele. Kutseliselt tegutseb ajakirjanikuna 1923. a. sügisest. „Rahvalehe“ tegevaks ja vastutavaks toimetajaks 1924. a. juulist.

Söder, Leonhard. Sündinud 23. veebruaril 1901. a. Alghariduse saanud Tallinna raudtee-tehnika-koolis. Hiljem täiendanud oma haridust keskkooli kava piirides eneseharimise-iseõppimise teel. Praegu Tallinna kolledshi kõrgema osa majandusinstituudi kuulaja.

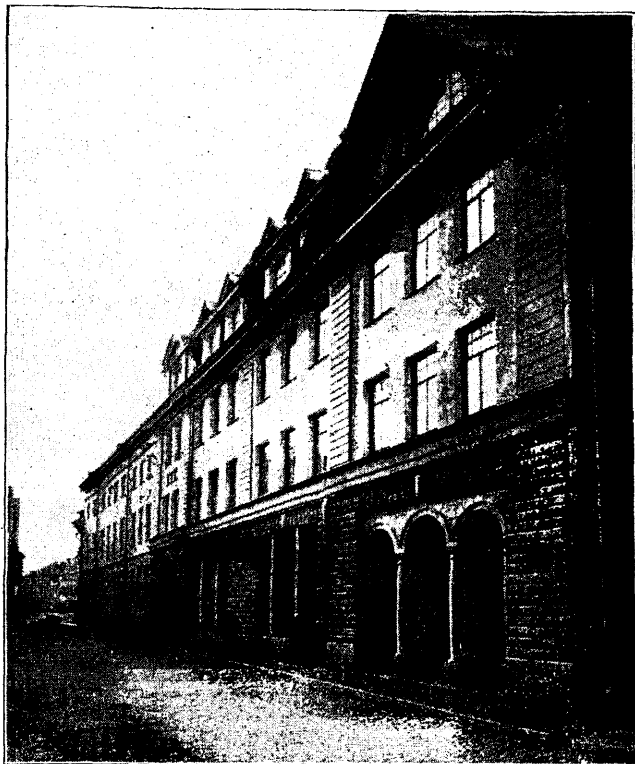
Ajakirjanduse põllul tegev 1920. a., olles vaheldamisi mitme pealinna päevalehe kaastööline. Elukutseliselt ajakirjanik 1923. a. saadik. 15. jaa-

nuarist kuni 15. maini ajaleht „Eesti“ toimetuse liige. 1. detsembrist 1923. a. toimetuse liikmena „Päevalehe“ toimetuses.

Viljak, August. Sündinud 1898. a. Audrus, Pärnumaal. Keskkooli hariduse omandanud Pärnu ja Riia Nikolai gümnaasiumides. Vabadussõjast osa võtnud suurtükiväe ohvitserina. Mitmes Eesti lehes kaastööd teinud. 1924. a. juulist „Rahvalehe“ toimetuse liige.

Sisukord

Esimene eesti ajaleht — Karl Kesä	9	Karl August Hindrey 50-aastane — ArA	59
Sepp — Mart Raud	14	Labkumine Herthast — Edmund Hunnius	60
Eets — Hugo Raudsepp	15	Hindrik Prants — G. E. Luiga	66
Mälestusi Aadu Grenzsteinist — Ed. Hubel	20	Kahekorodne juubilar — K. Ehrmann	68
Kadumise laps — G. E. Luiga	23	Misjonär ja pagan — G. E. Luiga	69
Leht ja poliitika — Ed. Laamann	30	Mälestuspilte Eestist — Väinö Joensuu	70
Sügis — K. Osvet	33	Pärismaa — T. Braks	72
Kolm pala — Tõlkinud Marie Under	34	Puulbä õdang — A. Adson	75
Linnulennul läbi Euroopa — Arthur Roose	36	Konrad Mägi† — Arthur Adson	76
Õlulaul — Ed. Nukk	38	Kuidas mind kuulutati provokaato- riks — Marta Lepp	78
Soome ajakirjandus ja ajakirjanik- kond — Yrjö Koskelainen	39	Kalastamisretk Pirttijärvele — Juhan Jaik	82
Kevadhelinaid — Juhan Jaik	41	Ilmalinna vulkaani kaldal — H. Vellner	84
Ränd koha peal — Nikodemus	42	Ajalehemehed — V. Koch	86
Henri de Rochefort-Luçay — H. Vellner	45	Propaganda — I. Lintrop	89
Väsind elu — Ed. Nukk	46	Venemaa sule tähe all — Edgar Meshing	92
Esimene arupärimine Vene II riigi- duumas — A. Jürgenstein	47	Eesti ajakirjanduse algusaegadelt — H. Prants	95
Kiri — Juhan Jaik	48	Eesti Ajakirjanikkude Liit — M. Aitsam	99
Ajakirjaniku suurpäev — Mait Metsanurk	49	Eesti Ajak. Liiduliikmed —	102
Läti ajakirjandus — A. Goba	54	Ajakirjanikkude elulood	103

Eesti Tarvitajate Keskühisus

Asutatud 1917. a.

E. T. K.

Asutatud 1917. a.

Peakontor: Tallinnas, Lai tän. 39/41, oma majas.

Oma posii-telegraafi agentuur «Eteka».

Telegr. aadress: Estoko — Tallinn.

Harukontorid pea kõigis maakonnalinnades.

Üleriikline tarvitajate- ja majandusühisuste keskorganisatsioon.

Läbimüük 1924. aastal 1.215.266.547 marka. Liikmeid 273 ühisust.

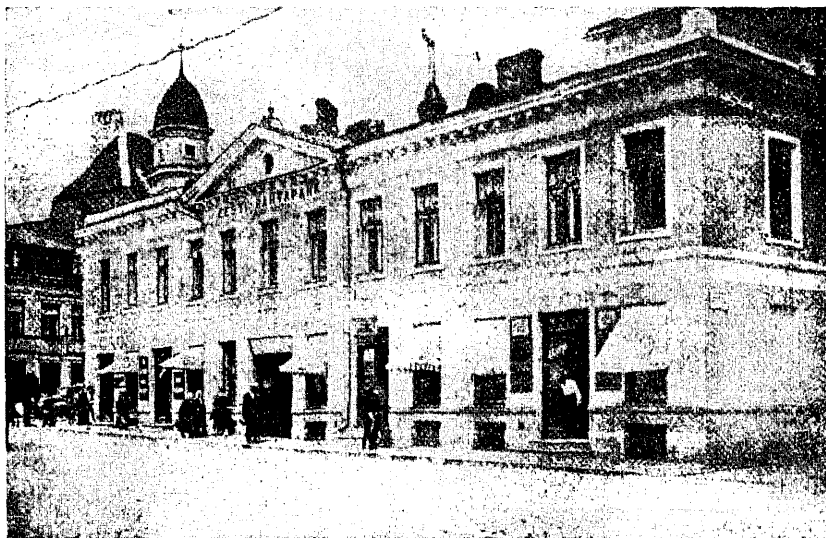
Muretseb kõigile tarvitajate- ja majandusühisustele:

kõige paremaid põllutööriistu ja masinaid, kunstväetisaineid ja kõiki muid kaupu esimesest allikast.

Annab nõu ja juhatusi uute ühisuste asutamiseks.

Oma tööstusettevõtted:

Kalatööstusasutused, viljakohvi- ja veinitehased, aiandus.

Ühistegeliste asutuste keskpank

EESTI RAHVAPANK

Tallinn, S. Karja tän. 19. Telef. 2-02 ja 28-28.

Toimetab igasuguseid panga operatsioone.

Tarvitajateühisus

Koloniaal- ja
toiduainete
kauplused asuvad:

Saapakauplus
Suur Karja tän.
nr. 18,

Vana Posi tän. 7.	Telefon nr.	10-19.
Paldiski maant. 11.	" "	8-36.
Kalju tänav 6.	" "	11-70.
Terase tänav 2.	" "	18-90.
Väike Pärnu maant. 23.	" "	19-39.
Liivaläia tänav 31/23.	" "	19-77.
Õle tänav 33.	" "	29-65.

Müügil alati värsked ja
täisväärtuslik kaup.

on kõige täielikum omal alal
Tallinnas; müügil tugevad ja
moodsad jalanõud.

Meie jalanõudel vastupidavuse,
nägususe ja hinna suhtes võist-
lejat ei ole.

Müük vabriku täielisel vastutusel.

Riidekauplus, S. Karja tän. nr. 15,

on kõige täielikum Tallinnas.

Palitu-, ülikonna-, kleidi-, puuvilla- ja pesuriie kõige suuremas valikus. Valmispesu ja
püdukaup. Parematest kodu- ja väljamaa (inglise) vabrikute saadused.

Hinnad väljaspool võisilust!

Võrrele vastavate erakauplustega.

Ühistegeline keskkorraldus kindlustuse alal

Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskselts

Tallinnas, S. Karja t. 19. Telef. 30-78.

Ühistegelised asutused, kindlustage oma varandusi

Eesti Ühistegelises Kindlustus-Keskseltsis.

Ühistegelised (vastastikused) kindlustusseltsid, sõlmige
edasikindlustus-lepinguid

Eesti Ühistegelise Kindlustus-Keskseltsiga.

Eesti Ühistegeline Liit

Tallinn, Lai tän. 41.

Tel. 26-13 ja E. T. K. 17 ja 32.

Eesti Ühistegeline Liit on igafüübi-
liste kooperatiiv-ühingute vaimline
keskkorraldus, nende huvide kaitsja
ja ideeline juht.

Liit soovitab ühingutele tarvilise ette-
valmistusega äriteenijaid: ärijuhte,
vastutavaid müüjaid, asjaajajaid,
raamatupidajaid, laduhooldajaid j. n. e.

Liidu kirjastusel on ilmunud ühingute arveraamatud, plankefid, põhikirjad jne.

Liidu väljaandel ilmuvad järgmised ajakirjad:

I.

Piltide ja joonistustega kaunistatud
rahalik nädalaleht

„Ühistegelised Uudised“.

Maksab: 12 kuu peale Mk. 250.-, 6 kuu peale
Mk. 130.-, 3 kuu peale Mk. 70.-, 2 kuu peale
Mk. 50.-, 1 kuu peale Mk. 25.-.

II.

Ühingute tegelaste praktiline nõu-
andja, kuukiri

„Ühistegevusleht“.

Maksab: 12 kuu peale Mk. 250.-
Üksiku numbri hind Mk. 25.-.

Tellida saab lehti igast ühingust ja postiasutusest.

Kuulsa Inglise **Clayton & Shuttleworthi** vabriku
isesõitjaid, hobustega veetavaid ja traktoritega kokkuseatud

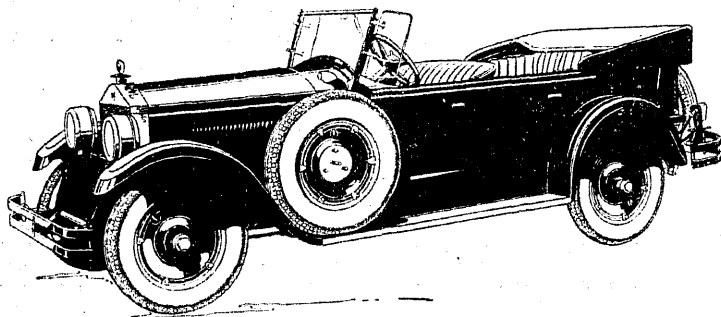
rehepeksugarnituure,

Claytoni küllastatud ja soojendatud auruga

lokomobiile igasuguse väike- ja suurtõöstuse jaoks 4 kuni 1000 HP.

18/25 ja 20/30 HP **Fiat traktorid,**

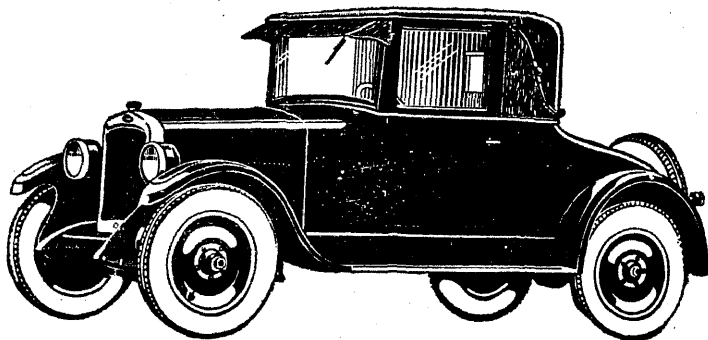
missugused väljaspool võistlust oma ökonoomilise, suure töövõime ja vastupidavuse poolest.

Sõidu-, veo- ja omnibusautosid

praegu Euroopas kuulsamatest Itaalia **Fiat** autotehastest.

Kõik, mis moodne tehnika auto konstruktsiooni ja välise ilu alal pakkuda suudab, on kehas-
tatud Itaalia **Fiat** automobiilides,

kuna Kanada **Chevrolet** autod hinnaga võrreldes Ameerikas kõige praktilisemaks ja
ökonoomsemaks loetakse, olles sellejuures nägusad ja hinna poolest kõigile kättesaadavad.

Laevamootore, laeva mootor-vintse ja **naftamootore** igas suuruses

soovitab soodsamate hindadega ja maksutingimistega

HANS VINNAL,

Tallinnas,
Tatari t. 1.

Kõnekr. 3-42 ja 3-72.

Restoraan - Einelaud
„PÕLLUMEESTE
KODU“.

S. Ameerika t. 2. vastu Tõnismäe.
Telefon 39.

Mugavam ajaviitekoht linnalastele,
einevõtmiseks põllumeestele ja
ühistegelastele.

Ruumid kahel majakorral
kabinettide ja muusikaga.

Parim valik jookidest
— ja söökidest. —

Tallinnasse sõitjad!

Peatage võõrastemajas

„PÕLLUMEESTE KODU“.

Tallinn, Suur Ameerika tänav nr. 4.
(S. Pärnu ja S. Ameerika tän. nurgal
Tõnismäe juures.)

Kõnetraat 14-21. Kõnetraat 14-21.

Rahulikum, puhtam ja
odavam võõrastemaja
Tallinnas.

Tallinna Eesti Põllumeeste Selts.

XXII Tallinna Eesti
põllumajandusline näitus
peetakse ära 10.—14. septembrini 1926. a.

Peajaoskonnad näitusel:

Põllutöö. Loomakasvatus.

Põllumajandusline tööstus.

Iga edenenud põllumees, põllumajandusline tööstusasutus
ja äri esinegu väljapanekutega näitusel :: Igaüks tulgu
näitust vaatama.

Näituse büroo: Tallinn, Nunne t. nr. 20. Tel. 1-21.

Tallinna Eesti Põllumeeste Selts.

A/S. „Rotermann'i tehased“

endine Chr. Rotermann,

asutat. 1829. a.

Tallinnas, Jaama uul. nr. 1, telef. nr. nr. 34-01 kuni 34-05
(oma keskjaam).

Osakond Narvas: Tallinna tän. nr. 7, telef. nr. 64.

Kõige suurem ja moodsam nisupüüli-veski Eestis.
Rukkiveski, kruubi- ja tanguveski, auru-leivavabrik.

Nisupüüli sõredat, poolsõredat, pehmet pagari jahu ja
mannat. Rukkijahu, rukkipüüli, kruupe, tangu, kliisid, loomajahu.
Rukkileiba, peenleiba, sepikut, poolvalget leiba ja saia.

Kõik kõrgeväärtusline kaup ilma maisi või teiste kõrvalainete juureseguta.

Der

»REVALER BOTE«

(Nachfolger der i. J. 1860 begrün-
deten „Revalschen Zeitung“)
ist das deutsche

**kulturell, politisch und wirtschaftlich führende
Blatt** in Estland. Vertritt die politischen und wirtschaft-
lichen **Interessen des Deutschums in Estland.**
Eingehende objektive Berichterstattung über das **ge-
samte Wirtschaftsleben Estlands.**

VERMITTELT DEN WEG IN DEN OSTEN.

**Einzig deutsche Zeitung in Europa
mit besonderer Russland-Beilage.**

Regelmässige Schiffslisten und Kursnotierungen.

Bezugspreis bei direktem Bezuge vom Verlag: monatlich mit allen Beilagen 205 EMk.,
ohne Beilagen (jedoch mit Russland-Beilage) 150 EMk. Die Staatspostanstalten in Estland,
Lettland, Deutschland, Danzig, Finnland, Schweden und Frankreich nehmen Abonnements
entgegen.

Anzeigenpreis: für 1 mm Höhe der Spalte im Anzeigenteil für Estland 5 EMk., für
Deutschland 10 Goldpfennig, für das übrige Ausland 3 amerik. Centis.
Zahlstelle in Deutschland: Postcheckkonto Berlin 122602.

Anzeigenaufträge empfangen: die Geschäftsstelle des „Revaler Boten“ (Re-
val, Raderstrasse 12, Postfach 51), im Auslande: alle grösseren Annoncen-Expeditionen.

EESTI PABERI A.-S.

PEAKONTOR TALLINNAS, PIKK TÄN. 11.

KÖNETRAADID: { 33-96 Juhatus.
33-97 Üldine.
33-98 Müügiosak.

LADUD: { TALLINNAS, Viru tän. 9. Kõnetraat 1-49.
TARTUS, KÜÜtri tän. 5. " 4-77.
TÜRIL " " 11.

SOOVITAB OMAST LADUST:

Kirjutuspaberit, kõrgeväär-
tuslist.

Postpaberit, pakkides.

Kantseleipaberit.

Trükipaberit, mitmes hea-
duses.

Albumpaberit, mitmevärvilist.

Kartongi, mitmevärvilist.
Kaanepaberit, trükitööde
jaoks.

Pakkimispaberit, õhukest pa-
garitele, valget ja pruuni,
mitmes paksuses.

Paberist kotte (lõõtsad) $\frac{1}{2}$ —20
naelalisi.

V E E S T I N Ä I T U S - M E S S

Tallinnas 14.-23. augustini 1926. a.

20 laulatuslist osakonda tööstuse,
kaubanduse ja põllumajanduse aladelt.
Palju auhindasid ja rahalisi autasusid
kodumaa saadustele.

Parem võimalus kaupadele turgede leid-
miseks kodu- ja väljamaal.

Korraldaja A/S. „NÄITUS“

A-S.
**BALTI PUUVILLA- JA
SINDI KALEVIVABRIKUTE LADU**

TALLINNAS, S. Karja tänav 13

Juhatus 24-66

Kõnetraat:
Üldine 2-41
Kaleviosakond 31-02

Arveosakond 31-58

Igasugu pleekimata ja pleegitud pesuriide müük kui ka värvilised, valitud mustritega voodri- ja naisterahva kleidiriided. Sitsirätikud suures mustrite väljavalikus. Kaleviosakonnas täieline väljavalik igatseltsi villasest riidest. Eesti niiti omas proovitud headuses kõigis numbrites. Kõik kaubad ainult oma vabriku saadused

Müük suurel arvul

**„Estonia Eksporttapamajad“
ostavad**

aasta ringi baconi siğu eluskaaluga 5—7 puuda, makstes kõige kõrgemat päevahinda. Tapmise päevad igal teisipäeval ja neljapäeval.

**„Estonia Eksporttapamajad“
müüvad**

kõige kõrgemaväärtuslisi vorstivabriku saadusi, missugused on valmistatud **ainult sealihast**. Meie vorstivabrik seisab kindla veterinaär-kontrolli all, kus ametis on Tallinna linna teenistuses seisev loomaarst.

Kõige austusega „Estonia Eksporttapamajade“ juhatus.
Tallinn, S. Tartu m. 79, postkast 33.

K/M

G. PIHLAKAS & POJAD

TALLINNAS

JAANI TÄN. NR. 6

TEL. 4-79

✽

MÜÜB SUUREL JA VÄIKESEL ARVUL
KÕIKESELTSI PABERIT JA PAPPI,
KONTORI JA KANTSELEI TARBEID

✽

OMA PABERIKAUPADE TÖÖSTUS

✽

KIRJAÜMBRIKUTEHAS

✽

RAAMATUKAUPLUS • KIRJASTUS

✽

TELLIMISED TÄIDETAKSE KIIRELT JA
KORRALIKULT

A.-S.

EESTI LAENU PANK

Põhikapitaal mk. 25.000.000.—

Tallinnas, S. Karja uul. 18.

Endine Eesti Vastastik. Krediit-Ühisus Tallinnas.

Osakonnad: Petseris ja Irboskas (jaam).

Maksab hoiusummade eest
7—12⁰/₀. Diskonteerib veks-
leid, annab laenusid väärt-
paberite ja kaupade kind-
lustusel ja toimetab kõiki
pangaoperatsioone sise- ja
väljamaal.

EESTI LAENU PANGA JUHATUS.

KAUBAMAJA

VENNAD MAASEPP

TALLINN, S. Tartu mnt. nr. 13.

Kõnetraat 4-16

Telegr.: MAASEPP — TALLINN

Koloniaal- ja
tubakakaubad

petrooleum bensiin ja
nafta masinaõli

MÜÜK SUUREL JA
VÄIKESEL MÕÖDUL.

Üldine põllumajandusline ajakiri

„Põllumees“

ilmub 1926. aastal korralikult edasi.

Väljaandja
Eesti Põllumeeste Keskselts.

Toimetaja [cand. agr. J. Hünerson.

„Põllumees“ on iga aastaga järjest kasvanud ja tuumakamaks muutunud. Tellijate arv on 16.000 tõusnud. „Põllumehe“ hind jääb endiselt odavaks:

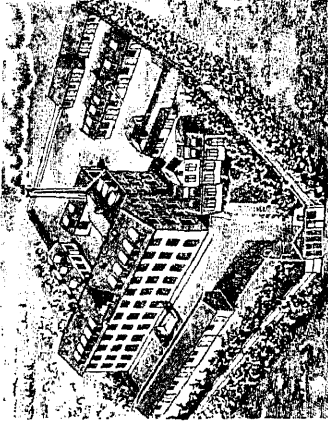
Aastas postiga 200 mrk., asunikku-
dele instruktorite kaudu tellides
100 mrk.

Tellimisaadress: Tallinn, Suur Roo-
sikrantsi uul. nr. 12.

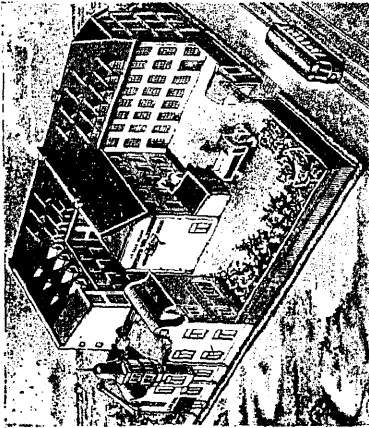
„Põllumehe“ talitus.

**ÜHENDATUD SAAPA- JA
NAHAVABRIKUD A.-S.
TALLINN**

Nahavabrik „EESTIMAA“
Tallinnas

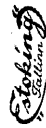

missugused on väljaspool võistlust oma
näguse, vastupidavuse kui ka hinna
poolest.

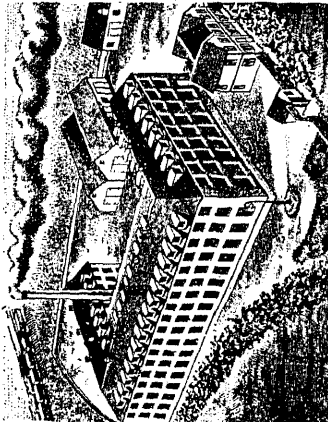
Saapavabrik „ESTOKING“
Tallinnas

Katsemärk.

Soovitab oma saapavabriku
„ESTOKING“ jalanõusid,

Nahavabrik „SAKALA“
Rakveres

**ÜHENDATUD SAAPA- JA
NAHAVABRIKUD A.-S.
TALLINN**

„KODU“

on kuue aasta kestel oma ümber
jõudnud koguda sedavõrd suure
lugejate ja tellijate ringkonna, et
tema ilmumine täiesti kindlustatud
ja tema ühllasi

**kõige vanem, püsivam ja
loetavam**

pillidega ilustatud perekonnaleht
Eestis on.

Tellimise hind:

Üksik nr.	mk.	35.-
Veerandaastas (6 nrit)	„	150.-
Poolaastas (12 „)	„	300.-
Aastas (24 „)	„	600.-
Väljamaale veerandaastas	„	210.-

Tellimisi võtavad vastu kõik
postiasutused linnas ja maal.

Toimetus ja taliitus:

Tallinnas, Terase t. 2. Telef. 42-32.

**EESTI
SEEMNEVILJA-ÜHISUS**

Asutatud 1919. aastal.

Kasvatat

Sortiparanduse Seltsi kontrolli all Jõgeva, Luunja,
Santala (Saaremaal), Putkaste (Hiumaal) mõisates puht-
sordilist teravilja-, heina-, aia- ja juurviljaseemest ja

korraldab seemnekasvatust

põllumeeste ja aiapidajate keskel sellekohaste lepingute põhjal.
Ühllasi

m ü ü b

suurel ja väikesel määdul nii omamaa kui ka parematest Rootsi,
Daani, Hollandi ja Saksamaa seemnekasvandustest saadud
seemneid, sordipuhutuse ja idanemise 90% eest vastutades.

**Puhtsordilised seemnekartulid, aiatööriistad ja
mesindustarbed.**

Ühiseuse esitajate osakondade asukohad:

Tallinn, Valli 6.	Tel. 29-66.	Rakvere, Lai 7.	Tel. 1-24.
Tartu, Promenadi 1.	„ 1-58	Narva, Posti 58.	„ 1-09.
Pärnu, Rütli 41.	„ 90.	Valk, Vabaduse 5.	„ 64.
Viljandi, Tartu 1.	„ 36.	Petseri, Riia 5.	„ 8.
Paide, Turuplats nr. 4.	„ 100.	Haapsalu, Ehte 2.	„ 93.
Võru, Jüri 5.	„ 58.	„ „	„ „

Kontor ja pealadu TALLINNAS,

Estoonia puistee nr. 23.

Telegr. address: „Seeme, Tallinn.“
Kõnetraat 8-60. Kaugkõne 31-29.

EESTI SEEMNEVILJA-ÜHISUS.

«RAHVALEHT»

Ilmub kolm korda nädalas.

«Rahvaleht» on ajaleht kõigile, kel aega või raha ei jätku päevalehtede lugemiseks.

«Rahvaleht» pakub lugejale jooksvatest päevauudistest alati kõige värskemad, sisukamad ja kaasakiskumata. Igavatel targuistel pole «Rahvalehes» aset.

«Rahvaleht» paneb eriti suuri rõhku kohtukoja teadete, põnevate romaanide ja juutude peale.

«Rahvalehes» on lugejatel oma nurk, kus nad mõtteid võivad vahetada küsimuste üle, mis selgitamist nõuavad.

«Rahvaleht» ei seisa ühegi erakonna teenistuses. Ta töötab halastamata päevalalgele kõigi seltskonnakihtide varjuküljed.

«Rahvaleht» on huvitav, kuid ühtlasi ka odav: postiga koju saates 60 mk. kuus, 180 mk. veerandaastas. Tellimisi võtavad vastu kõik posti-asutused ja lehetellimiste vastuvõtjad.

Aadr.: «Rahvaleht», Raekoja pl. nr. 4, Tallinn.

«Rahvaleht» on müügil väljaspool Tallinnat iga teisipäeva, neljapäeva ja laupäeva hommikul.

„Ühendus”

Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei häälekandja.

Vastutav toimetaja: E. Jonas. Väljaandja: E. Kink.

Ilmub kaks korda nädalas, ajutiselt üks kord.

Tellimishind: (üks kord nädalas ilmumisel) postiga: 2 kuud 40 mk., 4 kuud 80 mk., 6 kuud 120 mk., 12 kuud 240 mk. Üksiknumber 5 mk.

Kuulutuste hinnad: 1 küljel 10 mk., tekstis 12 mk. ja kuulutuste küljel 5 mk. millimeeter.

Tellimisi võetakse vastu kõigis postkontorites.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Suur-Brookusmägi nr. 4. Toimetuse kõnetund kl. 11—1. Telefon 3-61. Talitus on avatud kl. 9—4 p. l.

Tellimise aadress: „Ühendus“, Tallinn. Postkast 367.

Eesti vanem päevaleht

«Postimees»

70. aastakäik.

Ilmub iga päev.

„Postimehe“ ümber on koondunud paremad ajakirjanduslikud jõud ja eriteadlased.

Tema kindel siht, sisurikkus ja sõnumite värskus on üldiselt tunnustatud. „Postimehe“ sõprade hulk kasvab selle tõttu alatasa. Praegu on „Postimehel“ rohkem kindlaid tellijaid kui ühelgi teisel päevalehel Eestis. „Postimehes“ ilmuvatel kuulutustel on ülemaaline kindel mõju, sellepärast kuulutab iga tööstur ja äriees „Postimehes“.

„Postimehel“ on järgmised kaasanded:

Kirjandus- ja pilkeleht

„Sädemed“

ilmub üks kord nädalas.

Arstiteadusline kuukiri

„Tervis“

ilmub üks kord kuus.

„Lasteleht“

ilmub üks kord kuus.

PEAKONTOR TARTUS, Jaani t. 11/13 (oma majas). Kõnetr. 80; 1-86; 2-86
Kontor Tallinnas, Kuninga tän. 6. Kõnetr. 16-11.

Suurem Eesti ajaleht

„K A J A“

ilmub Tallinnas 6 korda nädalas.

Kõige õiglasem on ajalehe üle otsustada tema sisu järele.

Kuna „Kaja“ lühikese aja jooksul enesele on võitnud laialise lugejate hulga igal pool üle riigi, siis tõendab see kõige paremini, et „Kaja“ siht õieti on valitud ja tema lugejate nõudeid igakülgself rahuldab, sest

on sisuliselt ning tehniliselt ajakohasena toimetatud.

on kindel kodanline ajaleht, kes poliitilisi eluavaldusi tõetruult ja igakülgself valgustab.

teated on asjalikud, täpsed ja kiired.

toimetuses töötavad vilunud ajakirjanikud ja tema kaastöölisteks kuuluvad tähtsamad riigi- ja seltskonnategelased. Laialdane kirjasaatjate pere kodu- ja väljamaal võimaldab lehele värsket ja huvitavat sisu.

ei viida lugeja aega fühiste ülespuhutud kõmufaadetega, vaid annab sündmusi ja päevauudiseid tõetruult edasi ilma neid liialdamata.

hinnata kaasandeks ei ole vähese väärtusega paberimaterjaal, vaid erilisel huvitav, kasulik ja hästi tuntud põllufööajakiri „Põllumees“; peale selle tähtsamat-käsiraamat ja mitmevärviline seinakalender.

Osike kord prooviks „Kaja“ number ja Teie jääte kindlasfi tema alaliseks lugejaks.

Toimetuse ja talituse aadress: Pikk uul. 40-42, postk. 28.

„VABA MAA“

on juhtiv, eeskujulikult toimetatud,
uudisterikkam ja kõige loetavam
päevaleht Eestis

Peatoimetajad **A. Anderkopp** ja **Ed. Laaman**
Väljaandja K.-Ü „Vaba Maa“

Ilmub päevas 8 — 12 lehekülge piltidega. Gori
algupärased karikatuurid, alatipõnevad romaanid.
Kõige kasulikum leht kuulutajatele. — Koju
kätte saates ainult 120 marka kuus. Seal-
juures hinnata kaasanneteks: piltidega nädal-
leht „Esmaspäev“ ja ärarebitav seinakalender
Aadress: „Vaba Maa“, Pikk tänav 54-58, Tallinn.
Kuulutuste kontor Harju tän. 34

„ESMASPÄEV“

Ainuke omapärane piltidega
nädalleht Eestis

Ilmub iga esmaspäev vara hommikul
Peatoimetaja ja väljaandja **A. Veiler**

Kõige põnevam, mitmekesisem ja pildirikkam
lugemismaterjaal. „Esmaspäeva“ loetakse igas
perekonnas maal ja linnas, sellepärast leiavad
kuulutused siitkaudu ka kõige kaugematesse
riiginurkadesse teed. Leht maksab postiga ainult
50 marka veerandaastas

Aadress:

„Esmaspäev“, Pikk tänav 54, Tallinn

Põllumajandusline Keskühisus
«ESTONIA»

Tallinn, Jaani t. 6.

Telegr. aadr. «Zentrestonia». Tel. 8-55.

Suurim ühistegeline põllu- ja karjasaaduste
väljaveo keskkorraldus Eestis.

Ostab oma liikmetelt ja võõrastelt eksport ja siseturu
võid, piima, juustu ja muid piimasaadusi.

Müüb igasuugu meierei tarbeid, masinaid, piimaproo-
vimise abinõusid, õlikooke, küisid.

Õisu mõisa sugulavadest soovitab:

Lindude sugulavast kõige paremaid puhastverd Plymouth-Rock
ja Itaalia kanu, Pekingi parte, Tuluusi hanesid.

Sugusiigade lavast puhastverd valgeid inglise tõugu sugukulte ja
kasupõrsaid.

Oma kauplustest Tallinnas soovitab:

igasuuguseid toiduaineid — võid, piima,
juustu, mune, vorste, sinke, liha, konserve
:—: jne. jne. :—:

A. EINPAUL

Suurem karja-, linnu- ja põllusaaduste eksportäri Eestis

KONTOR, LADUD ja MEIEREI

TALLINNAS

Siimeoni uul. nr. 19

Telefonid: 22-24 ja 20-14

Telegrammide aadress: AEINPAUL, Tallinn

OSAKONNAD:

Paides, Vee uul. Nr. 10; Kärmu mõisas, üle Kadrina

Esitused üle maa

A.-S. „Külmetus“

Eksport-tapamajad, külmetusmajad
ja vorstivabrik.

Tallinn, Koppel. :: Telefon 21-12.
Linna kontor Pikk uul. 45, telef. 4-70.

Ostab elussigu 4½–6½-puudaseid.

Eksporteerib liha- ja rasvasaadusi,
nahku, harjaseid ja muud.

Rasvasulatistehas valmistab:
söögi- ja tehnikarasvasid.

Aktsiaselts
Tallinna paberivabrik
E. J. JOHANSON.
TALLINNAS, Maakri uul. 27.

Valmistab

kõiki sorte kirjutus-, post-,
trüki-, raamatu-, joonistus-,
album-, ajalehe-, rotatsi-
oon-, poogna-, ja muid
paberid.

J. PENT'İ

aamivabrik,

Tallinnas, Alam Luha tän. nr. 5,
kõnekr. 4-10.

Võtab tellimisi vastu õlle-, piir-
rituse-, veini-, ja nahavabri-
kute siseseadete peale aami-
ja tõrretööde alal.

* * *

Soovitab meiereidele kõiki
tarvisminevaid puunõusid.

* * *

Ladus ja tellimise peale ank-
rud, vaadid kurgi- ja piima-
nõud jne.

* * *

TALLINNA LINNAPANK

Tallinnas, Mundi uul. nr. 2.

Telefonid: Juhatus 19-30.
Äriruum 3-13.

Pank toimetab kõiki
pangaoperatsioone
sise- ja väljamaal.

Võtab kaupsid oma
aidaruumidesse hoiule
ja annab nende vastu
laenusid.

JUHATUS.

Ainuke

täielik MUUSIKARIISTADE
ja NOODI eri-äri Eestis on

o.-ü.

„Esto-Muusika“
Tallinnas.

Ladus on alati suures valikus: Tüübklave-
rid, pianinod, harmooniumid, puhkpillid.
Suured ja väikesed trummid. Viitolid, gitar-
rid, mandoliinid, lauted, ts. irid, domrad,
banjod jne. Löötsapillid, suupillid ja laste
muusikariistad. Grammofonid ja grammo-
foninoodid. Grammofoni mehhanilid,
vedrud, membraanid jne. Igasuguste
muusikariistade osad ja tarbeasjad. Kõik-
suguste keelpillide keeled mitmesuguses
väärtuses. Viulukastid, kanifool, poognad,
noodipuldid jne.

Parandustöökoda ja
klaverite häälesfamine.

Mööblivabrik

A.-S.

„Massoprodukt“

Tallinnas,

S. Tartu mnf. nr. 61-d. Kõnefr. 18-06.

MOODSAD
MÖÖBLID

I-a väljatöötuses tubade-
~ viisi kui ka üksikult. ~

Hinnad mõõdukad.

Philips lambid

tarvitavad vähe voolu ja
annavad palju valgust

Ainuesitajad

A. Kapsi & Co

Tallinnas - Tartus

EESTI KINNITUS = AKTSIA = SELTS

«POLARIS»

TOIMETAB KINNITUSI

TULE, MURDVARGUSTE, MAA JA MEREVEO,
RAHA, VÄÄRTPABERITE, VÄÄRTSAADE-
TISTE, KLAASI JA KASKO

ÕNNETUSTE VASTU

AGENDID IGAS LINNAS

JUHATUS ASUB TALLINNAS, VANA VIRU TÄN. 12

Telegr. aadr. «POLARIS». Kõneir. 14-41

OSAKOND ASUB TARTUS, LIHATURG 7. Kõneiraat 6-75

Eestimaa põllusaaduste ümbertöötamise

O=Ü

„VIRU“

TALLINN, S. KLOOSTRI TÄN. nr. 22/18, TELEFON 8-13

VABRIKUD: Rakveres ja Kadriinas

AINUKE KÕIGE TÄIELIKUM

KARTULITÄRKLISE- JA

SHRUPITÖÖSTUS EESTIS

MITMETE KÕRGEMATE AUHINDADEGA KROONITUD

Riigi trükikoda

Niine tän. 11.

Kõnetr. 12-47, 28-67, 28-66, 29-48, 8-40, 2-46.

Valmistab odavalt ja maitsekalt
igasuguseid trükiteid ühe- ja mit-
mevärvilises trükis.

KINNITUS-AKTSIASELTS

EESTI LLOID

PEAKONTOR TALLINNAS

PIKK UUL. nr. 28. KÕNETRAADID: 6-24, 17-03.

TULE-, ELU-, ÕNNETUSJUHUSTE
JA VEOKINNITUS.

KINNITAGE OMA VARANDUST JA ELU
KUNI VEEL AEGA ON!

A. J. Trankmann ja Ko.

Tallinn.

T. a. «Tranco».

Pikk tän. 43.

Kõnetr.: 3-59, 16-89.

Laeva-maakleri ja spediitsiooni äri, kinnitus-agendid.

Korralik aurulaeva-ühendus

Hamburisi, Antverpenist ja Rotterdamist Tallinna
ja tagasi.

Kaubavedu üle Hamburi ka kõikidesse teistesse maailma sadamatesse
— — otsekoheste konossementide väljaandmisega. — —

A. J. Trankmann ja Ko.

Tallinn.

T. a. «Tranco».

Pikk tän. 43.

Kõnetr.: 3-59, 16-89.

A.-S.

„EESTI REISIBÜROO“

Tallinn, Pikk tän. nr. 6.

Kõnetraat 20-20.

Osakonnad: { Tartus, Suurturg 3.
Narvas, Peetriturg 2.

Müüb raudteepileteid ja platskaarte kõikidesse Eestis raudtee-
jaamadesse ja väljamaade tähtsamatesse keskkoha-
desse; laevapileteid kõikidesse maailma osadesse, õhusõidupileteid
kodu- ja väljamaa liinidel ja tähtsamate kodumaa autoomnibusside
pileteid; vahetab raha; kinnitab relikraami ja reisijaid 6 netus-
juhuste vastu; müureseb väljamaale sõitjatele passe ja viisume;
korraldab ringreise; kodumaa ja Kesk-Euroopa riikides; müüb reisi-
kirjandust jne.

Linna ümbruse jaamade kuukaardid
igal ajal saadaval.

Väljamaale sõitjatele saadaval raudtee- ja laeva-
pileteid kõikidesse Euroopa
riikidesse

Väljarändajatele saadaval pileteid Põhja- ja Lõuna-
Ameerikasse, Austraaliasse j. n. e.

Kõik väljamaa raudtee- ja laevapileetid müüakse
nominaalhinnaga ilma iseäralise lisatasuta!

Kaubamaja

„MARS”

Tallinnas, Harju uul. 23.

Telefon 8-53.

Elektriosakond:

Elektri-armatuurid,

„ -lambid,

„ -mootorid,

„ -materjaalid.

Majandusosakond:

Portselaanserviisid,

Klaasasjad,

Alumiinium keedunõud,

Emailkaubad.

Müük üksikult ja hulgani.

Soovitan heas valikus

saapaid,
kingi,
kalosse.

M. DUBAS

TALLINNAS,

Jaani uul. nr. 6, kõnetr. 22-19.

PÕHJA-EESTI ÜHISPANK
TALLINN

Väike Karja uul. nr. 3

Kõnetraat nr. 6-02

Pank võtab raha hoiule, annab välja
laenusid oma liigetele ja toimetab
kõiksuugu pangaooperatsioone

TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS

TALLINN, ESTOONIA PUIESTEE 21, TELEF. 85

ABIKAUPLUS

S. PÄRNU MAANTEE NR. 30, TELEF. 21-67

Soovitame ladust ja muretseme tellimise peale kohale

REHEPEKSUGARNITUURE

Soome „Kullervo“ ja teisi Inglise, Rootsi
ja Saksa vabrikutest

VICKSTRÖM MOOTORID

Rootsi, Ameerika, Saksamaa rohu- ning
viljaniitjaid, hobuserehasid ning nende
osaid, igasugu atru, äkkeid, külvi-
masinaid jne.

Ilmakuulsaid

A L F A ja A S T R A

koorelahutajaid

piimatalitusmasinaid.

Valmistame aastakümnete jooksul saadud kogemuste
põhjal piimatalituste sisseseadete eelarveid ja plaane.

Alati laos

PIIMAVEOKANNUD

loomajõutoidud, kunstväetisained, ma-
sinarihmad, masinaõli, veskikivi valamis-
materjaal, raud, naelad jne.

A/S. W. Schneider & Ko. uus masinateladu Tallinnas, V. Tartu maantee nr. 9.

Kõige suurem terase, raua, ehitusmaterjalide, käsi-
tööriistade, põllutöö- ja kõiksugu masinate kauplus Eestis.

Suur ladu kõiksugu õlisid
ja masinariihmu.

Oma sahaterade ja asside vabrik.

Kaubanduse ja tööstuse aktsiaselts

W. Schneider & Ko.

Tallinnas, Estoonia puisteel nr. 19.

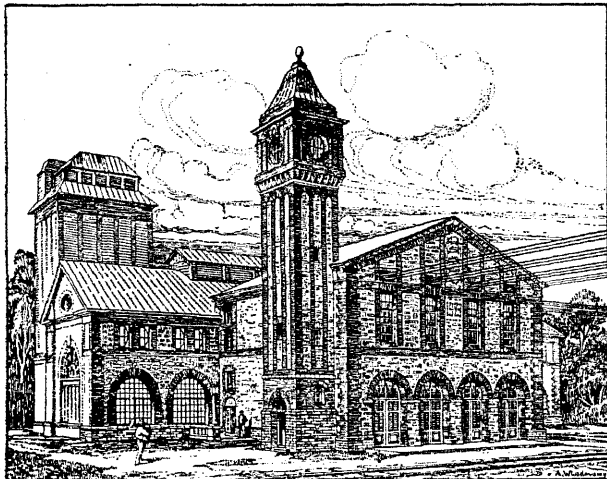
Tartus osakond Raatuse tän. nr. 13.

Telegrammi aadress: VALSCHNEIDER, TALLINN.

Telefonid: Juhatus ja kontor 18-42.
Tehnika osakond A. 26-34.
põllutöömashinad jne.
Tehnika osakond B. 26-34.
puu- ja raudtööstuse masinad jne.

Kauplus 4-01.
Kaupmeeste osakond (en gros) 4-02.
Sahaterade ja asside vabrik 30-87.
Tartu osakond, Tartus 7-65.

————— Igapähele kasulik ostukoht. —————

Ellamaa elektrijaam (tarvitab kütteks ainult turvast).

RIIGI TURBATÖÖSTUS

Juhatus Tallinnas, Kohtu tän. 8,

varustab kütetarvitajaid Ellamaa, Aruküla ja Lavassaare turbatööstuste
odava ja kõrgeväärtusliku

PRESSTURBAGA.

Varustab Ellamaa kaugemaa elektrijaamast Haapsalu-Tallinna elektriliini ümbruskonnas asuvaid tööstuseettevõtteid ja teisi valguse ning energiat tarvitajaid odava

ELEKTRIENERGIAGA

ning elektriseerib põllumajandus

Muu seas varustab elektrenergia Tallinna-Pääsküla elektriraudteed, raudtee ja arsenaali töökoda ning paljuid teisi suuremaid tehaseid.

Aastane turbatoodang kuni 4.000.000 puuda.

Ellamaa elektrijaama võime 2.200 hobusejõudu.

Tartu kontor:
Suurturg 12.
Tel. 6-63

Valga kontor:
Vabaduse t. 32.
Tel. 91

Pärnu kontor:
Nikolai t. 6.
Tel. 1-90

Viljandi kontor:
Tallinna t. 3.
Tel. 2-11

Narva kontor:
Tallinna mnt. 5.
Tel. 27

Petseri kontor:
Võru tänav 2.
Tel. 70

J. PUHK & POJAD

TALLINNAS

Peakontor:
Rannavärava puiestee nr. 21

Kaubalaod:
Jahu tänav 3

Püülijahusuurveski:
Rannavärava puiestee nr. 21

Kruubi- ja jahuveski:
Saani tänav 2

Telegrammi address: PUHK—TALLINN

Telefonid: {
Üldine . . . 15-84
Tellimised . . 26-15
Peatolliamet 24-43
Juhataja . . . 24-33

Pakuvad ladust oma suurveskis jahvatatud

nisupüüle

Eesti parem — Kalev — Taara — Kungla — Sampo — Sõre —
Manna ja Semolina,

rukkijahu, rukkipüüli, tangu,
rukist, nisu, kliisid, loomajahu,

suhkrut, iga seltsi, heeringaid,

riisi, herneid, soola ja muid koloniaalkaupu

EESTI PANK

TALLINN

OSAKONNAD:

HAAPSALU

RAKVERE

KURESAAR

TALLINN

NARVA

TARTU

PÄRNU

VILJANDI

PAIDE

VÕRU

PETSERI

VÄLK

VÕTAB RAHA HOIULE, JOOKSVALE ARVELE JA
TÄHTAJA PEALE. DISKONTEERIB VEKSLID JA ANNAB
LAENUSID. OSTAB KULDA JA HÖBEDAT. OSTAB JA
MÜÜB VÄLISVALUUTAT JA TOIMETAB KÕIKSUGU
PANGAOPERATSIOONE SISE- JA VÄLJAMAAL.

KORRESPONDENDID:

KÕIK SUUREMAD PANGAD
VÄLJAMAAL.

Kaitsemärk.

Esimene Eesti Kinnituse Selts.

Peakontor: Tallinnas, Lai tänn. 1, oma maja.
Kõnetraat 7-85.

**KÕIGE VANEM KINNITUSE SELTS
EESTIS.**

ASUTATUD 1866 AASTAL.

**Kinnitab igasugust varandust tule vastu;
koduloomi õnnetuste ja haiguste
vastu; peeglid ja klaase
pragunemise vastu.
Kinnitab elu.**